

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΘ'

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1970

ΤΕΥΧΟΣ 223 - 224

DONALD M. NICOL

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
τοῦ Ἑδιμβούργου

Μετάφραση: ΠΕΡΙΚΛΗ ΛΕΥΚΑ
Καθηγητοῦ Ἀγγλικῆς

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἀπὸ τὸ παρὸν τεῦχος, ἀρχίζει τὴν δημοσίευσιν, κατὰ μετάφρασιν τοῦ συνεργάτου τῆς κ. Περ. Λεύκα, τοῦ ἐξαίρετου ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ κ. D. M. Nicol «The Despotate of Epiros» (ἔκδοσις. Oxford Basil Blackwell MCMLVII, 1957).

Τὸ ἔργο τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι μοναδικὸν στὴν παγκόσμιαν βιβλιογραφίαν καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς ἐγκυρότατον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, ἀφορᾷ ἰδιαιτέρα τὴν Ἡπειρὸν (Βόρειο καὶ Νότιο), μεταφέρεται ἔτσι καὶ στὴν γλῶσσά μας.

Ὁ κ. D. M. Nicol, Καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἑδιμβούργου καὶ ἱστορικὸς ἐπιστῆμων διεθνούς ἀκτινοβολίας, ἀνταποκρινόμενος σὲ παράκλησίν μας, εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ παραχωρήσῃ, ὅχι μόνον τὴν ἄδεια γιὰ τὴν μετάφρασιν καὶ τὴν δημοσίευσιν στὴν «Ἡ.Ε.» τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἀνατύπωσίν του σὲ 2.000 ἀντίτυπα, ὑπὲρ τοῦ Περιοδικοῦ.

Τὸν εὐχαριστοῦμε θερμότατα καὶ τὸν διαβεβαιώνομεν, ὅτι, μὲ τὴν ἀξιέπαινη τούτῃ χειρονομίαν του, προσφέρει πολλὰ καὶ στὸν χώρον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ στὴν ἐπιστῆμὴ τῆς ἱστορίας.

«ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Εἰσαγωγή

Τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ κρατίδια ποὺ δημιουργήθηκαν μετὰ τὴν Τετάρτη Στανροφορίαν καὶ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Λατίνους τὸ 1204. Ὁ διαμελισμὸς τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας

ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους ὠδήγησε στὴν ἴδρυσή ἀριθμοῦ κρατῶν διαδοχῆς στὶς ἐπαρχίες, πὺν οἱ ἄρχοντές τους ἔκαναν ἀνταγωνισμό μετὰξὺ τους στὶς ἐκστρατείες κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Στὴ Μ. Ἀσία, ἕνας συγγενὴς τῆς τελευταίας Βασιλικῆς Δυναστείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνακηρύχτηκε μόνος τοῦ «Αὐτοκράτωρ ἐν ἑξορίᾳ» στὴ Νίκαια, καὶ διεκδικοῦσε τὸ δικαίωμα νὰ διευθύνῃ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Βυζαντίου σὰν νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου. Στὴν Ἑλλάδα, ἕνα ἄλλο μέλος τῆς ἰδίας οἰκογενείας κατάφερε νὰ σώσῃ μιὰ γωνιά τῆς πατρίδος τοῦ ἀπὸ τοὺς εἰσβολεῖς καὶ ὠργάνωσεν ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος, πίσω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου, στὴν Ἡπειρο.

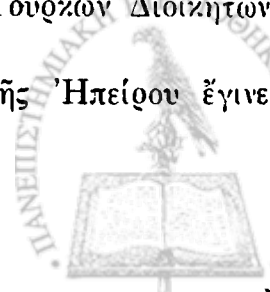
Ὁ ἡρωϊσμός καὶ ἡ δολιότητα βαδίζουν χέρι - χέρι, στὴν ὑπηρεσία τοῦ πατριωτισμοῦ. Ἀθετημένους συμφωνίες, καθὼς καὶ πολεμικὰ κατορθώματα συνέβαλαν, ὥστε νὰ μετατραπῇ τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἀπὸ ἀπλὸ κίνημα ἀντιστάσεως σὲ Βασίλειο, πὺν ὁ κυβερνήτης τοῦ με ὑπερηφάνεια υἱοθετοῦσε τὸν τίτλο τοῦ Αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων, εἰς πείσμα τοῦ αὐτοδιωρισμένου Αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας. Καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῆς καλουμένης ἔτσι Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐπανάκτηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους δὲν ἀπασχολοῦσαν καθόλου λιγώτερο τὸ Βασίλειο στὴν Ἑλλάδα ἀπ' ὅ,τι τὸ ἀντίζηλο Βασίλειο στὴ Νίκαια. Κάποτε μάλιστα φάνηκε πὺς μπορούσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του. Ἀλλὰ ἕνας ὀλέθριος ἐσφαλμένος ὑπολογισμός ὠδήγησε στὴν πτώση τοῦ πῶ φιλοδόξου ἀρχηγοῦ τοῦ καί, ἀπὸ τότε, τὸ Βασίλειο τῆς Νικαίας ἀποκτοῦσε ὑπεροχὴ.

Ἡ κατάληψη τοῦ Βυζαντίου βασικὰ ἔγινε ἀπὸ κάποιον ἀσήμαντο στρατηγὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Νικαίας καὶ μαζί της καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ ἔπесαν σὲ κεῖνον, ἔτσι πὺν θάμπωσαν τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς καὶ ἔκλεισαν τὰ μάτια τῶν μεταγενεστέρων μπροστὰ στὰ κατορθώματα καὶ τὶς διεκδικήσεις τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, κατὰ τὰ πενήνταεφτὰ χρόνια ἑξορίας. Οἱ ἴδιοι ὅμως οἱ Δεσπότες δὲν μπορούσαν νὰ ξεχάσουν τὸ ὀλιγόχρονο μεγαλεῖο, πὺν ἦταν ἡ κληρονομιά τους. Ὁ Μιχαὴλ Β', ὁ τελευταῖος σοβαρὸς ἀντίζηλος τῆς Νικαίας, ἐξακολοῦθοῦσε νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸ τοῦ Αὐτοκράτορα, καὶ οἱ διάδοχοί του διατηροῦσαν ζωντανὴ τὴν ἀνάμνηση ἀπὸ ἕνα πῶ ἐκτεταμένο Βασίλειο, μέσα στὰ στενότερα ὅρια τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, καὶ δὲν ἀναγνώριζαν ποτέ, παρὰ μόνον κάτω ἀπὸ συνθήκες βίας ἢ σκοπιμότητος, τὴν ἡγεμονία σὲ κανένα Αὐτοκράτορα στὸ Βυζάντιο, μέχρι πὺν καὶ οἱ Αὐτοκράτορες καὶ οἱ Δεσπότες μαζί πέρασαν στὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

Μιὰ πολὺ διαστρεβλωμένη εἰκόνα, γιὰ τὴ σπουδαιότητα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας, μᾶς παρουσιάζει ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὁ μοναδικὸς σύγχρονος ἱστορικὸς αὐτῆς τῆς κρίσιμης περιόδου τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀκροπολίτης, πὺν ἔζησε στὴ Νίκαια, συμμερίστηκε στὴν ἀρχὴ τὴν ὑποψία καὶ κατόπιν τὴν ἀνοιχτὴ ἐχθρική στάση τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας κατὰ τῆς Ἡπείρου.

Σκοπὸς τοῦ ἔργου τοῦ ἦταν νὰ δείξῃ, στὶς ἐπερχόμενες γενιές, πὺς ἡ ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας ξετυλίγονταν ἀμείλιχτα καὶ σὰν ἀπὸ θεία προσταγὴ γιὰ τὴν παλινόρθωση τοῦ Βυζαντίου. Μὲ τὴν προσεκτικὴ του ἐξιτόρηση, κατάφερε ὥστε ἡ μεροληπτικὴ αὐτὴ ἀντίληψη νὰ γίνῃ παραδεκτὴ σὰν ἱστορικὰ ἀκριβές. Δυστυχῶς δὲν ἐπέζησε καμμιά σύγχρονη ἱστορία τῆς Ἡπείρου γιὰ νὰ διηλῶσῃ τὶς διεκδικήσεις τοῦ Δεσποτάτου με τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ χειρόγραφα, σὰν αὐτὰ πὺν γλύτωσαν ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν διαφόρων Τούρκων Διοικητῶν τῆς Ἡπείρου, δὲ φτάνουν πῶ πέρα ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα.

Ἡ πρώτη σοβαρὴ προσπάθεια συγγραφῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου ἔγινε

από τὸν Ἀραβαντινὸ τὸ 1856. Οἱ πηγές του δὲν ἀναφέρονται πονθενὰ καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμοποίησε ὑλικὸ ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά. Συχνὰ ὅμως γίνεται φανερὸ πὼς τὰ γενὰ ποὺ παρουσιάζονται ὅταν δὲν ξέρεи κάτι, τὰ συμπληρώνει πὶο πολὺ μὲ φαντασία παρὰ μὲ παραπομπή σὲ ἄλλες πηγές.

Μιά πολὺ πὶο λόγια ἐξιστόρηση τοῦ Δεσποτάτου παρουσιάστηκε στὴν δλο-ζηρωμένη ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, γραμμένη ἀπὸ τὸν Χόπφ (Hopf) τὸ 1867, καὶ στὴ βάση τῶν ἐρευνῶν τοῦ Χόπφ ἦταν ποὺ στηρίχτηκε ὁ Κερκυραῖος Ρωμανὸς γιὰ νὰ κάμῃ τὴ δική του Ἱστορία τοῦ Δεσποτάτου, καμμιά τριανταριά χρόνια ἀργότερα. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη καὶ ἡ μοναδική ὥς τότε μονογραφία γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Μόνον ἓνα χρόνο, ἀφότου ἐμφανίστηκε ἡ μονογραφία αὐτή, ἔγινε ἓνα σημαντικὸ βῆμα γιὰ τὴ διευκρίνιση τῆς ἱστορίας τοῦ Δεσποτάτου ἀπὸ τὸν V. Vasilievsky στὴν πρώτη δημοσίευση μέρους τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἰωάννου Ἀπόκανου, Μητροπολίτου τῆς Ναυπάκτου στὶς ἀρχές τοῦ II' αἰῶνα, ποὺ περιέχεται στὸν Codex Petropolitanus Graecus 250. Ὁ Κώδικας αὐτὸς μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ὄρος Σινὰ στὴν Πετρούπολη τὸν ΙΘ' αἰῶνα, καὶ ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ περιεχομένου του γρήγορα ἔγινε φανερή, ἀφοῦ συνεχίστηκε ἡ δημοσίευση. Τὸ ἔργο τὸ ἀνέλαβε ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ἀλλὰ οἱ καρποὶ τοῦ μόχθου του εἶναι διασκορπισμένοι στὶς σελίδες τόσο πολλῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ποὺ νὰ καταντᾷ ἐξαιρετικὰ δύσκολη δουλειὰ ἡ ταξινόμηση καὶ ἡ ἐκτίμηση τῆς σχέσεως ποὺ ἔχουν μὲ τὴν ἱστορία αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀπόκανου, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ γνωστότερη σὺλλογή τῶν ἔργων τοῦ Δημητρίου Χωματινοῦ, Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸν καρδινάλιο Pitra τὸ 1891, καὶ μερικὰ γράμματα τοῦ Κερκυραίου Γεωργίου Βαρδάνη, ποὺ εἶχαν ἐκδοθῇ ἀπὸ τὸν Α. Μουστοξύδη τὸ 1848, ἔφρξε πολὺ καινούργιο φῶς στὴν ἱστορία τοῦ Δεσποτάτου καὶ τὸ 1898 ὁ Α. Μηλιαράκης παρουσίασε τὴν πρώτη καθ' ὅλα τεκμεριωμένη ἐργασία, πάνω στὸ θέμα αὐτὸ στὸ βιβλίον του Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς πρὶν ἀπ' αὐτόν, ὁ Μηλιαράκης περιέλαβε τὰ κεφάλαιά του γιὰ τὸ Δεσποτάτο κυρίως σὰν παραρτήματα στὴν ἱστορία τῆς Νικαίας, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρουσιάζεται στὴν ἀρχὴ σὰν ἓνα ἀνεκτικὸ παρακλάδι καὶ ἀργότερα σὰν ἐπαναστατικὴ ἐντολή τοῦ Βασιλείου ἐκείνου.

Ἀπὸ τότε, ἔγιναν κι ἄλλες δημοσιεύσεις τοῦ Codex Petropolitanus, ἀν καὶ ἓνα μέρος παραμένει ἀκόμα ἀνέκδοτο.

Τὸ 1909 ὁ Σ. Πετρίδης ἐδημοσίευσε τὴ σειρά τῶν γραμμάτων τοῦ Ἰωάννου Ἀπόκανου ποὺ περιέχονται στὸν Codex Baroccianus 131 τῆς Ὁξφόρδης. Τὸ ὑλικὸ αὐτό, ἐνισχυμένο μὲ τὶς ἐρευνες τοῦ M. Wellnhofeṛ καὶ τοῦ καθηγητοῦ Βέη καὶ ἄλλων, δὲν ἐνσωματώθηκε ποτὲ σὲ ἱστορία τοῦ Δεσποτάτου.

Οἱ πὶο πρόσφατες ἐρευνες τοῦ J. Longnon, κυρίως ἡ Ἱστορία τῆς Ρωαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχουν συμβάλει πολὺ στὴν καταδῆση τῶν προβλημάτων, ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ Βυζαντινοὶ σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἐτάτης Σταυροφορίας. Τέλος, ὑπάρχει τὸ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ καὶ στὴν ἴδια τὴν Ἠπειρο, ποὺ δημοσιεύτηκε κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ὁρλάνδο τὸ 1937, καὶ ὑπὸ μορφήν νομισμάτων καὶ σφραγίδων στὰ μουσεῖα καὶ σὲ ἰδιωτικὲς ὀλλογές στὸν κόσμον, ποὺ λίγα πράγματα ἀπὸ τὸ ὑλικὸ αὐτὸ ἦταν γνωστὰ σὲ προ-νέστερους ἱστορικοὺς τῆς Ἠπείρου.

Λίγοι Ἀγγλοὶ ἱστορικοὶ ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες τοῦ βυζαντίου. Ὁ George Finlay στὸ ἔργο του: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἀ-έρωσε λίγες σελίδες γιὰ τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς

του ΙΘ' αιώνα, που με τόση συναίσθηση ευθύνης ταξίδεψαν στην 'Αλβανία και στη βορειο - δυτική 'Ελλάδα, έχαμαν ανακρίβεις, αλλά συχνά ζωντανές περιγραφές του θέματος. 'Ιδιαίτερη μνεία πάντως πρέπει να γίνει για τον William Miller που περισσότερο από μια φορά καταπιάστηκε με το Δεσποτάτο της 'Ηπείρου, στις διάφορες έρευνές του στην ιστορία της μεσαιωνικής 'Ελλάδος, και για την 'Αλίκη Γκάφντεν, που η ιστορία της των Λασκαριδών της Νικαίας παραμένει ακόμα σαν πρότυπο έργο της ζωής και των κατορθωμάτων των μεγάλων ανταγωνιστών του Δεσποτάτου.

Το 1820 ο Αιδεσιμώτατος Thomas Smart Hughes παρατηρούσε, όταν έγραφε την ιστορία για την πόλη των 'Ιωαννίνων και την περιοχή τους στην 'Ηπειρο, ότι «άφου κανένας ιστορικός δε μ'ας άφησε καμιά περιγραφή για την ιδρυσή της, την εξέλιξη, η το χαρακτήρα του λαού της, έζεινη την έποχή που οι άνθρωποι είχαν κατεβή στο χαμηλότερο σημείο ξεπεσμού και κάθε διανοητική δραστηριότητα διαφθείρονταν ή καταστρέφονταν από την αποχυνωτική επίδραση της Βυζαντινής διακυβερνήσεως... τα χρονικά της τυλίγονται σε τέτοιο σκοτάδι, που φοβάμαι πως καμιά κοπιαστική έρευνα δεν μπορεί πιά να ξεδιαλύνει».

Θέλουμε να ελπίζουμε πως οι σελίδες που ακολουθούν θα διαφεύσουν ως ένα σημείο αυτές τις απαισιόδοξες σκέψεις.

Νοιώθω ιδιαίτερη υποχρέωση στον 'Αξιότιμο Steven Runciman και στην Καθηγήτρια Joan Hussey για τις καλές τους συμβουλές και την ενθάρρυνση που μου έδωσαν.

Ευχαριστίες οφείλω και στο 'Εθνικό Πανεπιστήμιο της 'Ιρλανδίας που τόσο πολύ υπεστήριξε την έκδοση του έργου αυτού.

D. M. N.

Δουβλίνο 1957

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν 1.

Ἡ Τετάρτη Σταυροφορία καὶ ἡ ἵδρυση τοῦ Δεσποτάτου

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ IB' αἰῶνα, ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία εἶχε ἐξασθενήσει, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ βρίσκεται σὲ ἀπελπιστικὴ κατάστασις. Μὲ τοὺς Αὐτοκράτορες Ἀλέξιον, Ἰωάννην καὶ Μανουὴλ Κομνηνὸν εἶχε ἀπολαύσει σχεδὸν ἑκατὸ χρόνια εὐημερίας. Καὶ ἡ ἀντίδρασις, ποὺ παρουσιάστηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ τὸ 1180, δὲν ὀφείλονταν πέρα γιὰ πέρα στὴν ἀνικανότητα τῶν διαδόχων του. Μὲ τὸ τέλος τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, δημιουργήθηκε ἓνα κῦμα φατρίας καὶ μηχανορραφίας στὴν πρωτεύουσα καί, ὅταν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξασθένησε, οἱ ἐπαρχίες ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπαναστατήσουν.

Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος Β', ποὺ εἶχε καταλάβει ὁ ἴδιος τὸ θρόνο μὲ ἐπανάστασις, ἐκθρονίστηκε μὲ ἀντεπανάστασις τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸ 1195. Τυφλώθηκε καὶ ρίχτηκε στὴ φυλακὴ, μαζί μὲ τὸν γιὸ τοῦ Ἀλέξιο, καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ ἀδελφός του ὡς Ἀλέξιος Γ'. Ὁ ἀντίκτυπος τῶν γεγονότων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινε αἰσθητὸς πολὺ πρὸ πέρα. Στὰ βόρεια οἱ Βούλγαροι, ἐμποτισμένοι μὲ τὰ φλογερὰ κηρύγματα δυὸ ἐθνικιστῶν ἡγετῶν, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰωάννη Ἀσάν, εἶχαν κιόλας ἐπαναστατήσει κατὰ τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας, καὶ τὸ 1197 ἓνα τρίτο μέλος ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Ἀσάν, ὁ Καλογιάννης ἢ Ἰωαννίτις, ὠργάνωσε τὴ Βουλγαρία σὰν ἀνεξάρτητη Αὐτοκρατορία. Ἀλλὰ καὶ στὴ Σερβία ὁ Μέγας Ζουπάνος*, Στέφανος Νεμάνια, κατάφερε νὰ ἐνώσῃ τοὺς συμπολίτες του καὶ νὰ ὑψώσῃ τὸ λάβαρο τοῦ ἐθνικισμοῦ κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἔτσι τὸ Βυζάντιο ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζῃ ἀπὸ τὴ μὴ μεριὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους, ποὺ ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ τὴν καθημερινὴ ἀπειλὴ τῶν Τούρκων στὰ ἀνατολικά σύνορα.

Ὁ δυτικὸς κόσμος παρακολουθοῦσε τὶς ὀλοένα αὐξανόμενες δυσχέρειες τοῦ Βυζαντίου, περισσότερο ἀπὸ ἐνδιαφέρον παρὰ ἀπὸ συμπάθεια. Γιὰ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα, Σταυροφόροι, προσκυνητὲς καὶ τυχοδιωκτικὲς εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ μέσα ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ τοὺς Ἀγίους Τόπους. Οἱ Αὐτοκράτορες, ποὺ ἀντιμετώπιζαν μὲ μεγαλύτερο ἴσως ρεαλισμὸ τὰ προβλήματα, ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ ἄπιστοι, ἔβλεπαν τὶς Σταυροφορίες μὲ κάποια δυσπιστία καὶ ἔκαναν ὅ,τι περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι τους νὰ περιορίσουν τὴ δραστηριότητα τῶν Σταυροφόρων μέσα σὲ λογικὰ πλαίσια. Οἱ Σταυροφόροι πάλι ἀπὸ τὴ σκοπιά τους θεωροῦσαν τοὺς

* Σημ. Μεταφραστοῦ: Ἡ λέξις Ζουπάνος ἐσήμαινε τοὺς ἀρχηγοὺς διαφόρων σλαβικῶν φυλῶν, ποὺ μῆταν στὶς ἐλληνικὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Οἱ φυλὲς αὗτὲς ἦταν κυρίως ποιμενικὲς καὶ λέγονταν «Ζουῦνται». Συνέδριο τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ζουπῶν ἐξέλεγε τοὺς Μεγάλους Ζουπάνους, οἱ εἶχαν μεγάλα κοπάδια. Ἀλλὰ ἐξουσίαζαν θεωρητικὰ τοὺς Ζουπάνους τῆς περιοχῆς τους, γιὰτὶ οἱ τελευταῖοι διατηροῦσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους μὲ πείσμα καὶ μὲ πολλοὺς ἀγῶνες. Οἱ ἀγῶνες αὗτοι δείχνουν τὴν προσπάθειαν τῶν Σέρβων γιὰ ἐθνικὴ ἐνότητα. Σιγὰ - σιγὰ ἡ λέξις Ζουπάνος κατάντησε νὰ σημαίνει τσέλιγγας, καὶ οἱ Ζουπάνοι ἔπαψαν νὰ ἐξουσιάζουν τοὺς ὁμοφύλους τους. Μὲ τὴν τελευταία σημασίαν ἡ λέξις πέρασε στὴν τουρκικὴ μὲ τὸν τύπο τσομπάν καὶ μετὰ στὴν ἐλληνικὴ μὲ τὸν τύπο τσο(μ)πάνος, τσο(μ)πάνης ἢ τσό(μ)πανος.

Βυζαντινούς ξένη ράτσα, αλλόθρησκους, γεννημένους προδότες καὶ διεστραμμένους σχισματικούς. Ἐφταναν μάλιστα σὲ σημεῖο νὰ ἀποδίδουν τὶς δικές τους ἀναποδιές καί, πὺς πολὺ, τὴν ἡττα τους ἀπὸ τὸ Σαλαδῖνο, σὶς μηχανορραφίες καὶ τὴν προδοσίαν τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Ἡ δυσπιστία ἀνέμεισε στοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Ἕλληνας ἦταν ἀμοιβαία καὶ ἔμφυτη, ἀλλὰ οἱ Σταυροφορίες τὴν ἔκαμαν νὰ θεριέψῃ περισσότερο.

Ταυτόχρονα ὅμως οἱ Σταυροφορίες εἶχαν ἀνοίξει τὰ μάτια τοῦ δυτικοῦ κόσμου νὰ ἀντιληφθῇ τὰ ἐμπορικὰ καὶ στρατηγικὰ ὀφέλη πού μπορούσε νὰ προσφέρῃ τὸ Βυζάντιο. Καὶ ἡ ἐξασθένιση τῆς Αὐτοκρατορίας, στὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνα, φαίνονταν νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν. Φαίνεται πὺς ἡ Βενετία καὶ ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτορας Ἑρρίκος Στ', γυῖος τοῦ Φρειδερίκου Βαρβαρόσσα, ἀντιλήφθηκαν πολὺ καλύτερα τὶς δυνατότητες πού παρεῖχε ἡ κατάστασις αὐτή. Οἱ Ἑνετοὶ ἀπολάμβαναν, γιὰ πολλὰ χρόνια, ἰδιαίτερα ἐμπορικὰ προνόμια σὶς ἀγορὰς τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶχαν καταστήσει τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου σχεδὸν μονοπώλιον μὲ τὰ ἐμπορικὰ τους πλοῖα. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς εἶχε δοκιμάσει νὰ βάλῃ φραγμὸν στὴν ἐπιρροὴν τῆς Βενετίας καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ παραχώρησε παρόμοια προνόμια στοὺς ἐμπόρους τῆς Γένουας καὶ τῆς Πίζας, πού ἀνταγωνίζονταν τοὺς Ἑνετούς. Προσπάθειες γιὰ νὰ πλήξουν παντελῶς τὸ μονοπώλιον τῆς Βενετίας ἔγιναν καὶ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξίου Β'.

Σὲ μιὰ ἄγρια σφαγὴ τῶν Λατίνων, πού κατοικοῦσαν στὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ 1182, οἱ Βυζαντινοὶ ἔδειξαν βάνανυσαν ἀντιδυτικὰ αἰσθήματα. Ἀπὸ τότε ὅμως καὶ ἔπειτα, τὸ Βυζάντιον δὲ μπορούσε πιά νὰ ζῇ ἀπομονωμένο ἀπὸ τὴ Δύση, καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς Αὐτοκράτορες, ὁ Ἀνδρόνικος, ἀναγκάστηκε νὰ ξανακαλέσῃ σὲ βοήθειαν τὸ στόλον τῆς Βενετίας, γιὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ Γερμανία ἔτρεφε λιγώτερα ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τὴ Βενετία, ἀλλὰ τὰ ἐνδιαφέροντά της εἶχαν βαθύτερον νόημα. Ὁ Ἑρρίκος Στ' τῆς Γερμανίας εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πατέρα του, Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα, τὴν ἰδέαν μιᾶς παγκόσμιας Αὐτοκρατορίας, πού θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριλαμβάνῃ καὶ τὸ Βυζάντιον. Τὸ 1194 εἶχε ἀποκτήσει τὸ Νορμανδικὸ Βασίλειον τῆς Σικελίας, σὰν προίκαν γιὰ τὸ γάμον του. Ἡ τελευταία Νορμανδικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα ἔφτασε στὸ ἀποκορύφωμά της μὲ τὴν κατάληψιν καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1185. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐπανακτήθηκε σχεδὸν ἀμέσως. Ὁ Ἑρρίκος ὅμως ὁ Στ', ὅπως οἱ Νορμανδοὶ προκάτοχοί του, θεωροῦσε τὴ Σικελίαν σὰν τὸ πῦρ κατάλληλον σημεῖον ἀπὸ ὅπου θὰ μπορούσε νὰ ἐξορμήσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ πρῶτα τὴν Ἑλλάδα καὶ μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ θάνατός του τὸ 1197 ματαίωσε τὰ σχέδιά του. Κληροδότησε ὅμως τὶς φιλοδοξίες του στὸν ἀδελφόν του καὶ διάδοχον, Φίλιππον τῆς Σουηβίας, πού ὁ γάμος του μὲ τὴν κόρην τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαακίου Ἀγγέλου εἶχε κίολας ἐνισχύσει τὰ ἐνδιαφέροντά του γιὰ τὶς βυζαντινὰς ὑποθέσεις.

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' συνέλαβε τὴν ἰδέαν μιᾶς Τετάρτης Σταυροφορίας πού θὰ ἀποτελοῦσε τὸ ἀποκορύφωμά της δόξας τοῦ ἱερατικοῦ του ἀξιώματος. Ἐτοίμην τὸ 1198 ἄρχισαν οἱ διακανονισμοὶ καὶ οἱ συμφωνίες, μόλις ἕνα χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του. Οἱ προπαρασκευαὲς ὅμως καθυστεροῦσαν γιὰ διαφόρους λόγους, καὶ ἡ ἀνταπόκρισις στὴν ἐκκλησίαν του δὲν ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο εἶχε ἐλπίσει. Οἱ Βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας εἶχαν ἄλλες σοβαρότερες ὑποθέσεις πού τοὺς ἀπασχολοῦσαν, ἐνῶ ἡ Γερμανία ἀντιμετώπιζε ἕναν ἐσωτερικὸν διχασμὸν οὗς δυὸ παρατάξεις, στοὺς ὑποστηρικτὰς τοῦ Φι-

λίππου τῆς Σουηβίας καὶ στοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ ἀντιπάλου του "Οθωνα Brunswick. Ἔτσι ὁ μόνος μονάρχης ποὺ παρασκευάζονταν νὰ σηκώσῃ τὸ Σταυρὸ ἦταν ὁ βασιλιάς Ἀνδρέας τῆς Οὐγγαρίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δόγης τῆς Βενετίας ἤθελε πολὺ νὰ συμβάλῃ προσφέροντας ἐνεργὸ ὑποστήριξη καὶ ἔτσι πολλοὶ Φράγκοι καὶ Λομβαρδοὶ ἱππότες καὶ βαρῶνοι ἀκολούθησαν τὴν ἐκστρατεία, ἄλλοι ἀναζητώντας τὴ σωτηρία καὶ ἄλλοι τὴ διαρπαγὴ.

Ἡ ἀρχικὴ ἀπόφαση ἦταν νὰ ἐπιτεθοῦν οἱ Σταυροφόροι κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ποὺ θὰ ἀποτελοῦσε μετὰ ὀρμητήριον γιὰ τὴν ἐπανάκτηση τῆς Ἱερουσαλήμ. Κανεῖς δὲ μποροῦσε νὰ προβλέψῃ πῶς θὰ ἄλλαζαν πορεία καὶ ἀντὶ γιὰ τὴν Αἴγυπτον θὰ τραβοῦσαν γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Καθὼς ὅμως περνοῦσαν οἱ μῆνες τῆς προπαρασκευῆς ἢ ἡγεσία τῆς Σταυροφορίας περνοῦσε ὅλο καὶ περισσότερο στὰ χέρια ἐκείνων ποὺ εἶχαν προσωπικὰ ἢ ἐμπορικὰ συμφέροντα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.

Τὸ στόλο ποὺ εἶχαν νοικιάσει οἱ Σταυροφόροι γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ στρατοῦ τους τὸν διοικοῦσε ὁ Ἑρρίκος Δάνδολος, ὁ Δόγης τῆς Βενετίας, ποὺ ὁ φθόνος του γιὰ τὸν πλοῦτον τῶν Βυζαντινῶν προσθέτονταν σὲ ἓνα μεγάλο μῖσος ποὺ ξεπήγαζε ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ προσβολὴ ποὺ δέχτηκε σὰν φιλοξενούμενός τους*. Τὸ 1201, ἐνῶ τὰ πράγματα ἔδειχναν πῶς θὰ ἄρχιζε ἡ ἐκστρατεία, πέθανε ξαφνικὰ ὁ Tybalt τῆς Καμπανίας, ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἀρχηγία πέρασε τότε στὸν Λομβαρδὸ Μαρκήσιο Βονιφάτιο Μομφερρατικό. Ὁ Βονιφάτιος ἔτρεφε μεγάλα ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν Ἀνατολή. Ἦταν γαμπρὸς τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαακίου Ἀγγέλου, ποὺ εἶχε ἐκθρονιστῇ τελευταῖα, καὶ ἦταν γνωστὸ πῶς ἦταν φίλος καὶ ὑποστηρικτὴς τοῦ Φιλίππου τῆς Σουηβίας. Τὴν ἴδια ἐποχὴ σχεδὸν ὁ νεαρὸς γιὸς τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαακίου, Ἀλέξιος Ἀγγελος, κατάφερε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴς φυλακὲς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ εἶχε φυλακιστῇ ἀπὸ τὸν θεῖο του Ἀλέξιο Γ', καὶ νὰ φτάσῃ στὴ Γερμανία. Λογάριαζε νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποστήριξη τοῦ γαμπροῦ του Φιλίππου καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ τὸν βοηθήσῃ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ σφετεριστοῦ Ἀλεξίου Γ' καὶ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ πατέρα του στὸ θρόνον τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Φίλιππος ὅμως εἶχε περιπλακῇ ὁ ἴδιος τόσο πολὺ σὲ δικά του ἐσωτερικὰ προβλήματα ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ δώσῃ καμμιά ὑπόσχεση. Ὁ πειρασμὸς ὅμως νὰ ἀναγκαστῇ ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς νὰ ὑποχρεωθῇ στὴ Δύση ἦταν πολὺ μεγάλος καὶ δὲ μποροῦσε νὰ ἀγνοηθῇ. Ὁ Φίλιππος πρόθυμα ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας στὴ Βενετία καὶ συνέστησε νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ στρατὸς τῶν Σταυροφόρων γιὰ τὴν ἐπανάρθωση τῶν ἀδικιῶν ποὺ διαπράχτηκαν στὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελο. Προσκάλεσε μάλιστα τὸν Βονιφάτιο Μομφερρατικό στὴ Γερμανία νὰ συναντήσῃ τὸ νεαρὸ πρίγκιπα Ἀλέξιο καὶ νὰ συζητήσουν γιὰ τὸ σχέδιο.

Στὸ μεταξὺ οἱ Σταυροφόροι, μὴ μποροῦντας νὰ ἐξεύρουν τὰ χρήματα ποὺ τοὺς ζητοῦσε ὁ Δόγης γιὰ τὸ νοίκι τῶν πλοίων, συμφώνησαν νὰ προσφέρουν ὑπηρεσία στὴ Βενετία σὰν ἀντιστάθμισμα, καταλαμβάνοντας καὶ ἀποδίδοντας ὁ αὐτὴ τὸ Δαλματικὸ λιμάνι τῆς Ζάρας, ποὺ τῆς τὸ εἶχε ἀποσπάσει ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας. Ξεκίνησαν λοιπὸν ἀπὸ τὴ Βενετία τὸ 1202.

* Σημ. Μεταφραστοῦ: Ἐνας θερὸς ἀναφέρει πὺς 30 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν τετάρτη Σταυροφορία, ὁ Δάνδολος, ὅταν ἔμεινε ὡς φιλοξενούμενος στὴν Κωνσταντινούπολη, εἶχε τιφλωθῇ ὑποὺλα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας μὲ ἓνα κοῖλο καθρέφτη ποὺ ἀντανακλοῦσε δυνατὰ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καὶ πὺς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία τοῦ μίσους ποὺ εἶχε ὁ Δόγης γιὰ τὸ Βυζάντιο.

Ἡ Ζάρα δέχτηκε αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση καὶ κατελήφθη ἐν ὀνόματι τῆς Βενετίας. Ὁ Πάπας τρομοκρατήθηκε μήπως ἡ Σταυροφορία τοῦ εἶχε ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῆς χώρας τοῦ μόνου βασιλιᾶ πού τὴν εἶχε ὑποστηρίξει, καὶ ἀναστατώθηκε μήπως ἡ Βενετία ἐλέγχει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ δρᾶση τῆς. Ἀλλὰ ἡ κατάληψη τῆς Ζάρας ἦταν ἀπλῶς ἓνα περιστατικὸ μικρότερης σημασίας στὴν ὅλη ἐξέλιξη τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας. Διότι ὁ ἀρχηγός, Βονιφάτιος, εἶχε ἀρχίσει στὸ μεταξὺ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Φίλιππο τῆς Σουηβίας καὶ τὸν Ἀλέξιο Ἀγγελο. Ἐνα σχέδιο εἶχε ξετυλιχτῇ πού ἐπρόκειτο νὰ ἀλλάξῃ ριζικὰ τὴν πορεία τῆς. Ὁ Ἀλέξιος ὑποσχέθηκε στοὺς Σταυροφόρους νὰ πληρώσῃ τὰ χρήματα πού χρωστοῦσαν ἀκόμη στὴ Βενετία, καὶ μετὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ στὴν ἐκστρατεία τοὺς κατὰ τῆς Αἰγύπτου μὲ πολλὰ ἐφόδια καὶ μιὰ ἴλη Βυζαντινοῦ ἱππικοῦ ἂν τὸν βοηθοῦσαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν πατέρα τοῦ Ἰσαάκιο στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Σὰν μιὰ διαρκέστερη ἀμοιβὴ ὑποσχέθηκε πὺς ἡ Αὐτοκρατορία τοῦ στὸ ἐξῆς θὰ ἀναγνώριζε τὴν πνευματικὴ ἀνωτερότητα τῆς Ρώμης. Ὅταν ἔφτασαν οἱ εἰδήσεις αὐτῆς τῆς προσφορᾶς στὴ Ζάρα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1203 οἱ γνῶμες τῶν ἱπποτῶν τῆς Σταυροφορίας διχάστηκαν. Ἀλλὰ γιὰ τὸ Δόγη καὶ τὸν Βονιφάτιο οἱ δυνατότητες φαίνονταν σχεδὸν ἀπεριόριστες, καὶ ἡ πλειονότητα τῶν Σταυροφόρων δέχτηκε τὴν ἀπόφαση, μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ Κόμης Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας καὶ ὁ ἀδελφός του Ἑρρίκος.

Ὁ Πάπας, πού εἶχε κιόλας ἀφορίσει τοὺς Ἑνετοὺς γιὰ τὴν ὑποκίνηση τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ζάρας, ἀγνοήθηκε. Ὁ Δόγης, ὁ Βονιφάτιος καὶ ὁ Βαλδουῖνος ἀνέλαβαν μόνοι τοὺς νὰ ἔρθουν σὲ συμφωνία μὲ τὸν Ἀλέξιο Ἀγγελο, καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1203 ἡ Σταυροφορία ἀνοίγε πανιὰ γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Ἀλέξιος εἶχε καυχηθῇ πὺς ἡ πόλη θὰ ἔπεφτε χωρὶς ἀντίσταση, καὶ ὁ σφετεριστὴς Ἀλέξιος Γ' θὰ παραδίνονταν στὸ ἀπλὸ ἀντίκρυσμα τοῦ στρατοῦ τῶν Σταυροφόρων. Στὴν πραγματικότητά ὅμως ἀναγκάστηκαν νὰ κάμουν ἔφοδο γιὰ τὴν κατάληψή τῆς, πού τὴν διηύθυνε δραστήρια ὁ ἴδιος ὁ Δόγης. Τελικὰ ὁ Ἀλέξιος Γ' τράπηκε σὲ φυγὴ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος ἀποφυλακίστηκε καὶ ἐπανῆλθε στὸ θρόνο του, μὲ τὸ γυιό του σὰν συναυτοκράτορα.

Τώρα ἀπόμεινε στὸ νεαρὸ Ἀλέξιο νὰ ἐκπληρώσῃ τὶς ὑποσχέσεις τοῦ καὶ νὰ πληρώσῃ τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τοὺς Σταυροφόρους γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τοὺς. Ὁ πατέρας τοῦ Ἰσαάκιος εἶχε πεισθῇ νὰ συναινέσῃ μὲ τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Σταυροφορίας στρατοπέδευσαν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη περιμένοντας τὴν ἐκπλήρωση τῆς συμφωνίας.

Γρήγορα ἔγινε φανερὸ πὺς ὁ Ἰσαάκιος καὶ ὁ Ἀλέξιος δὲ θὰμποροῦσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς ὑποχρεώσεις τοὺς. Ἡ κοινὴ γνώμη στὴν Κωνσταντινούπολη ἦταν σφόδρα ἐναντίον τοὺς γιατί εἶχαν πουλήσῃ τὴν Αὐτοκρατορία στὴ Δύση καὶ οἱ ἀπεγνωσμένες προσπάθειές τοὺς νὰ μαζέψουν χρήματα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους τοὺς καὶ νὰ ἐπιβάλουν στὸν κλῆρο τοὺς ὑπακοὴ στὴ Ρώμη μεγάλωσαν τὴν ἀντιδημοτικότητά τοὺς.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1204 ξέσπασε ἐπανάσταση. Ὁ Ἀλέξιος δολοφονήθηκε καὶ ὁ Ἰσαάκιος ρίχτηκε ξανὰ στὴ φυλακὴ, ὅπου πέθανε λίγες μέρες ἀργότερα. Νέος Αὐτοκράτορας ἀνακηρύχτηκε πού προτιμοῦσε νὰ πολεμᾷ καὶ ὄχι νὰ κυνηγᾷ τὴν εὖνοια τῶν Φράγκων. Ἦταν ὁ Ἀλέξιος Δούκας Μούρτζουφλος.

Ἡ ἄγρια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ σκηνὴ τῶν δυὸ Αὐτοκρατόρων, πού γιὰ τὴν παλινόρθωσή τοὺς οἱ Σταυροφόροι εἶχαν ὑποφέρει τόσα δεινὰ, παρῆκε τὴν πρόφαση καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζητήσουν τὴν ἀμοιβή τοὺς καὶ νὰ

ικανοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους. Μιά πού οι Έλληνες δὲ μπορούσαν ἢ δὲν ἤθελαν νὰ τηρήσουν τὴ συμφωνία θάπρεπε νὰ τοὺς μεταχειριστοῦν σὰν ἀνοιχτοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὰ χρέη τους θάπρεπε νὰ πληρωθοῦν ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς χώρας τους. Ἔτσι ἡ κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ πώση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔγιναν ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας.

Τὸ Μάρτιο τοῦ 1204, ὅταν οἱ προετομιασίες τους γιὰ μιὰ δυναμικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς πόλεως εἶχαν συμπληρωθῇ, οἱ Σταυροφόροι καὶ οἱ Ἑνετοί, πιστεύοντας προκαταβολικὰ στὴ νίκη τους, ἔκαμαν μιὰ συνθήκη διακανονισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας πού ἐπρόκειτο νὰ καταλάβουν. Στὶς διαπραγματεύσεις πού ἔγιναν γιὰ τὴ διανομὴ τῶν λαφύρων, τὴν ἐκλογὴ τοῦ Αὐτοκράτορα καὶ τὸν χωρισμὸ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας μεταξὺ τους, πῆραν μέρος ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Σταυροφόρων ὁ Βονιφάτιος Μομφερρατικὸς καὶ ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἑνετῶν ὁ Δόγης. Συμφώνησαν ἂν ἐκλέγονταν Σταυροφόρος γιὰ τὸν Αὐτοκρατορικὸ θρόνο, οἱ Ἑνετοὶ νὰ ἔχουν τὴν κατοχὴ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξουν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ Αὐτοκρατορικὰ παλάτια θὰ ἀνῆκαν στὸν Αὐτοκράτορα μαζὶ μὲ τὸ ἓνα τέταρτο τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ ὑπόλοιπο θὰ μοιράζονταν ἐξίσου ἀνάμεσα στοὺς Σταυροφόρους, πού θὰ κρατοῦσαν τὶς κτήσεις τους σὰν φέουδα ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ τοὺς Ἑνετοὺς, πού θὰ ἦταν ἀνεξάρτητοι γαιοκτήμονες¹.

Ἡ πρώτη ἐπίθεση ἀποκρούστηκε μὲ μεγάλες ἀπώλειες, ἀλλὰ μόλις λίγες μέρες ἀργότερα, στὶς 12 Ἀπριλίου 1204, οἱ Σταυροφόροι κατῴρθωσαν νὰ καταλάβουν μὲ ἔφοδο τὸ θαλασσινὸ τεῖχος στὸν Κεράτιο κόλπο, καὶ μπῆκαν βίαια στὴν πόλη. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Μούρτζουφλος ὠργάνωσε γενναία ἀλλὰ ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση. Ἡ ἄμυνα ὅμως κατέρρευσε ὅταν οἱ Σταυροφόροι ἔβαλαν φωτιὰ σὲ μεγάλο μέρος τῆς πόλεως. Ὁ Μούρτζουφλος δραπέτευσε τὴ νύχτα, καὶ μέχρι τὸ πρωῒ τῆς 13 Ἀπριλίου ἡ παράδοση ὀλοκληρώθηκε. Ὁ Δόγης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σταυροφόρων μπῆκαν στὰ παλάτια τοῦ Αὐτοκράτορα, καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Λατίνων.

Ἡ λεηλασία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κράτησε τρεῖς μέρες. Ἡ πόλη λεηλατήθηκε μὲ ἀπαράμιλλη ἀγριότητα. Ὅταν ἀποκαταστάθηκε ἡ τάξη τὰ ποσὰ πού εἰσπράχτηκαν ἀπὸ τὴ λαφυραγωγία συγκεντρώθηκαν, οἱ Ἑνετοὶ πληρώθηκαν τὰ χρέη τους, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ μοίρασαν ὅπως εἶχαν συμφωνήσει. Ἡ συνθήκη πού ἔγινε τὸ Μάρτιο τοῦ 1204 εἶχε προβλέψει πὼς ὁ Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρέπει νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ συμβούλιο ἀποτελούμενο ἀπὸ ἑξ. Ἑνετοὺς καὶ ἑξ. Σταυροφόρους. Ἀλλὰ μόνον οἱ Σταυροφόροι ὤρισαν ὑποψηφίους γιὰ τὸ ἀξίωμα. Ὁ Δόγης τῆς Βενετίας δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀναλάβῃ τὶς εὐθύνες τῆς διοικήσεως ἐνὸς φεουδαρχικοῦ στρατοῦ καὶ μιᾶς φεουδαρχικῆς Αὐτοκρατορίας· τοῦ ἀρκοῦσε νὰ διευθύνῃ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἔτσι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Αὐτοκράτορα περιορίζονταν στὸ Βονιφάτιο Μομφερρατικὸ καὶ στὸ Βαλδουῖνο τῆς Φλάνδρας. Γιὰ τὸ μέλλον τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας ἡ ἐκλογὴ τοῦ Βονιφατίου θὰ ὑπόσχονταν πολλά. Συγγένευε κιόλας μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀγγέλου, καὶ εἶχε ἀκριβῶς μεγαλώσει τὶς ἐλπίδες του παίρνοντας γιὰ γυναῖκα του τὴ χήρα τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαακίου, τὴ Μαργαρίτα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Δόγης ὅμως εὐνοοῦσε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Βαλδουίνου καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐκλέκτιοι μπορούσαν ἐπομένως νὰ καταψηφίσουν τὸ Βονιφάτιο. Μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων ὁ ἀνταγωνισμὸς ἦταν τόσο σκληρὸς πού ὠδήγησε σὲ σφοδρὲς διαφωνίες ἀνάμεσα στοὺς συντρό-

φους τοῦ Βονιφάτιου καὶ τοῦ Βαλδουίνου. Ἀλλὰ ἡ φιλονεικία διευθετήθηκε ἀφοῦ ὠρίστηκαν ἔξ ἐπίσκοποι σὺν ἀντιπρόσωποί τους. Συμφώνησαν ἀκόμη ὁ Αὐτοκράτορας πού θὰ ἐκλεγῇ νὰ προσφέρῃ στὸν ἀντίπαλό του πού θὰ ἔχανε ὡς παρηγορητικὸ βραβεῖο τὶς Βυζαντινὲς ἐπαρχίες στὴ Μ. Ἀσία καὶ τὴν Πελοπόννησο. Τελικὰ ἐξελέγη ὁ Κόμης Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας, καὶ ὁκτὼ μέρες ἀργότερα, στὶς 16 Μαΐου 1204, τελέστηκε μὲ ἱεροπρέπεια ἡ στέψη του ὡς «Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμανίας» στὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας².

Ὅταν τελείωσε ἡ πομπὴ καὶ ἡ τελετὴ, οἱ Σταυροφόροι ἄρχισαν τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Αὐτοκρατορίας ἔχοντας πᾶσι τὴν κατοχὴ τους τὴν πρωτεύουσα. Ὁ χωρισμὸς τῶν ἑδαφῶν μεταξὺ τους ὠδήγησε σὲ σοβαρὸ καυγὰ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ ὁ ὑποψήφιος πού ἔχασε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Αὐτοκράτορα Βονιφάτιος Μομφερρατικὸς ἀπαιτοῦσε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ὁ Βαλδουῖνος τὶς ἐπαρχίες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴν Πελοπόννησο, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει. Ὁ Βαλδουῖνος συγκατατέθηκε τόσο εὐκόλα πού ὁ Βονιφάτιος ζητοῦσε περισσότερες παραχωρήσεις. Ζητοῦσε δηλαδὴ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὶς ἀξιώσεις του γιὰ τὶς ἐπαρχίες τῆς Ἀσίας μὲ ἀντάλλαγμα τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν περιοχὴ τῆς στὴ Βόρειο Ἑλλάδα.

Ὁ Βονιφάτιος εἶχε λόγους νὰ κάμῃ αὐτὴ τὴν πρόταση. Ὁ ἀδελφὸς του Ραινὲ εἶχε ἀποκτήσει τὸν τίτλο τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης καμμὶα εἰκοσιπενταριὰ χρόνια νωρίτερα ὅταν παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Αὐτοκράτορα Μανουήλ. Καὶ ἡ νέα του γυναῖκα, ἡ Μαργαρίτα, ὄντας ἀδελφὴ τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ χήρα τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου Β', θὰ ἦταν καὶ πῶς εὐτυχισμένη καὶ πῶς χρήσιμη στὰ Βαλκάνια παρὰ στὶς μακρινὲς πεδιάδες τῆς Ἀνατολῆς³.

Ἀλλὰ ἡ Θεσσαλονίκη βρίσκονταν ἀκόμη στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ καθὼς ἀποδείχτηκε ὁ Βαλδουῖνος ἦταν ὁ πρῶτος πού ἔφτασε ἐκεῖ βαδίζοντας κατὰ μῆκος τῆς Θρακικῆς ἀκτῆς μέσα ἀπὸ τὴν Μοσυνόπολη, τὴν Καβάλα καὶ τὶς Σέρρες ὅταν κατεδίωκε τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιο Γ'. Ὁ Βαλδουῖνος, ἂν καὶ ἀρχικὰ εἶχε συμφωνήσει γιὰ τὸ ἑδαφικὸ ἀντάλλαγμα πού πρότεινε καὶ ζητοῦσε ὁ Βονιφάτιος, τώρα ἀρνοῦνταν νὰ τηρήσῃ τὸ λόγο του καὶ ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος, πού θὰ μπορούσε νὰ διαιρέσῃ τὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία μόνιμα καὶ καταστροφικά, ἀποσοβήθηκε μόνον μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας.

Τὸ ζήτημα διευθετήθηκε χωρὶς αἱματοχυσία, καὶ ὁ Βαλδουῖνος παραδέχτηκε τὸ σφάλμα του. Ὁ Βονιφάτιος δέχτηκε νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴ στὸν Αὐτοκράτορα ὡς ἀνταπόδοση γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ τίτλου του στὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὅταν ἀποκαταστάθηκε ἡ εἰρήνη οἱ κατακτητὲς ἄρχισαν τὴ μοιρασίαν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μεταξὺ τους. Μιὰ συμφωνία, γνωστὴ ὡς Συνθήκη Διανομῆς, ὑπογράφηκε ἀπὸ ἐπιτροπὴ δώδεκα Σταυροφόρων καὶ δώδεκα Ἑνετῶν γιὰ τὴ διανομὴ τῶν ἑδαφῶν πού ἀπόμειναν ἀκόμη νὰ κατακτηθοῦν μεταξὺ τοῦ Βαλδουίνου, τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας καὶ τῶν ὑπολοίπων Σταυροφόρων. Καὶ ὁ χάρτης τῆς Αὐτοκρατορίας χωρίστηκε σὲ φέουδα καὶ πριγκηπάτα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἀποτελέσαν ποτὲ γιὰ τοὺς Κυρίους τους τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὀνόματα.

Ἡ περιοχὴ τῆς Θράκης ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης χωρίστηκε σὲ τρία μέρη. Οἱ ἀνατολικὲς καὶ οἱ δυτικὲς ἐπαρχίες διαιμοιράστηκαν ἔπειτα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὁ Βαλδουῖνος πῆρε τὶς ἐπαρχίες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰ παραπλήσια νησιά, ἐνῶ οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Σταυροφόροι μοιράστηκαν μεταξὺ τους τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου

καὶ τοῦ Αἰγαίου. Στὴ βόρειο καὶ κεντρικὴ Ἑλλάδα ἡ ὁροσειρὰ τῆς Πίνδου παρῆχε κατάλληλη ὁροθετικὴ γραμμὴ. Οἱ Σταυροφόροι διεκδικοῦσαν μεγάλο μέρος ἀνατολικά αὐτῶν τῶν συνόρων, καθὼς καὶ τὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων. Ἡ Βενετία διεκδικοῦσε τὴν Ἡπειρο, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν δυτικὰ τῆς Πίνδου, καθὼς καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου. Οἱ Ἑνετοὶ γνῶριζαν κιόλας πολλὰ ἀπὸ τὰ μέρη ποὺ τοὺς παραχωροῦσαν ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τῶν ἐμπόρων τους. Καὶ στὴ Νότιο Ἑλλάδα κατῴρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ πιὸ προσοδοφόρα λιμάνια καὶ νησιὰ ποὺ βρίσκονταν στὸν ἐμπορικὸ δρόμο ἀνάμεσα στὴν Ἀδριατικὴ καὶ τὴ Μαύρη Θάλασσα.

Τὸ μέρος ποὺ παραχωρήθηκε στοὺς Σταυροφόρους βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ τοῦ νέου Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ δὲν εἶχε συμπεριληφθῇ στὴ Συνθήκη Διανομῆς. Τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ Βασιλείου ἐκτείνονταν μέχρι τὴ Μοσυνόπολη τῆς Θράκης, ἀλλὰ ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας δὲν εἶχε καθοριστῇ ἀκόμη. Οἱ Σταυροφόροι λίγες ἐλπίδες εἶχαν νὰ κατακτήσουν τὰ ἐδάφη ποὺ τοὺς παραχωρήθηκαν χωρὶς τὴν ἐξάρτηση τῆς Θεσσαλονίκης. Συμφώνησαν λοιπὸν ὁ Βονιφάτιος Μομφερρατικός, σὺν Βασιλῆας τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ποὺ θὰ κυρίευε καὶ θὰ μοίραζε τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, ἐνῶ ὁ Βαλδουῖνος τῆς Φλάνδρας σὺν Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατακτοῦσε τὰ Βυζαντινὰ ἐδάφη στὴ Μ. Ἀσία³.

Καὶ στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση οἱ Σταυροφόροι ἀντιμετώπιζαν τὴν ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων. Ἡ κατάρρευση τῆς Κωνσταντινουπόλεως δημιούργησε σύγχυση καὶ ἀναρχία στὶς ἐπαρχίες. Πρόσφυγες ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, ἑπαρχοὶ, καὶ ἀπλοὶ τυχοδιῶκτες μποροῦσαν μὲ διάφορες ἐπιτυχίες νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν κατάστασι καὶ νὰ ἐκθειάζουν τὴν καιροσκοπία τους μὲ φωτοστέφανο πατριωτικοῦ πάθους. Ὑπῆρχαν ἐπίσης ὠριομένα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ ἀπολάμβαναν μεγάλη ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἐξουσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῶν Αὐτοκρατόρων Ἰσακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ'. Ἡ διοίκησή τους εἶχε ἀνατεθῇ σὲ μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἢ τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας. Τέτοιες περιοχές, ὅπως ἡ Φιλαδέλφεια καὶ ἡ Τραπεζούντα στὴ Μ. Ἀσία, καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς Νικοπόλεως στὴ βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα, ποὺ κατὰ μεγάλο μέρος ἦταν κιόλας αὐτόνομες, ὀργανώθηκαν εὐκόλα σὲ κέντρα ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Λατίνων.

Στὴν Ἀνατολή, ὅν καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Βαλδουίνου νικοῦσε στὴν ἀρχή, δυὸ ἀνεξάρτητα Ἑλληνικὰ κράτη ἰδρύθηκαν ἀπὸ συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξίου Γ', τὸ ἓνα στὴν Τραπεζούνταν στὴ Μαύρην Θάλασσαν, καὶ τὸ ἄλλο στὴ Νίκαιαν μόνον καμμιὰ σαρανταρῖα μίλια ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν. Ἡ «Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας» περιορίστηκε στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ δὲν εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴ ροὴ τῶν γεγονότων δυτικώτερα. Ἀντίθετα τὸ Βασίλειο τῆς Νικαίας ἔπαιξε ζωτικὸ καὶ σημαντικὸ ρόλο στὸ διαρκὲς πόλεμο ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Λατίνους, καὶ ἡ Νίκαια εἶναι ποὺ ἐπανεφέρετε τελικὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας στοὺς Ἕλληνες τὸ 1261. Ἰδρυτὴς τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας ἦταν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης. Ἀρχικὰ ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξίου Γ', καὶ ὁ Ἀλέξιος τοῦ εἶχε δώσει τὴν κόρη του Ἄνναν σὲ γάμο καὶ τὸν εἶχε τιμῆσει μὲ τὸν τίτλο τοῦ Δεσπότη. Τὸ 1204 ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα στὴν ἄμυνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πιθανὸν νὰ τοῦ προσέφερε καὶ τὸ στέμμα μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Μούρτζουφλου ἀπὸ τὴν πόλιν. Αὐτὸς ὅμως προτίμησε νὰ πάῃ στὴ Μ. Ἀσίαν γιὰ νὰ συγκροτήσῃ ἓναν ἀντιστασιακὸ στρατὸ στὶς ἀνατολικὰς ἐπαρχίες. Πρῶτα ἐγκαταστάθηκε στὴν Προῦσαν καὶ ἀπὸ κεῖ ἀγωνίζονταν κατὰ τῶν Σταυροφόρων μέχρι τὸ 1205, ὅποτε κατῴρθωσε νὰ κάμῃ τὸ στρατηγεῖο του στὴ Νίκαιαν⁴.

Στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα δὲν παρουσιάστηκε ὥσως τόσο σοβαρὴ ἀντίσταση κατὰ τῶν Σταυροφόρων ὅσο στὴν Ἀνατολή. Στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΓ' αἰῶνα ἡ Ἑλλάδα χωρίζονταν σὲ τέσσερα Θέματα ἢ διοικητικὲς περιφέρειες. Ἐνα Θέμα ἦταν ἡ Πελοπόννησος, ἐνῶ στὰ βόρεια τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου βρίσκονταν τὸ Θέμα τῆς Ἑλλάδος, ποὺ περιελάμβανε τὴν Ἀττικὴ, τὴ Βοιωτία, τὴ Φωκίδα, τὴ Λοκρίδα καὶ μέρος τῆς Θεσσαλίας. Δυτικὰ τῆς ὁροσειρᾶς τῆς Πίνδου ἦταν τὸ Θέμα τῆς Νικοπόλεως, ποὺ περιελάμβανε τὴν Ἀκαρνανία, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴ νότιο Ἠπειρο, καὶ στὰ βόρεια τὸ Θέμα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπὸ τὰ Ἰόνια νησιὰ μόνον ἡ Λευκάδα παρέμεινε κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ Κέρκυρα εἶχε καταληφθῇ πρὶν μερικὰ χρόνια ἀπὸ ἕνα Γενουάτη πειρατὴ, τὸν Λέονε Βετράνο. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι κάτοικοι θεωροῦσαν ἀκόμῃ τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ ὅταν οἱ Σταυροφόροι σταμάτησαν ἐκεῖ κατὰ τὴν πορεία τους γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Βετράνο φαίνεται πὺς ἐξαφανίστηκε, καὶ ξαναγύρισε ὅταν ἀποχώρησαν. Ἡ Κεφαλονιά, ἡ Ἰθάκη καὶ ἡ Ζάκυνθος εἶχαν κιόλας ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορία γιὰ κάμποσα χρόνια μετὰ τὴ Νορμανδικὴ εἰσβολὴ ἀπὸ τὴ Σικελία. Γιὰ ἕνα διάστημα κυβερνήτης τους ἦταν ὁ Σικελιανὸς Ναύαρχος Μαργαριτόνε τοῦ Πρίντζι, μέχρι ποῦ, γύρω στὰ 1194, πέρασαν στὴν κατοχὴ κάποιου Μάιο ἢ Ματθαίου τῆς Ρωμαϊκῆς οἰκογένειας τῶν Ὀρσίνι, ποὺ εἶχε παντρευτῇ τὴν κόρη τοῦ Ναυάρχου. Ὁ Μάιο Ὀρσίνι ἀναγνώρισε τὴ δυναστεία τῆς Σικελίας στὰ νησιὰ του, καὶ παρ' ὅλο ποὺ ἀποκαλοῦσε τὸν ἑαυτό του Κόντη τῆς Κεφαλονιάς ἡ θέση του ἦταν λίγο ἀνώτερη ἀπὸ κείνη τοῦ πειρατῆ Βετράνο στὴν Κέρκυρα, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε συμμαχία⁷.

Στὴ βόρειο Ἑλλάδα οἱ Σταυροφόροι εἶχαν λίγες δυσκολίες γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐξουσίας τους. Ἡ Θεσσαλονίκη φαίνεται πὺς ὑποτάχτηκε στὸ Βονιφάτιο Μομφερρατικὸ χωρὶς μεγάλη ἀντίσταση.

Νοτιώτερα ὁ Ἀρχοντίας τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Ἀργολίδας, Λέων Σγουρός, ἔκαμε μιὰ μικρὴ ἀλλὰ θαρραλέα προσπάθεια νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς εἰσβολεῖς ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἂν καὶ τὰ ἐλατήρια ἦταν ἐξίσου ἐγωϊστικά καὶ πατριωτικά. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1204 ὁ Σγουρὸς κατῴρθωσε νὰ καταλάβῃ σημαντικὸ μέρος τῆς χώρας. Ἡ σύγκρουση ποὺ ἀκολούθησε μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτα κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔπειτα κατὰ τῶν Θηβῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι, κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσίᾳ τοῦ Μητροπολίτη Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, ἀρνήθηκαν νὰ τὸν δεχτοῦν καὶ τὸν ἀπέκρουσαν μὲ ἐπιτυχία. Ἡ Θήβα ὅμως παραδόθηκε, καὶ ὁ Σγουρὸς προχώρησε κατόπιν ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες γιὰ τὴ Λάρισα, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Γ', φεύγοντας πρὸ μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους. Ἡ ἐπιχείρησή του καὶ ἡ ἐπίδειξη πατριωτισμοῦ ἀνταμείφθηκαν μὲ τὸ χέρι τῆς κόρης τοῦ Αὐτοκράτορα σὲ γάμο, καὶ γιὰ λίγο διάστημα κυβέρνησε ἀδιαφιλονίκητα τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Θέματος τῆς Ἑλλάδος⁸.

Οἱ κατακτήσεις τοῦ Λέοντα Σγουροῦ δὲν γλύτωσαν γιὰ πολὺ τὴν εἰσβολὴ τῶν Σταυροφόρων. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττικὴ ἐπρόκειτο γρήγορα νὰ περάσουν στὴν κυριαρχία τῶν Λατίνων. Ἀλλὰ οἱ κάτοικοι τοῦ Θέματος τῆς Νικοπόλεως στὴν ΒΔ Ἑλλάδα προσωρίζονταν νὰ παῖξουν ἕνα πρὸ σημαντικὸ καὶ μόνιμο ρόλο στὴν ἄμυνα καὶ ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδος τους. Στὴν Ἠπειρο, ποὺ ἦταν ἀσφαλὲς πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου, ἐπρόκειτο νὰ ὀργανωθῇ ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος ποὺ θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ ἀδιάκοπη ἀπειλὴ γιὰ τοὺς Λατίνους καὶ σοβαρὴ πρόκληση στὶς κατακτητικὲς βλέψεις τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας.

Ὁ Μιχαὴλ ᾿Αγγελος Κομνηνὸς Δούκας, ἰδρυτὴς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἦταν νόθος γυιὸς τοῦ Ἰωάννου ᾿Αγγέλου Κομνηνοῦ, τοῦ Σεβαστοκράτορα, ποὺ ὁ πατέρας του, Κωνσταντῖνος ᾿Αγγελος, εἶχε παντρευτῇ τῇ Θεοδώρα Κομνηνῇ, κόρῃ τοῦ ᾿Αλεξίου Α΄. Ἦταν ἐπίσης πρῶτος ξάδελφος τῶν Αὐτοκρατόρων Ἰσαάκιου Β΄ καὶ ᾿Αλεξίου Γ΄, ποὺ ἦταν παιδιὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα του Ἀνδρονίκου. Ὁ πατέρας του Ἰωάννης εἶχε λάβει τὸν τίτλο τοῦ Σεβαστοκράτορα ἀπὸ τὸν Ἰσαάκιον Β΄, καὶ διωρίστηκε ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς ἀνταρσίας ποὺ ὑποκινήθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη Ἀσσαν στὴ Βουλγαρία τὸ 1186.

Εἶχε τέτοιες ἐπιτυχίες ὡς στρατηγὸς ποὺ θεωρήθηκε ὑποπτος ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τοῦ θρόνου καὶ ἀντικαταστάθηκε. Οἱ σχέσεις του μὲ τὴν ἰσχυρὴ οἰκογένεια Βρανᾶ χειροτέρεψαν τὴν ὑπόψιν ἐναντίον του, ἀλλὰ τελικὰ κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς προδοσίας.

Ἀπὸ τὸ γάμο του μὲ τὴ Ζωὴ Δούκαινα, ὁ Ἰωάννης ᾿Αγγελος εἶχε τρεῖς γυιούς, τὸν Θεόδωρο, τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Μανουήλ, καὶ μιὰ κόρη, τὴν Ἄννα. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο παιδί του ἦταν ὁ νόθος γυιὸς τοῦ Μιχαήλ. Ἡ διεκδίκηση τῆς συγγενείας τοῦ Μιχαήλ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τοῦ Βυζαντίου μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀμφισβητήσιμη. Οἱ σύγχρονοί του Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι τὸν ἀποκαλοῦσαν Μιχαήλ ἢ Μιχαηλίτιον, ἢ τὸ πολὺ - πολὺ «Μιχαὴλ Κομνηνόν». Ἀλλὰ ὁ ἴδιος δὲ δίστασε νὰ υἱοθετήσῃ τὸν πομπώδη τίτλο τοῦ ᾿Αγγέλου - Κομνηνοῦ - Δούκα, ποὺ τὸν θεωροῦσε κληρονομία ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα τῶν ἀδελφῶν του⁹.

Οἱ δεσμοί του μὲ τὴν τύχη τῆς Ἠπείρου, ἐν τούτοις ἀποδείχτηκαν καλύτεροι. Ἡ καριέρα τοῦ πατέρα του ὡς κυβερνήτη τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας ἔφερε τὸ Μιχαὴλ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν περιοχὴ ποὺ ὁ ἴδιος θὰ κυβερνοῦσε ἀργότερα. Καὶ πρὶν ὑπὸ τὴν κατάκτηση τῶν Λατίνων εἶχε ἰσχυροποιήσει τὸ κληρονομικὸ του ἐνδιαφέρον ἐκεῖ παίρνοντας γιὰ γυναῖκα του μιὰ ξαδέλφη τῆς γυναίκας τοῦ Συναχερείμ, ποὺ ἦταν τότε κυβερνήτης τοῦ Θέματος τῆς Νικοπόλεως. Ἡ γυναῖκα αὕτη, ποὺ τὸ ὄνομά της εἶναι ἄγνωστο, ἦταν συγγενὴς τοῦ ᾿Αλεξίου Γ΄, καὶ κόρη τῆς οἰκογενείας Μελισσηνοῦ, ποὺ κατεῖχε μεγάλες ἐκτάσεις στὴ Βόρειο Ἑλλάδα¹⁰.

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Μιχαήλ πρὶν ἀπὸ τὸ 1204 μόλις εἶναι γνωστὴ. Πιθανὸν νὰ ἦταν μαζὶ μὲ μερικοὺς ὁμήρους, ποὺ δόθηκαν στὸ Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα τὸ 1190 ἀπὸ τὸν Ἰσαάκιον Β΄, ὅταν ἡ τρίτη Σταυροφορία ἔπλεε στὰ Δαρδανέλια. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν συγκεκριμέναι ἐνδείξεις γιὰ τὴν κατοπινὴν του δράση μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ τετάρτη Σταυροφορία ἔφτασε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅποτε ἐνεργοῦσε σὰν κυβερνήτης τοῦ Θέματος τῆς Πελοποννήσου. Στὴ θέση αὕτη ἦταν καλύτερα τοποθετημένος, εἴτε γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς νοτίου Ἑλλάδος κατὰ τῶν Σταυροφόρων εἴτε γιὰ τὴν προαγωγὴ τῶν δικῶν του συμφερόντων μέσα στὴ γενικὴ σύγχυση. Διάλεξε τὸν δεύτερο δρόμο καὶ τράβηξε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη νὰ προσφέρῃ τὴν ὑπηρεσίαν του στὸν Βονιφάτιο Μομφερρατικό¹.

Ἡ χήρα Αὐτοκράτειρα, Μαργαρίτα τῆς Οὐγγαρίας, ποὺ παντρεύτηκε τὸν Βονιφάτιο, εἶχε πολλοὺς φίλους ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, καὶ στὴ φιλονεικίᾳ του μὲ τὸ Βαλδουῖνο γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Βονιφάτιος μποροῦσε νὰ ὑπολογίζῃ στὴν ὑποστήριξίν του.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Μιχαὴλ ᾿Αγγελος. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε ἐλπίδες ἴσως νὰ κερδίσῃ κάποια εὐνοία καὶ ἐπιρροὴ μὲ ἓνα τόσο ἰσχυρὸ ἀντίπαλο τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα, ἢ ἀκόμα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ διαδοχὴ στὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης σὲ ἓνα γυιὸ τῆς Αὐτοκράτειρας Μαργαρίτας,

τὸν Μανουὴλ ᾿Αγγελο, μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε μακρινὴ συγγένεια. Καὶ ὅταν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1204 ὁ Βονιφάτιος ξεκίνησε ἀπὸ τὴ νέα του πρωτεύουσα νὰ κατακτήσῃ τὰ ἐδάφη του, ὁ Μιχαὴλ τὸν ἀκολούθησε. Ἀρκετοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ποὺ ἀπὸ παρόμοια ἐλατήρια πῆραν μέρος στὴν ἐκστρατεία του, καθὼς καὶ ἓνα πολύμορφο πλῆθος ἀπὸ Φράγκους, Λοιμβαρδούς καὶ Γερμανούς ἱππότες καὶ βαριώνους ἀπετέλεσαν τὸ στρατὸ ποὺ ξεκίνησε γιὰ τὸ Νότο περνώντας μέσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. Ὁ Λέων Σγουρός, ποὺ εἶχε προχωρήσει κιόλας μέχρι τὴ Λάρισα, γρήγορα ὑποχώρησε μπροστὰ στοὺς εἰσβολεῖς. Οἱ Λατῖνοι κατέλαβαν διαδοχικὰ τὴ Λάρισα, τὴ Λαμία, τὴς Θερμοπύλες καὶ τὴ Θήβα, καὶ ὁ Σγουρὸς ἀποσύρθηκε στὰ ἀπόκρημνα ὑψώματα τοῦ Ἀκροκορίνθου γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἄμυνα τῶν νομίμων κτήσεών του στὴν Ἀργολίδα. Ὁ Βονιφάτιος συνέχισε τὴν πορεία του γιὰ τὴν Ἀθήνα, καὶ ἀκόμη καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ἐγκατέλειψε κάθε ἐλπίδα γιὰ ἀντίσταση. Ἡ Ἀθήνα καὶ ἡ Θήβα ἔγιναν φέουδα ἐνὸς ἱππότη ἀπὸ τὴ Βουργουνδία, τοῦ Ὁθωνα Δὲ λα Ρώς, ποὺ ἀπέκτησε τὸν τίτλο τοῦ Δούκα τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Λατίνους ὁλοκληρώθηκε καὶ οἱ Σταυροφόροι καταπιάστηκαν μὲ τὸ χωρισμὸ καὶ τὴν ὀργάνωση τῶν κτήσεών τους σύμφωνα μὲ τὸν φεουδαρχικὸ νόμο¹².

Ὁ ρόλος ποὺ ἔπαιξε ὁ Μιχαὴλ ᾿Αγγελος σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία εἶναι σκοτεινός, ἀλλὰ νωρὶς θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντιληφθῇ πῶς οἱ συμπάθειες τοῦ νέου Βασιλιᾶ τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τοὺς Ἕλληνες δὲν ἔφταναν στὸ σημεῖο ἔμπρακτης συμβολῆς γιὰ τὸν ἔλεγχο καὶ τὴ διακυβέρνηση τῆς δικῆς τους χώρας. Ὅταν παρουσιάστηκε μιὰ καλύτερη εὐκαιρία ποὺ ἐξυπηρετοῦσε καὶ τὰ δικά του συμφέροντα καὶ ἐκεῖνα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐδίστασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὑπόθεση τοῦ Βονιφατίου. Ἀργὰ τὸ 1204 ὁ Σεναχερεῖμ, κυβερνήτης τῆς Νικοπόλεως, ἀνεκάλυψε πῶς ἐπανάσταση ἀπειλοῦσε τὴν ἐξουσία του. Ὁ Σεναχερεῖμ κυβερνοῦσε τὴν ἐπαρχία του μὲ σκληρότητα καὶ οἱ ἀντίπαλοί του διάλεξαν τὴ στιγμή τῆς Λατινικῆς κυριαρχίας νὰ θέσουν τέρμα στὴν τυραννία του.

Αὐτὸς ἔκαμε ἔκκληση γιὰ βοήθεια στὸ συγγενὴ του Μιχαὴλ ᾿Αγγελο, ποὺ πιθανὸν νὰ βρίσκονταν τότε στὴ Θεσσαλία· καὶ ὁ Μιχαὴλ, μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Βονιφατίου ἢ καὶ χωρὶς αὐτὴ, πρόθυμα ξεκίνησε γιὰ τὴν Ἠπειρο. Στὸ μεταξὺ ὁ Σεναχερεῖμ δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες, καὶ ὁ Μιχαὴλ φτάνοντας βρῆκε τὴν ἐπαρχία σὲ κατάσταση ἀναρχίας. Ἐλαβε δραστικὰ μέτρα γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξη.

Οἱ δολοφόνοι τοῦ κυβερνήτου καταδικάστηκαν σὲ θάνατο, ἐνῶ ἡ χήρα του ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μιχαήλ, καὶ λίγο ἀργότερα ἔγινε γυναῖκα του, ἢ ἀκριβέστερα ἐρωμένη του, ἀφοῦ ἦταν στενὴ συγγενὴς τῆς πρώτης του γυναίκας¹³.

Ὁ Μιχαὴλ ἔμεινε στὴν Ἠπειρο τόσο μόνο ὅσο ἦταν ἀρκετὸ νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάσταση καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσία του ὡς αὐτοδιωρισμένος κυβερνήτης. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1205 συγκέντρωσε στρατὸ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Σταυροφόρους στὴν Πελοπόννησο, ἢ τὸ Μωριά ὅπως ὠνομάζονταν τώρα. Ἡ κατάκτηση τῶν Λατίνων ἐδῶ συντελέστηκε γρήγορα καὶ δὲν ἀντιμετώπισαν μεγάλη ἀντίσταση. Μετὰ τὴν κατάληψη τῶν Ἀθηνῶν ὁ στρατὸς τῶν Λοιμβαρδῶν καὶ τῶν Φράγκων εἶχε προχωρήσει πρὸς νότον καὶ εἶχε μῆνι στὴν Ἀργολίδα. Ὁ Λέων Σγουρός, ποὺ εἶχε ὑποχωρήσει στὸν Ἀκροκόρινθο, ἐπρόβαλε πειοματικὴ ἀντίσταση, καὶ ὁ Βονιφάτιος εἶχε ἐπιπεύσει τὴν πορεία του γιὰ νὰ πολιορκήσῃ τὸ Ναύπλιο στὸν Ἀργολικὸ κόλπο. Στὸ μεταξὺ ἓνας ἄλλος Φράγκος ἱππότης εἶχε φτάσει ἀπροσδόκητα στὴ ΝΔ Ἑλλάδα. Ὁ Γοδε-

φρεϊδος Βιλλεαρδουίνος, άνεψιός του ιστορικοῦ τῆς τετάρτης Σταυροφορίας, ἐνῶ ἔπλεε ἀπὸ τῆ Συρία γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἡ θαλασσοταραχὴ τὸν ἀνάγκασε νὰ ἀλλάξῃ πορεία καὶ νὰ ἀποβιβαστῇ στὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας. Ἐκεῖ, μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς τοπικοῦ ἄρχοντα, κατῴρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ἀρκετὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὅταν ὅμως πέθανε ὁ ἄρχοντας αὐτός, ὁ γυιὸς του, ποὺ ἦταν περισσότερο πατριώτης, στράφηκε κατὰ τῶν Φράγκων, καὶ ὁ Βιλλεαρδουίνος μὲ τὸν ὀλιγάριθμο στρατό του ἀναγκάστηκε νὰ ἀνοίξῃ δρόμο πολεμῶντας πρὸς Βορρᾶν γιὰ τὸ Ναύπλιο γιὰ νὰ ζητήσῃ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Βονιφάτιο. Ὁ Βονιφάτιος τὸν δέχτηκε μὲ τιμὰς καὶ τοῦ παραχώρησε τὴ βοήθεια τοῦ συμπατριώτη καὶ φίλου του Γουλιέλμου Σαμπλίτ (Champlitte) μὲ τὸν ὅρο, ὅτι θὰ ἀναγνώριζε τὸν Σαμπλίτ σὰν ἡγεμόνα του.

Οἱ πόλεις τοῦ Μωριᾶ γρήγορα κατέρρευσαν μπροστὰ στὸν ἐνωμένο στρατὸ τῶν δύο αὐτῶν ἱπποτῶν. Ἡ Πάτρα, ἡ Ἀνδραβίδα καὶ ὅλα τὰ δυτικὰ παράλια μέχρι τὰ σύνορα τῆς Μεσσηνίας γρήγορα δῆλωναν ὑποταγὴ στοὺς Φράγκους. Μὴ τελευταία ἀντίσταση ἐν τοῦτοις πρὸβαλαν οἱ Ἕλληνες τῆς Κυπαρισσίας ἢ Ἀρκαδίας, καὶ τοῦτο διότι βρῆκαν ἀνταπόκριση στὴν πρόσκληση γιὰ βοήθεια ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελο ποὺ ἤθελε νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δικαιώματά του, ὡς κυβερνήτης τοῦ Θέματος τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα (δικαιώματα) εἶχε διαπεραιώσει ἀπὸ τὴν Ἡπειρο πέρα ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Αὐτὸς πῆρε μαζί του τέσσερες ὡς ἑξ χιλιάδες πεζικὸ καὶ ἱππικὸ καὶ βάδισε πρὸς νότον περνῶντας ἀπὸ τὴν Τρίπολη. Ὁ Βιλλεαρδουίνος καὶ ὁ Σαμπλίτ, ποὺ ἦταν τότε στὴ Μεθώνη τῆς Νοτίου Μεσσηνίας, ἔσπευσαν πρὸς βορρᾶν, καὶ στοὺς ἐλαιῶνες τῆς Κουντούρας, κοντὰ στὸ χωριὸ Κοψικιά, ἔλαβε χώρα ἡ μιὰ καὶ μοναδικὴ γερὴ μάχη κατὰ τὴν κατάκτηση τοῦ Μωριᾶ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ Ἕλληνες ὑπερεῖχαν ἀριθμητικὰ ἀπὸ τοὺς Φράγκους δέκα πρὸς ἓνα περίπου, ἀλλὰ ἀπεκρούσθηκαν μὲ τὴν ἔφοδο τῶν ἱπποτῶν καὶ τράπηκαν σὲ φυγὴ.

Ἡ μάχη τῆς Κουντούρας ἔβαλε τὴ σφραγίδα τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας στὸ Μωριά. Ἡ Κυπαρισσία πολὺ σύντομα μετὰ ἀπὸ αὐτὸ παραδόθηκε, καὶ μολονότι ὁ Λέων Σγουρὸς κρατοῦσε ἀκόμα τὴν Κόρινθο, τὸ Ναύπλιο καὶ τὸ Ἄργος, καὶ ἡ Λακεδαιμονία καὶ τὸ ἀπόκρημνο κάστρο τῆς Μονεμβασιᾶς δὲν εἶχαν καταληφθῇ, ἡ τοποθέτηση τοῦ Γουλιέλμου Σαμπλίτ ὡς «Πρίγκηπα ὅλης τῆς Ἀχαΐας» ἦταν οἰγούρη. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἀφοῦ ἔχασε τὰ πάντα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ἐξουσίας στὸ Μωριά, ἐπέστρεψε στὴν Ἡπειρο μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴ ΒΔ Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς εἰσβολεῖς καὶ νὰ βάλῃ τὰ θεμέλια τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου¹⁴.

Ὁ Μιχαὴλ ἰώρα ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸ του αὐτόνομο κυβερνήτη. Μὲ τὴ νίκη τῶν Σταυροφόρων ὁ ὅλη τὴν ἄλλη Ἑλλάδα διεπίστωσε πῶς ἀπὸ ἀπλὸς τυχοδιώκτης ἔφτασε νὰ γίνῃ ὁ τελευταῖος πρόμαχος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ ἀπέμεινε σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Εἶχε ἀποβῇ προστάτης τῶν παραδόσεων καὶ ὑπερασπιστῆς τῆς πίστεως τοῦ Βυζαντίου. Γιὰ νὰ δώσῃ ἔμφαση στὸ νέο του ἀξίωμα υἱοθέτησε τὸν τίτλο τοῦ Δεσπότη, ποὺ σιὸ «*cursus honorum*» τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς ἀκολουθοῦσε ἀμέσως μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα. Ὡς πρῶτος ἑξάδελφος δυὸ Αὐτοκρατόρων θὰ μπορούσε νὰ διεκδικήσῃ Αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος του εἶχε τουλάχιστον τὴ σκιά ἐπιτήμου ἐπικυρώσεως, γιατί σύντομα μετὰ τὴν πρώτη του ἄφιξη στὴν Ἡπειρο ὁ Μιχαὴλ εἶχε δεχτῇ ἓνα βασιλικὸ ἐπισκέπη. Ὁ ἄτυχος Αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Γ', ἀφοῦ εἶχε ὁδηγηθῇ ἀπὸ καταφύγιο σὲ καταφύγιο, καὶ εἶχε ἐγκαταλειφθῇ στὴ Θεσσαλία ἀπὸ τὸ γαμπρό του Λέοντα Σγουρό, εἶχε προσπαθήσει νὰ φτάσῃ σῶος στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Ἐνα ἀπόσπασμα Λομβαρδῶν ἱπποτῶν, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Βονιφάτιος σὲ ἀναζήτησή του, τοῦ εἶχε στήσει

ένεδρα καὶ τὸν εἶχε συλλάβει, καὶ φυλακίστηκε στὴ Θεσσαλονίκη μαζὶ μὲ τὴ γυναῖκα του. Ὁ Μιχαὴλ μόλις ἔμαθε τὴν κατάστασή τους προσέφερε ἀμέσως πολλὰ λύτρα στὸ Βονιφάτιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Ὁ Ἀλέξιος καὶ ἡ Εὐφροσύνη ὠδηγήθηκαν μὲ φρουρὰ στὴ Σαλαῶρα, τὸ λιμάνι τῆς Ἀρτας, καὶ μὲ τὴν πληρωμὴ τῶν λύτρων παραδόθηκαν στὴ φροντίδα τοῦ ξαδέλφου τους Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Σὲ ἀνταπόδοση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ὁ Ἀλέξιος ἀνεγνώρισε ἐπίσημα τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου, καὶ τὸ ἐπικύρωσε ὡς νόμιμη κυριότητα τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῶν διαδόχων του.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος, ἐλπίζοντας στὴν ἐπανάκτηση τῆς πρωτεύουσάς του καὶ τὴν παλινόρθωση τῆς Αὐτοκρατορίας, σύντομα ἔφυγε γιὰ τὴ Μ. Ἀσία νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου. Ὁ Μιχαὴλ μὲ εὐχαρίστηση τοῦ παρεχώρησε πλοῖα καὶ ἔστειλε μαζὶ του ὡς συνοδὸ τὸν ἀδελφὸ του Κωνσταντῖνο Ἀγγελο. Ὁ Σουλτάνος, ποὺ εἶχε ζητήσει ἄλλοτε τὴ βοήθεια τοῦ Ἀλεξίου σὲ παρόμοιες περιστάσεις, τὸν δέχτηκε μὲ καλωσύνη καὶ τὸν εὐχαρίστησε γιὰ τὴν ὑποστήριξή του ἐναντίον τοῦ Θεόδωρου Λάσκαρη τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ τὸ 1210 νικήθηκαν καὶ οἱ δυὸ ἀπὸ τὸ Θεόδωρο κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια. Ὁ Ἀλέξιος πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ πέρασε τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του σὲ ἓνα μοναστήρι. Ἡ Αὐτοκράτειρα Εὐφροσύνη, ποὺ εἶχε μείνει στὴν Ἡπειρο μὲ τὸ Μιχαὴλ, πέθανε στὴν Ἀρτα λίγα χρόνια ἀργότερα¹⁵.

Ἡ ἐπικύρωση τῆς ἐξουσίας τοῦ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιο Γ' πρέπει νὰ προσέδωσε κάποιο βάρος ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς τῆς Ἡπείρου. Κατὰ τὴν ὀλιγόχρονη βασιλεία του ὁ Ἀλέξιος παρεχώρησε προνόμια, μοναστηριακὲς περιουσίες καὶ κτηματικὲς δωρεὲς σπάταλα στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του στὸ Θέμα τῆς Νικοπόλεως. Τοῦτο εἶχε καταντήσῃ σὰν «ἀριστοκρατικὴ ἀποικία», καὶ εἶχε μοιραστῇ ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας¹⁶.

Ἡ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Μελισσηνοῦ, μὲ τὴν ὁποία συνδέονταν ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸ γάμο του, εἶχε κτήματα στὴν Ἡπειρο καθὼς καὶ στὴ Θεσσαλία, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ, ὄντας ξάδελφος τοῦ Αὐτοκράτορα, εἶχε λάβει χωρὶς ἀμφιβολία τὸ μερίδιό του τῆς Αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας στὴν περιοχὴ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἔτσι μὲ τὴν προσωπικὴ ἐπιδοκιμασία τοῦ Αὐτοκράτορα, καὶ μὲ τὴν Αὐτοκράτειρα Εὐφροσύνη, ποὺ ἔμεινε στὴν Ἀρτα, μπορούσε νὰ ἔχῃ τὴν ἀξίωση νὰ τὸν σέβωνται στὴ θέση του σὰν Δεσπότη τῆς Ἡπείρου¹⁷.

Στὴν Μ. Ἀσία οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Θεόδωρου Λάσκαρη, ποὺ εἶχε αὐτοδιοριστῇ ὡς Δεσπότης τῆς Νικαίας, ἀπειλοῦσαν συνεχῶς τὴν ἐξουσία του καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὅπως ὁ Θεόδωρος Μαγκαφᾶς στὴν Φιλαδέλφεια, ἐπικεῖρησαν πάνω ἀπὸ μιὰ φορὰ νὰ διεκδικήσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ φαίνεται νὰ ἔχῃ ἐπιβάλῃ τὴν ὑπεροχὴ του στὴν Ἡπειρο χωρὶς ἀντίδραση.

Οἱ ντόπιοι Ἡπειρώτες, ἂν ὄχι ἡ κατώτερη ἀριστοκρατία τῶν μεταναστῶν γαιοκτημόνων, ἦταν πολεμικὸς λαός. Εἶχαν κιόλας δοκιμάσει τὶς συνέπειες εἰσβολῆς ξένου στρατοῦ ὅταν μπῆκαν στὴν πατρίδα τους οἱ Νορμανδοὶ ἀπὸ τὴ Σικελία, καὶ ἔτρεξαν πρόθυμα ἐκεῖ ποὺ τοὺς καλοῦσε τὸ καθῆκον νὰ προτάξουν τὰ στήθη τους γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδος τους ἐναντίον τῶν Σταυροφόρων καὶ τῶν Ἑνετῶν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἡπείρου εἶχε ἀυξηθῇ πολὺ ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῶν προσφύγων ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα καὶ ἀπὸ διαμερίσματα τῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ εἶχαν καταλάβει οἱ Λατῖνοι. Ὁ Δημήτριος Χωματηνός, τελευταῖος Μητροπολίτης τῆς Ἀχρίδος, ὑπελόγησε πὼς οἱ μισοὶ τουλάχιστον ἂν ὄχι

οἱ περισσότεροι πρόσφυγες τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204 καὶ μετὰ κατέφυγαν στὴν Ἡπειρο. Μία παροικία προσφύγων ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ Μιχαήλ, πρῶγμα ποὺ προκάλεσε μεγάλη δυσφορία στοὺς κατοίκους, καὶ πολλοὶ Ἕλληνες πέρασαν ἀπὸ τὸ Μωριά στὴν Αἰτωλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦταν ἀριστοκράτες¹⁸.

Οἱ πρόσφυγες δὲν ἔδειξαν καθόλου λιγώτερη προθυμία ἀπὸ τοὺς ντόπιους νὰ διασώσουν τὴν Ἡπειρο ἀπὸ τοὺς Λατίνους, καὶ ὁ Μιχαήλ δὲ δυσκολεύτηκε νὰ ἐξεύρη στρατὸ γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ σύνορα τοῦ Δεσποτάτου. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἡ ἐξουσία του σταθεροποιήθηκε, πῶς πολὺ μπορούσε νὰ αὐξήσῃ τὸ στρατὸ του προσελκύοντας στὴν ὑπηρεσία του πολλοὺς στρατιῶτες τῶν Σταυροφόρων ἱπποτῶν καὶ βαρῶνων ποὺ δὲν πληρώνονταν καλά, καὶ οἱ Ἑνετοὶ χωρὶς καμμιὰ ντροπὴ ἔστειλαν ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ πλοῖα μὲ πολλοὺς μισθοφόρους, ποὺ στρατολόγησαν στὴν Ἰταλία νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Λατίνων¹⁹.

Κατὰ τὸ 1205 ἀναγνωρίστηκε ἡ ἐξουσία τοῦ Μιχαήλ ὡς διαδόχου τοῦ Συναχερεῖμι στὴν περιοχὴ τῆς ΒΔ Ἑλλάδος ποὺ ἦταν γνωστὴ ὡς Ἀρχαία Ἡπειρος, ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ τὸν Ἀμβρακικὸ Κόλπο μέχρι τὸ ἄκρωτήρι τῶν Ἀκροκεραυνίων στὰ βόρεια, καὶ ἀπὸ τὴ Βόνιτσα, τὴν Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία μέχρι τὴ Ναύπακτο στὰ νότια. Ἡ γεωφυσικὴ θέσις τῆς Ἡπείρου εἶναι πολὺ κατάλληλη γιὰ τὴ διατήρησις ἐνὸς ἀνεξαρτήτου κράτους. Ὁ Μιχαήλ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γρηγοράς, «βρίσκονταν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ κέντρο τῶν γεγονότων καὶ βασίζονταν στὴ φυσικὴ δύναμις τῆς πατρίδας του»²⁰. Οἱ πῶς σημαντικὲς πόλεις τοῦ Δεσποτάτου γιὰ τὴ διοίκησιν καὶ τὴν ἄμυνα ἦταν ἡ Ναύπακτος, ἡ Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα. Ἡ Ναύπακτος ἦταν ἰσχυρὸ φυσικὸ λιμάνι κοντὰ στὸ πῶς στενὸ σημεῖο τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου, ἀπὸ ὅπου μπορούσε νὰ ἐπιτηρῆται ἡ ἀκτὴ τῆς Αἰτωλίας καὶ νὰ προστατεύωνται τὰ ΝΑ σύνορα τοῦ Δεσποτάτου ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Φραγκικὴ Βαρωνία ποὺ εἶχε ἰδρυθῇ στὰ Σάλαωνα ἢ στὴν Ἀμφισσα. Ἡ Ἄρτα, πρωτεύουσα τοῦ Μιχαήλ, βρίσκονταν σὲ μιά μεγάλη πεδιάδα μὲ πολλὰ νερά στὴν ἄκρῃ τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου, σχεδὸν περικυκλωμένη ἀπὸ ἓνα κρίκο βουνῶν καὶ εἶχε ὁδικὴ ἐπικοινωνία διὰ τῆς Πίνδου μὲ τὰ Τρίκαλα καὶ τὴ Θεσσαλία, καὶ ὁδικὴ καὶ θαλάσσια διὰ τῆς Ναυπάκτου μὲ τὸν Μωριά. Τὰ Γιάννινα, τὸ κέντρο τῆς διοικήσεως τοῦ βορρᾶ, συνδέονταν ὁδικὰ μὲ τὴν Ἄρτα καὶ τὴ Θεσσαλία, καὶ βρίσκονταν στὸ δρόμο ποὺ ἀδηγοῦσε πρὸς βορρᾶν καὶ εὐθεῖαν στὴν Ἀλβανία.

Ἐδῶ, στὰ βόρεια τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μιχαήλ, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλβασάν ἢ Ἀλβανουπόλεως δὲν εἶχαν λόγος νὰ ἀγανακτοῦν γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Δεσποτάτου. Γι' αὐτοὺς ὁ Μιχαήλ ἦταν ἀπλῶς ἓνας ἄλλος Βυζαντινὸς κυβερνήτης τοῦ Θέματος τῆς Νικοπόλεως καὶ ἦταν πρόθυμοι νὰ συνεργαστοῦν μαζί του, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν τοὺς βοήθησε καὶ τοὺς τόνωσε τὸ ἠθικὸ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ Ἀλβανὸς ἀρχηγὸς ποὺ διοικοῦσε τὴ χώρα γύρω ἀπὸ τὸ Ἑλβασάν καὶ τὸ φρούριον τῆς Κρόας ΒΑ τοῦ Δυρραχίου κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τετάρτης Σταυροφορίας ὠνομάζονταν Γκίνης, γυιὸς τοῦ Προγόνου, καὶ ἀποδείχτηκε χρήσιμος σύμμαχος τοῦ Δεσποτάτου ἐναντίον τῶν παρεμβάσεων τῶν Ἑνετῶν στὴ Βόρειο Ἡπειρο²¹. Ἀκόμη βορειότερα βρίσκονταν τὸ ἀνεξάρτητο τῶρα Βασίλειον τῆς Σερβίας, ποὺ κυβερνοῦσε ὁ δεῦτερος Στέφανος Νεμάνια, γυιὸς τοῦ ἱδρυτοῦ. Ὁ Μιχαήλ καθὼς φαίνεται δὲν εἶχε διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Σέρβους, ἀλλὰ ἔκαμε κάποια συμφωνία μὲ τὸ ἀνηθρὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς Ραγούσας στὴν Ἀδριατικὴ, ποὺ μετὰ ἀπὸ ἀποτυχημένη προσπάθεια ἐπαναστάσεως τὸ 1204, περιήλθε ξανά στὴν κυριαρχία τῆς Βενετίας²².

Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἱστορίας του τὸ Δεσποτᾶτο δὲν ἐνοχλήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους. Οἱ Λομβαρδοὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Θεσσαλίας, καὶ οἱ Φράγκοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Μωριᾶ ἦταν πολὺ ἀπησχολημένοι στὴν ἐδραίωση τῆς ἐξουσίας τους στὶς δικές τους κτήσεις καὶ στὸν πόλεμο ἐναντίον πρὸ ἐνοχλητικῶν ἐχθρῶν. Ἀλλωστε τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου τοὺς χώριζαν ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ τὴ ΒΔ Ἑλλάδα. Οὔτε εἶχαν πραγματικὲς διεκδικήσεις στὴ δυναστεία τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Σύμφωνα μὲ τὴ Συνθήκη Διανομῆς τοῦ Ὀκτωβρίου 1204 τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἠπειρωτικῆς καὶ Ἀλβανικῆς ἀκτῆς καὶ τῶν νησιῶν, καθὼς καὶ πολλὰ μέρη τοῦ ἐσωτερικοῦ, παραχωρήθηκαν καὶ περιήλθαν στὴν κατοχὴ τῆς Βενετίας. Εἰδικώτερα οἱ Ἑνετοὶ διεκδικοῦσαν τὸ Δυρράχιο καὶ τὸ Ἐλβασάν, τὰ Γιάννινα, τὴν Κέρκυρα, τὴν Κεφαλονιά, τὴ Ζάκυνθο καὶ τὴ Λευκάδα, τὴ Νικόπολη καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀρτας, καὶ τὸν Ἀχελῷο καὶ τὸ Ἀνατολικὸ στὴν Αἰτωλία. Οἱ Ἑνετοὶ ἦταν οἱ πρὸ ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ²³ τοῦ Μιχαὴλ παρὰ οἱ Σταυροφόροι.

Οἱ ἔμποροι τῆς Βενετίας ἦταν ἐξοικειωμένοι γιὰ πολὺ καιρὸ μὲ τὰ λιμάνια τῆς Ἠπείρου καὶ τὰ Ἰόνια νησιά. Μέχρι τὸ 1198 τοὺς εἶχαν παραχωρηθῇ ἐκτεταμένα ἐμπορικὰ προνόμια σ' ὅλη τὴ ΒΔ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο Γ'. Ἔτσι οἱ Ἑνετοὶ ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ πραγματοποιήσουν τὶς ἀξιώσεις τους στὶς θέσεις «κλειδιά» χωρὶς καθυστέρηση. Καὶ τὴν ἀνοιξή τοῦ 1205 ὁ ἐνετικὸς στόλος πρὸς συνώδευε τὸ Θωμᾶ Μοροζίνη, τὸν πρῶτο Λατίνου Πατριάρχη, στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔκαμε ἐπίθεση στὸ Δυρράχιο καὶ στὴν Κέρκυρα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Δυρραχίου εἶχαν δηλώσει ὑποταγὴ στὸ νεαρὸ Ἀλέξιο, ὅταν βάδιζε ἀπὸ τὴ Ζάρα πρὸς ἀνατολὰς μὲ τὴν τετάρτη Σταυροφορία. Ἀλλὰ ἔκτοτε δὲν εἶχαν ἀναγνωρίσει τὴν ἐξουσία τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἡ πόλη τῆς Κερκύρας εἶχε καταληφθῇ καὶ πάλι ἀπὸ τὸν Γενουάτη τυχοδιώκτη Λεόντε Βετράνο, καὶ οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ ἦταν διατιθειμένοι νὰ ὑποκύψουν στὴν ἐνετικὴ κατοχὴ. Ὁ ναύαρχος τοῦ ἐνετικοῦ στόλου, Ἰάκωβος Μοροζίνης, συνήντησε λυσσαλέα ἀντίσταση. Τελικὰ τὸ Δυρράχιο παραδόθηκε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1205. Ἀλλὰ ἡ κατάληψη τῆς Κερκύρας ἀποδείχτηκε δυσκολώτερη. Ὁ Βετράνο ἐκδιώχτηκε, ἀλλὰ ὁ Μοροζίνης μόλις κατάρθωσε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ μιὰ ἐπισφαλῆ ἐπιρροή στὸ νησι πρὶν συνεχίσῃ τὸ ταξίδι του²⁴.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐνετικὴ ἀπειλὴ γιὰ τὸ Δεσποτᾶτο δὲν ἦταν τόσο σοβαρὴ ὅσο φαίνονταν, καὶ ἐλαττώθηκε κατὰ πολὺ λίγους μῆνες ἀργότερα. Τὸ Δυρράχιο καὶ ἡ Κέρκυρα εἶχαν καταληφθῇ ἐν ὀνόματι τῆς ἐξουσίας («Podestà») τῶν Ἑνετῶν στὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ ὑπετίθετο πῶς κάθε ἄλλη κτῆση στὴν Ἠπειρο θὰ ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς Συνθήκης Διανομῆς. Ἀλλὰ ὁ νέος Δόγης τῆς Βενετίας Πέτρο Ζιάνι σκέφτηκε διαφορετικὰ. Ὁ δεσμὸς ἀνάμεσα στὴ Βενετία καὶ στὴν παροικία της στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχε ἐξασθενήσει ὅταν πέθανε ὁ Δόγης Ἑρρίκος Δάνδολος τὸ Μάιο τοῦ 1205. Ἦταν ἀπαραίτητο ἡ παροικία αὐτὴ νὰ διοικῆται σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑνετῶν καὶ ὄχι τῶν ἀποίκων ἢ τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐπιβλήθηκε γρήγορα ἀπὸ τὸν Πιέτρο Ζιάνι, πρὸς ἐξελέγη Δόγης τὸν Αὐγούστο. Μὲ διαταγὴ τοῦ ὁ Μαρίνο Ζένο, ἀνεψιὸς τοῦ Δανδόλου καὶ Ἀρχοντας (Podestà) τῶν Ἑνετῶν στὴ «Ρωμανία», τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἰδίου ἔτους παρεχώρησε τυπικὰ στὸν ἄμεσο ἔλεγχο τῆς Βενετίας ὄχι μόνο τὸ Δυρράχιο καὶ τὴν Κέρκυρα, ἀλλὰ καὶ ἓνα μεγάλο μέρος πρὸς δὲν εἶχε ἀκόμη καταληφθῇ στὴν Ἠπειρο, καὶ τὸ διεκδικοῦσαν οἱ Ἑνετοὶ μὲ τὴ Συνθήκη Διανομῆς. Τοῦτο περιελάμβανε τὸ «Χαρτουλαράτο» τῆς Γκλαβινίτσας, τὴν ἐπαρχία τῆς Βαγενετίας, τὴν περιοχὴ

της Σφηνάρας, την Αύλώνα, και τὸ λιμάνι τοῦ Γλυκέος. Ἔτοι ἡ Ἡπειρωτική ἀκτὴ μαζί με τὴν Κέρκυρα ἐξαρτῶνταν ἀπευθείας ἀπὸ τὴ Βενετία «γὰρ νὰ τὰ κάνουν ὅπως θέλουν». Ἐπαψαν νὰ ἀποτελοῦν μέρος τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἐπομένως ἔπαψαν νὰ ἀνήκουν στὴ δικαιοδοσία τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορα ἢ νὰ ἀποτελοῦν πιθανὸ ἀντικείμενο κατακτήσεως ἐν ὀνόματί του. Ὁ διακανονισμὸς αὐτὸς ἦταν πολὺ ὠφέλιμος γιὰ τὸ Δεσποτάτο, καὶ πολὺ γρήγορα ὁ Μιχαὴλ κατάφερε νὰ καταλήξῃ σὲ συμφωνία μετὰ τὴ Βενετία κατὰ τρόπο βολικὸ καὶ γιὰ τὸ Δόγη καὶ γιὰ τὸν ἴδιο²⁵.

Στὸ Δυρράχιο ἐγκαταστάθηκε Ἐνετὸς κυβερνήτης, ὁ Μαρῖνος Βαλαρέσσος, καὶ ἀμέσως μετὰ διωρίστηκε Λατῖνος Ἀρχιεπίσκοπος.

Ἡ Κέρκυρα ὅπως ἀποδείχτηκε λιγώτερο ὑποιακτική. Ὁ Μοροζίνης μόλις εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ ὅταν οἱ Κερκυραῖοι ξεσηκώθηκαν ἀρματοῦμενοι ἐναντίον τῆς ἐνετικῆς φρουρᾶς. Ὁ Βετράνο ξαναγύρισε καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ ἐπεφύλαξαν θερμὴ ὑποδοχή. Γιὰ ἀντίποινα ἡ Βενετία ἔκαμε ἐκστρατεία τὴν ἀνοιξή τοῦ 1206. Τὸ κάστρο ἀντιστάθηκε γενναῖα, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ χρησιμοποίησαν ἀνεμιόσκαλες καὶ τὸ κυρίεψαν. Ὁ Βετράνο δραπετεύσε ἀλλὰ τὸν συνέλαβαν στὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος, τὸν ὠδήγησαν πίσω στὴν Κέρκυρα καὶ ἐκεῖ τὸν ἐκτέλεσαν μαζί με ἐξήντα συνενόχους του γιὰ παραδειγματισμὸ ἄλλων τυχόν ἐπαναστατῶν. Τὸ κάστρο ἐνισχύθηκε καὶ διωρίστηκε κυβερνήτης, ἀλλὰ ἡ Βενετία γρήγορα ἀντιλήφθηκε πὼς οἱ ἄλλες ὑποχρεώσεις της δὲν θὰ τῆς ἐπέτρεπαν νὰ διατηρῇ ἄμεσον ἔλεγχον σὲ μιὰ τόσο ἀβέβαιη ἀποικία.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1207 ἡ Κέρκυρα καὶ τὰ γειτονικὰ νησιά πέρασαν στὴ φροντίδα δέκα Ἐνετῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρονόμων των, μετὰ τὸν ὅρο νὰ διατηροῦν τὴν ἀμυνὰ της καὶ νὰ πληρώνουν στὴ Δημοκρατία ἐτήσιο φόρο πεντακόσια χρυσὰ (μανωλάτα). Εἰδικὰ προνόμια παραχωρήθηκαν στοὺς Ἐνετοὺς ἐμπόρους στὸ νησί, καὶ θὰ φρόντιζαν γιὰ τὴν προστασία τῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὅσο θὰ παρέμειναν πιστοὶ στὴ Βενετία²⁶.

Τὰ νησιά Κεφαλονιά, Ἰθάκη καὶ Ζάκυνθος, ἂν καὶ στὰ χαρτιά ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς Βενετίας στὴ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία, παρέμειναν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κόμη Μάιο Ὀροσί. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κερκύρας ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς, ὁ Ὀροσί, πού εἶχε ὑποστηρίξει ἐνεργὰ τὸν ἐπαναστάτη Βετράνο, ἔθεσε τὰ νησιά του προσεκτικὰ στὴν προστασία τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ'. Τὸ 1207 ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία του μετὰ ταπείνωση νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ ζωὴ τῆς πειρατείας καὶ νὰ ζήσει ἀρμονικὰ μετὰ τοὺς γειτόνους του, καὶ ζήτησε νὰ χρισθῇ ἕνας Καθολικὸς ἐπίσκοπος στὴ Κεφαλονιά. Ἦταν ἐπίσης ὑποχρεωμένος νὰ δεχτῇ τὴν ἐνετικὴ φεουδαρχία στὶς κτήσεις του, καὶ δυὸ χρόνια ἀργότερα ὀρκίστηκε παντοτεινὴ πίστη στὴ Δημοκρατία.

Ἡ κατάσταση στὴ Λευκάδα εἶναι πῶς ἀβέβαιη, ἂν καὶ φαίνεται πὼς ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἡ γεωγραφική της θέση σιτὴν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου δείχνει πὼς ὁ Μιχαὴλ, πού κατεῖχε κιόλας τὸ ἰσχυρὸ ὄχυρὸ τῆς Βόνιτσας ἐκεῖ κοντὰ καὶ ὅλη τὴν ἀκτὴ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπέναντι, δύσκολα θὰ τὴν ἄφηνε νὰ τοῦ φύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια του²⁷.

Οἱ σχέσεις τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τοὺς γείτονές του στὴ Θεσσαλία καὶ Μακεδονία ἐξομαλύνθηκαν περισσότερο ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς τους ἐχθρότητας πρὸς τοὺς Λατίνους. Οἱ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας, πού ἀποτελοῦσαν τμῆμα τῆς βουλγαρικῆς Αὐτοκρατορίας, ἦταν τόσο πολὺ ἐχθροὶ τῶν Σταυροφόρων ὅσο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ, καὶ ἐνῶ δύσκολα μπορούσε κανεὶς νὰ ὑπολογίζῃ στὴ

συμμαχία τους, μπορούσε να τους θεωρή σαν μία σοβαρή προκάλυψη για τους εισβολείς. Στην ίδια τη Βουλγαρία οι Έλληνες βρήκαν έναν απροσδόκητο σύμμαχο κατά της Λατινικής Αυτοκρατορίας. Ο Καλογιάννης, αδελφός του Πέτρου και Ιωάννη Ασάν, είχε ανεβή στο βουλγαρικό θρόνο το 1197. Οι Άγγιες εκστρατείες του κατά των Ελλήνων της Μακεδονίας και Θράκης πριν από το 1204 του είχαν προσδώσει τον τίτλο του «Ρωμαιοκτόνου», και έβλεπε τον έρχομό των Σταυροφόρων σαν θείο δώρο. Μόλις τότε είχε πετύχει την Παπική αναγνώριση του Βασιλείου του και είχε σοβαρό λόγο να ελπίζει πως ο Λατίνος Αυτοκράτορας της Κωνσταντινουπόλεως θα τον δέχονταν σε συμμαχία με ίσους όρους. Άλλα ο Αυτοκράτορας Βαλδουίνος λίγα γνώριζε από τις βουλγαρικές φιλοδοξίες και ακόμη πιο λίγα από διπλωματική λεπτότητα.

Όταν ο Καλογιάννης προσέφερε γενναιόδωρα τη βοήθειά του για την κατατρόπωση των Ελλήνων του την άρνήθηκε με βάνανσο τρόπο. Το σφάλμα αυτό, που δεν ταιριάζει σε διπλωμάτες, απεστέρησε τους Σταυροφόρους από ένα ισχυρό υποστηρικτή. Ο Καλογιάννης που ήταν σφαγέας των Θρακών και Μακεδόνων, έγινε τώρα υποκινητής τους έναντίον του κοινού έχθρου στην Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη. Από δολοφόνος των Ελλήνων σκόπευε να γίνει σωτήρας τους. Το όνειρο της καταλήψεως της Κωνσταντινουπόλεως και της ιδρύσεως μιās Βυζαντινο - Βουλγαρικής Αυτοκρατορίας άρχισε να φωλιάζει στο μυαλό του Καλογιάννη και των διαδόχων του όπως είχε συμβή με τον πρόγονό τους Συμεών πριν από τριακόσια χρόνια²⁵.

Αυτό ήταν το αποτέλεσμα του ασφαροῦ υπολογισμού του Βαλδουίνου, και ο πρώτος που ζημιώθηκε ήταν αυτός ο ίδιος. Ο Καλογιάννης επετέθηκε κατά της Αδριανουπόλεως στις αρχές του 1205. Οι Σταυροφόροι έπαθαν πανωλεθρία και είχαν μεγάλες απώλειες, και ο Βαλδουίνος πιάστηκε αιχμάλωτος και χάθηκε από την ιστορία. Ο διάδοχός του Ερρίκος της Φλάνδρας κατώρθωσε να επανακτήσει την Ανδριανούπολη. Άλλα το 1207, ο Βονιφάτιος Μομφερρατικός, που είχε σπεύσει να υπερασπίσει το Βασίλειο του στη Θεσσαλονίκη, σκοτώθηκε και αυτός σε άψιμαχία με βουλγαρικό στρατό. Έτσι, μέσα σε τρία χρόνια, ο Καλογιάννης περηφανεύονταν για την απόκρουση των κυβερνητών και της Κωνσταντινουπόλεως και της Θεσσαλονίκης, και προσέφερε ανεκτίμητη υπηρεσία στην ελληνική υπόθεση. Η νίκη του κατά του Βαλδουίνου έκαμε το Θεόδωρο Λάσκαρη στη Μ. Ασία να ανασάνει λίγο. Όταν τα στρατεύματα των Σταυροφόρων απεχώρησαν από τη Βιθυνία για να πολεμήσουν στη Θράκη, ο Λάσκαρης έκαμε νέα πρωτεύουσα, τη Νίκαια, και στις αρχές του 1206 υιοθέτησε τον τίτλο και το στέμμα του «Αυτοκράτορα των Ρωμαίων». Η Νίκαια έγινε από τότε για τους Έλληνες της Ανατολής ή έδρα της εξόριστης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και Εκκλησίας. Ο θάνατος του Βονιφατίου Μομφερρατικού το 1207 είχε παρόμοια επίδραση για την τύχη του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Το γεγονός αυτό έλο και εξασθένιζε το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης, και ώδηγησε τους κατακτητές της Ελλάδος σε ρίξη μεταξύ τους, που διευκόλυνε πολύ τα σχέδια του Μιχαήλ.

Ο Ερρίκος Δάνδολος, Δούκης της Βενετίας, σκοτώθηκε κατά την εκστρατεία της Ανδριανουπόλεως, και η Λατινική Αυτοκρατορία μόλις πρόλαβε να ιδρυθῇ πριν χάσει τους τρεις ηγέτες που υπῆρξαν οι κυριώτεροι έμπνευστές της. Διασώθηκε με την έπιδεξιότητα και τη δραστηριότητα του νέου της Αυτοκράτορα Ερρίκου της Φλάνδρας, και με τον έγκαιρο θάνατο του Καλογιάννη της Βουλγαρίας, που τον εξουδετέρωσε το σπαθί του Αγ. Δημητρίου κατά την επίθεσή του έναντίον της πόλεως της Θεσσαλονίκης το 1207.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Villehardouin, ἔκδ. Faral, II, σελ. 34 - 6, πργρ. 234 - 5. Tafel and Thomas, Urkunden Venedig, I, σελ. 444 - 52.
- 2 Villehardouin, II σελ. 62 - 4, πργρ. 257 - 8.
- 3 Villehardouin, II σελ. 70 - 2, πργρ. 264 - 5.
- 4 Niketas Choniates, ἔκδ. Βόννης, 792 - 4. Villehardouin, II, σελ. 80 - 106, πργρ. 272 - 99, 301. Robert of Clari, ἔκδ. Lauer, 102 - 5, 110, 115. J. Longnon, l' Empire latin de Constantinople, σελ. 58 - 61.
- 5 Partition treaty in Tafel and Thomas. Urkunden, I, σελ. 468 - 88. 'Idè Longnon, l' Empire latin σελ. 61 - 2.
- 6 Για τὸ Βασίλειον τῆς Νικαίας ἰδὲ A. Gardner, The Lascarids of Nicaea (London 1912). Για τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντας, ἰδὲ W. Miller, Trebizond, the Last Greek Empire (London 1926).
- 7 Villehardouin, I, σελ. 116, πργρ. 113. Dandolo (R.I.S. XII), 336. Benedict of Peterborough, Gesta Regis Ricardi, ἔκδ. W. Stubbs, τόμ. II, σελ. 199. Τὸ Aragonese Chronicle of the Morea, ἔκδ. Morel - Fatio, 236 - 9, λέει ὅτι ὁ Μάιο ἐξωρίστηκε ἀπὸ τὴ Μονόπολη καὶ παντρεύτηκε τὴν κόρη ἑνὸς Ἑλλήνα κυβερνήτου τῆς Κεφαλονιάς. 'Idè N. A. Bees, in Byzneugr. Jahrbuch., III (1952), σελ. 167 - 9. Romanos, Γρατιανὸς Ζώρξης, σελ. 121 - 2.
- 7 Nicetas, 799 - 807. Acropolites, ἔκδ. Heisenberg, 13 - 14. Villehardouin, II, 108, πργρ. 301· 116 - 18, πργρ. 309. Michael Acominatos, ἔκδ. Lambros, II, σελ. 162 - 87. 'Idè W. Miller, Latins in the Levant, σελ. 31 - 2.
- 9 Γενικά οἱ Δεσπότες τῆς Ἡπείρου, ἂν καὶ συνδέονταν στενότερα μὲ τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀγγέλων, προτιμοῦσαν τὰ παλιότερα καὶ ἴσως πρὶ ἐνυπόληπτα ὀνόματα Κομνηνὸς καὶ Δούκας.
- 10 Niketas 126, 489, 502, 841. Akropolites 13 - 14. Villehardouin, II, 108 - 10, πργρ. 301. Job Monachus, Life of St. Theodora of Arta, ἔκδ. Mustoxidi (Hellenomnimon 1843), σελ. 42· ἔκδ. Migne, P. G., τόμ. 127, σελ. 903 - 4· ἔκδ. J. A. Buchon, Nouvelles Recherches, II, σελ. 402. 'Ο Buchon (loc. cit.) ἰσχυρίζεται πὺς ἡ πρώτη γυναίκα τοῦ Μιχαὴλ ἦταν κόρη τοῦ Ἀλεξίου Μελισσηνοῦ, Μεγάλου Δούκα τοῦ Μανουὴλ Α'. 'Ο τέταρτος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Σεβαστοκράτορα, Ἰσαάκιος, πρὶ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Ἀλεξίου Βρανά, ἴσως νὰ ἦταν ἀπὸ προηγούμενο γάμο. Σκοτώθηκε στὴν ὑπεράσπιση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1203.
- 11 Villehardouin, loc. cit Job, loc. cit. Gesta Friderici imperatoris (M.G.H. XVIII), 379. 'Ο Μηλιαράκης, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου Νικαίας, σελ. 49, καὶ Gardner Lascarids, σελ. 89, ταυτίζουν τὸ Μιχαὴλ μὲ τὸν Μιχαὴλ Κομνηνὸ πρὶ, ὡς Βυζαντινὸς κυβερνήτης στὴν κοιλιάδα τοῦ Μεάνδρου τὸ 1195, ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ Ἀλεξίου Γ' καὶ λιποτάκτησε καταφεύγοντας στὸν Σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου. ('Idè Niketas 700 - 1, καὶ Documents in Miklosich and Müller, Acta et Diplomata Graeca medii Aevi, IV, σελ. 319, 321, 323). Ἀλλὰ οἱ κατοπινὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸ Μιχαὴλ τῆς Ἡπείρου καὶ τὸν Ἀλέξιο Γ' δείχνουν πὺς αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀπίθανο. 'Ο Νικητὴς φαίνεται νὰ ἔχη περδεύει διὰ Μιχαὴλ, πρὶ ὁ καθένας τους ἦταν νόθος γιὸς ἑνὸς διαφορετικοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ. 'Idè G. Ostrogorsky, The rise of the Angelos family, Jubilejnyi Sbornik Russkago Arkheologicheskago Obshchestva (Belgrade 1936) σελ. 111 - 29· P. Wittek, L' Epitaphe d' un Comnène à Konya, Byzantion, X (1935), σελ. 512 καὶ XII (1937), σελ. 209 - 11.
- 12 Niketas 799 - 807. Villehardouin, II, 108 - 10, πργρ. 301. Michael Acominatos, ἔκδ. Lambros, II, σελ. 162 - 87. Chronicle of the Morea, ἔκδ. P. Kalonares, στίχοι 1557 - 7.
- 13 Job, op. cit., ἔκδ. Mustoxidi, 42 - 3· ἔκδ. Buchon, 401 - 2· ἔκδ. Migne, 903 - 4. Villehardouin, loc. cit. Ἡ Σερβικὴ ἀποψη (πρὶ ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸν Alberic of Trois

- Fontaines — M.G.H. XXIII— 886) είναι ότι ο Μιχαήλ άρχισε τόν άγώνα του στην περιοχή του Δυρραχίου, και κυρίεψε τή Σκόδρα, μετά συνέχισε στο Σερβικό Βασίλειο του Στεφάνου Νεμάνια. 'Ο Ducange, *Histoire de Constantinople*, σελ. 124, δέχεται τήν έκδοχή, και λέει ότι ή δεύτερη γυναίκα του Μιχαήλ ήταν κόρη του "Έλληνα κυβερνήτου του Δυρραχίου. 'Αλλά ο Villehardouin και ο Job είναι πιο πειστικοί, άν και ο πρώτος άναφέρει πώς ο Μιχαήλ παντρεύτηκε τήν κόρη και όχι τή χήρα του κυβερνήτου. 'Η κατάληψη τής Σκόδρας πρέπει να χρονολογηθῇ σε κατοπινό στάδιο. 'Ιδὲ D. Nicol, *the Despotate of Epiros*, σελ. 38.
- 14 Villehardouin, II, 132-42, παρ. 324-32. *Chronicle of the Morea 1505-1738. Livre de la Conqueste*, έκδ. Longnon, 103-17. 'Η Καπικιά είναι ή σημερινή Καψιά ανάμεσα στην Τρίπολη και τὸ Λεβίδι.
 - 15 Akropolites 13, 17. Ephraim, έκδ. Bonn, στίχοι, 7557-631. Job, έκδ. Mustoxidi, 50, έκδ. Buchon, 402' έκδ. Migne, 903-4. Villehardouin 309. John Apokaukos, έκδ. P. Kerameus, *Sbornik Statej Posvjasennych V. N. Lamanskomu*, Μέρος I (St. Petersburg 1907), No 6, σελ. 243. 'Ο (Νικήτας) (809) λέει πώς ο 'Αλέξιος και ή Εὐφροσύνη ἐστάλησαν στην Γερμανία ως ὄμηροι. Για τις διάφορες παραδόσεις τής τύχης του Αὐτοκράτορα, ιδέ Villehardouin, σελ. 117, σημείωση 5, έκδ. Farel.
 - 16 'Ιδὲ V. Laurent, *Charisticariat et Commende á Byzance*, *Revue des Etudes byzantines*, XII (1954), σελ. 106-7. Τὸ χρυσόβουλο του 'Αλεξίου Γ' πρὸς τοὺς 'Ενετοὺς τὸ 1198 ἀναφέρεται ιδιαίτερα στην Provincia Nicopolon cum ipsis episkopsibus subiacentibus intimis Consanguineis imperii mei, semper. felicissimis sebastocratoribus, cesaribus et difectis imperii mei filiabus ac desideratissime ipsi mee Auguste >. (Tafel and Thomas, *Urkunden*, I, 264).
 - 17 'Ο Κωνσταντῖνος Μελισσηνός, πὺν εἶχε τήν περιουσία του στην περιοχή του Βόλου, κατέφυγε στην 'Ηπειρο τὸ 1205. 'Ιδὲ D. Nicol, *the Despotate of Epiros*, σελ. 37.
 - 18 Χωματιανός 490 και 93-4 (λαὸν γὰρ οὐκ εὐάριθμον ή του Πέλοπος τῇ ἡμετέρᾳ αὐλῇ παρεπέμψατο). Για τοὺς πρόσφυγες στὰ Γιάννενα, ιδέ D. Nicol, *the Despotate of Epiros*, σελ. 42.
 - 19 'Ιδὲ ἐπιστολές του 'Ιννοκεντίου Γ', XIII, 184 (πὺν χρονολογοῦνται τὸ 1210). και ἓνα δοκίμιο του 1212, πὺν δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν R. Morozzo de la Rocca και A. Lombardos, *Documenti, del commercio Veneziano nei secoli XI-XIII*, in *Documenti e Studi per la Storia del Commercio e del Diritto Commerciale Italiano*, (Turin 1940), Τόμ. II, N. 544, σελ. 86.
 - 20 Nikephoros Gregoras, έκδ. Bonn, I, 13.
 - 21 Για τοὺς 'Αλβανούς, ιδέ Drinov in *Vizantiski Vremmenik*, I (1894), σελ. 321-2. Jireček και Thalloczy εἰς *Archiv für Slavische Philologie*, 21 (1896), σελ. 87. 'Ιδὲ και Γενεαλογικὸ πῖνακα στὸ βιβλίο του D. Nicol, *the Despotate of Epiros* σελ. 237. 'Ο Πρόγονος μπορεῖ νὰ εἶναι ἢ τὸ πραγματικὸ ὄνομα του πατέρα του Γκίνη ἢ ἀπλῶς γενικὸς ὄρος γιὰ ἓνα πρόγονο.
 - 22 Sanudo (R. I. S. XXII), 534. Τὸ ἀργυρόβουλλο του Μιχαήλ Δούκα πὺν χρονολογεῖται τὸν 'Ιούνιο, 'Ινδεικτιῶνος 9, ἐνῶ ἀποδίδεται στὸ Μιχαήλ Α' ἀπὸ τὸν Miklosich και Müller (III, 58) και ἄλλους, ἀνήκει σαφῶς στὸ Μιχαήλ Β', και πρέπει νὰ χρονολογηθῇ τὸ 1266 (ἢ 1251) και ὄχι τὸ 1206. 'Ιδὲ Markovic, *Byzantine Sources in the Archives of Dubronvik*, *Sbornik Radova* (XXI), *Vizantoloski Institut*, I (Belgrade 1952), σελ. 260-1' και ιδέ D. Nicol, *the Despotate of Epiros*, σελ. 193. 'Αλλά ο Μιχαήλ Β', στὰ δυὸ του θεσπίσματα πρὸς τοὺς Ραγουζάνους, ἀναφέρεται γενικὰ στὶς σχέσεις του πατέρα του μαζί τους. 'Ιδὲ και P. Lemerle, εἰς *Ἑλληνικά* 4 (Thessalonike 1953), σελ. 414, σημείωση 28.
 - 23 Tafel and Thomas, I, σελ. 468-73.
 - 24 Villehardouin, I, 112-11, παρ. 111. Τὸ Δυρράχιο ἦταν ἀκόμη ἑλληνικὸ τὸν 'Ιούλιο του 1204, ὅταν οἱ ἀρχές ἀρνήθηκαν στὸν 'Αρχιεπίσκοπο του Τυρνάβου νὰ περάσῃ

- ἀπὸ καὶ γὰρ τὴν Ἰταλία. Ἰδέ τὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πάπα στὸ Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum*, I, σελ. 28, No 44.
- 25 Tafel and Thomas, I, 569-71. Thalloczy, Jirecek, and Sufflay, *Acta et Diplomata Albaniae*, I, No 130, σελ. 42. R. L. Wolf ἓνα νέο δοκίμιο ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, the Oath of the Venetian Podestá, *Melanges Henri Gregoire*, IV (1953), σελ. 539-73 (ἰδιαίτερα σελ. 544-49). Ἡ Γκλαβνίτσα ἦταν στὴν περιοχή τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Ἀκροκεραυνίων. Βαγενετία ἦταν τὸ ὄνομα ποῦ εἶχε δοθῇ στὴν περιοχή τῆς ἀκτῆς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Τὸ Γ'λυκύ ἦταν κοντὰ στὴ σημερινή Παραμυθιά (Ἀηδονάτος), στὸν ποταμὸ Ἀχέροντα. Ἡ Σφηνάρσα ἦταν ἡ περιοχή γύρω ἀπὸ τὴν ἐκβολή τοῦ ποταμοῦ Βοῦδομάτη στὰ βόρεια τῆς Αὐλώνας. Ἰδέ κατωτέρω, τοπογραφικὸ παράρτημα τοῦ Δεσποτάτου καὶ χάρτη.
- 26 Martin da Canal, *La Chronique des Veniciens*, ἔκδ. Galvani, 346, 348, 720. Dandolo (R. I. S. XII), 335. Sanudo, *vitae Ducum Venetorum* (R. I. S. XXIII), 534-5. Laurentius, *De Monacis, Chronicon de rebus Venetis*, βιβλίον VIII, σελ. 143 A. Mustoxidi, *Delle Cose Corciresi*, σελ. 398-9, καὶ παράρτημα σελ. VI-VIII.
- 27 Ἐπιστολὲς τοῦ Ἰννοκεντίου Γ', III, X, 33, 127. Dandolo 336. Τουλάχιστον κατὰ τὸ 1212 ἡ Λευκάδα εἶναι γνωστὸ πὼς εἶχε Ἕλληνα ἐπίσκοπο ποῦ διωρίστηκε ἀπὸ τὸ Μιχαήλ. Ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος τῆς Ζακύνθου φαίνεται πὼς εἶχε ὑποστηρίξει κάποια πατριωτικὴ κίνηση καὶ ἀρνήθηκε νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴ στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἐπιστολὲς Ἰννοκεντίου Γ', X, 128 (Ὁκτώβριος 1207).
- 28 Ὁ Καλογιάννης εἶναι γνωστὸς σὰν Ἰωαννίτιος στοὺς δυτικὸς χρονικογράφους. Γιά τὴ Βυζαντινο - Βουλγαρικὴ συμμαχία τοῦ 1204 - 05, καὶ τὸ ρόλο ποῦ ἔπαιξε σ' αὐτὴ ὁ Ἰωάννης Καματερός, πρῶην πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ποῦ εἶχε ἐγκατασταθῇ στὴ Θράκη, ἰδὲ A. Vasiliev, *History of the Byrantine Empire*, σελ. 509, καὶ G. Ostrogorsky, *History of the Byrantine State*, (Oxford 1956), σελ. 379.
- 29 Niketas 813-14. Akropolites 18-19, 23. Ephraim 7818-24. *Chronicle of the Morea* 1051-1167. Villehardouin II, 160-70, πργρ 352-61. 196-203, πργρ. 388-98. 308-14, πργρ. 495-500. Robert of clari 112, 116. Ernoul, ἔκδ. Mas Latrie, 390 Alberic of Trois Fontaines (M. G. H. XXIII), 885-6. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum*, I, 20-3, 39, 40. Jirecek, *Bulgaren*, σελ. 233-8. Gardner, *Lascarids*, σελ. 68. Vasiliev, *History*, σελ. 509-11.

Συνεχίζεται

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ

ἀ. μ. τῆς Ἀζαδημίας Ἀθηνῶν

ΜΙΚΡΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ - ΤΕΥΧΟΣ Γ'

Ἡ παλαιότερη μικρὰ Ἐκκλησία τῶν Ἑλλήνων ἐν Βενετίᾳ

Εἰς τὸ περιοδικὸν ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ τῆς Ἑταιρείας Ἱστορικῶν Σπουδῶν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (τόμ. Ιος 1967 σ.σ. 174 - 198) εἶχον δημοσιεύσει ὁκτὼ διαθήκας Ἑλλήνων Βενετίας τῶν ἐτῶν 1535 - 1549, διὰ τῶν ὁποίων πέντε ἐξ αὐτῶν ἐζήτουν νὰ ταφοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν, οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς ἄφινον χρήματα ὑπὲρ τοῦ ἀνεγειρομένου Ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκοδομὴ ἀρχίσασα τὸ 1539 ἐπερατώθη τὸ 1573, ὅτε καὶ ἤρχισεν ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις.

Τί εἶδους ἐκκλησία ἦτο ἐκεῖνη πού ἐζήτουν νὰ ταφοῦν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1535 οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες; Ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Βελοῦδης γράφει εἰς τὴν «Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικίαν» ὅτι, ὅταν ἠγοράσθη τὸ οἰκόπεδον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη ὁ μνημειώδης Ναός, ὑπῆρχον ἐκεῖ «μία ξυλοθήκη καὶ κατάγειος οἰκίσκος διὰ κεραμίδων κεκαλυμμένος». Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ τότε Διοικοῦντες τὴν Ἀδελφότητα κατηδάφισαν τὰ ὑπάρχοντα καλύβια καὶ ἀνήγειραν μίαν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Εἰς τὸν εὐκτήριον τοῦτον οἶκον, πέριξ τοῦ ὁποίου ἤρχισε νὰ κτίζεται ὁ σημερινὸς Ναός, ἐτελεῖτο ἀπὸ τοῦ 1530 ἡ θεία λειτουργία μέχρι τοῦ 1573, ὁπότε καὶ κατηδαφίσθη ἡ μικρὰ Ἐκκλησία. Αὐτὰ περίπου ἔγραψα πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς τὸ Περιοδικὸν ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ καὶ ἔρχεται τώρα νὰ τὰ ἐπιβεβαιώσῃ ὁ διάσημος Χρονογράφος τῆς Ἑνετικῆς Ἀριστοκρατίας¹ ὁ ὁποῖος ἀναγράφει εἰς τοὺς 58 τόμους τῶν Ἡμερολογίων του (DIARII) πάντα τὰ συμβάντα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1496 μέχρι τοῦ 1533 ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ὁποίων μόνος αὐτὸς ἐλάμβανε γνῶσιν, ἡμέραν παρ' ἡμέραν.

Ἴδου τί γράφει εἰς τὸν 56ον τόμον σελ. 877)878:

«... Τὴν ἰδίαν ἡμέραν (3 Σεπτεμβρίου 1532) ἐγένετο ἡ ταφὴ τοῦ ἀνθέντου Θεοδώρου Παλαιολόγου, ἡμετέρου πιστοτάτου, πού ἦτο ἀρχηγὸς τῶν «στρατιῶν»². Τώρα ἡ στρατιὰ τούτου ἐδόθη εἰς τὸν υἱόν του. Ὁ Παλαιολόγος εἶναι 80 ἐτῶν, ἴσως περισσότερον, καὶ, εὐρισκόμενος ἐν ζωῇ, εἶχεν ἐπιτύχει παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέξα καὶ προσθήκης, τὴν γραμματείαν τοῦ Ὁδέοτσο³, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἰσέπραττε 350 Λονζάτα κατ' ἔτος. Ἦτο σοφὸς καὶ ἔμπειρος τῶν Κρατικῶν ὑποθέσεων καὶ πολλάκις συνώδευσε τοὺς ἀπεσταλμένους μας, ὥς διερχο-

1) Εἶναι ὁ Μαρίν Σανοῦτο περὶ οὗ ἔγραψα ἐκτενῶς εἰς τὰ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ σελ. 100 - 101.

2) Τὸ ἐλαφρὸν ἱππικὸν τῶν Ἑνετῶν.

3) Πλησίον τοῦ Τρεβίζο.

νεύς, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Τούρκου καὶ προσφάτως συνώδευσε τὸν εὐγενῆ Θωμᾶν Κονταρίνι ἀπεσταλμένον μας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅστις εἶχε σταλῆ παρὰ τῆς Αὐθεντείας μας εἰς τὸν τορινὸν Σαντζάκην τῆς Βοσνίας (...). Κατώκει εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μπράγορας. Ὁ νεκρὸς του σήμερον τὸ πρῶτ μετεφέρθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἐτοποθετήθη ἐπὶ εἰδικοῦ ὑποβάθρου. Ἦτο ἐνδεδυμένος κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν συνήθειαν (alla Greca) μὲ ἐπενδύτην (καζά-ζαν) χρώματος βαθέος ἰόχρου (raonazzo) φοδραρισμένον μὲ ράζον πορφυροῦν καὶ μὲ καπέλλο εἰς τὴν κεφαλὴν. Παρέστησαν ὅλοι οἱ ἱερεῖς τῆς ἐνορίας, ἄλλοι 20 προσκεκλημένοι κληρικοὶ καὶ ἡ οὐμήγυρις τῶν ἱερέων τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ διάφοροι Καπιτάνοι τῆς Αὐθεντείας καὶ ὅλοι ἐκράτουν εἰς τὸ χέρι ἀπὸ ἓνα τόρτσον ἀναμμένον. Τέλος μετεφέρθη ἡ σορὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ν ε φ ω σ τ ῖ ζ τ ι σ θ ε ῖ σ α ν (noviter fabricata) εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Ἐγένετο ἀκολούθως ἡ νεκρώσιμος τελετὴ κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος καὶ αἱ γυναῖκες ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἔκλαιον καὶ ἐτραβοῦσαν τὰ μαλλιά των. Κατόπιν ἐτοποθετήθη εἰς κιβώτιον καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ρηθείσῃ Ἐκ-κλησίᾳ. Ἐ π ῆ γ α ζ α ῖ ἐ γ ῶ —ἐπιλέγει ὁ Σανοῦτο— νὰ ἶδω, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶχε τελειώσει, καὶ ἔσχιπτον χῶμα εἰς τὸ νεκροκρέββατον. Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀνα-παύσῃ. Ἔχεν ἑξ θυγατέρας τὰς ὁποίας ὑπᾶνδρευσεν· μίαν τὴν ἔδωκεν εἰς τὸν εὐγενῆ Ἰερώνυμον Μέμπο τοῦ εὐγενοῦς Ζαχαρία. Ὁ Παλαιολόγος πρὸ τῆς 18ης Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1478 προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μας μαζί μὲ 15 ἱπ-πεῖς ποὺ εἶχε μαζί του. Ἦτο καλὸς Χριστιανὸς καὶ γενναϊότατος ἄνδρας.»

.. ..

Εἶναι πλέον καταφανὲς ὅτι ἡ ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν διετύπωσα πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὅτι, πρὸ τῆς σημερινῆς μεγαλοπρεποῦς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωρ-γίου, ὑπῆρχεν ἄλλη μικρὰ εἰς τὴν ὁποίαν ἐκκλησιάζοντο οἱ Ἕλληνες Ὀρθό-δοξοι καὶ ἐθάπτοντο οἱ ἀποθνήσκοντες ἐπαληθεύεται. Καὶ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἔρχεται εἰς φῶς ἡ ὑπαρξίς καὶ εἶναι τοῦτο προῖον τῆς δι-αισθήσεως τὴν ὁποίαν ἔχω καὶ τὴν ὁποίαν εἰρωνεύθη κάποτε ὁ κ. Λίνος Πο-λίτης γράψας τὰ κάτωθι: (ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Τόμος Κ' σ. 208) «... ὁ ὁραματισμὸς καὶ ἡ διαίσθησις δὲν ἀποτελοῦν ἐχέγγυα τόσο ἀσφαλῆ γιὰ αὐ-σιτηρὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα καὶ πὼς ἡ ἐπιμονὴ εἶναι ἀρετὴ, τὸ «πεῖ-σμα» φοβοῦμαι ὅτι μᾶλλον βλάπτει παρὰ ὠφελεῖ.»

Καὶ τὸν μὲν «ὁραματισμὸν» τοῦ τὸν ἀνταπέδωσα μὲ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' τεύχους τοῦ Μικροῦ Ἑλληνομνήμονος μελέτην: «Ἡ ἐπιδημία τῆς πανώλους καὶ ἡ κοπὴ τῆς γενειάδος», ἀλλὰ τὴν διαίσθησιν οὐδεὶς ἤμπορεῖ νὰ μοῦ τὴν ἀμφισβητήσῃ. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ περὶ Θεοτοκοπούλου ἀποκαλυ-φθέντα σπουδαιότατα στοιχεῖα, ἀναγνωρισθέντα καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴ ἡ διαίσθησις ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχουν στοιχεῖα εἰς τὰ 19 μεγάλα Κατάστιχα τοῦ νοταρίου Μιχαὴλ Μαρά, αὐτὴ μὲ ἐκράτησε δέξιμον ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ἐ-πάνω εἰς τὰ ὀγκώδη Κατάστιχα καὶ σὺν τέλος εὗρηκα ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ χρό-νια ἐζητοῦσα.

Ἐν ἀνέκδοτον γράμμα τοῦ εὐεργέτου Παναγιώτου Χατζῆ Νίκου

Εἰς «τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον» (Ἑπειρωτ. Χρονικὰ Τόμος Πος σ. 195 - 196) εἶχον δημοσιεύσει τὴν διαθήκην τοῦ εὐεργέτου Πανα-γιώτου Χατζῆ Νίκου. Τώρα ἀνεῦρον, εἰς τὰ παλαιὰ χαρτιά τῆς Βιβλιοθήκης μου, ἐν γράμμα τοῦ ἰδίου γραφέν ἐν Βουκουρεστίῳ, τὴν 10 Μαΐου 1779 καὶ ἀπευθυνόμενον εἰς τοὺς ἐν Βενετίᾳ, Ἰωαννίτας ἐμπόρους Πᾶνον Χριστοδοῦ-

λου καὶ Συντροφίαν. Εἰς τὸ γράμμα ἀναφέρει περίπου τὰ αὐτὰ πού ἐπα-
νελήφθησαν τὴν 1ην Νοεμβρίου 1779 εἰς τὴν Διαθήκην. Δὲν παρουσιάζει,
κατὰ συνέπειαν, τὸ γράμμα κανὲν στοιχεῖον νέον ἄξιον λόγου, ἀλλὰ κρί-
νεται σκόπιμος ἢ ἀναδημοσίευσις ἐφόσον ἐγράφη ἔξ περίπου μῆνας πρὸ τῆς
Διαθήκης.

Ἴδου πῶς ἔχει τὸ γράμμα ἐν πιστῇ ἀντιγραφῇ.

«Ἴδου ἡ Νότα περὶ τοῦ ντεπόζιτου κορέντε Δ.⁴ 10.000 ἥτοι δέκα χιλιάδες
«ἀπὸ τὴν ξεκαθάρισιν τῶν κεριῶν⁵ μου ὅπου τῶρα σᾶς ἔρχονται νὰ ἡμβεστύρεται⁶
δουκάτα τρεχοῦμενα βενετικά Δ. 10.000 ἥτοι δέκα χιλιάδες εἰς τὸ νυβίσιμο⁷ ντε-
πόζιτο τοῦ Πρήντζιπε καὶ εἰς τὴν σκόλαν⁸ τοῦ ἀγίου Γεωργίου τῶν ρωμαίων, ὅ-
που αὐτοὶ νὰ ἔχουν νὰ σκουδέρουν⁹ τὰ διαφόρα¹⁰ κατὰ τὴν σινίθιαν ἀπὸ 6 μῆ-
νας εἰς 6 καὶ οἱ βαρδιάνοι¹¹ νὰ τὰ πληροῦν τῶν κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπων τοῦ Ἀρ-
χιμανδρίου ἀπὸ Ἰωάννινα μὲ τισύτον τρόπον ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν δύο φοραῖς
τὸν χρόνον καὶ μίαν φοράν τὸν χρόνον νὰ στέλνουν οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Ἀρχιμαν-
δρίου εἰς τοὺς βαρδιάνους αὐτοῦ¹² μίαν πίστην¹³ ὑποκυρομένην ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Ἀρ-
χιερεῖα καὶ μερικὸς κληρικὸς πῶς ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν τάξιν εἰς τὸ νὰ μοιρά-
ζουν τὸ αὐτὸ λάσον καὶ ἔτζη νὰ τοὺς σταλθοῦν ἀπὸ αὐτοῦ ἵνα νὰ τοὺς ρεμετέ-
ρῶνται¹⁴ εἰς Ἰωάννινα ἀπὸ φλορία 40 ἥτοι σαράντα εἰς τοὺς 6 μῆνας, 40 νὰ
μιράζουν τοῦ Χριστουγέννων καὶ 40 τὸ Πάσχα, ὅθεν τὰ Δ. 10000 πρὸς 3 τὰ $\frac{1}{2}$ (%)
μᾶς δίδουν λίρες 1860 τὸν χρόνον, τὰ 80 φλωριά μᾶς κάμουν λίρες 1760, περισ-
σέουν λίρες 100, αὐταῖς νὰ εἶναι διὰ τὸ ρεγγίστρον¹⁵ καὶ βάρος ὅπου θέλει ἔχει
ἡ σκόλα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐγὼ ὅμως μὲ τὸ νὰ μὴν ἐξεύρω τὴν πράξιν ὡς
πρέπει ἀφίνομαι εἰς τὴν καλὴν σας ἐπιμέλειαν καὶ πράξιν νὰ γίνουν τὰ ἱστρο-
μέντα¹⁶ ὡς χρειάζονται καὶ νὰ τὸ ἐγχειρίσεται τοῦ ἄρχοντος βαρδιάνου τῆς σκό-
λας τοῦ ἀγίου Γεωργίου καὶ ἐμένα λαμβάνοντας τὸν κόπον καὶ μὲ στέλλῃ ἓνα ἴσον
ἀπαράλλακτον καὶ ἄλλο ἓνα ἐξιγιμένον εἰς τὴν ἰδικὴν μας¹⁷ ἀπλὴν γλῶσσαν, τὰ
ὅποια μοῦ εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ τὰ ἐπικυρώσω μὲ τὴν ὑπογραφήν μου καὶ βού-
λαν μου καὶ νὰ τὰ στείλλω εἰς Ἰωάννινα τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Ἀρχιμανδρίου
διὰ νὰ στέχονται ἐκεῖ διὰ νὰ βλέπουν τί χρειὰ νὰ κάμουν διὰ τὴν πίστην καὶ
ἄλλα, ὅπου ἀπὸ ἐδῶ ἔχω νὰ τοὺς διορίσω. Παρακαλῶ νὰ γένῃ τὸ ἱστρομέντο μὲ
σιγουριὰ διὰ νὰ μὴν συνέβῃ τίποτες ἔμποδος μὲ τὴν πολὴ καιρίαν¹⁸, πρὸς τοῦτις

4) Τρεχοῦμενα Δουκάτα, ἦσαν μονὰς λογαριασμοῦ καὶ ὄχι νόμισμα πραγματικόν, ὑπολο-
γιζόμενον πρὸς λίρας Βενετικὰς ἔξ καὶ σολδία 4.

5) Πρόκειται περὶ κηροῦ μελισσῶν πού ἔφθανεν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Ρου-
μανίαν.

6) Ἐπενδύσητε.

7) Νεώτατον.

8) Σκόλαν ὠνόμαζον τὴν Ἀδελφότητα.

9) Νὰ εἰσπράττουν.

10) Τοὺς τόκους.

11) Βαρδιάνοι εἶνε οἱ Γκοναρδιάνοι (= φύλακες) ἢ Πρόεδροι τῆς Ἑλλήν. Κοινότητος.

12) Εἰς Βενετίαν.

13) Πιστοποιητικόν.

14) Ἐμβάζονται.

15) Κατάστιχον.

16) Τὰ ὄργανα, τὰ σχετικὰ πρακτικά.

17) Τὰ Πρακτικά τῆς Ἑλλήν. Ἀδελφότητος ἐγράφοντο Ἰταλιστί.

18) Πολυκαιρίαν.

οἱ ἄρχοντες βαρδιάνοι αὐτοῦ νὰ μὴν ἐγνορίσουν ἄλλον, παρὰ τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ ἀρχιμανδρίου, ὅτι μὲ τὴν πολλὴν καιρίαν κανένας κακότροπος ἢ κανένας συγγενὴς μου διὰ νὰ τὰ σικόσῃ νὰ μὴν ἡμπορῇ, λοιπὸν διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνη τὸ γράμμα εἰς τοὺς ἄρχοντας βαρδιάνους, διὰ τοῦτο ἐγὼ εἰς αὐτὴν τὴν δουλιὰν ὅπου εἶναι νὰ γίνη μὲ τὸ χέρι σας, ἡμπορεῖται νὰ συμβουλευθῇ καὶ τὸν ἄρχον θεῖον σας (τὸν ὁποῖον καὶ αὐθις προσκυνῶ) ἢ ἄλλο κανένα χρήσιμον ὑποζείμενον καὶ ὅπως εἶναι τὸ καλύτερον καὶ σιγουρότερον νὰ γένη τὰ γράμματα ὅτι ἐγὼ δὲν ἤξεύρο καὶ ἀφίνω τὴν ὑπόθεσιν νὰ τὴν τελειόσεται μὲ τὸν πλέον σιγουρότερον τρόπον ὅπου νὰ δίδονται τὸν διορισμένον καιρὸν χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται. Ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν καὶ προσκυνώντας τὴν μὲ ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν μένω

10 μαΐου 1779 Βουκουρέστη

16 τοῦ αὐτοῦ σᾶς βεβαιώνω τὴν ἄνωθεν νόταν παρακαλόντας καὶ ἐκ δευτέρου μένω¹⁹

Παναγιώτης Χ. Νίζου

ὅπισθεν τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἡ διεύθυνσις:

al sig. $\frac{2}{2}$ Pano Christodolo e comp. no

καὶ παραπλεύρως σημείωσις τοῦ παραλήπτου:

16 Μαΐου 1779 Βουκουρέστη

ἀπὸ Παναγιώτη ΧατζήΝήζου.

Θεοφάνης Λογαράς ὁ Κύπριος

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1571) πολλοὶ Κύπριοι ἔφθασαν ὡς πρόσφυγες εἰς Βενετίαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἱερομόναχος Θεοφάνης Λογαράς.

Πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τὸ 1573 καὶ ἐκλέγεται ὡς ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ταυτοχρόνως μὲ τὸν ἱερομόναχον Γαβριήλ Σφιδρόν, τὸν μετέπειτα Μητροπολίτην Φιλαδελφείας Γαβριήλ, γνωστοῦ ὡς Σεβήρον.

Συμπληρωθέντων τῶν δύο ἐτῶν, ὁ Λογαράς ἐπανεξελέγη τὸ 1575 δι' ἄλλα δύο ἔτη καὶ φαίνεται ὅτι ἀνενεώθη ἡ ἐκλογή δι' ἕτερα δύο διότι τὸ 1579 ὅτε ἔκαμε τὴν διαθήκην ποὺ παρατίθεται κατωτέρω, ἦτο ἀκόμη ἐφημέριος εἰς τὸν Ἑλληνορθόδοξον Ναόν.

Ὁ Λογαράς εἶχε κάποιαν παιδείαν διότι ἀναφέρεται ὡς διορθωτῆς 5 ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἦτοι:

- 1) Εὐαγγέλιον. Τὸ παρὸν εὐαγγέλιον ἐτυπώθη νεωστὶ, Ἐνετίησιν παρὰ Χριστοφόρῳ τῷ Ζανέτῳ, ἐπιμελεία δὲ πολλῇ Θεοφάνους ἱερομονάχου Λογαρά τοῦ Κυπρίου. "Ἐτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αφοε" (1575).
- 2) Εὐαγγέλιον. Ἡ μὲν παροῦσα βίβλος νεωστὶ ἐτυπώθη, ἀνεθεωρήθη δὲ ὑπ' ἐμοῦ Θεοφάνους ἱερομονάχου Κυπρίου Λογαρά, ἐπιμελεία τε πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει, ὡς τὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων ἔθος. Ἐνετίησι παρὰ Ἰακώβου λεογκίνου αφοε" (1575).
- 3) Τυπικόν. Τὸ παρὸν Τυπικὸν τετύπεται Ἐνετίησι ἐν οἰκίᾳ Ἰακώβου τοῦ λεογκίνου, ἀναλώμασι μὲν τοῦ αὐτοῦ, ἐπιμελεία δὲ πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει κυροῦ Θεοφάνους ἱερομονάχου Λογαρά τοῦ Κυπρίου καὶ πρωτοσυγκέλλου ἔτει αφοζ' (1577).
- 4) Ψαλτήριον. Τὸ παρὸν Ψαλτήριον τετύπεται Ἐνετίησι ἐν οἰκίᾳ Ἰα-

19) Τὸ γράμμα τοῦ Χατζηνίκου ἐγράφη δι' ἄλλης χειρὸς.

κώβου τοῦ λεογκίνου ἀναλώμασι μὲν τοῦ αὐτοῦ, ἐπιμελεία δὲ πολλῇ καὶ ἐπιδιορθώσει κυροῦ Θεοφάνους Ἱερομονάχου Λογαρά τοῦ Κυπρίου, ἐν ἔτει αφοῦ (1578).

- 5) Αἱ θεῖαι λειτουργίαι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κων)πόλεως καὶ ἡ τῶν προηγουμένων, ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία. Τὸ παρὸν βιβλίον ἐτυπώθη Ἐνετίῃσιν ἐν οἰκίᾳ Ἰακώβου τοῦ λεογγίνου, ἐπιμελεία καὶ ἐπιδιορθώσει Θεοφάνους Ἱερομονάχου Λογαρά τοῦ Κυπρίου. Ἔτει αφοῦ (1578).

Ἡ διαθήκη τοῦ Κυπρίου Ἱερομονάχου Θεοφάνη Λογαρά

(Κρατικὸν Ἀρχεῖον Βενετίας - Νοτάριος Νικολὸς Δολιδὸν - Δέσμη 344 - διαθήκη ὑπ' ἀρ. 584)

1579 Δεκεμβρίου 23. ἡμέρα τετάρτη - Ἰνδικτιὼν 8η Ρίβο ἄλτο (Βενετία)
(Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ).

«Μὴ θέλων ἐγὼ ὁ Θεοφάνης λογαράς, ἱερομόναχος, ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν ἐν Βενετίᾳ νὰ ἀποθάνω χωρὶς διαθήκην, ἀφίνων οὕτω τὰ ὑπάρχοντά μου ἀδιάθετα, ὑγιῆς ὢν τὸν νοῦν, μολονότι εἶμαι ἀσθενὴς εἰς τὸ σῶμα καὶ θέλων νὰ διαθέσω τὰ ἀγαθὰ μου, ἐκάλεσα πλησίον μου εἰς τὸ σπῖτι μου κείμενον εἰς τὴν ἐνορίαν ὅπου κατοικῶ τὸν κύριον Νικολὸ Δοτζίον²⁰ νοτάριον Βενετίας καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ γράψῃ τὴν τελευταίαν μου ταύτην διαθήκην ποὺ περιέχει τὰς τελευταίας μου θελήσεις καὶ θέλω νὰ τὴν ἐπικυρώσῃ καὶ νὰ τὴν δημοσιεύσῃ ἐν καιρῷ, ὅπως ὀρίζουν οἱ νόμοι τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζω καλὰ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐκάλεσα τοὺς κάτωθι ὑπογεγραμμένους μάρτυρας ἵνα μου χρησιμεύσουν καὶ ὡς διερμηνεῖς τῶν ὅσων θὰ εἶπω.

Ἐν πρώτοις ἐναποθέτω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ὑπέρτατον Δημιουργὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον Μητέρα τὴν ἀειπαρθενον Μαρίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπουράνιον χορείαν. Ἀφίνω εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ὁρους Δουκᾶτα ἑκατὸν ἐφάπαξ ἵνα ἐκεῖνοι οἱ εὐλαβεῖς Πατέρες παρακαλοῦν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου καὶ θὰ εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ μὲ μνημονεύουν εἰς τὰς προσευχὰς των. Διαφορετικά, θὰ χάσουν τὸ κληροδότιμα καὶ δὲν θὰ δικαιῶνται νὰ λάβουν τίποτε.

Ἀφίνω ἀκόμη εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Κοιλανίου εἰς τὴν νῆσον Κύπρον διὰ τὴν ψυχὴν μου δουκᾶτα ἔξ, ἐφάπαξ, ἵνα μὲ μνημονεύουν εἰς τὰς παρακλήσεις των καί, ὅταν καὶ ὅπου ἀποθάνω, θέλω νὰ δοθῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὑποίαν θὰ ταφῶ Δουκᾶτα δέκα, ἐφάπαξ.

Πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀγαθὰ μου, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, οἵασδήποτε φύσεως καὶ εἰς οἰονδήποτε μέρος καὶ ἂν εὗρισκωνται, τὰ ὅποια μοῦ ἀνήκουν ἢ θὰ ἠδύναντο νὰ μοῦ ἀνήκουν εἰς τὸ μέλλον, τὰ ἀφίνω εἰς τὴν κυρίαν λουκίαν τὴν ἀδελφὴν μου, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως ἵνα, ἂν ἐπιστρέψουν σῶσι καὶ ἀβλαβεῖς οἱ χαθέντες ἀδελφοί μου²¹ καὶ εἶνε ἀκόμη Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, νὰ τοῖς δώσῃ ἢ ἀδελφῇ μου Δουκᾶτα ἑκατὸν, ἐφάπαξ.

Ἀφίνω εἰς ἔνδειξιν ἀγάπης εἰς τὸν Ζώρζη τοῦ ποτε ἐπισκόπου Χριστοφόρου τοῦ Μιριλοῦ εἰς τὴν Ἀμμόχωστον Δουκᾶτα τριάκοντα ἐφάπαξ καὶ ἐπὶ πλέον θέλω νὰ τοῦ κάμουν ἕνα κοστοῦμι φορέματα ἀπὸ ἐριούχον. Τοῦ ἀφίνω ὡσαύτως

20) Ὁ νοτάριος ὀνομάζετο Doglion ἀλλὰ οἱ Βενετσιάνοι προφέρουν Dogion) Δοτζίον.

21) Εἶχον πέσει, προφανῶς αἰχμάλωτοι τῶν Τούρκων καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ Λογαράς θέτει τὸν ὄρον «ἂν εἶνε ἀκόμη Χριστιανοί».

ὅλα τὰ βιβλία μου καὶ ἂν τυχὸν γίνῃ ἱερεύς, θέλω νὰ παραλάβῃ καὶ ὅλα τὰ ἱερατικά μου ἄμφια. Ἐπὶ πλέον θέλω νὰ τοῦ γίνουν ὅλα τὰ ἔξοδα διατροφῆς δι' ἓν ἔτος, ἵνα, ἐν τῷ μεταξύ, φροντίσῃ ὁ ἴδιος διὰ τὸ μέλλον του.

Ἡ ἀνωτέρω ἀδελφή μου θέλω νὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ μοῦ κάμνῃ καθ' ἑτος μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς μου κατὰ τὰ ἑλληνικά ἔθιμα. Ὁμοίως θέλω μετὰ τὸν θάνατόν μου καὶ πρὶν γίνῃ ἡ ταφή τοῦ πτώματος, νὰ διανεμηθῶν εἰς τοὺς πτωχοὺς ὡς ἐλεημοσύνη δουκάτα δέκα.

Καὶ ἐπειδὴ ἐκάμαμεν ἰδιωτικὸν συμβόλαιον μὲ τὸν εὐλαβῇ πατέρα Ἱερώνυμον λογαρᾶν, καλόγερον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνελαμβάνομεν ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κληρονομήσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον, τώρα ὅμως θέλω νὰ εἶναι ἄκυρον καὶ νὰ μὴν ἔχῃ οὐδεμίαν ἀξίαν τὸ συμβόλαιον αὐτό, ὡς ἐὰν μὴ εἶχε γίνει ποτέ. Καὶ ἔγινε τότε διότι δὲν εἶχον πλησίον μου κανένα οἰκεῖόν μου ἢ συγγενῇ, ὅμως βραδύτερον ἔφθασεν ἐδῶ ἡ εἰρημένη ἀδελφή μου, τὴν ὁποίαν ἔκαμα ἤδη γενεζὴν κληρονόμον. Καὶ ἂν τυχὸν ἡ ἀδελφή μου κυρία λουκία ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ ἐμοῦ, τότε ἀφίνω τὰ πάντα εἰς χεῖρας δύο Ἐπιτρόπων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρω, ἵνα ὑπανδρεύουν τὸ σας πτωχὰς κορασίδας, ἐχούσας ἀνάγκην βοηθείας, δίδοντας εἰς τὴν καθεμίαν δουκάτα τριάκοντα.

Ὡς ἐπιτροποί μου θέλω νὰ εἶναι ὁ εὐλαβὴς Φυλακτὸς ἱερομόναχος, συγγενῆς μου καὶ ὁ Φραγκίσκος²² Σιδεριάνος Κύπριος οἱ ὅποιοι ἔχουν νὰ ἐκτελέσουν πᾶν ὅ,τι, ὡς ἄνω διέταξα, ἐφύσον ἤθελε προαποθάνει ἡ ἀδελφή μου, ἀλλὰ νὰ δώσουν καὶ τὰ κληροδοτήματα εἰς τοὺς διαφόρους ποὺ ἀνέφερα.

Ἐρωτηθεὶς ἂν θέλῃ νὰ ἀφίσῃ τι ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν Ἱδρυμάτων²³, ἀπήντησεν ὅτι δὲν θέλει τίποτε ἄλλο.

† Ἐγὼ Θεόδωρος Εὐδαιμονογιάννης²⁴ τοῦ ποτε κυρ Σοφριανοῦ, ἤμουν μάρτυς καὶ διερμηνεύς.

† Ἐγὼ ὁ λουνάρδος Νομιζός, τῆς ἐνορίας Σάν Στάε²⁵, ράπτης, ἤμουν μάρτυς καὶ διερμηνεύς.

† Ἐγὼ Ἀνδρέας ντὲ Ρίβα τοῦ ποτε Ἰουλίου ἤμουν παρὼν ὡς μάρτυς.

ᾠΟπισθεν τῆς διαθήκης ὁ νοτάριος ἔγραψεν:

23 Δεκεμβρίου 1579 ἐδημοσιεύθη κατέμπροσθεν τοῦ νεκροῦ.

22) Τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Βελούδης μεταξύ τῶν Ἐπιμελητῶν (= Προέδρων) τῆς Ἑλλην. Κοινότητος ἀλλὰ τὸν ὀνομάζει Φραγκίσκον Σιδερένην, ἐνῶ τὸ ὄνομά του, κατὰ τὴν σύγχρονον μαρτυρίαν τοῦ Λογαρά, ἦτο Σιδεριάνος καὶ ἐχρημάτισε Πρόεδρος τῷ 1575.

23) Ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερα, οἱ νοτάριοι Βενετίας ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐρωτοῦν τοὺς κάμνοντας διαθήκην ἂν θέλουν νὰ ἀφίσουν τι ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν Ἱδρυμάτων.

24) Ἀπὸ Διάταγμα τῆς Ἑνετικῆς Γερουσίας (Senato Terra) τῆς 5ης Ἰουνίου 1540 (Κατάστιχον ἀρ. 25 φύλλον 136) μανθάνομεν ὅτι εἰς τὴν Μομεμβασίαν ἔζη τότε ὁ Σοφριανὸς Εὐδαιμονογιάννης ἢ Δεμονογιάννης —ὡς ἀναφέρεται εἰς ἐνετικά ἔγγραφα—. Εἶχε τέσσαρας υἱούς: τὸν Μανώλην, τὸν Θεόδωρον, τὸν Νικόλαον ἢ Τραχανιώτην καὶ τὸν Ἀσσάδην. Ἡ οἰκογένεια Εὐδαιμονογιάννη ἦτο Βυζαντινὴ καὶ ηὔρισκετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑνετῶν, ἐπὶ νεφαλῆς τοῦ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ ποὺ τοὺς ὀνόμαζον «στραδιώτας», ὡς ἦσαν καὶ Παλαιολόγοι καὶ Ράλληδες καὶ ἄλλαι εὐγενεῖς Βυζαντιναὶ οἰκογένειαι.

25) Εἶναι ὁ ἅγιος Εὐστάθιος, καὶ σήμερα ὁ λαὸς τὸν ὀνομάζει Σάν Στάε.

Οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης

Εἰς Βουκουρέστιον τὸ 1833

ΛΕΞΙΚΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΜΥΘΙΚΟΝ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ

συντεθὲν ὑπὸ Δανιήλου Δημητρίου Μάγνητος

Ἐν Βενετίᾳ, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας Φραγκίσκου Ἀνδρεώλα 1834

(Σελ. 567 + VIII σχ. 8ον)

Τὸ λεξικὸν τοῦτο περιλαμβάνεται εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν Γκίνη - Μέξα ὑπ' ἀρ. 2891, εὑρίσκεται δὲ ἐν Ἑλλάδι μόνον εἰς τὴν Γεννάδειον καὶ εἰς τὴν τοῦ Λοβέρδου. Ἔχει καὶ ὁ γράφων ἀντίτυπον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην του.

Εἰς τὰς τελευταίας σελίδας 559 - 565 ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα διαφόρων συνδρομητῶν ἐκ Βενετίας, Ἀμστελλοδάμου, Βουκουρεστίου, Βιέννης, Τεργέστης, Σμύρνης, Κερκύρας καὶ Ἀγκῶνος (Ἰταλίας).

Ἐκ τούτων ἀναδημοσιεύω μόνον τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνοδιδασκάλων, ἐν ὧν 14. Φαίνεται ὅτι τὸ Βουκουρέστι ἦτο τότε κέντρον Ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἴδου τὰ ὀνόματα «τῶν ἐλλογιμωτάτων διδασκάλων» :

Πέτρος Ποενάρης, Δημήτριος Παύλου, Δημήτριος Βίλλιος, Νικόλαος Α. Λωρέντης, Ἰωάννης ΧΝ Χαβιαρᾶς, Μιχαὴλ Χρηστίδης, Ἰωάννης Χ. Μάρκου, Μιτυληναῖος, Σταῦρος Ἀριστόβουλος, Χριστόδουλος Τζοκανέλης²⁶ Ἰωαννίτης, Κωνσταντῖνος Δόγκας Κατοικιώτης ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου, Λεοντάρης Ἐξακούστου²⁷, Δημήτριος Πι.Στεργίου ἐκ Τρικκάλων, Βασίλειος Γκούτζου-λας καὶ Ἰωάννης Σκαρλάτος.

Διαθήκη Μορεζίνας συζύγου Νικολό Βολοντέρου, Ἰωαννίτου

Νοτάριος Νικόλαος Δολιὸν Δέσημ 304, διαθήκη ὑπ' ἀρ. 473.

ἐν ἔτει 1605 Ὀκτωβρίου 20 - Ἰνδιζτ. 3η (μετάφρασις)

«Μὴ θέλουσα ἐγὼ Μορεζίνα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χήρα τοῦ ποτε Νικολό Βολοντέρο ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἐμπόρου, νὰ ἀποθάνω χωρὶς διαθήκην καὶ νὰ ἀφίσω οὕτω τὰ ἀγαθὰ μου χωρὶς διαταγὴν καὶ χωρὶς τάξιν, ἔχουσα ἀφ' ἑτέρου, χάριτι θεῆς ὑγιὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα, ἐζάλεσα πλησίον μου εἰς τὸ σπίτι ὅπου κατοικῶ εἰς τὴν ἐνορίαν ἀγίου Ἰωάννου τῆς Μπραγόρας τὸν νοτάριον καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ γράψῃ τὴν παροῦσαν διαθήκην μου τὴν ὁποίαν μετὰ τὸν θάνατόν μου ὀφείλει νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ δημοσιεύσῃ ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἡ συνήθεια εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Καὶ πρῶτον ἐναποθέτω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ὕψιστον Θεὸν τὸν πλάστην καὶ εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ τὴν ἐνδοξον ἀειπάρθενον Μαρίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπὶ οὐρανίον Χορείαν.

Δὲν ἔχω κανένα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου μου ἔξετίμησα τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐλιχρίνειαν τοῦ πατρὸς Ματθαίου μοναχοῦ Ἀρ-μανδρίτου ἀπὸ τὸν Μαρμαρᾶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἰκογενείας Κολιτσιδῆ, ἀ-

26) Περὶ τούτου δὲν ἠμπόρεσε νὰ μοῦ δώσῃ πληροφορίας ὁ ἐν Ἀθήναις καθηγητὴς κ. Α. Τσοικανέλης.

27) Μήπως εἶναι Λεοντάρης. Ξαίκουστός - Μελάς; Ἄς τὸ ἐξετάσῃ ὁ κ. Λέων Μελάς.

φίνω εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἀγαθὰ μου οἰασδὴποτε φύσεως καὶ προσελύσεως, μὲ τὸν ὄρον νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν Δουκὰτα τριᾶκοντα, εἰς τὸν σεβασμιότατον Μητροπολίτην Δουκὰτα 20, εἰς τοὺς δύο ἐφημερίους ἀνὰ πέντε Δουκὰτα, εἰς τὰς μοναχὰς καλογραίας, ὅσες θὰ εἶνε ἀνὰ Δουκὰτα εἴκοσιν εἰς τὴν κάθε μίαν καὶ πάντα τὰ ἀνωτέρω νὰ δοθοῦν ἐφάπαξ. καὶ κατὰ τὴν ταφήν μου θέλω νὰ γίνουιν ὅλοι αἱ νεκρώσιμοι τελεταὶ τοῦ συνηθίζονται εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ἐρωτηθεῖσα ἂν θέλῃ νὰ ἀφίσῃ τίποτε ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν ἰδουμάτων, ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀφίσῃ τί.—»

† Ἐγὼ ὁ Κωνσταντῖνος Ρόσσο υἱὸς τοῦ κυρ Νικολοῦ ἤμην παρὼν, παρακληθεὶς καὶ ὀρμισθεὶς

† εγὼ Εμμανουήλ υἱὸς τοῦ ποτε Τζόρτζη Τζανφουρνάρη μαρτιρὸ παρακαλετὸς μάρτυρας εἰς τὸν ὄρκον μου²⁸.

ὁπισθεν τῆς διαθήκης ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐγγραφὴ τοῦ Νοταρίου:

16 Μαΐου 1608 ἀνεγνώσθη ἡ διαθήκη αὕτη ἐπὶ τοῦ νεκροῦ.

Μία ἐκδρομὴ Ἑνετῶν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ

Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 1152 Κατάστιχον τῶν Ἀναμίκτων «Κορρέρ», τὸ εὕρισκόμενον ἐν τῇ Δημοτικῇ Βιβλιοθήκῃ Κορρέρ τῆς Βενετίας ὑπάρχει μία περιγραφὴ προσκυνητῶν Ἑνετῶν οἱ ὅποιοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐκκινήσαντες ἀπὸ τὸ Κάϊρον, μετέβησαν εἰς τὸ Ὄρος Σινᾶ καὶ μᾶς περιγράφουιν λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐκδρομῆς.

Ἡ περιγραφὴ δὲν φέρει χρονολογίαν, ἔχομεν ὅμως μίαν ἔνδειξιν, ἡ ὁποία ἠμπορεῖ νὰ μᾶς κατατοπίσῃ περὶ τοῦ πότε περίπου ἔγινεν ἡ ἐκδρομὴ. Ἀπὸ τὸ κεῖμενον μανθάνομεν μίαν ἡμερομηνίαν, ὅτι, δηλαδή, ὅταν ἠύρισκοντο ἐπὶ τοῦ Ὄρους, ἦτο ἡ 17η Μαΐου, ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως. Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν ἔνδειξιν ταύτην, εὕρισκομεν ὅτι τὸ Πάσχα εἶχε συμπέσει τὴν 7ην Ἀπριλίου καὶ οἱ χρονολογικοὶ πίνακες μᾶς λέγουσιν ὅτι τὸ Πάσχα τὴν 7ην Ἀπριλίου ἐωρτάσθη κατὰ τὰ ἔτη 1577, 1602, 1613 καὶ 1624. Κατὰ συνέπειαν μία ἀπὸ αὐτὰς τὰς χρονολογίας εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐκδρομὴ τῶν Ἑνετῶν καὶ δι' αὐτὸ εἶπον ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ὄρους Σινᾶ ἔγινε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος.

∴ ∴ ∴

Ἴδου τώρα ἡ περιγραφὴ, ἐν μεταφράσει ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ:

«Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Καΐρου διὰ τὸ ὄρος Σινᾶ τὴν 2αν Μαΐου (....) τέλος τὴν 13ην ἰδίου μηνὸς ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης ὅπου ἐγίναμεν εὐμενῶς δεκτοὶ ἀπὸ τοὺς εὐλαβεῖς μοναχοὺς. Ἐμείναμεν ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ὡς καὶ τὴν ἐπομένην, ἀναπαυόμενοι. Κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν μας ἠθέλησα νὰ παρατηρήσω μετὰ περιεργείας διάφορα πράγματα ὡς πρὸς τὸ Μοναστήριον. Τοῦτο κεῖται εἰς μίαν κοιλάδα, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὄρους Σινᾶ ἢ Χορέμπ, διότι ἡ Ἀγία Γραφὴ ἀναφέρει καὶ τὰ δύο ὀνόματα. Εἶναι σχήματος τετραγωνικοῦ, μήκους 220 ποδῶν²⁹ καὶ πλάτους 203, μετροῦμενον ὅμως ἐξωτερικῶς. Τὸ τεῖχος ποῦ τὸ περιβάλλει εἶναι διπλοῦν ὕψους 36 ποδῶν περίπου, κατεσκευασμένον μὲ ὀγκωδεστάτους καὶ σκληροτάτους λίθους καὶ ἰδίως τὸ παλαιὸν τεῖχος, διότι εἰς περιεργικὰ σημεῖα ἐγένετο νεωτέρα ἀνοικοδόμησις καὶ οἱ λίθοι εἶνε συνήθεις. Τὸ πάχος

28) Εἶναι ἰδιόγραφος ἡ ὑπογραφὴ τοῦ διασήμου ζωγράφου.

29) Ὁ ποὺς τῶν Ἑνετῶν ἦτο μέτρο 0,34,77.

τῶν δύο τειχῶν εἶναι 4 πόδες περίπου δι' ἓν ἕκαστον. Μεταξὺ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου εἶναι ἡ αὐτὴ ἀπόστασις πανταχοῦ καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ διάδρομοι, δύναται κανεῖς νὰ περιτρέξῃ ὁλόκληρον τὸ Μοναστήριον.

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ Μοναστήριον εὐρίσκονται 17 μικραὶ Ἐκκλησίαι αἱ ὁποῖαι λειτουργοῦνται καθ' ἡμέραν ἐναλλάξ. Πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ ἡ μεγαλειτέρα, μολυβδοσκέπαστη, ἁριστα διατηρημένη καὶ γεκοσμημένη μενειζόνας, ἀργυρᾶ σκεύη καὶ ἄλλα ἀπαραίτητα ἐπιπλά. Τὸ μῆκος ταύτης εἶναι περίπου 80 πόδες καὶ τὸ πλάτος περιλαμβανομένων καὶ τῶν παρεκκλησίων ποὺ εἶνε ἐκατέρωθεν, πεντήκοντα πόδες περίπου. Παρὰ τὸ Ἱερὸν Βῆμα δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ, εἰς ἓν κιβώτιον μήκους δύο ποδῶν πλάτους καὶ ὕψους ἐνὸς ποδός, εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῆς Παρθένου Ἀγίας Αἰκατερίνης, τῆς ὁποίας ἐπιτρέπουν νὰ ἴδῃ τις μόνον τὴν κεφαλὴν καὶ μίαν χεῖρα.

Ὅπισθεν τοῦ μεγαλειτέρου Παρεκκλησίου ὑπάρχει τὸ μέρος ὅπου ἔβαιεν ἡ βάτος, ποὺ εἶδεν ὁ Μωϋσῆς. Τὸ μέρος τοῦτο περιβάλλεται μὲ ἰδιαίτερον σεβασμόν.

Κατέναντι τῆς κεντρικῆς πύλης τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Ἀραβες ἔχουν τὸ τζαμί των.

Τὸ Μοναστήριον ἔχει πολλὰς κατοικίας ὅπου δύνανται νὰ συντηρῶνται περὶ τοὺς 70 Καλόγηροι καὶ δὲν ἔχει παρὰ μίαν ἀπλὴν εἰσόδον καὶ ἐπειδὴ τὰ τεῖχη εἶνε διπλᾶ, ἔχει καὶ διπλὰς πόρτες, ἐφωδιασμένες μὲ χονδρὰ σιδηρὰ ἐλάσματα.

Ἀναπαυθέντες ἐπὶ δύο ἡμέρας, τὴν 15ην Μαΐου ἀνῆλθον εἰς ἓνα βουνὸ ὀνομαζόμενον Χορέμπ, ἀπέχον ἓν μίλλιον περίπου ἀπὸ τὴν Μονὴν πρὸς Νοτιοανατολικὴν κατεύθυνσιν, ὁπόθεν ὁ Μωϋσῆς εἶδε τὴν καιομένην βάτον.

Τὴν ἐπομένην μετέβημεν εἰς ἄλλο βουνὸ ὅπου ὁ Ἀαρὼν ἔκαμε τὴν πρώτην θυσίαν. Καὶ τοῦτο ἀπέχει ἓν περίπου μίλλιον ἀπὸ τὴν Μονὴν, πρὸς Βορειοδυτικὴν κατεύθυνσιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἶδον μακρόθεν ἓν μέρος ὅπου οἱ Ἑβραῖοι εἶχον ὑψώσει τὸν χρυσοῦν μόσχον. Εἰς ἓνα μάλιστα λίθος ὑπάρχει μία ὀπή καὶ εἰς τὸ βάθος ταύτης φαίνεται νὰ σχηματίζεται ἡ μορφή κεφαλῆς μόσχου. Εἰς τὴν ὀπὴν ταύτην φαίνεται ὅτι ἐχύθη ὁ χρυσοῦς καὶ κατεσκευάσθη ὁ χρυσοῦς μόσχος.

Τὴν 17ην Μαΐου ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως, ἀφοῦ ἐτέλεσαν τὴν λειτουργίαν οἱ σεβάσμιοι μοναχοί, μᾶς ἔδειξαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, μίαν χεῖρα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἓν τεμάχιον τιμίου ξύλου ἐκ τοῦ Σταυροῦ καὶ μίαν πέτραν ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ἐπροσκυνήσαμεν μετ' εὐλαβείας τὰ ἐπιδειχθέντα εἰς ἡμᾶς ἱερὰ λείψανα. Τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας ἀνεπαύθημεν καὶ τὴν 20ὴν τοῦ μηνὸς ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀνάβασιν τοῦ ὄρους Σινᾶ, κειμένου νοτίως τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάβασις γίνεται διὰ βαθμίδων, αἱ ὁποῖαι καίτοι δὲν εἶνε καλλιτεχνικῶς κατεσκευασμένοι, ἐν τούτοις ὅμως καθιστοῦν ἀνετωτέρα τὴν πορείαν, μοῦ ἦλθεν ἡ ἰδέα νὰ μετρούσω τὰς βαθμίδας.

Ἀφοῦ ἀνέβημεν χίλια πεντακόσια δεκατρία σκαλοπάτια, ἐφθάσαμεν εἰς ἓν μονύδριον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἀειπαρθένον Μαρίαν, εἰς ἀνάμνησιν ἐνὸς θαύματος γενομένου ἐκεῖ.

Εἰς τὸ σκαλοπάτι 1760 καὶ 2015 περάσαμε ἀπὸ δύο πορτίτσες, φκισμένες μεταξὺ στενῶν πετρῶν, ὅπου, ὡς μᾶς εἶπον οἱ συνοδοὶ μας μοναχοί, ἐζητεῖτο πιστοποιητικὸν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, τὸ ὁποῖον ἔπαιρναν κάτω ἀπὸ τὴν Μονὴν, ὅσοι ᾔθελαν νὰ ἀνεβοῦν. Ὀλίγον περαιτέρω εἰς τὸ σκαλοπάτι 2060 εἶναι μία πολὺ μικρὴ κοιλάς ὀνομαζομένη τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, μὲ δύο παρεκκλήσια ἡνωμένα, εἰς ἓν ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ σπήλαιον ὅπου διέμενεν ὁ Ἅγιος Ἡλίας, καθὼς ἀναφέρει ἡ Ἀγία Γραφή.

Καὶ ἐπειδὴ τὴν ἀνάβασιν τὴν ἠρχίσσαμεν πολὺ ἐνωρίς, ἐπήγαμε κατὰ τὸ ὅ-

πόλοιπον τῆς ἡμέρας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ τὸ βράδυ διενυκτερεύσαμεν. Τὴν ἐπομένην, λίαν πρωΐ, ἐξηκολουθήσαμεν ἀναβαίνοντες καὶ κατὰ τὴν πορείαν παρατηρήσαμεν ἕνα πόδι καμήλου λαξευμένου ἐπὶ μιᾷ σκληροτάτῃ πέτρᾳ. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σχηματίσῃ κανεὶς ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ἂν τὸ πόδι αὐτὸ ἔγινε φυσικῶς ἢ τεχνητῶς. Οἱ Τοῦρκοι λέγουν ὅτι ἀφῆκε τὸ ἶχνος τοῦτο ἡ καμήλος τοῦ Μωάμεθ, ὡς ἀποδείξιν τοῦ ὅτι καὶ οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ.

Ὅλιγον περαιτέρω ἀνεύρομεν τὸν λίθον τὸν ὁποῖον μετεκίνησεν ὁ Ἅγγελος ὅταν ὁ Ἅγιος Ἡλίας διήρχετο ἐκεῖθεν, καθὼς λέγει ὁ λαός.

Τέλος, ἀφοῦ ἀνῆλθομεν περὶ τὰ 3400 σκαλοπάτια, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κορυφὴν καὶ εἶδομεν τὴν πέτραν ἐκείνην εἰς τὴν ὁπλὴν τῆς ὁποίας ἐκρύβη ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἦλθε νὰ ἴδῃ τὸν Θεόν, ὡς ἀναφέρει ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὴν Ἑξοδον. Καὶ ἐπὶ ταύτης εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἔλαβε τὰς Ἑντολάς, καθόσον εἶναι τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ ὄρους. Πλησίον τῆς πέτρας ταύτης εὐρίσκονται ἠνωμένα τὰ παρεκκλήσια τῶν Φράγγων καὶ τῶν Ἑλλήνων, τὸ δὲ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης κεῖται ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς ἰδίας πέτρας.

Ὅλιγον μακρύτερα πρὸς νοτιοδυτικὴν κατεύθυνσιν, οἱ Τοῦρκοι ἠθέλησαν νὰ ἀνεγείρουν ἕνα τζαμί.

Ἀφοῦ προσευχήθημεν εἰς τὰ παρεκκλήσια, κατήλθομεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον πρὸς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν, ὁπόθεν ἀλλάξαντες κατεύθυνσιν ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, εἰς τὸ μέρος ὅπου οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ συντηροῦν ἕνα μετόχιον (hospitio) μετ' ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τοὺς Ἁγίους 40, ἀνάμεσα ἀπὸ ὠραιότατους κήπους καὶ βρύσεις δροσεράς. Εἶναι ἕνα μέρος μαγευτικὸν ὅπου ἐμείναμεν ὅλην τὴν ἡμέραν ὅπως ἀναπανθῶμεν.

Τὸ ἐπόμενον πρωΐ, πολὺ ἐνωρίς, ἤρχισαμεν ἀνερχόμενοι τὸ κουραστικὸν καὶ ἀπότομον ὄρος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, εὐρισκόμενον ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς κοιλάδος. Κατὰ τὴν ἀνοδὸν δὲν εἶδομεν ἄλλο τι ἀξιοπερίεργον ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐνὸς ὀγκολίθου πού ἔχει ἐντετυπωμένα τὰ δενδρύλλια τὰ ὅποια εἶδε καὶ ἡ Ἰμετέρα Ἑξοχότης³⁰ καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ ὀγκολίθου ὑπάρχει μία ὠραία βρύσις.

Ἀνελθόντες, λοιπόν, εἰς τὴν κορυφὴν μετὰ πολλοῦ κόπου, εἶδομεν ἐν παρεκκλήσιον μήκους ὀκτὼ ποδῶν καὶ πλάτους πέντε περίπου, χονδροειδῶς κατεσκευασμένον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ὁ ὀγκολίθος ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθη, ὡς ἐκ θαύματος, ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων τὸ σῶμα τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Πράγματι φαίνεται εἰς τὴν πέτραν ἐντετυπωμένη μορφή ἀνθρωπίνου σώματος, καίτοι, λόγῳ τῆς πολυκαιρίας, δὲν διακρίνεται τόσο καλὰ.

Ἐδῶ ἔκαμε λειτουργίαν ὁ πάτερ Ἀνδρέας³¹ καὶ ἀφοῦ ἐθαυμάσαμεν τὸ ὠραῖον τοπεῖον ἀπὸ τὴν ὑψηλοτάτην ἐκείνην κορυφὴν, κατήλθομεν περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἁγίους 40, ὁπόθεν περὶ τὴν ἑσπέραν ἀνεχωρήσαμεν ἵνα πηγαίνωμεν εἰς ἄλλο μετόχιον, ὀνομαζόμενον τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, ἀπέχον τρία περίπου μίλια.

Ἐδῶ οἱ εὐλαβεῖς μοναχοὶ μᾶς ἔδειξαν τὴν πέτραν τὴν ὁποίαν ἐπληξεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὴν ῥάβδον καὶ ἀνέβλυσεν ἄφθονον ὕδωρ διὰ τοὺς διψῶντας Ἑβραίους, ὡς ἀναφέρει ἡ Ἑξοδος εἰς τὸ 17ον Κεφάλαιον.

Ἄν πράγματι εἶναι ἡ ἰδία πέτρα, ἐπιφυλάσσομαι εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν νὰ σᾶς τὸ εἶπω.

Ἐφθάσαμεν, τέλος, τὴν ἑσπέραν εἰς τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους, μέρος κα-

30) Φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς διπλωματικῆς ἢ ἐμπορικῆς ἀποστολῆς ὁ ὁποῖος παρέμεινεν εἰς τὸ Κάϊρον μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῶν μελῶν τῆς ἐνετικῆς ἀποστολῆς.

31) Ὁ Λατίνος μοναχὸς πού συνώδεε τοὺς ἐκδρομεῖς.

τάμεστον ἀπὸ κήπους μὲ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἀπὸ βρύσας ὥραιες. Ἐκεῖ διενυ-
πτερεύσαμεν καὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν, ἐνωρίς, ἐπήγαμεν νὰ ἴδωμεν ἓνα ἄλλον κῆ-
πον τῶν ἰδίων μοναχῶν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶνε δύο μονύδρια, τὸ ἐν ἀφιερωμένον εἰς
τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον καὶ ἐπεστρέψαμεν
εἰς τὸ Μοναστήριον.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν μετέβημεν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ σπηλαίου ὅπου διέμε-
νεν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἀπέχον πέντε μίλια ἀπὸ τὴν Μονὴν καὶ
κατ' ὁδὸν παρατηρήσαμεν τὸ μέρος ὅπου ἀπωλέσθησαν ὁ Δαθὰν καὶ ὁ Ἀθηρῶν
καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὡς ἀναφέρει ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὸ Κεφάλαιον 16ον τῶν «Ἀρι-
θμῶν», καὶ ὅπου ὁ ρηθεὶς Ἅγιος Ἰωάννης ἐκράτει φυλακισμένους τοὺς μοναχοὺς,
τοὺς μὴ ὑπακούοντας εἰς αὐτόν.

Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, στρέψαντες πρὸς ἄλλην κοιλάδα, ἐφθάσαμεν εἰς ἄλλο
μετόχιον τῶν εἰρημένων μοναχῶν, ὀνομαζόμενον Μετόχιον τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ
Δαμιανοῦ (τῶν Ἀναργύρων) περιτοιχιζόμενον ἀπὸ πολλοὺς κήπους καὶ ἐκεῖ ἐ-
μείναμεν ἕως τὸ βράδυ καὶ ἔπειτα ἐπανήλθομεν εἰς τὴν Μονὴν ὅπου ἐμείναμεν καὶ
ὁλόκληρον τὴν ἐπομένην ἡμέραν.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ κὺρ Παῦλος ἀπεφάσισε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, διότι
τὴν πρώτην φορὰν δὲν ἦλθε μαζί μας, ἀπεφασίσσαμεν νὰ ξανακάμωμεν τὴν ἀνά-
βασιν, τοῦτ' ὅπερ καὶ ἐγένετο καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐγυρίσαμεν κατ' εὐθείαν
εἰς τὴν Μονὴν, ὅπου ἐμείναμεν ἀρκετὰς ἡμέρας, ἀναμένοντες τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ
ἀπεσταλμένου μας ἀπὸ τὸ Κάϊρον. Καὶ ὅταν ἐπὶ τέλος ἐπέστρεψεν μᾶς ἀνέφερεν
ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει ἐλαφρὰ ἐπιδημία πανώλους καὶ ἔνεκα τούτου ὁ ἐξοχώτατος ἀπε-
φάσισε νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀναχώρησιν καὶ μόλις τὴν 11 Ἰουνίου ἀπεφασίσσαμεν νὰ
κινήσωμεν πρὸς τὸν λιμένα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν ὅπου ἐφθάσα-
μεν τὴν 14ην ἰδίου μηνός»

Μία ἄγνωστος προσφώνησις εἰς Πεντηκοστάριον

ὑπὸ Γεωργίου Ἱεροδιακόνου Σουγδουρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων

Εἰς τὸ ἐκδοθέν, ἢ μᾶλλον ἀνατυπωθέν, τὸ 1820 Πεντηκοστάριον ὑπὸ
τοῦ Τυπογραφείου Νικολάου Γλυκέος, εὑρίσκεται ἐν ἀρχῇ ἢ κάτωθι προσ-
φώνησις:

«Πᾶσι τοῖς Ἱερολογιωτάτοις καὶ Χριστιανοφιλοσοφωτάτοις ἐντευξομένοις

Γεώργιος Ἱεροδιάκονος Σουγδουρῆς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, τὸ χαίρειν,

«Τὴν τοῦ πεντηκοσταρίου Θεοφόρον καὶ ἱερολόγον Βίβλον νεωστὶ μετα-
τυπωθεῖσαν καὶ μετὰ μείζονος, ἢ ὡς ἴν, ἐπιμελείας διορθωθεῖσαν, τῇ ὑμετέρᾳ νῦν
συνιστῶ γνῶσει καὶ ἀναγνώσει, ἐλλόγιμοί τε καὶ θεοσεβέστατοι ἀναγνώσται. Ἦτις
οὐ Καيسάρων ἔργα, οὐ πράξεις Ἀυγούστων, οὐτ' ἄλλα Θεμιστοκλέων, ἀλλὰ τρό-
παια τοῦ νικητοῦ καὶ τροπαιοφόρου, τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ἰσχυροτάτου Παντά-
νακτος, ἐνδοξὰ τε καὶ ὑπερβαύμαστα περιέχει, ἅπερ ἀνώρθωσέν τε καὶ ἐκατόρθω-
σεν αὐτὸς ὁ τῶν ἀπάντων Βασιλεὺς. Ἀναγινώσκειν οὖν αὐτὴν ὡς ἱερὰν μὴ κατο-
κνεῖτε, τῶν ἀνέρων καταφρονούντες. . .

Ὁ Μακεδονίας μὲν καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης πολυθρύλλητος καὶ πολυθ-
μνητος Ἀυτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, τὴν Ὀμηρικὴν Ἰλιάδα ἣν πολλάκις ἐπιλεγόμε-
νος, ὡς τὰς ἡρωϊκὰς ἀνδραγαθίας τοῦ δυσμαχήτου Ἀχιλλέως περιέχουσιν Ἰ-
αεῖς δὲ πλεονάκις ποιεῖν τὴν ἀνάγνωσιν μὴ ραθυμεῖτε ταύτης μηδαμῶς μυθυπλά-
πτου, ἀλλ' ἀληθευούσης Βίβλου, τὰς τοῦ ἐπουρανοῦ Ἀχιλλέως ἐργασίας καὶ σω-
τηρίας νίκας διηγουμένης.

Τούτην τὴν ἱερὰν Βίβλον καθὰ καὶ ἄλλας, ὁ πανευγενέστατος καὶ φιλέλλην Νικόλαος ὁ Γλυκὺς, ἐκ τῶν οἰκείων τύπων καὶ ἰδίων ἀναλωμάτων, τοῖς ὑμετέροις ὀξυδερχέσιν ὁμμασιν ὑποτίθησι. Λάβετε οὖν αὐτὴν καὶ εἰ μὴ πάντῃ ἀδιόρθωτον εὔρητε, τὸν τύπον ἄλλ' οὐ τὸν τυπογράφον, μήτε τὸν διορθωτὴν ἐπαιτιᾶσθε. Καθάπερ γὰρ οὐρανὸν ἐκτὸς νεφελῶν ἰδεῖν χαλεπὸν, ὡσαύτως τύπον οὐχ οἷόν τε δίχα σφαλμάτων εὔρεῖν. Ἐρρωσθε οἱ ἐνετυγχάνοντες

Ἐνετίησιν ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ πρώτῳ (1681)³⁷

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ ἀπορρήτων

Μέγας Δραγομάνος τῆς Ὑψηλῆς Πύλης

(ἄγνωστοι πληροφορίες ἀπὸ ἐνετικὰς πηγὰς)

Κρακτικὸν Ἀρχεῖον Βενετίας — Ἀνάμικτοι (Miscellanea) Κώδικες, Δέση 9. (Μετάφρασις).

Κωνσταντινούπολις 25 Φεβρουαρίου 1683 (Ἐνετικὸν Ἔθος ἦτοι 1684)

«... ὁ ἀτυχὴς Μαυροκορδάτος κακαποιηθεὶς καὶ ἀπειληθεὶς μὲ θάνατον³³, εἶδεν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του πολλάκις νὰ κραδαίνεται ἡ σπάθη τοῦ δημίου, ἀλλ' ἐξηγόρασε τὴν ζωὴν του διὰ τῆς προσφορᾶς τριακοσίων πεντήκοντα (350) πονγίων³⁴. Μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην μετήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπὸ καλὴν συνοδείαν, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὴν καταβολὴν τοῦ χρήματος καὶ τώρα καταγίνεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ποσοῦ, πωλὼν τὰ ὑπάρχοντά του. Πλὴν εἶναι ζήτημα ἂν κατορθώσῃ νὰ ἐξοικονομήσῃ τόσον σημαντικὸν ποσόν. Πολλοὶ λέγουν ὅτι δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ καὶ ὅτι θὰ ὑποκύβῃ εἰς τοὺς δημίους. Αὕτη εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ ὑπερόχου τούτου ὑπουργοῦ. Ἐναντίον του ἀκούονται κατὰραι γενικαὶ τῶν Μουσουλμάνων, οἱ ὅποιοι τὸν θεωροῦν ὑπαίτιον ὅλων τῶν ἀτυχημάτων ποὺ συνέβησαν ἀφ' οὗτου οὗτος ἀνεδείχθη εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν.

«Τὸν κατηγοροῦν ὡσαύτως διότι παρὰ τὰς Σουλτανικὰς διαθέσεις καὶ προθέσεις, οὗτος δυσηρέστησε ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς Πρίγκηπας διὰ τῶν ὑπερηφάνων καὶ γλίσχρων μεθόδων του. Τοιοῦτοτρόπως ἐκφράζονται οἱ πλέον ἐξέχοντες Ὑπουργοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Σουλεϊμάν Ἀγᾶς, πρῶην Σταυλάρχης, ὁ ὅποιος ἦλθεν ἐδῶ ἵνα κατασχέσῃ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τώρα ἐπανῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν ἵνα ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Καϊμακάμη παρὰ τῷ μεγάλῳ αὐθέντῃ.

«Τὸν ἐπεσκέψθη πρὶν ἀναχωρήσῃ καὶ μοῦ ὁμίλησε τόσον δοιμῶς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὥστε μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαναλάβω ὅσα μοῦ εἶπεν καὶ μοῦ προσέθηκεν ὅτι ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης εἶχε πολὺ λυπηθῇ ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Μαυροκορδάτου κατὰ τῆς φίλης Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, εἰς τὴν διαπραγματεύσιν τὴν ἀφορῶσαν τὸ Gemonico³⁵ ...»

32) Ἡ ἔκδοσις αὕτη δὲν περιέχεται εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ Λεγκράν. Τὴν εἶχον σημειώσει ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βιογραφίαν τῶν Γλυκῶν ἢ Γλικῶν ἐξ ἀντιτύπου ποὺ ἠρρίσχετο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Λιγχιάδων.

33) Εἶχε συνοδεύσει τὸν Βεζύρην Καραμουσταφᾶν εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Βιέννης τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιορκήσαν στενῶς οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπὸ τῆς 14 Ἰουλίου 1683 μέχρι τῆς 12 Σεπτεμβρίου ὅτε καὶ ἐπέστησαν τρομακτικὴν ἦταν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὁ μὲν Καραμουσταφᾶς ἐκαρτωμήθη ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐθεωρήθη κατὰ τινὰ τρόπον συνυπεύθυνος.

34) Τὸ κάθε πονγὶ περιεῖχε 500 πιάστρες ἢ γρόσια, ἦτοι τὰ 350 πονγγιὰ ἀντεπροσώπευαν 175000 πιάστρες, ποσὸν τεράστιον τότε.

35) Πόλις εἰς τὰ Ἰταλο - Αὐστριακὰ σύνορα.

1 'Απριλίου 1684 «... ὁ ἀτυχὴς Μαυροκορδάτος φθάσας εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὰς κακοποιήσεις καὶ μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν διὰ τὴν καταβολὴν τῶν 350 πονγγίων, ἐδέχθη προχθὲς εἰς τὸ σῶμά του 150 ραβδισμούς, ἵνα τὸν ἐξαναγκάσουν νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ὑποσχεθὲν ποσὸν χρημάτων. Ὅλοι πλέον διαισθάνονται ὅτι ἐπικεῖται τὸ τέλος τοῦ ἐν μέσῳ ταλαιπωριῶν καὶ κακουχιῶν. Καὶ ὥς νὰ μὴ ἤρουν τὰ ἀνωτέρω, ἵνα ἐπιδεινώσουν ἔτι περισσότερο τὴν κατὰστασίν του, ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ τὴν μητέρα του³⁶, τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του...»

20 'Απριλίου 1684 «... ὁ δραγομάνος Μαυροκορδάτος ἀφοῦ ὑπέστη τὰς ἀνιχούστους κακουχίας ἐστάλη ἀλυσόδετος εἰς Ἀδριανούπολιν, μὴ δυνθθεῖς νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ὑποσχεθὲν ποσόν. Ἡ μήτηρ του καὶ ἡ σύζυγός του παραμένουν ἀκόμῃ εἰς τὰς φυλακὰς...»

10 Αὐγούστου 1700 «... ὁ δραγομάνος Μαυροκορδάτος ἔδωκεν εἰς τὸν πρωτότοκον υἱόν του, εἰς ὃν παρεχώρησε καὶ τὴν θέσιν τοῦ πρώτου διερμηνέως, ὥς νύμφην τὴν θυγατέρα τοῦ Δημητρίου Καντακουζηνοῦ, πρώην πρίγκιπος τῆς Μολδαβίας, πτωχὴν μὲν ἀλλ' ἔχουσαν καλλίστους καὶ ἀνεκτιμήτους συγγενεῖς καὶ φίλους. Ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα τὸν κολαρεύσω, καὶ ἔστειλα εἰς τὴν νύμφην τέσσαρα φορέματα τῶν κάτωθι ποιότητων: Βελοῦδον Κρέμεζε³⁷, μεταξωτὸν Σαμίτ³⁸, Μπρογκάτον μὲ ἄνθη χρυσᾶ καὶ Λαμασκητὸν ἀργυροποιζιλτον. Κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπισκεψίν μου παρεπονέθη ὅτι δὲν ἔχει καθίσματα καὶ ὅτι ἤθελε νὰ προμηθευθῇ τοιαῦτα. Κατόπιν τούτου, τῷ ἔστειλα δύο ἔδρανα ἰδικὰ μου μὲ βελοῦδο κρέμεζε, καλοδουλεμένα, τορνευμένα καὶ πεποιζιλμένα μὲ χρυσᾶ ἄνθη. Τὰ ἀπεδέχθη εὐχαρίστως...»

22 'Απριλίου 1702 (Δέσμη 11) «... Εἰς τὴν Ρώμην εὐρίσκεται ἕνας νέος ὀνόματι Γιαννάκης Χριστοδούλου συγγενὴς τοῦ Μαυροκορδάτου, σταλεῖς πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὸ ἐκεῖ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον. Τώρα ὁ Μαυροκορδάτος μοῦ ζητεῖ νὰ τὸν συστήσω εἰς τὸν ἐκεῖ πρέσβυν τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος, ἵνα τὸν ἔχῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ ἔπειτα νὰ φροντίσῃ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης καὶ νὰ συστηθῇ συγχρόνως εἰς τὸν δημόσιον Καθηγητὴν Νικόλαον Καλλιάρχην...»

10 Σεπτεμβρίου 1702 «... ὁ νέος ὁ συγγενὴς τοῦ Μαυροκορδάτου πὺν ἐσπούδαζεν εἰς Ρώμην, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ Ἱησουΐτης. Μόλις τὸ ἔμαθεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐθύμωσε καὶ ἀπειράσισε νὰ στείλῃ εἰς Ρώμην τὸν Ἀρχιμανδρίτην πὺν ἦτο διδάσκαλος τοῦ νέου, πρὶν ἀναχωρήσῃ διὰ Ρώμην. Εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην ἔδωκα συστατικὰ γράμματα διὰ τὸν ἐκεῖ πρέσβυν τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος καὶ διακόσια Ἑξέκινια δι' ἔξοδά του, ὑπέκων εἰς παρὰκλησιν ἑνὸς τόσον διακεκριμένου Ὑπουργοῦ τῆς Τουρκίας...»

15 Ὁκτωβρίου 1702 «... χάρις εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ ἡμετέρου ἐν Ρώμῃ πρέσβεως, ὁ νεαρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἀνεχώρησε διὰ τὴν Παδοῦην. Ὁ Μαυροκορδάτος εἶναι πολὺ ἐξωργισμένος κατὰ τῶν Ἱησουϊτῶν...»

36) Ἦτο ἡ Ρωξάνδρα ἡ τρίτη κόρη τοῦ πλουσίου Σκαρλάτου, ἡ ὁποία λόγῳ τῶν κακουχιῶν, ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (1684) (ἔτσι γράφουν αἱ Ἑγκυκλοπαιδεῖαι).

37) Εἶναι τὸ δύσσινον χρῶμα.

38) Εἶναι ἡ παραφθορά τῆς Ἑλλην. λέξεως ἑξάμιτον. Ἦσαν βαρέα ὑφάσματα μεταξωτὰ μὲ ἑξ μίτους, πὺν ὑφαίνετο κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι (βλ. W. HETD, T. 2ος σελ. 699 Γαλλικὴ Ἔκδοσις τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἐμπορίου εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν)...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου ἐγγράφου ὑπὸ Χρονολογίαν 25 Φεβρουαρίου 1683 (ἐν. ἔτος = 1684) τὸ ἀνεῦρον καὶ εἰς τὴν Δέσμην (Filza) ἀρ. 162 τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑνετοῦ Βαΐλου πρὸς τὴν Γερουσίαν, πλὴν ὑπὸ χρονολογίαν 27 Φεβρουαρίου 1684. Καὶ εἶναι ἀπαράλλακτον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὁ ὁποῖος ἐκινδύνευε νὰ ὑποστῇ καταδίκην εἰς θάνατον ἂν δὲν ἐξεύρισκε τὰ 350 πουργιά πού ὑπεσχέθη, δὲν κατώρθωσα νὰ εὔρω ἄλλας μεταγενεστεράς πληροφορίας εἰς τὸ ἐν Βενετία Κρατικὸν Ἀρχεῖον, διότι λόγῳ τοῦ ἐνσκήψαντος πολέμου μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας τὸ 1684 ἦτοι τὴν ἐποχὴν πού ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνη ἤρχισεν, ὁρμώμενος ἐκ Κερκύρας, τὴν κατάληψιν Τουρκικῶν ἐδαφῶν, διεκόπη ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἐν Κων)πόλει Ἑνετῶν Βαΐλων. Ἡ διακοπὴ τῆς ἀλληλογραφίας διήρκεσεν ἀπὸ τὸ ἔτος 1684 μέχρι τοῦ 1699 ἦτοι ἕως τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς.

Ἀγνοοῦμεν, κατὰ συνέπειαν, ἂν ἐπλήρωσε τὸ κολοσσαῖον ποσὸν τῶν 350 πουργιών ἢ ἂν ἤλθεν εἰς συμβιβασμὸν καὶ κατέβαλεν ὀλιγώτερα, πάντως εἶναι βέβαιον ὅτι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς τετραετίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ Μεγάλου Δραγουμάνου καὶ ἔλαβεν εἰδικὴν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ Τρίτου, ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τὴν 8ην Νοεμβρίου 1687, ἵνα μεταβῇ μετὰ τοῦ Ζουλφικάρ Ἐφένδη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου καὶ διαπραγματευθῇ εἰς Βιέννην μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Λεοπόλδου τοῦ Α' τὰ περὶ συνάψεως εἰρήνης.

Πότε ἀκριβῶς μετέβη εἰς Βιέννην πρὸς τὸν ἄνω σκοπόν;

Τὴν χρονολογίαν τὴν ἀκριβῇ μᾶς τὴν δίδει μία ἐπιστολὴ τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν αὐλικὸν Κόμηταν Καραφάν φέρουσα ἡμερομηνίαν 29 Ὀκτωβρίου 1688 (παλαιὸν ἡμερολόγιον) καὶ γραφεῖσα εἰς τὸ Pottendorf, πού εἶναι μία πολίχνη 3500 κατοίκων σήμερον, ἀπέχουσα περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα νοτίως τῆς Βιέννης. Ἐκεῖ εἰς τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχε σταθμεύσει ἡ Τουρκικὴ ἀντιπροσωπεΐα.

Νομίζω ὅτι εἶναι σκόπιμον νὰ ἀναδημοσιευθῇ ἐν μεταφράσει ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολή, γραμμένη εἰς ἁπταιστον Ἰταλικήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκράθει ἐν Παδούῃ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὅπου ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον ὡς ἱατροφιλόσοφος.

Ἴδου τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς:

«Ἐκλαμπρότατε, ἐξοχώτατε καὶ ἐντιμότατε Κυριέ μου,

«Κατόπιν τῆς ἐνταῦθα συναντήσεώς μου μετὰ τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος, παρῆλθον 15 ἡμέραι καὶ ὅμως δὲν ἔχομεν χαμίαν ἀπάντησιν ἵνα πληροφορήσωμεν τὴν αὐτοῦ Αὐτοκρατορικὴν Μεγαλειότητα τὸν ἡμέτερον Αὐθέντην, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μας ἐξ Κωνσταντινουπόλεως παρῆλθον τέσσαρες μῆνες καὶ εἵμεθα τώρα εἰς τὸν πέμπτον, χωρὶς νὰ εἵμεθα εἰς θέσιν νὰ δώσωμεν χαμίαν εἶδησιν οὔτε καὶ δι' ἡμᾶς αὐτούς.

Τόσον ὁ Ἐφένδης ὅσον καὶ ἐγώ, ἀπὸ κοινοῦ Σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς δώσητε μίαν κατηγορηματικὴν ἀπάντησιν καὶ ἐν ταῦτῳ νὰ μᾶς δώσητε καὶ τὴν ἀδειαν νὰ στείλωμεν ἓνα Ταχυδρομὸν με ἐπιστολάς μας πρὸς τὴν Ἐκλαμπρον Πύλιν. Τοῦτο πάντοτε ἐφηρομόσθη εἰς τὴν Πύλιν ὡς πρὸς τοὺς Καισαριζοὺς Ἀντιπροσώπους καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀρνηθῇτε εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ ἔχωμεν παρ'

Ἑμῶν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ τί δεῖν νὰ γράψωμεν εἰς τὴν Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικὴν Μεγαλειότητα τὸν ἡμέτερον Αὐθέντην.

Ἴσως θὰ ἦτο πρόσφορον νὰ συνομιλήσωμεν μὲ καμμίαν προσωπικότητα καλῶς πληροφορημένην συμφώνως μὲ τὰς διαταγὰς τῆς αὐτοῦ Kaisarikhῆς Μεγαλειότητος.

Ἐν τοσούτῳ διατελῶ, τῆς Ἑμετέρας Ἐξοχότητος,

ταπεινότατος δοῦλος

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος

Ἐκ Πόττενδόρφ

τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1688 (παλ. ἡμερολ.)

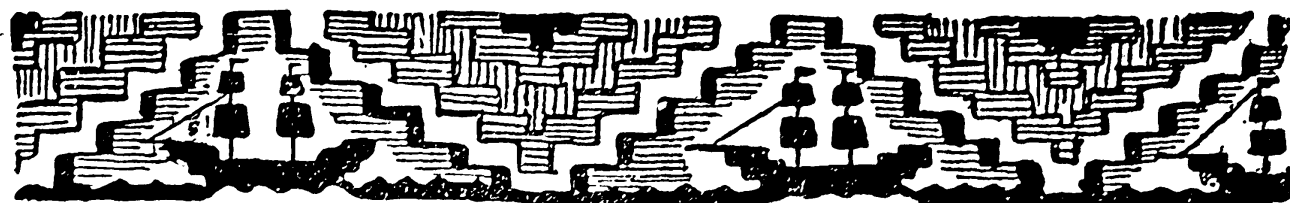
.. ..

Εἰς τὸν Κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (Κλάσις 7η Κῶδιξ 1882 τοποθέτησις ἀρ. 9073) εὐρίσκονται καὶ ἄλλα γράμματα ἥτοι τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ 3ου υἱοῦ τοῦ Ἱμπραήμ, τοῦ μεγάλου Βεζύρη πρὸς τὸν Kaisarikhὸν πρωθυπουργόν, ὅλα συστατικὰ διὰ τοὺς δύο ἀπεσταλμένους Ζουλφικάρ ἐφένδην καὶ Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον.

Εἰς τὸ μήνυμα τοῦ Σουλτάνου ὁ Μαυροκορδάτος ἀναφέρεται ὡς ἐπιφανῆς (cospricio) διὰ τὴν ἐθνότητα τοῦ Μεσσία Ἀλέξανδρος υἱὸς τοῦ Σκαρλάτου. Εἶναι τοῦτο περίεργον διότι ὁ πατὴρ του ἦτο ὁ Νικόλαος καὶ Σκαρλάτος ὠνομάζετο ὁ πενθερός του. Τὸ Σουλτανικὸν μήνυμα πρὸς τὸν Λεοπόλδον τὸν Α' Αὐτοκράτορα φέρει χρονολογίαν μὲ ἔτος ἐγείρας 1099 (= 1687).

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κώδικος ποὺ εἶνε πάμπολλαι, εἶνε γραμμέναι εἰς ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν καὶ μίαν τοῦ Μεγάλου Βεζύρη τουρκιστὶ καὶ ταύτης παρατίθεται μετάφρασις εἰς τὴν ἰταλικήν.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

VIII ΣΤΑΥΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΣΙΑΠΑΛΑΜΟΣ

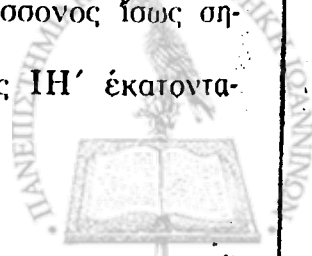
*« Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὄλον τὸ σύστημα τῶν ἐμπόρων!
Δόξα εἰς αὐτὸ καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ »
Ν. Δούκας (Καλλιόπη 15]5]1820 σελ. 93)*

Ὁ Σταῦρος Ἰωάννου Τσαπαλάμος, πατέρας τοῦ ἀοίδιμου ἐθνικοῦ εὐ-εργέτη καὶ ἰδρυτῆ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας Γεωργίου Σταύρου, δὲν ἦταν μόνο ὁ δραστήριος, ὁ πολιτικός, ὁ βαθύτατα ἐκτιμούμενος ἀπὸ Τούρκους καὶ Ρωμιοὺς γιὰ τὴν ἐντιμότητα καὶ τὸ ἤθος του προεστὸς τῆς πόλης μας τῶν τελευταίων τῆς Ἀληπασαλικῆς ἐποχῆς χρόνων, ὁ ἐξ ἀπορρήτων τέλος οἰκονομικὸς σύμβουλος τοῦ Ἀλῆ, χρηματοδότης καὶ προμηθευτὴς εἰδῶν πολυτελείας αὐτοῦ καὶ τῆς αὐλῆς του, ἀλλὰ καὶ ὁ φωτισμένος ἔμπορος, ποὺ προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα καὶ τὸν τότε ἀναγεννώμενον ἑλλη-νισμό.

Γιὰ τὴ σιὰ Γιάννινα πλουσία καὶ πολυσιχιδῇ δράση του κατὰ τὴ μεταξὺ τοῦ 1811 ἰδίως, χρόνον ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὴν ξενιτειὰ καὶ ὀριστικῆς ἐδῶ ἐγκατάστασής του, καὶ 1823, χρόνον τοῦ θανάτου του, περίοδο, γνωρίζουμε ἀρκετὰ ὀφειλόμενα στοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς, τοὺς βιογράφους τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ καὶ στὸ σὲ εἰδικὸ ὀγκώδη τόμο τῶν Ἠπ. Χρονικῶν (ΙΔ΄) ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Κουγέα πρῶτο μέρος τοῦ Ἀρχείου του. Γιὰ τὴ σιτὴ Βιέννη ὅμως, κέντρο τῶν ἐμπορικῶν ἐπὶ δεκαετίες ὅλες δραστηριοτήτων ἐκτεταμένη ἐπίσης ἔθνωφελῇ προσφορὰ καὶ τὸν ἐν γένει βιό του, ἐλάχιστα, παρὰ τὸ ἀναμφισβήτητο ἐνδιαφέρον τους, κατέχουμε, λόγω ἰδίως τῆς ἀπουσίας ἐπαρκῶν στοιχείων καὶ ἐγκύρων συναφῶν εἰδήσεων.

Τὴν ἄγνωστη σχεδὸν αὐτὴ πτυχὴ τῆς ζωῆς του καὶ προπαντὸς τὴ γενικώτερη συμβολή του στὸν Νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ κατὰ τὴν τελικὴ ὀρμητικὴ καὶ πλέον καρποφόρα τῶν πρώτων δύο δεκαετιῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα φάση του, θὰ ἐπιχειρήσουμε σὲ συνέχεια νὰ ἐκθέσουμε σὲ πρῶτο ἑ-λαφρό, θὰ λέγαμε, σχεδίασμα, μὲ βάση τὶς σκόρπιες ὑπάρχουσες σχετικὲς πληροφορίες καὶ ἰδιαίτερα τὶς πρὸς τὸ λόγιο Ἠπειρώτη πραγματευτὴ τῆς Βιέννης Ἀλέξανδρο Βασιλείου ἐπιτολὰς τοῦ Κοραῆ, ὅπου ὁ Σταῦρος Ἰωάννου κάνει συχνότατα τὴν ἐμφάνισή του². Δὲν μᾶς διαφεύγει βέβαια τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συγκεκριμένη δοᾶση τοῦ Τσιαπαλάμου στὸν τομέα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, θὰ γνωστῇ σιτὴν ἔκτασή της ὅλη, μόνο ὅταν ἔρθουν σὲ φῶς τὸ ὑπόλοιπο ἀνέκδοτο μέρος τοῦ Ἀρχείου του μαζὶ μ' ἐκεῖνο τῆς Σχολῆς Καπλάνη καὶ ἡ μὲ τὸν Κοραῆ, ἂν εὕρεθῇ ποτέ, ἀλληλογραφία του, καὶ ὅτι ἡ προσπάθειά μας ἡ προκείμενη, χωρὶς τὶς παραπάνω βασικὲς μηχανές, θὰ εἶναι ἡσσοнос ἴσως ση-μασίας ὄχι ὅμως καὶ ἐντελῶς περιττή.

Γεννημένος σιὰ Γιάννινα ὁ Σταῦρος περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ΄ ἐκατοντα-

ειρηίδας καὶ γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογένειας (Ἰωάννου Τοιαπαλάμιου) κατα-
γόμενης ἀπὸ τῇ Βελγιοῖστα τῶν Κουρέντων, διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα
στὴν Μπαλαναία Σχολή «καὶ ἐν καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ διέβη εἰς Βιέννην εἰς
πρόσκτησιν φιλοσοφικῶν γνώσεων καὶ σπουδῶν τῶν νομικῶν, ὅπου καὶ ἀπο-
κατέστη ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετερχόμενος τὸ ἐμπόριον» (Πρβλ. Π. Ἀραβαντινοῦ:
Λόγιοι ... σελ. 206). Στὴ λαμπρὴ πρωτεύουσα τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατο-
ρίας «τὸ ἐργαστήριον, καθὼς τὴν λέγει ὁ Κοραΐς, τῆς νέας τῶν Γραικῶν
φιλολογίας», ὅπου ὑπῆρχε ἀνθοῦσα παροιμία Γραικῶν πραιματευτάδων, ἀ-
νοίγει περὶ τὸ 1771 ὁ Σταῦρος, χωρὶς βέβαια ν' ἀκολουθήσῃ τις σπουδὴς
γὰρ τὶς ὁποῖες ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία μιλάει ὁ Ἀραβαν-
τινός, σπῆτι ἐμπορικόν, τὸ ὁποῖο διηύθυνε ἄλλοτε μόνος καὶ ἄλλοτε συνεται-
ρικὰ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σταῦρος Ἰωάννου καὶ Συντροφία» ἐπιδιδόμενος
σὲ ἐμπορικές, μεσιτικὰς καὶ τραπεζιτικὰς ἰδίως ἐργασίας, μὲ παράρτημα τοῦ
οπιτιοῦ αὐτοῦ καὶ στὴν Παρίστρια Γιουγκοσλαβικὴ σήμερα πόλη Ζέμονα
(Σερβίνο)'. Στὴ Βιέννη ἐργαζόμενος σχετίζεται μὲ τὴν ἐκεῖ πολυπληθεῖ
ὁμογένεια καὶ τοὺς ἐξέχοντες ἐκπροσώπους τῆς ἐμπόρου ἐπίσης, ἐπιστή-
μονες, τυπογράφους, διανοούμενους, ἀνταλλάσσει μ' αὐτοὺς τὶς μύχιες σκέ-
ψεις καὶ τοὺς ἄλλους καημούς του γιὰ τὴ σκλαβωμένη Πατρίδα, κερδίζοντας
ἀμέσως γιὰ τὶς ἀναμφισβήτητες ἀρετὲς καὶ τὴν ἀξιοσύνη του τὴν ἀγάπη καὶ
τὴν ἐκτίμησίν του.

Δὲν ξέρουμε θετικὰ ἂν ὁ Τοιαπαλάμιος ἦταν γνώστης ἢ εἶχε μυηθῇ στὴν
ἐπαναστατικὴ πὺλ ἀναπτύσσεται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πτὴ Βιέννη (1796 - 7) κί-
νηση τοῦ Ρήγα, τῆς ὁποίας κορυφαῖα στελέχη ὑπῆρξαν οἱ Γιαννιωῆτες καὶ πολὺ
γνωστοὶ τοῦ γιανοῦ Κυρίτης Καραγιάννης ἢ Χατζηπολύζος καὶ Δημ. Νικο-
λίδης. Τὴ μόνη σχετικὴ πληροφορία πὺ ἔχουμε προερχόμενη ἀπὸ τὴν Αὐ-
στριακὴ Ἀνάκριση εἶναι πὺς ὁ τελευταῖος αὐτὸς γιανρὸς Νικολίδης, ἐδώρι-
σεν ἀντίτυπο τῆς ἐπαναστατικῆς προκήρυξης τοῦ Ρήγα τὸ ὁποῖο εἶχε προ-
μηθευθῇ ἀπὸ τὸν Πρωτομάρτυρα «εἰς τὸν Ἑλληνα τὸν ὀνομαζόμενον Ἀλέ-
ξην, ὅστις εἶναι προϊστάμενος τοῦ ἐνταῦθα ἐμπόρου Στ. Ἰωάννου ἔπραξε δὲ
τοῦτο διότι ὁ Ἀλέξης ἐξεφράσθη ὅτι ἤθελε νὰ ἀνακοινώσῃ τὴν προκήρυξιν
ταύτην καὶ εἰς ἄλλους...» (Πρβλ. Λεγκράν: Ἀνέκδοτα ἔγγρ. περὶ Ρήγα
Βελεστινλῆ. Δ.Ι.Ε.Ε. 1889 σελ. 673 - 91 καὶ μελέτη μου: Δημήτριος Νικολί-
δης κ.λ. Ἠπ. Ἑστία 1968 σελ. 195). Ἀρκετὰ ἀργότερα (12.1.1807) ὁ Σταῦρος
ὑπογράφει μαζί μὲ τὸν Σίμ. Γ. Σίνα καὶ ἄλλους Ἑλληνες τῆς Βιέννης πι-
στοποιητικὸ ἀφορῶν τὸ στενὸ συνεργάτη τοῦ Ρήγα Σιατιστινὸ τυπογράφο
Γεώργιο Πούλιο, πὺ εἶχε ἀπελαθῇ παλιότερα ὡς συνεργὸς τοῦ Πρωτομάρ-
τυρα ἀπὸ τῆς Αὐστριακῆς Ἀρχῆς καὶ βρισκόνταν σιτὴ Νυρεμβέργη, ὅτι δηλ.
ὁ Πούλιος «εἶναι ἐντιμος καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἄνθρωπος» προκειμένου αὐ-
τὸς νὰ ἐπιστρέψῃ σιτὴ Βιέννη, πρᾶγμα πὺ ἔγινε (Πρβλ. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀ-
θηνῶν 1949 σελ. 124 - 5).

Γενικώτερα φαίνεται πὺς μὲ πολλὴ περίσκεψη ἐκινουῦνταν ὁ Σταῦ-
ρος σιτὶς πατριωτικὰς του ἐνέργειες καὶ τίποτε σχετικὸ δὲν ἔγραφε σιτὰ χαρ-
τιά του πὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ζητήματα. «Εἶναι ἀληθῶς πα-
ράδοξον, γράφει ὁ Κουγέας (Ἠπ. Χρ. 10' σελ. 38 - 9), ὅτι εἰς τὸ Ἀρχεῖον
τοῦτο (τοῦ Σταύρου δηλ.) δὲν εὑρίσκονται εἰδήσεις περὶ προσώπων καὶ πρα-
γμάτων, ἅτινα θὰ ἀνέμενέ τις νὰ εὑρῇ εἰς αὐτὸ ἀναφερόμενα. Ἀξιὸν ἀπο-
ρίας π.χ. εἶναι πὺς εἰς σύγχρονα κατὰστιχα ἐνὸς ἐπιφανοῦς Ἑλληνοῦ ἐμ-
πόρου τῆς Βιέννης οὐδεμίαν εὑρίσκομεν εἰδῆσιν περὶ τοῦ Ρήγα, ἐνῶ εὑ-
ρίσκομεν εἰς αὐτὰ σημειούμενας δοσοληψίας μὲ τοὺς Μαρκίδες Πούλιον εἰς
τὸ τυπογραφεῖον τῶν ὁποῖων ὁ ἐθνομάρτυς ἐτύπωνε τὶς προκηρύξεις του...
Νομίζει κανεῖς ὅτι κάποια προσεκτικὴ προφύλαξις ἢ αὐστηρὰ λογοκρισία ἐ-

πέβαλε τὴν περίεργον αὐτὴν σιγὴν περὶ τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων». Ἀπὸ τὴ Βιέννη ὁ Τσιαπαλάμος ἀπλώνει τὶς ἐμπορικές του δραστηριότητες ὄχι μόνο πρὸς τὴ γενέτειρα μὲ τὴν ὁποία βρίσκεται σὲ συχνότατη πάντα ἀνταπόκριση καὶ κατὰ καιροὺς ἐπισκέπτεται, καὶ γιὰ διεκπεραίωση ἐμπορικῶν τοῦ ὑποθέσεων καὶ γιὰ νὰ ἰδῇ τὴν ἐδῶ διαμένουσα οἰκογένειά του· ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλες τὶς πόλεις τῆς Εὐρώπης, ὅπου ὑπῆρχαν ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα Ἡπειρώτες πρᾶματευτάδες⁶.

Μὲ τοὺς Ζωσιμάδες (Θεοδόσιο τοῦ Λιβόρνου, Ζώη τῆς Μόσχας καὶ Ἀναστάσιο τῆς Νίζνας) μὲ τοὺς ὁποίους συνδέονταν καὶ μὲ δεσμοὺς συγγένειας, ὁ Σταῦρος εἶχε, καθὼς ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχεῖου τοῦ φαίνεται, στενὴ ἐμπορικὴ συνεργασία, ὅταν δὲ οἱ ἀοίδιμοι εὐεργέτες ἀποφασίζουν νὰ χρηματοδοτήσουν τὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κοραῆ (1804), σ' αὐτὸν σὰν τὸν πλέον κατάλληλο θ' ἀναθέουν τὴν πρακτικὴν καὶ εὐρεῖα διάδοσιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδας τῶν ἐκδιδομένων τόμων τῆς. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ κυρίως αὕτη γίνεται οὐσιαστικὰ ἐμφανὴς ἡ ἐργώδης συμμετοχὴ τοῦ Σταύρου στὴν πλατεῖα ἐθνοφωτιστικὴ προσπάθεια, ποὺ καθοδηγεῖ ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ τὸ χεῖμαρρο τῶν δημοσιευμάτων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ὁ μέγας διαφωτιστὴς καὶ τολμηρὸς ἐθνεγέρτης. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πολλὰ σίγουρα θὰ ἔχη νὰ μᾶς πῇ ἡ ἀνέκδοτη, καθὼς εἶπαμε, καὶ «ποιὸς ξέρει εἰς τί ἀράφια κουρνιαχτιζόμενη» μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἀλληλογραφία. Ἀλλὰ καὶ οἱ συχνὲς ἀναφορὲς τοῦ Κοραῆ στὰ πρὸς Ἀλέξ. Βασιλείου γράμματά του καὶ ἡ διαφαινόμενη ἐκεῖ ἐξαιρετικὴ πρὸς τὸ Σταῦρο ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη τοῦ μαρτυροῦν κατὰ τὸν πλέον ἔγκυρο τρόπο τὸ μέγεθος τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸ συντελούμενο τὴν ἐποχὴ αὕτη πρωτοστατοῦντος τοῦ ἀπόδημου στοιχείου εὐρὺ ἐθνοπαιδευτικὸ καὶ διαφωτιστικὸ ἔργο. Πρῶτη, καθὼς παρατηρῶ, μνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ Σταύρου στὴν παραπάνω ἀλληλογραφία, γίνεται σὲ γράμμα τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο τῆς 5.12.1804, ὅπου ὁ πρῶτος τοῦ γράφει: «Ἡ ξθ' ἀπεμπόλησις (livraison) τῆς ἐγκυκλοπαιδείας ἐξεδόθη καθὼς καὶ ἡ ἐξακολουθήσις τινῶν τόμων τοῦ Buffon τὰ ὁποῖα λείπουν εἰς τὴν εἰς τὰ Ἰωάννινα ἀποστολὴν τῶν βιβλίων τοῦ Καπλάνη· ὅθεν μελετῶ νὰ τὰ ἀγοράσω μὲ ἐλπίδα ὅτι θέλεις νὰ πληρωθῇς αὐτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου Σταύρου. Ἡ ἀποστολὴ πρέπει νὰ γένῃ πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν νομίζω» (Πρβλ. Γ. Βαλέτα: Ὑπαντα Κοραῆ τ. Β' σελ. 482). Ὅπου ὁ Σταῦρος ἐξουσιοδοτημένος φαίνεται ἀπὸ τὸν Καπλάνη αὕτῃ τῇ φορᾷ καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδες, ὅπως νομίζει ὁ Κοραῆς, ἐπεὶδὴ αὐτοὶ ἐνίσχυναν τὴν ἄλλη σχολὴ τῆς πόλεως μαρ τῇ Μπαλαναία, φροντίζει μὲσω τοῦ τελευταίου γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Καπλανεῖου ἀγοράζοντας τοὺς τόμους τῆς Γαλλικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ Buffon.

Ἐνα χρόνον περίπου κατόπι, ὅταν ἡ συμφωνία Κοραῆ καὶ Ζωσιμάδων γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Ἑλλ. Βιβλιοθήκης ἦταν πιά γεγονός, γράφει ὁ Κοραῆς στὸ Βασιλεῖον: «Ὁ Αἰλιανὸς (ὁ καὶ πρόδρομος τῆς Ἑλλ. Βιβλ. καλούμενος, ὁ πρῶτος τῆς δηλ. τόμος) φίλε τελειοῦται μετὰ δέκα ἡμέρας· καὶ ἔχω διαταγὴν παρὰ τοῦ Ζωσιμᾶ νὰ πέμψω τινὰ σώματα αὐτοῦ πρὸς τὸν κύριον Σταῦρον Ἰωάννου», καὶ παρακάτω: «Εἰς μίαν τῶν προλαβουσῶν μέλεγεσ ὅτι ὁ Σταῦρος Ἰωάννου σ' ἐλάλησε περὶ ἐμοῦ· ὁ Ζωσιμᾶς δὲν μὲ λέγει μήτε γρὺν διὰ τὸν κόπον μου· μήτε τὸν παρόντα μήτε τὸν μέλλοντα...» (Βαλέτα ὁ.π. σελ. 547), πρᾶγμα ποὺ σημαίνει πὼς οἱ Ζωσιμάδες ὀρίζοντας τὸν Τσιαπαλάμο διεκπεραιωτὴ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλλ. Βιβλ. στὴ Βιέννη διατάζουν τὸν Κοραῆ νὰ κατευθύνῃ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀριθμὸν σωμάτων τοὺς καὶ πὼς ὁ ἴδιος ὁ Τσιαπαλάμος σὲ συνεννόησιν μὲ τὸ Βασιλεῖον θὰ καθορίσῃ καὶ τὴν

ἀντιμιοσθία τοῦ Κοραῖ γι' αὐτές του τὶς ἐκδόσεις ὁμολογούμενα γυνναία, ποὺ μετὰ χαρᾶς θὰ ἀποδεχθοῦν κατόπι οἱ εὐεργέτες ἀδελφοί. Τὸν ἐπόμενοιο μήνα (Γενάρης 1806) γράφοντας πάλι πρὸς τὸ Βασιλεῖον θὰ στείλῃ «ἐκ προσιαγῆς τοῦ Ζωσιμᾶ πρὸς τὸν κύριον Σταῦρον Ἰωάννου ἄλλο κιβώτιο Αἰλιανῶν δεμένων, περὶ τῶν ὁποίων παρακαλῶ σε, λέει, νὰ τὸν δώσης ἐν τοσοῦτῳ τὴν εἶδῃσιν ἀσπασάμενος ἀπὸ μέρους μου». Καὶ συνεχίζει: «Ἐρωτῶ τῶρα ἢ σὲ ἢ τὸν Σταῦρον, πῶς ἔχετε νὰ κάμετε ἐὰν δὲν συγχωρηθῇ ἡ ἔμβασις τῶν Αἰλιανῶν αὐτοῦ. Εἰσθε κύριοι ν' ἀνοίξετε τὰ κιβώτια καὶ νὰ λάβετε εἴτι θέλετε καὶ νὰ πέμψετε τὰ λοιπὰ περαπέραν ἢ μήτε τοῦτο δὲν συγχωρεῖται; Εἰς τὸ ἰδικόν σου ἢ τὸ τοῦ Σταύρου κιβώτιον εἶναι δῶρον ἐκ τοῦ Ζωσιμᾶ καὶ τοὺς δύο σας δυὸ Αἰλιανοὶ εἰς μέγα χαρτίον καὶ χρυσοδεμένοι». Καὶ λίγο παρακάτω στὸ ἴδιο γράμμα: «Εἰς τὸ σταλθησόμενον κιβώτιον θέλεις εὐρεῖ καὶ δυὸ ἀντίτυπα τοῦ πρώτου τόμου τοῦ πολυπαθοῦς Στράβωνος. Τὸ ἐν εἶναι διὰ σέ, τὸ ἄλλο ἂν θέλῃς δός το ἀπὸ μέρους μου τὰν Σταῦρον Ἰωάννου...» (Πρβλ. Γ. Βαλέτα ὅ.π. σελ. 549 - 551). Καὶ σ' ἄλλο τοῦ ἀμέσως ἐπόμενου μήνα (14.2.1806) πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀλέξανδρον γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα. «Σήμερον γράφω καὶ πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου πέμπων καὶ εἰς αὐτὸν ἄλλο κιβώτιον μὲ Προδρόμους. Εἰς αὐτοὺς μέσα εἶναι διὰ σέ, δῶρον ἀπὸ τὸν Ζωσιμᾶν, εἰς πεσκίον πράσινον, χρυσοδεμένος ἕνας Πρόδρομος, μέγα χαρτίον. Εὐχαρίστησον περὶ τούτου τὸν δόντα, ὅταν εὔρης τὴν ἀφορμὴν. Τὸν κύριον Σταῦρον παρακαλῶ νὰ πέμψῃ ἕνα Πρόδρομον ἀπὸ τοὺς χρυσοδεμένους (κατὰ τὸν σὸν) ἀπὸ μέρους μου πρὸς τὸν Οὐγγροβλαχίας· ἂν λάβῃς ἀφορμὴν πρὸ τοῦ Σταύρου νὰ πέμψῃς τίποτε εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, στείλε τον σὺ μὲ τὴν ἐπιστολήν μου. Ἀπὸ τοὺς δύο Στράβωνας ὁ εἰς εἶναι διὰ σέ· τὸν ἄλλον ἐὰν ἐξεύρῃ ὁ Σταῦρος τὴν Γαλλικὴν, δός τον εἰς αὐτόν· ἐὰν ὅχι κάμει τον ὅ,τι θέλεις, ἔχεις ταύτην τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἀναφέρω τίποτε περὶ τούτου» (Γ. Βαλ. ὅ.π. σελ. 552). Καταχωρῶ τὶς περισσότερες ἀφορῶσες τὸ Σταῦρο περικοπὲς τῶν πρὸς Βασιλεῖον ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῖ, γιὰ νὰ καταδειχθῇ σαφέστερα ἡ ὑπόληψις ποὺ τοῦ εἶχε ὁ σοφὸς Χιώτης καὶ ὁ πρωτεύοντας ρόλος ποὺ ἔπαιξε ὁ Σταῦρος στὴ διακίνηση τῶν βιβλίων ἐκείνου καὶ τῇ γενικώτερῃ ἐθνοφωτιστικῇ προσπάθειᾳ.

Λίγους μῆνες ἀργότερα (16.8.1806) γράφει κοντὰ σ' ἄλλα ὁ Κοραῖς στὸ φίλο του Βασιλεῖον: «Ἡ ἐπιώρευσις τῶν γραφῶν εἶναι αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν (καὶ σήμερον μόνον ἀνασκαλίζων τὸ ἐκατάλαβα) δὲν ἀπεκρίθην εἰς τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιστολήν τοῦ κυρίου Σταύρου Ἰωάννου. Ἐπειδὴ ἦτον ἀπόκρισις εἰς ἐπιστολήν μου, ὡς τοιαύτην τὴν ἔβαλα παρὰμερα. Τώρα βλέπω ὅμως ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀποκριθῶ εἰς τὸ ζήτημά του. Τοῦτο ἦτον περὶ τῆς ἐκδόσεως καὶ τύπου τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου. Προσαγόρευσον λοιπὸν ἀπὸ μέρους μου, παρακαλῶν νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀπροσεξίαν μου. Εἶπέ του ὅτι περὶ τοῦ Θεολόγου ἀπεκρίθην κατὰ πλάτος πρὸς τὸν διδάσκαλον Βαρδαλάχον πρὸ πολλοῦ καὶ παρέσθισα εἰς αὐτόν τὴν ἀδυναμίαν μου νὰ ἀναδεχθῶ τοιοῦτον βάρος. Περὶ δὲ τοῦ πόσῃ ἔχει νὰ γίνῃ ἡ δαπάνη τοῦ Θεολόγου, εἰς τοιοῦτον χαρτίον καὶ τοιοῦτον στίχωμα, ὁποῖον εἶναι τοῦ Προδρόμου, δὲν καταλαμβάνω τὸ «τοιοῦτον». Ἐὰν λέγῃ ὁποῖον εἶναι τὸ μικρὸν χαρτίον καὶ τὸ κοινὸν στίχωμα τοῦ Προδρόμου, εἶναι πάντοτε πολὺ ἀκριβώτερα καὶ ὁ τύπος καὶ τὸ χαρτίον καὶ τὸ στίχωμα, ἀφ' ὅ,τι γίνονται καὶ πωλοῦνται εἰς Γερμανίαν καὶ Βενετίαν, εἰ δὲ ἐννοεῖ τὸ μέγα χαρτὶ καὶ χρυσοπράσινον στίχωμα τοῦ Προδρόμου, ἡ δαπάνη τοῦ μὲν τύπου πολλὰ ὀλίγον διαφέρει· τὸ δὲ χαρτίον καὶ τὸ στίχωμα εἶναι τριπλῆς τιμῆς τοῦ μικροῦ χαρτίου καὶ στιχώματος, μ' ὅλον ὅτι εἰς τὴν πώλησιν ἡ διαφορὰ τῶν μικρῶν πρὸς τὰ μεγάλα εἶναι ἐν πρὸς δύο. Παρὰ ταῦτα εἶπέ τον ὅτι μὲ εὐχαρίστησε

πολὺ ἢ εὐχαρίστησίς του εἰς τὸν Πρόδρομον. Εἰς τοὺς πολλοὺς κόπους τίνα χαριεστέραν ἄλλην ἀμοιβὴν δύναιμι νὰ ἐλπίσω παρὰ τὸν ἔπαινον τῶν χρησίων καὶ πεπαιδευμένων ὁμογενῶν;» (Γ. Βαλ. ὅ.π. σελ. 561). Ἀπὸ τὸ πρὸ πάνω ἀπόσπασμα μαθαίνουμε, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σταύρου καὶ φίλων του (Διδασκ. Κ. Βαρδαλάχου) γιὰ ἔκδοση Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τὴν ὁποία ὁ Κοραῆς φαίνεται μὲ προφάσεις διάφορες ν' ἀποκρούει⁸, τὴν ἀμοιβαία μεταξὺ τῶν δυὸ ἀνδρῶν ἐκτίμησις, ὅπου ὁ Σταῦρος ἐπαινεῖ τὸν Κοραῆ γιὰ τὸν ἐκδοθέντα Πρόδρομον (σῶμα τοῦ ὁποίου πολυτελὲς τοῦ ἔστειλε σὰν δῶρο) κι ὁ Κοραῆς εὐχαριστοῦμενος ἀπὸ τὸν ἔπαινον δηλώνει πὼς δὲν ἐλπίζει «χαριεστέραν ἄλλην ἀμοιβὴν παρὰ τὸν ἔπαινον τῶν χρησίων καὶ πεπαιδευμένων ὁμογενῶν» ὁποῖος κατὰ γενικὴν πράγματι ἀναγνώριση ὑπῆρξεν ὁ Τσιαπαλάμος. Ἄλλοτε πάλι γράφοντας ὁ Κοραῆς πρὸς τὸ Βασιλεῖον (30.11.1806) γιὰ τὴν ποιοτικὴν διαφορὰ τῶν ἐκδόσεών του πρὸς παρόμοιες ἄλλων συγγραφέων, τὴν ὁποία διαφορὰ δὲν θέλουν ἢ δὲ μποροῦν νὰ καταλάβουν οἱ Ζωσιμάδες, τὸν παρακαλεῖ: «Δὲν ἦταν ἴσως κακὸν νὰ δώσης περὶ τούτου (ἂν ὅμως τὸ κρίνης εὐλογον) μικρὰν νύξιν εἰς τὸν Σταῦρον, ὡς ἀπὸ σεαυτοῦ, χωρὶς νὰ τὸν κοινωνήσης τίποτε ἀπὸ τὰ γραφόμενα» (Γ. Βαλ. ὅ.π. σελ. 572). Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ ἐπομένου ἔτους γράφει μαζὶ μ' ἄλλα στὸν Ἀλέξανδρο: «Εἰς τὴν 5 τοῦ παρόντος ἐστάλη πρὸς τὸν κύριον Σταῦρον Ἰωάννου κιβώτιον περιέχον στιχωμένους Ἰσοκράτει. Ἀπὸ τοὺς χρυσοδεμένους εἰς μέγα χαρτίον μέλλει νὰ σὲ δώσῃ ἐν ἀντίτυπον ἐκ μέρους τοῦ Ζωσιμᾶ δῶρον» (Βαλ. ὅ.π. σελ. 606) καὶ τὸ Νοέμβριον τὸν πληροφορεῖ ὅτι στέλλει κιβώτιον πρὸς τὸ Σταῦρον μὲ τὴ νέα ἔκδοση τῆς Ἑλλ. Βιβλ. τοῦ Ἰσοκράτη δηλ. παραγγέλλοντάς τον «τὸν δεῦτερον τόμον τὸν ἰδικόν σου εἰς μέγα χαρτίον χρυσοδέτον θέλει σὲ τὸν δώσῃ ὁ κύρ Σταῦρος ἐκ μέρους τοῦ Ζωσιμᾶ, τὸν ὁποῖον μὴ λησμονήσης νὰ εὐχαριστήσης, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι χαρίζω ἐγὼ τὰ ἀλλότρια» (Βαλ. ὅ.π. σελ. 611). Τὸ Δεκέμβριον τοῦ ἴδιου ἔτους πάλι ἀναφέρεται ὁ Κοραῆς στὸ Σταῦρον συνιστώντας στὸ Βασιλεῖον νὰ συζητήσῃ τὸ θέμα κάποιας σύνταξίς του ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδες σὲ περιπτώσῃ πού πάθει τίποτε, δεῖγμα καὶ τοῦτο τρανὸ τῆς ἐπιρροῆς πού ἀσκοῦσε ὁ Τσιαπαλάμος στοὺς ἀδελφοὺς εὐεργέτες. «Εἶναι εὐλογον, τοῦ ἐρωτᾷ, νὰ λαλήσης ἢ ὅχι περὶ τούτου μὲ τὸν Σταῦρον χωρὶς νὰ τὸν δείξης τὴν παροῦσαν, ἥτις πρέπει νὰ εἶναι εἰς μόνον σὲ γνωστή;» (Γ. Βαλ. ὅ.π. σελ. 615). Καὶ σὲ ἀμέσως ἐπομένη τὸν πληροφορεῖ γιὰ ἀποστολὴν μὲ τὸ Βιεννέζο βιβλιοπώλῃ Franck κασέλας μὲ δεύτερους τόμους Ἰσοκράτη πρὸς τὸν Σταῦρον στὸ ἴδιο δὲ αὐτὸ γράμμα, περὶ τὸ τέλος του, ἀναφερόμενος στὶς οἰκονομικὰς του δυσκολίας τίς ὁποῖες ἀποδίδει στὴν ἀδιαφορίαν τῶν Ζωσιμάδων ν' ἀποστείλουν ἔγκαιρα τὰ διὰ τίς ἐκδόσεις του ἀπαιτούμενα χρήματα, γράφει: «Τώρα καταλαμβάνω ὅτι μήτε συμφέρει ἴσως νὰ ἀποκαλύψῃς πρὸς τὸν Σταῦρον ὅσα σὲ γράφω εἰς τὸ χωριστὸν φύλλον», ἐννοώντας τὰ ὅσα σὲ προηγούμενον τοῦ ἔγραψε γιὰ τὴ συνέχισιν τῆς ἀντιμισθίας του ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδες σὲ περίπτωσιν ἀτυχήματος του. Λίγο ἀργότερα (18.11.1808) γυρίζοντας πάλι ὁ Κοραῆς στὸ ἴδιο ἐπίμαχον θέμα τῆς ἑλλειψῆς δηλ. κατανόησης ἐκ μέρους τῶν Ζωσιμάδων γιὰ τὸ ἔργο του στὴν ὁποία, καθὼς εἶδαμε, ἀποδίδει καὶ τὴ μὴ τακτικὴ ἀποστολὴ τῶν ἀπαιτούμενων γι' αὐτὸ χρημάτων, πάλι θυμᾶται τὸ Σταῦρον: «Δὲν ἦτο κακόν, τοῦ γράψῃ νὰ διδάξῃς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου τί κρίνουν οὗτοι περὶ τῶν ἐκδόσεών μου καὶ ὅχι τί περισσότερο. Αὐτὸς εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ τὸ καταλαμβάνει καὶ ὅτι θέλει τὸ γράψῃ πρὸς αὐτούς, ἐὰν ὅμως καὶ τότε δυνηθῶσι νὰ τὸ καταλάβωσιν» (Γ. Βαλ. ὅ.π. σελ. 654). Ἄλλοτε πάλι (6.3.1809) λαβαίνοντας χρήματα τῶν Ζωσιμάδων ἀπὸ τὸ Σταῦρον γράφει στὸν Ἀλέξανδρο: «Ὁ Σταῦρος Ἰωάννου, πρὸς τὸν ὁποῖον δὸς νὰ ζήσης τὴν ἐγκεκλεισμέ-

νην ἀπόκρισιν, με πέμπει ἀπροσδοκῆτως 2608:14 διὰ λογαριασμὸν τῶν αὐταδ. Ζ. πρὸς τοὺς ὁποίους με προστάσσει νὰ μηνύσω τὴν παραλαβὴν. Δὲν ἐξεύρω ποίους ἐννοεῖ τοὺς ἐν Ρωσσίᾳ τῶν ὁποίων μηδὲ τὴν οἰκῆσιν γνωρίζω ἢ τὸν ἐν Λιθόρνῳ;» (Βαλ. ὁ.π. σελ. 676).

Τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους ἀποστέλλοντας στὸ Στ. κιβώτιο με βιβλία (στιχωμένους Πολυαίνους καὶ Πλουτάρχους) μέσω τοῦ ἴδιου συνεργαζόμενου με τὸν τελευταῖο Βιεννέζου Franck, περικλείει σὲ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο καὶ ἄλλο γιὰ τὸ Σταῦρο γράφοντας: «Τὴν ἐγκεκλεισμένην δὲ πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου πρὸς τὸν ὁποῖον ἔπεμψα διὰ τοῦ αὐτοῦ Franck κιβωτὸν με στιχωμένα...» Ὀλίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μιχαήλ Ζωσιμᾶ στὸ Λιθόρνο (1809) καὶ τὴν ἐκτύπωση τοῦ συνταχθέντος ἀπὸ τὸν Κοραῆ ἐπιταφίου του, γράφει ὁ τελευταῖος πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο (31.8.1809) «Σήμερον Ἀλέξανδρε φίλε, παραδίδει εἰς τὴν πόσταν ὁ Allais 50 ἀντίτυπα τοῦ ἐπιταφίου τοῦ Ζωσιμᾶ στελλόμενα πρὸς σέ. τῶν ὁποίων τὸ ἀγώγιον ἐπληρώθη ἐδῶ. Ὅταν τὰ λάβῃς παράδωκε τὰ 25 πρὸς τὸν Κύριον Σταῦρον Ἰωάννου ἀσπαζόμενος ἐκ μέρους μου τὴν τιμιότητά του. Φροντίσατε καὶ οἱ δυὸ νὰ πέμψητε ἀπὸ τοὺς ἐπιταφίους καὶ πρὸς τοὺς κυρίους Ἀναστάσιον καὶ Νικόλαον καὶ ὅπου ἄλλοῦ, κρίνετε εὐλογον. Μοιράσατε καὶ αὐτοῦ εἰς τοὺς ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς εἶναι καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄνομα ὁμογενεῖς. Περισσότερα νὰ παραδώσω εἰς τὴν πόστα δὲν ἐτόλμησα φοβούμενος τὸ παραπέσημα. Ὅταν με φανερώσετε τὴν παραλαβὴν σὰς πέμπω καὶ ἄλλα» (Βαλ. ὁ.π. σελ. 684).

Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, καθὼς ὁ ἴδιος σημειώνει σὲ κατάστιχό του γιὰ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1809, ὁ Τσιαπαλάμος πιάνεται καὶ φυλακίζεται στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα οὗν πράκτορας τοῦ Ἀλῆ Πασῆ καὶ καταφέρει νὰ γλυτώσῃ μόνο με μεγάλο δόσιμο. «Ὅσα ἐξώδευσα, γράφει ἐκεῖ, ὅταν με ἐφυλάκῃσεν ὁ Μποναπάρτης εἰς Βιέννα ὡς δῆθεν νὰ ἤμουν ἀγέντης τοῦ Ἀληπασῆ καὶ μοῦ ὑπεσχέθη νὰ μοῦ τὰ πληρώσῃ (ὁ Ἀλῆς δηλ.) ὡς ἀπὸ αἰτίαν του δοθέντα» (Ἠπ. Χρ. 1939 σελ. 11). Λίγο ἀργότερα ἐπαινώντας ὁ Κοραῆς ἐνέργεια τοῦ Ἀλέξανδρου νὰ ἐμποδίσῃ ἐπιχειρηθεῖσα ἀπὸ τὸ Σταῦρο ἐκτύπωση μύθων τοῦ Συντύπα (μάταια, χαρακτηρίζει τὴ σχετικὴ δαπάνη) προκθίει: «Προσαγόρευσον φιλικῶς ἀπὸ μέρους μου τὸν Κύριον Σταῦρον καὶ παρακάλεσον νὰ με στείλῃ τοὺς τυπωθέντας αὐτοῦ δυὸ τόμους τῶν μικρῶν Γεωγράφων· εἰς τὸ ὁποῖον συνευδοκεῖ μετὰ χαρᾶς καὶ ὁ ἐδῶ εὐρισκόμενος ἐξοχώτατος Ἀλεξανδρίδης» (ὁ γιατρὸς) (Βαλ. ὁ.π. σελ. 686).

Τίς πρὸς τοὺς Ζωσιμάδες τῆς Ρωσσίας ἐπιστολές του ὁ Κοραῆς κατευθύνει πάντοτε διὰ τοῦ Σταύρου. «Δὲς τὴν ἐγκεκλεισμένην, γράφει στὸν Ἀλέξανδρο, (τὴν πρὸς τὸν κ. Ἀναστ. Ζωσιμᾶ) πρὸς τὸν κ. Σταῦρον Ἰωάννου τὸν ὁποῖον κατασπάζομαι καὶ παρακαλῶ νὰ πέμψῃ ἀσφαλῶς ὡς ἀναγκαίαν. Εἶπέ του ὅτι τὸν ἔπεμψα διὰ τοῦ ἐν Στρασβούργῳ Franck κασσέλαν σημειομένην ΑΖ Νο 7 καὶ περιέχουσαν 35 σῶματα δεμένα τοῦ Β' τόμου τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῶν ὁποίων (ὡς τὸν ἔγραψα) ἔχει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ Κυρίου Ζωσιμᾶ» (Βαλ. ὁ.π. σελ. 706). Λίγους μῆνες κατόπι ἀναγγέλλοντας στὸν ἀφοσιωμένο του Ἀλέξανδρο τὴν περικοπὴ ἀπὸ τοὺς Ζ. κατὰ 2000 φρ. τοῦ ἐτήσιου μισθοῦ του, περικλείει καὶ πρὸς αὐτοὺς γράμμα τοῦ καὶ προσθέτει: «Καλὸν ἴσως ἤθελεν εἶσθαι νὰ κοινωνήσῃς τὴν πρὸς αὐτοὺς (ὅχι τὴν πρὸς σέ ταύτην μου) ἐπιστολήν καὶ εἰς τὸν Κύριον Σταῦρον Ἰωάννου, ἀσπαζόμενος καὶ παρακαλῶν αὐτὸν νὰ γράψῃ ἰδίως πρὸς τοὺς γενναίους (δηλ. τοὺς Ζ.) νὰ δεῖξωσι κἂν τὴν γενναιότητά των εἰς τὸν Κούμαν» (τὸ Θεσσαλὸ σχολάρχῃ τῆς Σμύρνης φίλο τοῦ Κοραῆ) (Βαλ. ὁ.π. σελ. 727 - 8).

Τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀρχὲς Αὐγούστου γράφοντας ἀπ' εὐθείας στὸν Ἀναστ.

Ζωσιμᾶ στή Μόσχα τὸν πληροφορεῖ κοντὰ στ' ἄλλα ὁ Κοραῆς πὼς «τὴν δευτέραν τοῦ παρόντος ἔπεμψε πρὸς τὸν κ. Σταῦρον Ἰω. εἰς Βιέννην 12 (σώματα τοῦ Γ' τόμ. τοῦ Πλουτάρχου) εἰς μέγα χαρτίον, 38 εἰς μικρὸν ραμμένα μόνον καὶ ὄχι στιχωμένα...» καὶ παρακάτω: «Ἐκάματε φρόνιμα νὰ διωρίσητε τὸν Κύριον Ἀλέξανδρον Βασιλείου (ἐπειδὴ ἀναχωρεῖ ὁ κ. Σταῦρος Ἰωάννου) εἰς τὴν διοίκησιν τῶν βιβλίων καὶ ἐλπίζω ἢ μᾶλλον εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλει ἀποβάλλει τὸ ζήτημά σας καὶ διὰ τὴν πρὸς σᾶς ἔντιμον ὑπόληψιν καὶ διὰ τὴν πρὸς με ἀγάπην του» (Βαλ. ὅ.π. 762). Λίγο ἀργότερα (1.11.1811) γράφοντας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν παρακαλεῖ: «χαιρέτισον ἀπὸ μέρους μου τὸν κύριον Σταῦρον Ἰωάννου καὶ παρακάλεσον νὰ μὲ στείλῃ ἓν σῶμα τοῦ Ὁρειβασίου τυπωμένον (εἰς Πετρούπολιν νομίζω) μ' ἔξοδα τῶν Ζωσιμάδων», πρᾶγμα ποὺ φανερώνει ὅτι ὁ Σταῦρος δὲν ἔχει ἀκόμα ἀναχωρήσει γιὰ τὰ Γιάννινα ἢ τὸ πιθανώτερο δὲν εἶχε πληροφορηθῇ ὁ Κοραῆς τὴν ἀναχώρησίν του, ποὺ σύμφωνα μ' ἄλλες πηγὲς εἶχε γίνει κιόλας ἀπὸ τὸ προηγούμενο καλοκαίρι. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ καὶ τὴν ὀριστικὴν πλέον ἐγκατάστασιν τοῦ Τσιαπαλάμου στὰ Γιάννινα ὁ Κοραῆς θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ γράφῃ στὸν ὄνομά του στὴ Βιέννη, ὅπου τὸν ἀναχωρήσαντα Σταῦρο ἀντικατέστησε ἤδη στὴ διεύθυνση τοῦ ἐκεῖ ἐμπορικοῦ τοῦ οἴκου ὁ ἀπὸ τὸ 1804 ἐργαζόμενος κοντά του μεγαλύτερος γυιὸς του Γεώργιος, ὁ ὁποῖος θὰ συνεχίσῃ καθὼς ὁ πατέρας του τὴ διεκπεραίωση τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλλ. Βιβλιοθήκης καὶ τὴν εὐρύτερη ἀκόμη συμμετοχὴ σὲ κάθε σημειούμενη ἐκεῖ ἐθνοφωτιστικὴ δραστηριότητα⁹. Ὡς σημειωθῇ πὼς μνεῖα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πούθενά στή γνωστὴ ἀλληλογραφία του δὲν κάνει ὁ Κοραῆς. Ἔτσι τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀρχὲς Ἰουλίου (ὁ Σταῦρος εἶχε ἐγκατασταθῇ πὰ στὰ Γιάννινα καὶ ἐκλεγῇ μάλιστα καὶ προεστὼς τῆς πόλης —15.5.1812— ἀξίωμα ποὺ θὰ διατηρήσῃ μὲ μικρὴ διακοπὴ ὡς τὸ θάνατό του), ὁ Κοραῆς γράφει στὸν Ἀλέξανδρο ἀναφερόμενος σὲ ἀποστολὴ βιβλίων του: «Ὡσαύτως ἔστειλα καὶ πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου (πρὸς τὸν ὁποῖον δὸς τὴν ἐδῶ κλεισμένην) τὰ πενήντα σῶματα διὰ τοὺς Ζωσιμάδες». Τὸν ἄλλο χρόνο (16 Γενάρη) γράφει πάντοτε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρό του: «Χθὲς ἔστειλα τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Στ. Ἀπόκρισιν ἀκόμη δὲν ἔλαβα· πιθανὸν ὅτι θέλει ἐλθεῖν αὔριον (Κυριακὴν). Ἄν καὶ δὲν ἔχω τίποτε πλέον νὰ σὲ γράψω, δὲν σφραγίζω τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τῆς ἀποκρίσεώς σου». Καὶ λίγο ἀργότερα: «Ὅθεν παρακάλεσον ἀσπασάμενος ἀπὸ μέρους μου τὸν Κύριον Σταῦρον Ἰωάννου νὰ σὲ μετρήσῃ 1000 φρ. ἀπὸ τὰ ὁποῖα μέλει νὰ μὲ πέμψῃ 3000 (ὡς λέγεις) ἢ ἂν μὲ τὰ ἔπεμψε, δεῖξέ με εἰς ποῖον ἔχω νὰ πληρώσω τὰ 1000 σου φρ.» (Βαλ. ὅ.π. σελ. 835).

Στὶς 17 Μαρτίου παίρνει ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸ Σταῦρο περιέχουσα καὶ ἄλλην τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου μῆνα γράφει στὸν τελευταῖο: «Σήμερον ἀποκρίνομαι πρὸς τὸν Σταῦρον περικλείων εἰς τὴν ἐπιστολὴν του καὶ τὴν πρὸς τὸν Γ. (τὸν Ἀνθ. Γαζῆ δηλ. ἐκδότῃ τοῦ Α. Ε. στὴ Βιέννη) ἀπόκρισίν μου. Δὲν τὴν πέμπω διὰ σοῦ μὴν ὑποπτευθῇ ὅτι τὴν ἀνέγνωσες. Δὲν ἐξεύρω πὼς ἔχει νὰ τὸν φανῇ. Τοῦτο ἐξεύρω ὅτι ἀλλέως ν' ἀποκριθῶ δὲν ἦτο δυνατόν» (Βαλ. ὅ.π. σελ. 839). Σὲ συνέχεια ἐξακολουθεῖ ὁ Κοραῆς τὴν ἀποστολὴ βιβλίων δικῶν του καὶ τῆς Ἑλλ. Βιβλιοθήκης καθὼς καὶ τὴν ἀλληλογραφία του πάντοτε πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου εἰς Βιέννην, πούθενά δὲ δὲν κάνει νύξη γιὰ τὴν ἀπ' ἐκεῖ ἀποδημία του. Μετὰ τὸν κατὰ τὴν ἀρχὴς τοῦ 1818 στὴν Τεργέστη θάνατο τοῦ πολύτιμου φίλου καὶ συνεργάτη του, τοῦ θαυμάσιου ἐκείνου Ἡπειρώτη Ἀλεξάνδρου Βασιλείου, τὰ βιβλία πρὸς τὸν οἶκο τοῦ Σταύρου τῆς Βιέννης στέλλονται ἀπὸ τὴν Τεργέστη διὰ τοῦ ἄλλου στενοῦ φίλου καὶ συμπατριώτη τοῦ Κοραῆ ἐγκατεστημένου σ'

αὐτὴν τὴν πόλιν Ἰάκωβου Ρῶτα. Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1823 γράφοντας ὁ Κοραΐς σὺν Ρῶτα παραπονεῖται «ὅτι ὁ Σταῦρος δὲν ἀπεκρίθη ὡς τώρα». Φυσικὸ ἦταν νὰ μὴν ἀποκριθῇ καὶ δὲν πρόκειται ν' ἀποκριθῇ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα σὺν μεγάλῳ Χιώτῃ ὁ Σταῦρος. Γιατὶ ὁ μὲν οἶκος τῆς Βιέννης ἔχει ἤδη διαλυθῇ, ἀφοῦ ὁ Γεώργιος σπεύδει νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες του στὴν ἀγωνιζόμενη τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν Πατρίδα, ὁ δὲ πατέρας του περὶ τὰ τέλη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ μήνα θὰ πεθάνῃ στὰ Γιάννινα.

Ἀπὸ τὶς παραπάνω σκόρπιες περὶ τοῦ Σταύρου Ἰωάννου ἀναφορὰς τοῦ Κοραΐ σὺν πρὸς Ἀλέξ. Βασιλείου ἰδίως ἐπιστολὰς του, μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίσῃ ἀμυδρὴ ἔστω εἰκόνα τῆς συμβολῆς τοῦ ἔξοχου ἡμειρώτη στὴν ἐθνοφωτιστικὴ τῆς ἐποχῆς κίνηση. Οἱ σχετικὲς ὑπηρεσίες του ὅσο ἀκόμα βρίσκεται στὴ Βιέννη ἀναφέρονται κυρίως στὴν προμήθεια σπανίων βιβλίων γιὰ τὶς βιβλιοθηκὰς τῶν Γιαννίνων¹⁶, στὴ διάδοσιν διὰ τοῦ ἐκτεταμένου ἐμπορικοῦ τοῦ δικτύου τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλλ. Βιβλ. καὶ ἄλλων ἐκδιδομένων ἐκεῖ ἐλληνικῶν ἀπὸ ξένους καὶ ὁμογενεῖς συγγραφεῖς βιβλίων, στὴ μὲ φροντίδες καὶ συχνὰ δαπάνες δικῆς του τέλους ἐκτύπωση ἄλλων χρησίμων ἐπίσης βιβλίων γιὰ τὰ ἐλληνικὰ Σχολεῖα ἀπὸ τὰ ἐκεῖ τυπογραφεῖα τῶν πατριωτῶν τυπογράφων Μαρκίδων Πούλιου μὲ τοὺς ὁποίους, καθὼς βγαίνει ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο του, εἶχε συχνὰς δοσοληψίες. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴ καὶ ἐγκατάστασίν του στὰ Γιάννινα (θέρους 1811), πλάϊ στὰ ὑψηλὰ καθήκοντα ποὺ τοῦ ἀνατίθενται ἀπὸ τὸν ἐπόμενον ἀμέσως χρόνον, τοῦ προεστοῦ δηλ. τῆς πόλεως καὶ διαχειριστοῦ τῶν διαφόρων λάσσεων καὶ μάλιστα τῶν «τοῦ μακαρίτου Καπλάνη εἰς τὰ ὁποῖα ἐγώ, καθὼς ὁ ἴδιος σὲ γράμμα του πρὸς Ἰωαννίτες τῆς Μόσχας (ἀρχὲς 1823) γράφει, ἀπὸ καιρὸν ἡμουν ἔφορος χωρὶς διακοπὴν ἀλλὰ μόνον παῦσιν ἀπὸ τοὺς 1820 ἀπὸ τὰ περιστατικὰ» (Λ. Μελά: Σελίδες τῆς Ἠπεύρου σελ. 151), ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρῃ τὶς πολυτίμες ὑπηρεσίες του στὴν παιδεία τῆς γενέτειρας σὰν πρῶτος ἀναδειχθεὶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀφίξης του ἔφορος τῆς περιώνυμης Καπλανικῆς Σχολῆς, ποὺ διηύθυνε ὡς γνωστὸ ὁ πολὺς Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ἐκλεγόμενος ἀνελλιπῶς σὺν ἀξίωμα αὐτὸ ὡς τὸ 1820 χρόνον καταστροφῆς τῆς.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἀναφέρω πῶς οἱ ἔφοροι τῆς Σχολῆς Καπλάνη ἦταν δύο, ἐκλέγονταν ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ ἓνα χρόνον, τῆς ἐκλογῆς ἐγκρινομένης ἀπὸ τὸν Ἀληπασιὰ καὶ ἐπικυρούμενης ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου τελοῦσε ἡ Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1806 λεγόμενη γι' αὐτὸ καὶ Πατριαρχικὴ.

Παραθέτω ἐνδεικτικὰ τὸ ἐγκριτικὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐφόρων τῆς Σχολῆς τοῦ ἔτους 1819 ἔγγραφο μὲ πρῶτον, καθὼς πάντοτε, τὸν κύρ Σταῦρον (καθὼς οἱ Γιαννιώτες τὸν ἔλεγαν μηδὲ τοῦ Ἀληπασιὰ τοῦ ἴδιου ἐξαιρουμένου) ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸν Ἐθνομάρτυρα Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε'.

«Τιμιωτάτους κυρίους Σταῦρον Ἰωάννου καὶ κύριον Ἰωάννην Ἀναστασίου Πάνου ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πολιτείας τῶν Ἰωαννίνων ἐγκρίνει τὴν ἐκλογὴν των ὡς ἐφόρων τῆς Καπλανικῆς Σχολῆς. Ὅτι ἐν τῇ εὐμενεῖ ἡγεμονικῇ ἐπινεύσει τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ μεγαλοπρεπεστάτου Βεζύρη Ἀζὲμ Ἀλῆ πασᾶ ἐφένδη μας... ἐξελέγητε πρὸ τῶν ἄλλων ἡ τιμιότης σας καὶ ἀποκατεστάθητε ἔφοροι τῆς αὐτόθι Καπλανικῆς Σχολῆς, ἀπεδεξάμεθα ἐν ἀσμενίᾳ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀποκατάστασιν ὑμῶν ταύτην.

αἰωθ' Ἰουνίου κε'

Ὁ Πατριάρχης Κων)λεως εὐχέτης»

(Πρβλ. Λ. Μελά ὁ.π. σελ. 147)

Καθῆκον καὶ μέλημα κύριο τῶν ἐφόρων τῆς Σχολῆς ἦταν ἡ διαχείριση τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μέσω τῶν ἰσαρίθμων καὶ τὸ ἴδιο αἰρετῶν ἐφόρων τῆς τῆς Μόσχας (Ἰ. Μπούρπα καὶ Λ. Πάλλη Γιαννιωτῶν καὶ τῶν δυὸ) καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Σπ. Κωνσταντῇ καὶ Εὐστ. Σουγδουρῇ) τακτικὰ ἀποστελλόμενου λάσσου Καπλάνη, γιὰ τὴν ὁποία διαχείριση «τὰ μετρητὰ τοῦ Σχολείου» ὅπως λέει ὁ ἴδιος, παρέδιδε κατ' ἔτος παστρικὸν πρὸς τοὺς παραπάνω συνεφόρους τοῦ λογαριασμὸ «καθὼς ἐσυνηθίσαμεν πάντοτε» καὶ ἡ γενικώτερη ἐποπτεία καὶ παρακολούθηση τῆς ὁμαλῆς καὶ εὐρρυθμῆς λειτουργίας τοῦ Ἰδρύματος. Ἄς σημειωθῇ μὲ τὴν εὐκαιρία πὼς εἰδικὰ κατάστιχα τοῦ πλούσιου Ἀρχείου τοῦ περιέχουν τοὺς λογαριασμοὺς τοὺς σχετικοὺς μὲ τὴ διαχείριση τῶν λάσσεων Καπλάνη καὶ Ζωσιμάδων καθὼς καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴ συντήρηση ἐκκλησιῶν καὶ Σχολείων, τὴ σπουδὴ ὑποτρόφων καὶ ἄλλους ποικίλους κοινωφελεῖς σκοποὺς, τὸν τρόπο δὲ διαχείρησής τους «διακρίνει, καθὼς γράφει ὁ Κουγέας (ὅ.π. σελ. 37) τάξις καὶ προσοχὴ ἀπαράμιλλος».

Τὸ ὅτι δὲ πράγματι ἡ Σχολὴ ἡ Καπλανικὴ ὑποδειγματικὰ καθ' ὅλο τὸ βίον τῆς ἐλειτουργήσῃ καὶ πλουσίους καρποὺς ἀπέδωκε ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ στὶς ὕοκνες φροντίδες καὶ τὸ θερμὸ ὑπὲρ αὐτῆς ἐνδιαφέρον τοῦ Σταύρου καθὼς καὶ στὴ στενὴ συνεργασία τοῦ μὲ τὸν Ἀρχιδιδάσκαλό της, τὸν ὁποῖον μὲ ἰδιαίτερη πάντοτε ἐκτίμησις καὶ φιλία περιέβαλε¹².

Τὸ 1818, καθόσο γνωρίζω, εἰσηγεῖται ὁ ἴδιος στὸ Πατριαρχεῖο καὶ τοὺς ἐκεῖ ἐπιτρόπους τῆς Σχολῆς τὸ διπλασιασμὸ τοῦ μισθοῦ «τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς τοῦ κ. Ψαλίδας» ἀπὸ 2000 γρ. τὸ χρόνον, ποὺ ἦταν ὡς τότε, σὲ 4000 καὶ πάνω στὴν αὔξησιν αὐτή, ποὺ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ παράκληση τοῦ Ψαλίδας, καθὼς ὁμολογεῖ σὲ ἐπιστολὴ μεταγενέστερη ὁ ἴδιος ὁ Δάσκαλος, «ὅτι αἱ δυὸ χιλ. γρόσια τὸν καιρὸ τοῦ Καπλάνη εἶχαν δύναμιν σὰν 6000» (Λ. Μελά ὅ.π. σελ. 185) «νὰ τοῦ προστεθῶσιν καὶ γρ. 1000 εἰσέτι κατ' ἔτος λόγῳ τῆς παραδόσεως τῶν λατινικῶν διὰ νὰ συναπαρτισθῇ ἡ ποσότης ἐτησίως εἰς γρόσια πέντε χιλιάδες, τὰ ὁποῖα ἐλογαριάσθησαν ἱκανὰ καὶ ἀνεκτικὰ διὰ ἐτήσια ἔξοδά του ὥστε ἔχων τὰ ἀναγκαῖα νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ ἐξῆς περισσοτέραν ἐπιμέλειαν εἰς τὰς παραδόσεις καὶ εἰς τὰ τῆς σχολῆς κατὰ τὸ χρέος του». Προτείνει δὲ τὸ διορισμὸ νέου διδασκάλου γνωστοῦ του (υἱοῦ Δ. Φαληρέως) τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς Γλώσσης. Οἱ παραπάνω προτάσεις ποὺ γίνονται χωρὶς ἀντίρρηση δεκτὲς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τοὺς ἐκεῖ ἐπιτρόπους, οἱ ὁποῖοι τελευταῖοι συνιστοῦν: «κάλλιστον μάλιστα ἤθελεν ἦτον ἂν καὶ ὁ Ἀσώπιος, ὁ εἰς Τριέστι ἤδη εὐρισκόμενος, ἤθελε μετακαλεσθῇ αὐτόσε, ὅστις καὶ πεπαιδευμένος ἐγνώσθη κοινῶς καὶ ὡς αὐτῆς ταύτης τῆς Σχολῆς ἀνάστημα καὶ τοῦ νῦν διδασκάλου μαθητῆς, βέβαια χρέος ἔχων θέλει φιλοτιμηθῇ νὰ δουλεύσῃ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸν διδάσκαλόν του τὴν σχολὴν καὶ ἐπομένως τὴν πατρίδα του μὲ τὸν ἀπαιτούμενον ζῆλον...» (Μελά ὅ.π. σελ. 182 - 3).

Κατὰ τὴν περίοδο (1820 - 1822) τοῦ μεταξὺ Ἀλῆ Πασῆ καὶ Σουλτανικῶν πολέμου στὴ διάρκειά τοῦ ὁποῖου καταστράφηκε μέγα μέρος τῆς πόλεως, κἀκαν οἱ Σχολές καὶ οἱ δυὸ μὲ τὶς βιβλιοθήκας τους καὶ οἱ Γιαννιώτες γυμνοὶ καὶ πεινασμένοι σκορπίστηκαν στοὺς τέσσερες ἀνέμους, ὁ Σταῦρος περιπλανώμενος κι αὐτὸς πρόσφυγας οὐ διάφορα χωριὰ καὶ πόλεις τῆς Ἡπείρου (Ζέλοβα, Καπέσοβο, Ἄρτα, Μονοδένδρι, Βίτσα), κοντὰ στὶς φροντίδες περίθαλψης τῶν προσφύγων θυμᾶται καὶ τὸν καταφυγόντα στὸ Ζαγόρι ἐπίσης ἐνδεῇ Ψαλίδα καὶ θέλει νὰ τὸν βοηθήσῃ. Οἱ καλοθελητές του ὅμως τῆς Πόλεως καὶ τῶν Γιαννίνων, κι εἶχε ὡς φαίνεται ἀρκετοὺς ὁ Δάσκαλος, ἀποτρέπουν τὸ Σταῦρο ἀπ' αὐτὴ τὴν πρόθεσίν του διαβάλλοντας καὶ κακολογώντας μπροστὰ τοῦ τὸν Ψαλίδα. Ἕνας (ὁ Μπ. Πάλλης ἔφορος φαίνε-

ται τῆς Σχολῆς στὴν Πόλῃ) τοῦ γράφει: (3.11.1820): «Δύο πράγματα μὲ κάνουν νὰ ἀπορήσω καὶ θαυμάζω πῶς τὰ παραβλέπει ἡ εὐγένειά σας. Τὰ σχολεῖα μας ἀπὸ τὸν Ἰούλιον ἔπαυσαν, τί μισθοὺς λοιπὸν προετοιμάζεις τῶν διδασκάλων, τώρα ὁ Ψαλίδας δὲν μπορεῖ οὔτε μπουγιορντιὰ ἀπὸ τὸν Νέρωνα (δηλ. τὸν Ἀληπασιᾶ) νὰ μᾶς φέρῃ καὶ βιάση ὡς ἄλλοτε, οὔτε ἀπὸ τὴν παλακίδα τοῦ υἱοῦ τοῦ Νέρωνος νὰ μπορῇ νὰ ζητήσῃ προστασίαν καθ' ἡμῶν. Πέθανε τὸ βόδι μας ἐξεσυμπεθερεύσαμεν, ἐκάησαν τὰ Σχολεῖα μας, οὔτε διδασκάλους ἔχομεν, οὔτε καὶ ἀνάγκην νὰ τοὺς πληρώσωμεν, ἕως ἔναν καιρὸν τὰ ἐλέη τῶν Χριστιανῶν τὰ ἐμεταχειρίζομεθα διὰ νὰ φωτισθοῦν οἱ νέοι μας, τώρα τὰ αὐτὰ διὰ νὰ τοὺς θρέψωμεν νὰ μὴν πεθάνουν...» (Λ. Μελάς ὁ.π. σελ. 188).

Ἀπὸ δὲ «τοὺς ἐν Γραμμένου διατρίβοντες» Γιαννιώτες ἄρχοντες μαθαίνει ὁ Σταῦρος μόλις φεύγοντας τὸν πόλεμο φθάνει στὴ Ζέλοβα, πῶς ὁ Ψαλίδας τὸν κατηγόρησε κοντὰ στ' ἄλλα καὶ σὰν ὑπεύθυνον τῶν συμφορῶν κι ὅτι κρατᾷ χρήματα τοῦ Σχολείου. Γιὰ τὶς συκοφαντίες αὐτὲς γράφει ὀλίγο ἀργότερα (24.9.1820) ἀπὸ τὸ Καπέσοβο τοῦ Ζαγορίου πρὸς τὸν εἰς Τσεπέλοβο εὐρισκόμενο Δάσκαλο πικρὰ παραπονούμενος καὶ ἐξηγώντας πῶς ἔχουν τὰ πράγματα. «... Οἱ ἐν Γραμμένου διατρίβοντες, λέει, ἀπεφάσισαν ὅτι διὰ τοῦτον τὸν χρόνον νὰ λείψουν ἀπὸ τοῦ νὰ δοθοῦν τὰ λάσσα οὔτε εἰς Νοσοκομεῖον οὔτε εἰς Σχολεῖα οὔτε εἰς ἄλλας ἐλεημοσύνας ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ προφθαθοῦν οἱ ἀξιοδάκρυτοι διασκορπισμένοι Ἰωαννῖται· μοῦ ἄρεσεν ὁ στοχασμός· εἶπον καλὰ τὸ ἐστοχάσθηκαὶν πλὴν ὁ κατημένος ὁ διδ. ὁ Ψαλίδας ὅπου εἶναι μὲ φαιμίλιαν πῶς ἔχει νὰ ζήσει; Καὶ μοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι τέλος πάντων νὰ λάβῃ τὸν ἀπὸ τὸν Καπλάνην διορισμένον μισθὸν τοῦ γρόσια 2000 τὸν χρόνον καὶ ὅχι καθὼς ἐσὺ καὶ ἄλλοι φίλοι τοῦ παρὰ κανόνος καὶ παρὰ τὸ δίκαιον τὸν ἐδιορίσατε γρ. 5000 καὶ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο ἀλλὰ τὸν ἀφήσατε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ὑποδιδασκάλους νὰ παίρνουν χωριστὲς πληρωμὲς ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καὶ νὰ κἀν καὶ τὸν ἀβουκᾶτον. Εἰς ταῦτα ἐγὼ ὑπὲρ σοῦ ἀπολογούμενος, εἰς ἐκείνων πληροθεὶς θυμοῦ μὲ εἶπε; βοηθεῖς ἄνθρωπον ὅπου σὲ κατατρέχει καὶ ἐπιβουλεύεται συκοφαντώντας ὅτι ἐσεῖς οἱ ἔφοροι εἰστε οἱ αἴτιοι ὅπου ἐκἀῃ τὸ Σχολεῖον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη καὶ πάλιν εἰς ἐσᾶς τοὺς ἐφόρους εὐρίσκεται ἀρκετὴ ποσότης μετρητῶν τοῦ Σχολείου. Ἐγὼ ἀπεκρίθην ὅτι ἂν ἐμεῖς εἴμασταν αἴτιοι νὰ καὶ τὸ Σχολεῖον μὲ τὰ βιβλία ἀναμφιβόλως εἶναι αἴτιοι καὶ ὅλοι οἱ συμπολίται ὅπου τοὺς ἐκάησαν καὶ τὰ σπίτια καὶ τὰ πράγματα. Διὰ δὲ τὰ μετρητὰ τοῦ Σχολείου ἡμεῖς ἔχομεν λογαριασμὸν καὶ τὸν παραδίδομεν λεπτομερῶς καθὼς ἐσυνηθίσαμεν πάντοτε...» Καὶ τελειώνει: «Λοιπὸν δάσκαλε ἐὰν οὕτως ἔχει δὲν κάνεις δίκαια καὶ καλὰ ἐγγίζοντες ἄνθρωπον τίμιον δίκαιον φίλον σου καλοθελητὴν σου καὶ τέλος πάντων ὅπου ἢμπορεῖ νὰ ἀπολογηθῇ καὶ ζητήσῃ τὴν τιμὴν του...» (Πρβλ. Δ.Ι.Ε.Ε. Τόμ. ΙΣΤ' σελ. 368).

Σὲ ἄλλο τέλος γράμμα τοῦ Σταύρου ἀπὸ τὴν Ἄρτα πρὸς τὸν Ψαλίδα μὲ τὸ ἴδιο καθὼς τὸ προηγούμενο ἀνοίκειο περιεχόμενο ὁ Ψαλίδας ἀπαντᾷ (2.3.1821) πάντα ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο: «Δύο γράμματά σας ἔλαβα δεκεμβρίσια γεμιᾶτα σπλάχνα καὶ ἰλαρότητα πρὸς ἐμέ, ὡς πατρικὰ τῷ ὄντι. Ἐπρόχθες ὅμως ἔλαβα ἓνα γράμμα σας περιπαικτικὸν τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύω ποτὲ νὰ ἦτον ὑπαγορευμένον ἀπὸ τὴν φρόνησίν σας, ἀλλ' ὑπὸ τινων συνηθισμένων Ἰωαννιτῶν νὰ περιπαίζουν...» Καὶ συνεχίζει ὑπερασπίζοντας πρὸς κάτω τὴν τιμὴ καὶ τὰ δίκαιά του ὁ Ἀρχιδιδάσκαλος: «Ἐγὼ, γράφει, 25 χρόνους ὅπου ἐδούλευσα τὴν πατρίδα μου πιστὰ ποτέ μου δὲν ἐμεταχειρίστηκα τρόπους ἐξωτερικοὺς καὶ βίαιους τυραννικῶς ἀλλὰ αὐτοπροαιρέτως ἐδούλευσα καὶ εὐχαρίστως ἀμοιβαδὸν καὶ μὲ ὀλίγον μισθὸν καὶ μὲ καρπὸν μέγα ὡς

... πράγματα ἔδειξαν, πῶς; λίσσου αἴτιος ἔγινα, βιβλιοθήκην ἐσύστησαν λαὸν πρᾶν, πειράματα φυσικῆς ἰδιά μου ἀφιέρωσα μαθητὰς ἔβγαλα ἐνδόξους εἰς κάθε ἐπάγγελμα, τὴν φιλομάθειαν εἰς τὸ γένος διηγείρα καὶ ἐξύπνησα καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ οὐτιδανὸν μισθόν...» (Πρβλ. Α. Μελά: ὅ.π. σελ. 185 - 6).

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀλῆ καὶ τὴν ἀποκατάσταση κάποιας τάξης στὰ Γιάννινα ὁ Τσιαπαλάμος γυρίζει ἐκεῖ καὶ ἐγκαθίσταται στὸ νησι ἄφου τὸ σπίτι του ἦταν κατεστραμμένο, ὅπου καθὼς γράφει ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Ν. Ζωσιμᾶ: «Εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτὴν ἡλικίαν τοῦ ἐπεφόρτισαν καὶ πάλι τὸ κουμάντο τῆς πόλεως ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσυρθῇ... καὶ ἐγὼ μὲ τὸ νὰ ἐδέχθηκα πάλιν τὰ θάρη τῆς πολιτείας ἀπὸ αἴτησιν τοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ προσταγὴν αὐθεντικὴν...» (Μελά: ὅ.π. σελ. 155 - 6)¹³. Ἀλλὰ ἡ νέα του θητεία ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συμπολιτῶν του, ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ τώρα εἶχαν ἀνάγκη τὶς ὑπηρεσίες του, δὲ βάσταξε πολὺ. Οἱ πρόσφατες σκληρὲς δοκιμασίες σωματικὲς καὶ ψυχικὲς εἶχαν ὑποσκάψει τὴν ὑγεία του καὶ κατὰ τὸ τέλος Νοέμβρη τοῦ ἴδιου ἔτους (1823) «ἀποθνήσκων ἐν Ἰωαννίνοις θρηνεῖται πανδήμως» (ὅχι τὸ 1824 ποὺ λέει ὁ Ἀραβαντικὸς ὅ.π.).

Αὐτὰ κατὰ τὶς ἐγκυρότερες γνωστὲς μας εἰδήσεις περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Σταύρου Ἰωάννου στὴ γενικώτερη προσπάθεια τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τῆς προαγωγῆς τῶν γραμμάτων στὸν τόπο του. Στολισμένος ὁ ἴδιος, καθὼς ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του φαίνεται, μὲ παιδεία ἀνώτερη καὶ πιστεύοντας στὴν ἀκαταγώνιστη δύναμή της πρὸς ἐκπλήρωση τῶν πρὸ ἐυγενικῶν πόθων τοῦ Γένους του, διαθέτει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου ἴσως καὶ τοῦ πλούτου στὴν ὑπηρεσία τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ἀνύψωσής του, γιὰ μόνη δὲ τὴν ἐνεργὸ καὶ στίς πρῶτες γραμμὲς τῆς ἐθνοφωτιστικῆς κίνησης τῆς ἐποχῆς αὐτὴ συμμετοχὴ του, μπορεῖ ἀδίσταχτα νὰ καταταχθῇ ὁ Τσιαπαλάμος στὴ λαμπρὴ χορεία τῶν φωτισμένων ἐμπόρων, ποὺ ὠρμήθησαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ στοὺς ὁποίους οἱ Νεοέλληνες χρωστοῦν ἀναντίρρητα ἕνα πολὺ μεγάλο μέρος τῆς ἐθνικῆς τους ἐλευθερίας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1) Ἡ ἀπὸ τὴ μελέτη ἄλλωστε τοῦ Ἀρχείου του σχηματισμένη γνώμη τοῦ καθηγητῆ Κουγέα, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Στ. Ἰωάννου δὲν ὑπῆρξε, καθὼς θεωρεῖται, γενικὸς εἰσπράκτορας ἢ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Ἀλήπασια, ἀλλὰ λόγῳ τῆς πείρας καὶ τοῦ πλούτου του οἰκονομικὸς σύμβουλός του καὶ χρηματοδότης του, φαίνεται ἡ μόνη ἀνταποκρινόμενη στὰ πράγματα. «Ἐκ τοῦ Ἀρχείου διαπιστοῦται, γράφει ὁ παραπάνω ἐρευνητής, ὅτι ὡς προεστὼς μᾶλλον τῆς πολιτείας καὶ ἐπίτροπος διαφόρων κληροδοτημάτων ἐφρόντιζε νὰ εἰσπράττῃ καὶ καταβάλλῃ εἰς τὸν Βεζύρη τούς ὑπ' αὐτοῦ ἀπαιτούμενους βασιλικούς καὶ εὐθεντικούς φόρους καὶ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἢ τὴν οἰγενειάν του τὰ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας τακτικὰ ἢ ἑκτακτα φιλοδωρήματα, ὅτι εἶχε ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ νὰ ὀρίζῃ εἴτε μόνος εἴτε μετὰ τῶν κονακτσήδων τὰ καταλύματα διὰ τοὺς ξένους ἰδίᾳ τοὺς ἐπιφανεῖς, ὅτι ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς Τραπεζιτικῆς του ἐμπειρίας ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τοῦ δυνάστου ὡς χρηματοδότης καὶ οἰκονομικὸς αὐτοῦ σύμβουλος καὶ πραγματογνώμων καὶ ὡς ἔμπορος ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸν διάφορα πολυτελῆ εἶδη» (Πρβλ. Ἠπ. Χρ. ΙΔ' σελ. 35).

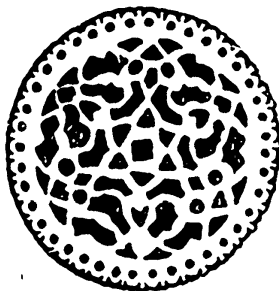
2) Ὁ Κοραῖς βέβαια εἶχε πικρότατη καθὼς μὲ τὸ Βασιλεῖον καὶ μὲ τὸ Στ. Ἰωάννου ἀλληλογραφία, ὁ καθ. ὅμως Κουγέας ποὺ ἐπισταμένα ἐρευνῆσε τὸ Ἀρχεῖο του καὶ δημοσίευσεν, καθὼς εἶπαμε, μέρος του σὲ εἰδικὸ τόμο τῶν Ἠπειρ. Χρ. (ΙΔ'), διεπίστωσε μὲ ἑκπληξίη του τὴν ὁλοσχερῇ ἀφάνεια τῶν ἐπιστολῶν τοῦ σοφοῦ Χιώτη ἀπὸ

τὸ ἐν λόγῳ Ἀρχεῖο διατυπώνει δὲ (δ.π.) διάφορες εἰκασίες γιὰ τὴν ἀπουσία καὶ τὴν τύχη τους.

- 3) Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Σταύρου τῆς 16.4.1823 σταλμένην ἀπὸ τὸ νησί, ὅπου αὐτὴν τὴν ἐποχὴ διέμενε, πρὸς τὸν εἰς Βιέννην μεγαλύτερο γιὸ τοῦ Γεώργιου, πρὸς τὸν ὁποῖον γράφει «ὅτι εἶναι κρίμα νὰ χαλάσωμεν 52 χρόνων σπίτι...» (Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 33). Κάνει λάθος λοιπὸν ὕστερα ἀπὸ τὴν παραπάνω ὁμολογίαν τοῦ Σταύρου ὁ Ἀραβαντινός, ὅταν λέει ὅτι «ἐγεννήθη ὑπερμεσοῦσης τῆς 11' ἑκατονταετηρίδος» καὶ «ὅτι μετέβη εἰς Βιέννην ἐν καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ...» (Αραβ. δ.π. σελ. 206).
- 4) Ἀνάμεσα στοὺς συνδρομητὰς τοῦ Α' τόμου τῆς Ἑκκλ. Ἱστορίας τοῦ Μελετίου, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1783 ἀπὸ τὸν Π. Λαμπαντισιώτη στὴ Βιννη, ἀναφέρεται καὶ ὁ Στ. Ἰωάννου με τόπο διαμονῆς αὐτοῦ τὸν Ζέμονα.
- 5) Μαρτυρημένες ἐπισκέψεις τοῦ τῶν ἐτῶν 1794 - 6, ὅπου «μισεύσας ὁ Στ. Ἰωάννου διὰ τὰ Ἰωάννινα εἰς τοὺς 1794 τὸν Μάρτιον ἀφῆκε τὴν ἐπιτροπίαν εἰς τὸν εἰρημένον Ἀλέξιον Νικολάου νὰ ὑπογράψῃ τὴν φέρμαν τοῦ «Σταῦρος Ἰωάννου καὶ Συντροφία» καὶ νὰ ἐπιστατῇ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτῆς συντροφίας τοῦ» (Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 165) καὶ τοῦ 1803, ὅπου μισεύσας στίς 24 Αὐγούστου διὰ Βιέννην φορτωμένος παραγγελίες τῶν πασιδῶν, μπέηδων, ἀρχόντων καὶ τοῦ ἀρχιερέως, ἀκολουθεῖ τὸ δρομολόγιον Γιάννινα — Σαγιάδα — Κέρκυρα — Ὀτράντο — Νεάπολη — Ρώμη — Λιδόρνο — Βενετία — Τεργέστη — Βιέννη διαρκείας τεσσάρων περίπου μηνῶν (Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 193). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ γεγονότα τῆς κυρᾶ - Φρουσύνης, τὴ σύλληψή της δηλ. ἀπὸ τὸν Ἀλήπασια καὶ τὸ πνίξιμό της στὴ λίμνη μαζὶ μετὶ τῆς ἄλλης 17 Γιαννιώτισσας κυράδες (Γενάρης 1801), ὁ Σταῦρος θρῖσκονταν ἐδῶ καὶ προέστευε μάλιστα (Πρὸβλ. Ἀ. Π. Κουτσαλέξη: Διαφέροντα καὶ περίεργα τινὰ ἱστορήματα Ἀπομν. Ἀγων. 21 τ. 7 σελ. 218 - 222).
- 6) Οἱ ἐργασίες τοῦ Σταύρου ἐστρέφονταν κυρίως «περὶ τὸ ἐμπόριον βαμβακίων, ρούχων, ζηλίων, κρεμεζίου, χρυσαφίου, ταπήτων καὶ πολυτίμων λίθων» ἀλλὰ καὶ σὲ λάδια, νήματα, σαπούνια, σῆκα, σταφίδες, σχοινιά, τομάρια ἀνακατεύονταν, διατηροῦσε δὲ συναλλαγὰς μετὰ ὁμογενεῖς καὶ ξένους ἐμπόρους εἰς Σμύρνην, Τεργέστην, Λιδόρνο, Σιάτιστα, Σέρρες, Ἀμπελάκια, Κωνσταντινούπολη, Βενετία καὶ πλῆθος ἄλλες πόλεις τῆς Ἰταλίας, Γερμανίας, Αὐστρουγγαρίας, Ὀλλανδίας καὶ Τουρκίας. Στὸν Ἀλήπασια προμήθευε τὸ 1798 «ἀμάξι καὶ ἄλογα, δύο ταμπάκερες, ἓν φόντι βουλοκέρι, καφὲν ζάχαριν, δύο ζευγάρια πιστόλια, 6 πιάτα γυαλωνέζικα, φέσι καὶ παπούτσια» (Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 169, 71).
- 7) Μετὰ τὸ Βασιλεῖον ὁ Σταῦρος πέρα ἀπὸ τὴν πατριωτικὴ γνωριμία καὶ ἐθνοφωτιστικὴ γιὰ τὴν διάδοση τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ συνεργασία τους, εἶχαν καὶ σχέσεις ἐμπορικῆς στενῆς μεταξὺ τους, καθὼς ἀπὸ τὸ ἤδη δημοσιευθὲν ἀρχεῖο τοῦ δευτέρου διαπιστώνεται ἐνεργῶντας συνεταιρικὰ τὸ ἐμπόριο τῶν ταπήτων καὶ πολυτίμων λίθων.
- 8) Κοίτα σχετικὰ Γ'. Βαλέτα δ.π. Β, σελ. 514.
- 9) Ὑπῆρξε μετ' ἄλλων ἐξεχόντων Ἑλλήνων τῆς παροιζίας τῆς Βιέννης μέλος τοῦ ἐν Βιέννῃ Παραρτήματος τῆς ἐν Ἀθήναις ἰδρυθείσης ἐπισήμως τὴν 1.9.1813 Φιλομούσου Ἑταιρείας τοῦ διατελοῦντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μητροπολίτου Ἰγνατίου καὶ ἐπιστασίαν τοῦ Ἀλεξ. Βασιλείου καὶ σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ διάσωσης τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων ἐνδόξων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας. Ἐπίσης ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ κατὰ τὸ 1816 συσταθέντος στὴ Βιέννη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰω. Μανρογένῃ νέου ὀργανισμοῦ μετὰ τὴν ἐπωνυμίαν «Χριστιανικὴ βοήθεια ἐνδεῶν ὁμογενῶν», σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦταν «νὰ βοηθῇ εἰς τὰς σπουδὰς τῶν τοῦς ἐν ταῖς Ἀκαδημίαις τῆς Εὐρώπης σπουδάζοντας νέους Ἕλληνας, ὅσοι προυτίθεντο νὰ μετέλθωσι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα» (Πρὸβλ. Μνημεῖον Ἑλλ. Ἱστορίας τόμ. Δ' σελ. 135 καὶ 141).

- 10) Σὲ πρόχειρο κατάστιχό του, ἀπ' αὐτὰ πὺν ἐρεῦνησε ὁ Κουγέας μὲ διάφορες σημειώσεις καὶ λογαριασμοὺς τοῦ Σταύρου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1812 - 1815 ἀναγράφονται λογαριασμοὶ γιὰ ἀγορὰ βιβλίων ἀπὸ τὸν ἐν Βιέννῃ Ἀλεξ. Βασιλείου ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Σταῦρος προμηθεύεται 7 Ἰλιάδες, 3 Ἀστεῖα Ἱεροκλέους κ.ἄ. ἢ ἀπὸ τὸν οἶκο του τῆς Βιέννης τὸν διευθυνόμενον ἤδη ἀπὸ τὸ γυιό του Γεώργιο, πὺν τοῦ στέλλει τὸ περιοδικὸ Λόγιος Ἑρμῆς γιὰ τὸ Δάσκαλο Ψαλῖδα, 10 σώματα τοῦ λεξικοῦ τοῦ Γαζῆ κ.λ.π. (Πρὸβλ. Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 4).
- 11) Κοίτα σχετικὰ εἰς: «Σπάνια εὐποιῖας ἔργα Ζῶη Κων. Καπλάνη. Μόσχα 1809», ὅπου τὸ ἴσον τῆς διαθήκης τοῦ εὐεργέτη καὶ τὸ Πατριαρχικὸ σιγίλλιο.
- 12) Ὁ Σταῦρος πὺν γινώριζε πολὺ καλὰ τὸν Ψαλῖδα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν σπουδῶν του ἀκόμα στὴ Βιέννη, θὰ συνηγορήσῃ εὐρισκόμενος τότε στὰ Γιάννινα (1795) μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς πόλης θερμὰ γιὰ τὴν πρόσληψή του στὴ διεύθυνση τῆς κλειστῆς ὥς τότε (1796) Μαρουτσείου Σχολῆς καὶ τῆς μετὰ διετία νεοῖδρυτης Καπλανικῆς. Τὸ παραπάνω εἰκάζω ἀπὸ γράμμα (23.11.1792) τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ψαλῖδα Μιχαὴλ εὐρισκόμενον στὸ Γιάσι τῆς Ρουμανίας πρὸς τὸν στὴ Βιέννη ἀκόμα εὐρισκόμενον Δάσκαλο, ὁ πὺν κοντὰ στᾶλλα τοῦ γράφει: «Καὶ κοίταξε κάμε τζαρὲν ἀπὸ αὐτοῦ ὥς μὲ τὸ μέσον τοῦ κὺρ Σταύρου Ἰωάννου ἢ μὲ ἄλλον τινά, ὅπου νὰ σὲ συστήσῃ νὸ σὲ δεχθοῦν ἀκριβὰ ὀλίγον....» (ΔΙΕΕ δ.π. σελ. 300).
- Κατὰ τὴν περίοδο δὲ (1811 - 1820) τῆς μακρᾶς συνεργασίας τους στὴν Καπλάνειο οἱ σχέσεις τῶν διὸ ἀνδρῶν ἦσαν πάντοτε, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τους ἀποδείχεται, στενὲς καὶ ἐγκάρδιες.
- 13) Ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι στὶς 8.2.1822 γράφει πρὸς τὸν ἐν Σιμπίων τῆς Τρανσυλβανίας εὐρισκόμενον Γεώργιό του: «Ἐγὼ ἀπὸ τὸ προεστηλῖνι ἐτραβήχθην καὶ ἀντ' ἐμοῦ ἔγινεν ὁ Δημήτριος Ἀθανασίου» (Ἡπ. Χρ. δ.π. σελ. 13).

Μ Ν Η Μ Ε Ι Α

ΣΠΥΡ. ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗ

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥΡΚΟΠΑΛΟΥΚΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΗΜΑ

Ἀπὸ τὴν ἀπόκρημνη παραλιακὴ ράχη τῶν Κιμμερίων (σημ. Γλώσσας), τὸν ἐπίσης ἀπόκρημνο λόφο τοῦ Βουχαιτίου (σημ. Ἀγ. Ἐλένης) καὶ τὸν Γλυκὸ - Κόλπο, ὡς ἀπάνου στὴν ἀρχαία Ἑλλά (σημ. Παραμυθιά) ἀπλώνεται ἡ στενόμελη πεδιάδα τῆς ἀρχαίας Ἀηδωνίας (σημ. Φαναρίου) διαρρομένη ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Κοκυτό, Ἀχέροντα (Μαυροπόταμο) καὶ Πυριφλεγέθοντα (Κύκαβο) καὶ τῆς Βάβας ἢ Βωβοῦ (Γκάμηλας) καὶ καταλαμβάνομένη ἀπὸ ἔλη καὶ τὴ λίμνη Ἀχερουσία.

Περιβάλλεται δὲ ἀπὸ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὸν μεγαλόπρεπο Κουρῦλα καὶ τὰ Κασώπια ὄρη καὶ ἀπὸ Δύση ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς ἀρχαίας Ἐλαιάτιδας.

Ὡς τὸ 1945 στὶς λαοποκάλυβες τοῦ Φαναριοῦ ἀγγίδιαζε ξένος νὰ πλησιάσει γιὰ μαστίζονταν ἀπὸ δύο φοβερὲς ἀρώστειες, τὴ μαλαφραντζα καὶ τὴ θέρμη. Τὴν πρώτη τὴν ἄφησαν οἱ Ἑνετοὶ καὶ τὴ δεύτερη τὴ γέναι ὁ τόπος, τὸ κουνούπι.

Ἀρωσιάρηδες ἄνδρες καὶ χλεμπονιάρηδες γυναῖκες ἔρεβαν στὸν κάμπο καὶ μάβλαγαν τὸ χάρο. Οἱ περίβολοι κι' οἱ αὐλὲς τῶν ἐκκλησιῶν κατέχονταν ἀπὸ τάφους.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1945 ἀπὸ τοὺς Ἱταλογερμανοὺς, λευτερώθηκε καὶ τὸ Φανάρι ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς στρίγλες ποὺ βασάνιζαν τὸν κόσμον. Δὲν ὑπάρχουν πὺ σακάτιδες καὶ μαλαφραντζιάρηδες. Ροδαλὰ κορίτσια καὶ ὄρεχτάτα παλληκάρια δουλεῖουν στὸν ἀπλωτὸ κάμπο, τὰ βαμπάκια καὶ καλαμπόκια.

Στὴν παχιά αὐτὴ πεδιάδα ἀπλώνονταν στὴ σειρὰ, σύριζα τῶν βουνῶν ἀρκετὲς πόλεις ὅπως ἡ ἀναφερόμενη Ἑλλά ἢ Ἐφυρα (Κίχυρος) μὲ τὸ φημισμένο νεκρομαντεῖο, ἡ πόλη τῶν Κιμμερίων τὸ Βουχάτιο, ἡ Ἐλάτερα, ἡ Βατία, βραδύτερα ἡ Ἐλέα, καὶ διάφορα πολίσματα καὶ κῶμες, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνεπιθύμητος Ἀδης καὶ τὰ Ἠλύσια Πεδία.

Μὲ τὴ διάδοση καὶ ἐπιζόατηση τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν ἀφανισμό τῶν πόλεων αὐτῶν ἐμφανίζονται νέες πόλεις, ἡ Φωτική, ἡ Εὐροία.

Σταματάει ἡ ἐπικοινωνία τῶν ζωντανῶν μὲ τοὺς νεκροὺς τοῦ Ἀδὴ στὸ νεκρομαντεῖο καὶ χάνεται σιγὰ σιγὰ ἡ αἴγλη του. Τὴ θέση τῶν ἀρχαίων ἱερῶν καταλαμβάνουν διάφοροι χριστιανικοὶ ναοί, ὅπως ὁ αἰ - Γιάννης τοῦ νεκρομαντείου καὶ οἱ μαρμαροστόλιστοι ναοὶ τῆς Κορώνης, τῶν Μουζακάτων, τῆς Γλυκῆς, τῆς Βέλλενης, τῆς Χούβιανης, τῆς Φωτικῆς, οἱ ὅποιοι καταστρέφονται κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρὰ τους ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων τὸν 5ο μ.Χ. αἰῶνα καὶ τῶν Σλάβων ἀργότερα.

Ὅσες συμφορὲς καὶ λαχτάρες βροῦν ἓνα τόπο ἢ ἰδέα τῆς λευτεριᾶς ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς σκλαβιάς δὲν ἀποβάλλεται.

Ὅσοι σβῶλοι
στὸ περβόλι
πανουτιαστοῦν,
δὲν ὠφελοῦν.
Μὲ φούγα ἀψιὰ

ὁ φύτρος πιά
θὰ βοεῖ ραφή
νὰ πεταχτεῖ.

Μετὰ τὸ πέρασμα τῆς θύελλας καὶ τῆς καταιγίδας ξαστερώνει ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος ἐμφανίζεται.

Νέοι ναοὶ μὲ νέα σχέδια καὶ ρυθμοὺς παρουσιάζονται, οἱ λεγόμενοι βυζαντινοῦ τύπου (Φωτική, Χοῦθιανή, Καμίνη, Γαρδίσι) ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπερέχει σὲ ἀρχιτεκτονικὴ τέχνη καὶ μεγαλεῖο, μετὰ τὸ ναὸ τῆς Παρηγορήτρας τῆς Ἀρτας, ὁ ναὸς Ἀγ. Δημητρίου τῆς Μονῆς Τουρκοκάλωνκου (τώρα Κυψέλης).

ΘΕΣΗ

Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κωκυτοῦ, μισὴ ὥρα βορείως τοῦ παραπάνω χωριοῦ, ἀνάμεσα τούτου καὶ τῆς νεροπηγῆς «Σύθι» (σύθι = πηγὴ, ἀρβ. ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕω = βρέχω). Ἡ Σκιπιτάριζή μὲ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα νομίζω πὺς ἔχουν κάπου κοινὴ προέλευση, ἀπλωμένες ἀπὸ τὸ μεγάλο γέριζο Πελασγικὸ δέντρο. Ἄλλο παράδειγμα: «Κὲ μοιεῖν», ἀρβ. = τί ποιεῖν (τὸ μ μὸλις ἐλαφρῶς ἀκουόμενον). Ἀναφέρεται σὲ τρίτο πρόσωπο, δηλ. τί γίνεται; (τί ποιεῖ; τὸ τρίτο πρόσωπο). Σὲ ξάγναντο ὕψωμα χωμένο στὶς ἐλιές, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀκουμπάει τὸ ὅπλο πάνου βουνό, προβάλλει ὁ ναὸς Ἀγ. Δημητρίου, πλούσιας ἄλλοτε μονῆς.

Ἄν καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς μάντρας ὑπάρχουν δυὸ ναοί, Ἀγ. Δημητρίου καὶ Ἀγ. Γεωργίου, ἡ μονὴ ἀκούεται στὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἁγίου.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ

Ὁ ἅγιος Δημήτριος μὲ τὴν πολύμορφη Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ κομψότητα σώζεται ἀκέρειος καὶ σὲ καλὴ κατάσταση.

Ὁ δεκάγωνος τούτος ναὸς μὲ τὰ πρόσθετα ἐξωτερικὰ στολιστικὰ ἐμβλήματα καὶ τὴν πολύπλοκην ἐσωτερικὴν κατασκευὴν ἐμποιεῖ βαθιὰ ἐντύπωση στὸν ἐπισκέπτη.

Ἡ τοιχοποιία φέρει ἐξωτερικῶς σειρὲς ἀπὸ ὁμοιόμορφες τετράγωνες ἀσβεστόπετρες διαχωριζόμενες ἀπὸ συνεχεῖς ὀριζόντιες, κάθετες καὶ πλαγιαστές λεῖες γραμμὲς ὀπτολίθων, μαιανδρικὰ γεωμετρικὰ σχήματα, τοῦβλα μὲ ἐξέχουσες ἀκίδες καὶ ἐπὶ τῆς στέγης τέσσερους τρούλους.

ΝΟΤΙΑ ΠΛΕΥΡΑ

Ἡ νότια πλευρὰ μήκους 11,25 μ., εὐθεῖα, περιέχει τέσσερα καμαρωτὰ διόλθα παράθυρα ὕψους ὡς 1 μ. καὶ πλάτους 0,65 μ. καὶ δυὸ ἐντειχισμένες θύρες, μιὰ ἀριστερὰ καὶ τὴν ἄλλη δεξιὰ ὕψους 1,50 μ. καὶ πλάτους 1 μ.

Πανοραμιατικὴ ἡ θέα τοῦ ναοῦ, μὲ τὴν μεγαλοπρέπειά του, παρατηρουμένου ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νότου. Μένει ἐκθαμπος ὁ θεατὴς μὲ τὴν πολυμορφία τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης. Ἀπὸ τὴ στέγη πετάγονται τὸν ἀνήφορο οἱ τέσσεροι τροῦλοι, δυὸ τετράπλευροι καὶ δυὸ στρόγγυλοι ὀκτάπλευροι.

Τὸ ὕψος τοῦ δυτικοῦ τρούλου ἀπὸ τὸ ἔδαφος εἶναι 4,80 μ., τοῦ βορείου 5,50 μ., τοῦ νοτίου 4,60 καὶ τοῦ ἀνάμεσα τούτων 5,50 μ.

Ἡ στέγη πολύπλοκη, ἄλλη ψηλότερα, ἄλλη χαμηλότερα, ἀναλόγως μὲ τὸ ὕψος τῶν θόλων, ἀποτελούμενη ἀπὸ 13 μεγαλύτερες καὶ 14 μικρὲς καὶ μικρότερες κεραμοσκεπές, πλὴν τῶν τοῦ νοτίου τρούλου καὶ κοιλωμάτων τῶν ἁγίων βημάτων ποὺ σκεπαίνονται μὲ λιθαρόπλακες.

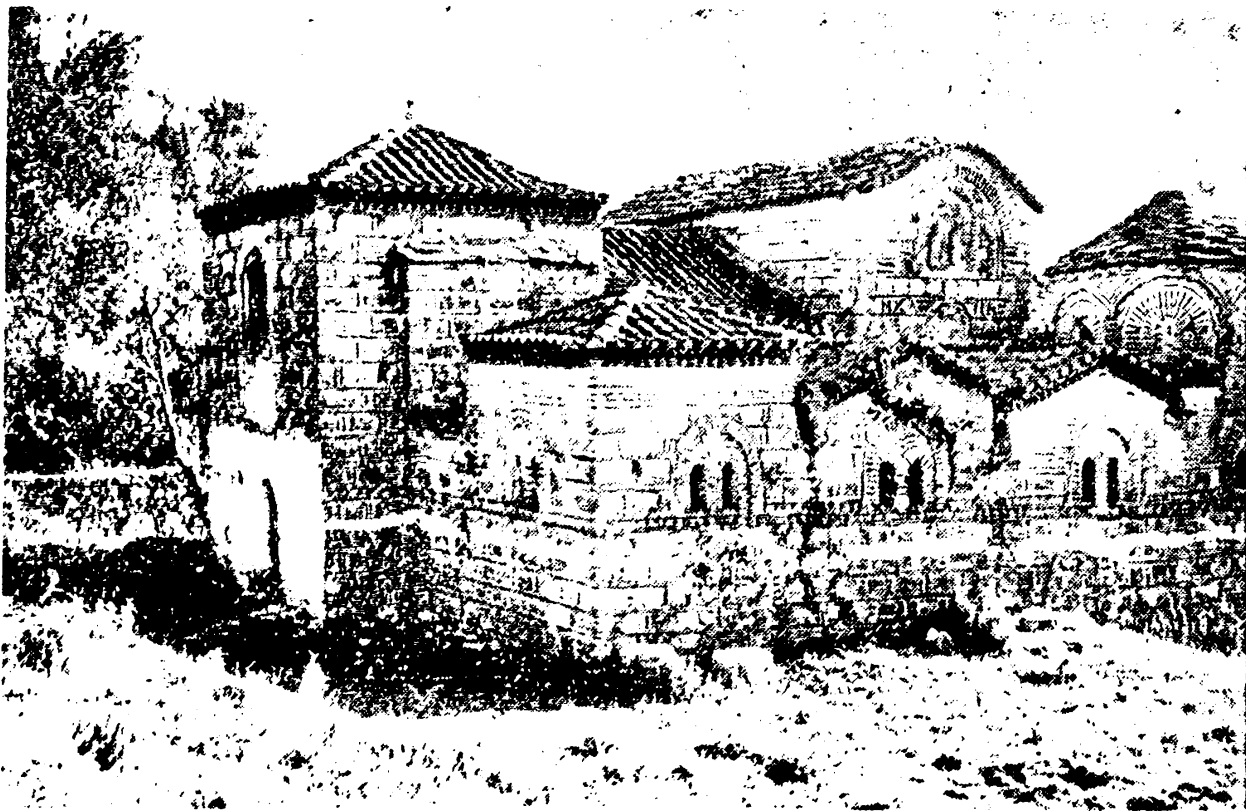
Οἱ γωνίες καθὼς καὶ οἱ γάμαρες ὄλων τῶν παραθύρων σειριτώνονται μὲ διπλῆς σειρὰς ὀπτολίθων.

Ὁ μεσαῖος τροῦλος φέρει ἀνὰ ἓνα δίλοβο παράθυρο ἀπὸ τῆ βόρεια καὶ νότια πλευρά, οἱ δὲ ἄλλοι δυὸ βόρειος καὶ νότιος ἀνὰ ἓνα μονόλοβο σὲ κάθε δεύτερη πλευρά, ἐνῶ κάθε πρώτη ἐναλλασσόμενη φράζεται διὰ κεράμων.

Ἐπὶ τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ μεσαίου τροῦλου δι' ἐντειχισμένων κεράμων φέρεται ἡ ἐπιγραφή:

Μ Χ Λ Ε Ρ Ν

Τὰ τρία πρῶτα γράμματα εἶναι τὰ τρία σύμφωνα τοῦ ὀνόματος τοῦ χτήτορα ἢ τοῦ ἡγεμόνα τῆς ἐποχῆς (ΜΧΛ = Μιχαήλ), τὰ ἄλλα τρία ἡ χρονολογία τοῦ χτισίματος τῆς μονῆς. Τὰ δυὸ τελευταῖα γνωρίζομε ὅτι δηλώνουν τὸν ἀριθμὸ 150,

Μονὴ Τουρκοπάλουκου

το πρῶτο Ε ἂν εἶναι στ ἔχομε χρονολογία 642 ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἂν ζ χρονολογία 1642. Ἐὰν πάλι ὁ Μιχαήλ (ΜΧΛ) εἶναι δεσπότης τῆς Ἠπείρου ἔχομε χρονολογία τοῦ 13ου αἰῶνα. Πάντως τὸ χτίσιμο μοιάζει τῆς ἐποχῆς τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (1204 - 1350).

Ἡ τοιχοποιία καὶ ἡ γενικὴ κατασκευὴ ἀνήκουν στὸν 17ο αἰῶνα (1600 - 1700). Ὅμως ἂν πάρωμε τὰ γεγονότα ἐκείνων τῶν ἐποχῶν στὴν περιοχὴ τῆς Θεσπρωτίας (ἐπιδρομὲς Ἰσαήμ. Μπογκόη, ἐπανάσταση τοῦ 1585, 1611 καὶ τὰ ἐπαισθητὰ τους καὶ ὀλέθριες ἐπιδημίαι) ἐρωτιούμαστε: Πῶς ἦταν δυνατό οἱ φτωχοὶ καὶ ρακένδυτοι φειριασμένοι τουρκοραγιαδες τοῦ Φαναριοῦ ν' ἀνεγείρουν ἓνα τόσο περιζαλλὴ ναὸ καὶ μὲ τί μέσα;

Μέσα στὴν ἐρήμωση τῆς χώρας, τῇ φτώχεια καὶ τὴν κακομοιριά καὶ τὸ ξεπεσμένο θρησκευτικὸ φρόνημα τῶν ἀρθραιοφώνων ἰδίως τῆς Θεσπρωτίας ποῦ

πολλοὶ ἀλλαξοπίστησαν δὲν μπόρειε νά γίνει ἓνα τέτιο ἐξαίσιο οἰκοδόμημα. "Οπου ὑπάρχει πλοῦτος κι' εὐημερία ἐκεῖ ἀναπτύσσεται ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Γι' αὐτὸ εἶμαι τῆς γνώμης πὼς ἡ μονὴ εἶναι παλιότερη χτισμένη ἀπὸ φιλό-
θρησκο χριστιανὸ πού σώζονταν κι' εἶχε οἰκονομικὲς ἀναλαμπές στο βίο του κι' ὤ-
ρες στό διάστημα τοῦ ὕπνου ξύπνιες.

ΒΟΡΕΙΑ ΠΛΕΥΡΑ

Ἡ βόρεια πλευρὰ μήκους 11,25 μοιράζεται σὲ δυὸ μέρη. Ἀπὸ τὰ ἀριστε-
ρὰ ὃ τοῖχος σὲ μῆκος 6,55 μ. καὶ ὕψος 2,35 μ. ἐξέχει ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο δεξιὸ
τοῖχο, ὃ ὁποῖος ἔχει μῆκος 4,70 μ. καὶ ὕψος 3,15 μ., κατὰ 1,30 μ. Ἔτσι περὶ
τὸ μέσο τῆς πλευρᾶς σχηματίζεται ἰδιαίτερη γωνία.

Ἡ αὐτὴ θέα παρουσιάζεται καὶ ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος. Ὁ βόρειος τρούλος μὲ
τὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ μεσαίου τρούλου παρουσιάζουν τὴν αὐτὴ μεγαλοπρέπεια καὶ
ἐμφάνιση. Ὁ Δαβὶδ παρατηρώντας τὸ σοφὸ ἔργο τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, θαυ-
μάζοντάς το, φώναξε:

«Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε,
πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Ἐμεῖς στεκόμενοι πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Τουρκοπάλουκου θαυμάζοντάς
τον μπορούμε νὰ ποῦμε:

«Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου
Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ τέχνη
πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»

Ὅταν ὁ ναὸς ἦταν στὴν ἀρχικὴ του λαμπρότητα καὶ αἴγλη φαντάζομαι νὰ
ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς κατέβαινε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ παρέμενε κατὰ
χρονικὰ διαστήματα ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου.

Ἐπὶ τοῦ τοῖχου τῆς βόρειας πλευρᾶς τῶν 4,70 μ. μήκους ὑπάρχει ἐντειχι-
σμένη θύρα ὕψ. 1,50 μ. καὶ πλάτ. 1 μ. στὴν αὐτὴ γραμμὴ καὶ ἀντικρὶ τῆς ὁμοίας
τῆς τῆς νότιας πλευρᾶς καὶ δυὸ δίλοβα παράθυρα ὕψ. ὡς 1 μ. καὶ πλάτους 0,65 μ.
Ἐπίσης στὸν τοῖχο τῶν 6,55 μ. μονόλοβο παράθυρο ὕψ. 1,10 μ. καὶ πλάτους 0,33 μ.
καὶ ἐντειχισμένη θύρα, τῆς ὁποίας διακρίνεται μόνο ἡ δεξιὰ γωνία.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ

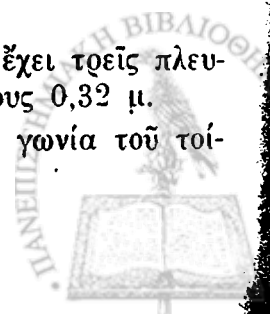
Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ μήκους 13,45 μ. κρύβει τὴ θέα τῆς μεγαλοπρεπείας
τοῦ ναοῦ. Παρουσιάζονται μόνο τὰ κοῖλα τῶν τριῶν ἀγ. βημάτων καὶ οἱ ἄκρες
τῆς στέγης.

Ἀπὸ τ' ἅγια βήματα τὸ μεσαῖο ὕψ. 3,30 μ. εἶναι ὑψηλότερο τῶν ἄλλων.
Ὡς ἓνα μέτρο ἀπὸ τὸ ἔδαφος εἶναι καμπύλο κι' ἀπεκτεῖ κι' ἀπάνου τρίπλευρο. Ἔ-
χει περίμετρο 4,85 μ. καὶ στὴ μεσαία πλευρὰ δίλοβο παράθυρο ὕψ. 0,90 μ. καὶ
πλάτους 0,65 μ. Ἀπεδαπέζει τούτου στολίζεται ὁ τοῖχος μὲ δύο κυκλικὰ κοσμή-
ματα 0,75 μ. διαμέτρου, δι' ἐντειχισμένων κεράμων.

Τὸ κοῖλο τοῦ νοτίου ἀγ. βήματος ὕψ. 1,70 καὶ περιμέτρου 2,70 φέρει ἓνα
παράθυράκι, ὅπην σχεδόν, ὕψ. 0,27 καὶ πλάτους 0,16.

Τὸ δὲ βόρειο ἀγ. βῆμα ὕψ. 2,30 μ. καὶ περίμετρο 3,75 μ., ἔχει τρεῖς πλε-
ρες καὶ φέρει στο μέσο μονόλοβο παράθυρο ὕψ. 0,88 μ. καὶ πλάτους 0,32 μ.

Τὸ νότιο ἀγ. Βῆμα βρίσκεται σ' ἀπόσταση 0,70 μ. ἀπὸ τὴ γωνία τοῦ τοί-

χου τοῦ ναοῦ, τὸ μεσαῖο σ' ἀπόσταση 2,15 μ. ἀπὸ τὸ νότιο καὶ τὸ βόρειο 1,60 μ. ἀπὸ τὸ μεσαῖο καὶ 0,50 μ. ἀπὸ τὴ γωνιά τοῦ τοίχου.

ΔΥΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ

Καὶ ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ μήκους 12,15 μ. φαίνεται ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ χτιρίου. Ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ τρούλου τοῦ πρόναου ἀποτελοῦσα ἐνιαῖον τοῖχο, ἐνῶ οἱ ἄλλες πλευρὲς τοῦ τρούλου ἀκουμποῦν ἐπὶ τῶν ἀπεδαπέκει ἐσωτερικῶν ἀψίδων καὶ τῶν μεσοτοίχων, διαχωρίζεται δὲ σὲ τρία μέρη, στὸ ἀριστερὸ ὕψους 3,20 μ. καὶ μήκους 3,55 μ., τὸ μεσαῖο ὕψους μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ τρούλου 4,80 μ. καὶ πλάτους 4,50 μ. Στὸ ἀριστερὸ καὶ δεξιὸ μέρος ὑπάρχουν ἀνὰ ἓνα δίλοβο παράθυρο ὕψ. 0,80 μ. καὶ πλάτους 0,75 μ., στὸ δὲ μεσαῖο τὸ ὁποῖο ἐξέχει 1,05 μ. ἀπὸ τ' ἄλλα δυνό, ἡ μοναδικὴ ἀψιδωτὴ θύρα ὕψ. 1,35 μ. καὶ πλάτους 0,70 μ. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ τρούλου παράθυρο ὕψους 0,80 μ. καὶ πλάτους 0,75 μ.

Κάτωθε τοῦ παραθύρου ὁ τοῖχος φέρει ἀψιδωτὴ ἐσοχὴ ὕψ. 1,15 μ. καὶ πλάτους 1,15 μ. πρὸς τοποθέτηση τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου στὸν ὑποῖο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναός.

Ἐὰν στὸ μῆκος τοῦ ναοῦ τῶν 11,25 μ. προσθέσωμε καὶ τὸ 1,05 μ. ποὺ ἐξέχει τὸ μέσο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὸ γενικὸ μῆκος τοῦ ναοῦ θὰ εἶναι 13,15 μ.

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ΝΑΡΘΗΚΑΣ

Καὶ τώρα ἀπὸ τὴ χαμηλὴ θύρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, σκύφτοντας μπαίνομε στὸ ἐσωτερικόν, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει τὴν ἐμφάνιση καὶ κομψότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ καθόσον τοῦτου δὲν ἀποτελείωσε ὁ καλλωπισμὸς καὶ εὐπρέπεια αἰτία τῶν ἐχθρικῶν, ὡς εἰπώθηκε, ἐπιδρομῶν, λιμῶν καὶ ἄλλων δεινῶν.

Ὁ ναὸς ἐσωτερικῶς διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη, στὸ νάρθηκα (πρόναο) καὶ τρία κλίτη, χωρισμένα πετόκορφα μεταξὺ τους διὰ μεσοτοίχων.

Ὁ νάρθηκας εἶναι μιὰ μακροὺλὴ στοῦ μήκους 11 μ. καὶ πλάτους 2,80 μ., ἀπλωμένη ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ τοῦ ναοῦ ὡς τὴν ἄλλη.

Ὁ θόλος, διὰ δυνὸ περὶ τὸ μέσο τριπλῶν τόξων πλάτους 2,30 μ. καὶ ὕψ. 1,55 μ., διαιρεῖται σὲ τρία μέρη, στὸ μεσαῖο, τὸ ὑψηλότερο, καὶ σὲ δυνὸ ἀπεδαπέκει τοῦτου, μικρότερα. Οἱ σειρὲς τῶν τόξων προεξέχουν, ἡ μεσαία κατὰ 0,45 μ. τῆς πρώτης καὶ ἡ κορυφινὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀκουμπᾷ ὁ τρούλος κατὰ 0,12 μ. τῆς μεσαίας.

Οἱ θόλοι τῆς στοᾶς ἔχουν ἔτσι:

Ὁ μεσαῖος θόλος (τροῦλος) ὑπερέχει τοῦ ναοῦ σὲ ὕψος κατὰ 1,60 μ. Οἱ ἄλλοι δυνὸ κατὰ 0,85 μ.

Τὸ φῶς εἰσέρχεται ἀπὸ τὸ κοντόπλατο παράθυρο ποὺ βρίσκεται, ὡς εἰπώθηκε, στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ τρούλου καὶ ἀπ' ἄλλα τέσσερα δίλοβα, δυνὸ σὲ κάθε πλευρὰ, βορείας καὶ νοτίας.

Στὸ δάπεδο, στρωμένον μὲ ἀσβεστοζονίαμα (χορασάνι), μεριὲς μεριὲς καταστρεμμένον, σχηματίζονται μικροὶ ἀβαθεῖς λάκκοι.

ΒΟΡΕΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Τὰ κλίτη, ὅπως εἰπώθηκε, χωρίζονται ἀπὸ τὸν νάρθηκα καὶ μεταξὺ τους δι' ἀσβεστοτοίχων σὰν νὰ ἀποτελοῦν ξεχωριστοὺς ναοὺς στοὺς ὁποίους δύνανται νὰ γίνονται ξεχωριστὲς ἱεροτελεστίες χωρὶς νὰ ἔρχονται σ' ἐπαφὴ οἱ παπάδες καὶ τὸ ἐκκλησίασμα.

Ἀπὸ ἀψιδωτῇ εἰσοδο ὕψ. 1,90 μ. καὶ πλάτ. 0,80 μ. εἰσερχόμαστε στὸ δόρειο κλίτος τὸ ὁποῖον δι' ὁμοίων ἀσβεστοχτίστων μεσοτοιχῶν διαιρεῖται σὲ τρία μέρη, στὸ ἅγιο βῆμα μήκους 2,65 μ. καὶ πλάτους 2,77 μ., τὸν κύριο ναὸ μήκους 2,20 μ. καὶ πλάτους 2,77 μ. καὶ τὸν πρόναο μήκους 1,75 μ. καὶ ὕψους 2,77 μ.

Ὁ τροῦλος τοῦ ἁγ. βήματος καθὼς καὶ οἱ θόλοι τῶν δυὸ ἄλλων μερῶν στηρίζονται ἐπὶ τῶν μεσοτοιχῶν καὶ τοῦ τοίχου τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ. Φωτίζονται δέ, τὸ μὲν ἁγ. Βῆμα ἀπὸ τὰ τέσσερα μονόλοβα παραθυράκια τοῦ τροῦλου, τὸ ἐπίσης μονόλοβο παράθυρο τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ τὸ ὅμοιο τοῦ κοίλου τοῦ ἁγ. Βήματος, ὃ δὲ κύριος ναὸς ἀπὸ τὸ μονόλοβο τῆς βόρειας πλευρᾶς καὶ τέλος ἀπὸ τὸ δίλοβο τῆς βόρειας πλευρᾶς.

Τὰ δάπεδα ὁλόκληρου τοῦ κλίτους εἶναι προχείρως στρωμένα μὲ ἀπελέκτες ἀκανόνιστες ἀσβεστολιθικὲς πλάκες, καὶ οἱ τοῖχοι ἀσυνφάτιστοι στοὺς ὁποίους οἱ τρύπες τῶν σκαλωσιῶν παραμένουν ἀκόμα ἀνοιχτές.

Ἐπὶ τῆς ἀγιοτράπεζας χτισμένης ἐντὸς τοῦ κοίλου τοῦ ἁγ. βήματος, τὸ ὁποῖο ἔχει ἀκτῖνα 1,10 μ. καὶ διάμετρο 1,08 μ. ὑπάρχει μικρὸς τετράγωνος λάκκος καπακωμένος μὲ τὴν πλάκα ἐπὶ τῆς ὁποίας τοποθετοῦνταν τὰ τίμια δῶρα καὶ στοὺν ὁποῖο «τίς οἶδε» τί ἔκρυβαν οἱ καλόγηροι σὲ ἀνώμαλους καιροὺς.

Ἡ πλάκα θρίσκεται σπασμένη ἀπὸ ἱερόσυλους ποὺ ἔψαχναν γιὰ θησαυροὺς.

Ἐπὶ τῆς προσκομιδῆς ὕψους 0,83 μ. καὶ πλάτους 0,45 μ. δὲν ὑπάρχουν ἴχνη ἀναμμένων κεριῶν. Ποιὸς λογαριάζει σήμερα τέτια πράγματα. «Φάγομεν πίομεν αὖριον γὰρ ἀποθανοῦμεν». Ἀλλάξαν οἱ καιροὶ καὶ τὰ πάντα ἐγίναν ἐφήμερα. «Συμπεθέροι καὶ κουμπάροι μιὰ βδομάδα ἔχουν τὴ χάρη».

ΝΟΤΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Ἀπὸ εἰσοδο ἐπίσης ἀψιδωτῇ ὕψ. 1,74 μ. καὶ πλάτ. 1,40 μ. μπαίνομε στὸ νότιο κλίτος.

Καὶ τοῦτο διὰ μεσοτοιχῶν χωρίζεται σὲ τρία μέρη, ἅγιο βῆμα μήκους 1,80 μ. καὶ πλάτους 2,56 μ., κύριο ναὸ μήκους 2,47 καὶ πλάτους 2,56 μ., καὶ πρόναο μήκους 2,45 μ. καὶ πλάτους 2,56 μ.

Κι' ἐδῶ ὁ τροῦλος τοῦ ἁγ. βήματος καὶ οἱ θόλοι τῶν δύο ἄλλων στηρίζονται ὁμοίως ἐπὶ τῶν μεσοτοιχῶν καὶ ἐπὶ τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

Τὸ ἅγιο βῆμα φωτίζεται ἀπὸ τὰ τέσσερα μονόλοβα παράθυρα τοῦ τροῦλου, ὁ κύριος ναὸς ἀπὸ τὸ δίλοβο τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ ὁ πρόναος ἀπὸ τὸ δίλοβο τῆς αὐτῆς πλευρᾶς.

Ὅπως στὸ δόρειο κλίτος ταυτομοίως καὶ ἐδῶ ἱερόσυλοι ἀνοιξαν ὁπῇ ἐπὶ τῆς ἀγιοτράπεζας ποὺ θρίσκεται ἐπὶ τοῦ κοίλου τοῦ ἁγ. βήματος γιὰ κουμμένους μοναστηριακοὺς θησαυροὺς.

Ἀπεδαπένει τῆς ἀγιοτράπεζας ἔχουσας πλάτ. 1,25 μ. καὶ ἀκτῖνα 0,74 μ. ὑπάρχουν δυὸ ἐσοχὲς (μπολίτσες), μιὰ προσκομιδὴ καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τοποθέτηση κεριῶν καὶ ἄλλων μικροπραγμάτων. Ἡ πρώτη ἔχει ὕψ. 0,60 μ. καὶ πλάτος 0,35 μ. καὶ ἡ δεύτερη ὕψ. 0,43 καὶ πλάτ. 0,36 μ.

Στὸ μεταξὺ τῶν δυὸ ἀγίων βημάτων μεσαίου καὶ νοτίου κλίτους, μεσότοιχο, ὑπάρχει κρύπτη (ὀστεοφυλάκιο) μήκους 1,55 μ. καὶ πλάτους 1,07 μ. καὶ ἀνάλογο ὕψος, παραβιασμένο ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νοτίου κλίτους.

Τὰ δάπεδα καὶ τῶν τριῶν χωρισμάτων εἶναι στρωμένα ἀτάκτως μὲ ἀπελέκτες πλάκες.

ΜΕΣΑΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Τὸ κυριώτερο χτίσμα τοῦ ἐσωτερικοῦ εἶναι τὰ μεσαῖο κλίτος.

Ἀπὸ τὸ νάρθηκα, ἀπὸ τετράγωνη δίφυλλη θύρα ὕψ. 1,90 μ. καὶ πλάτους 1,15 μ., τῆς ὁποίας, ἀπὸ τὰ δύο φύλλα στέκεται ὀρθὸ μόνο τὸ δεξιό, καὶ τοῦτο σαρκοφραγμένον, ἐνῶ τὸ ἄλλο λείπει, ὁλόϊσα μπαίνομε στὸ μεσαῖο κλίτος μήκους 7 μ. καὶ πλάτους 5,55 μ.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ μέρη, τὸ ἅγιο βῆμα καὶ τὸν κύριο ναό.

Τὸ ἅγιο βῆμα μήκους 3,95 μ. καὶ πλάτους 1,65 μ. χωρίζεται ἀπὸ τὸν κύριο ναὸ μὲ ἀσβεστόχτιστο τέμπλο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύο ἀψιδωτὲς θύρες, ἡ ὥραία πύλη στὸ μέσο ὕψ. 2,03 μ. καὶ πλάτ. 0,80 μ. καὶ ἀριστερά, ἡ πρὸ τῆς προσκομιδῆς ὕψους 2,15 μ. καὶ πλάτ. 0,76 μ. καὶ οἱ δυὸ χωρὶς θυρόφυλλα, ἐπιτρέπουν τὴ μεταξὺ τούτων ἐπικοινωνίαν.

Ἐπὶ τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ ἱεροῦ διακρίνεται μικρὴ ἐντειχισμένη θύρα ποὺ ὀδηγοῦσε, ὅπως εἰπώθηκε, στὸ ὀστεοφυλάκιο.

Τὸ ἅγιο βῆμα ὑποδιαίρεται σὲ δυὸ μέρη, στὸ ἱερὸ βῆμα (λείτουργο) καὶ τὴν προσκομιδὴν, τὰ ὁποῖα ἐπικοινωνοῦν διὰ τοξωτῆς εἰσόδου ὕψ. 2,10 μ. καὶ πλάτους 1,07 μ.

Οἱ τοῖχοι καὶ τῶν δυονῶν, λείτουργον καὶ προσκομιδῆς, ὥς ἓνα μέτρο ἀπὸ τὸ ἔδαφος φέρουν διακοσμητικὰς παραλληλόγραμμες γραμμὰς καὶ ἀπεκεί καὶ ἀπάνου παλιὰς τοιχογραφίας ὁλόσωμων ἀγίων οἱ ὁποῖοι χειροκρατοῦν ξεδιπλωμένους παπύρους περιέχοντας εὐαγγελικὰ ρητά. Ἐπὶ τοῦ κοίλου τοῦ ἱεροῦ πλάτ. 2,25 μ. καὶ ὕψ. 1,35 μ. ἡ Θεοτόκος ἔχουσα μπροστά της τὸ Χριστὸ βρέφος ἀπλώνει τὰ χεῖρια εὐλογοῦσα, ἐπὶ δὲ τοῦ τρούλου ὁ Παντοκράτορας ἐντὸς στεφάνης περιέχουσας ὁλόκληρα ρητά, σὲ βυζαντινὴ γραφὴ ἀγναντεύει κάτω τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας. Ἐπίσης οἱ τοῖχοι καὶ ὁ θόλος τῆς προσκομιδῆς καλύπτονται ἀπὸ ἀγιογραφίαις καθὼς καὶ οἱ πλευρὲς τῆς εἰσόδου ἀπὸ τὸν ἅγ. Στέφανο καὶ τὸν ἅγ. Ρωμανὸ τὸν Μελωδό.

Στὸ μέσο τοῦ ἱεροῦ ἐγείρεται ἀσβεστόχτιστη, τετραγώνου σχήματος, ἡ ἁγία Τράπεζα ὕψ. 1,10 μ., μήκ. 0,68 μ. καὶ πλάτ. 0,63 μ.

Τὸ δάπεδο ἦταν στρωμένο μὲ ὥραϊες τετραγωνισμένες λιθαρόπλακες ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζονται ἀναποδογυρισμένες μερικὲς.

Στὴ δυτικὴ γωνιά τοῦ νότιου μεσότοιχον ἀναπαύεται ἐπὶ τοῦ δαπέδου τετράγωνον κιονόκρανον ὕψ. 0,33 μ., πλάτ. 0,43 μ. καὶ μήκ. 0,43 μ. χρησιμοποιούμενον γι' ἀκουμπιστήρι τοῦ ἱεροῦ τοῦ, προερχόμενο ἀπὸ ἀρχαῖο ἱερό.

Ὁ θόλος τοῦ λείτουργον στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τέμπλου καὶ τῶν μεσοτοιχῶν, ὁ δὲ ἡμίθολος τῆς προσκομιδῆς ἐπὶ τοῦ μεσοτοιχοῦ.

Ἀμυδρὸ φῶς φωτίζει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἁγίου βήματος εἰσερχόμενο ἀπὸ τὸ δίλοβο παράθυρον τοῦ κοίλου τούτου.

Ὁ ὑψηλότερος θόλος τοῦ μεσαίου τρούλου μὲ τὸν χαμηλότερον τοῦ κυρίως ναοῦ σχηματίζει στανρό. Γι' αὐτὸ οἱ τέτοιου εἶδους ναοὶ φέρουν τ' ὄνομα «στανρεπίστεγοι».

Ἀπὸ τὸ λείτουργο ἐπιστρέφομε στὸν κύριον ναὸ μήκους 5,13 μ. καὶ πλάτ. 5,55 μ. Στὸ μέσο τούτου ὀρθοστέκονται δυὸ ὀλοστρογγυλοὶ ἀσβεστομένεες κίονες περιμέτρου 1,40 μ., σὲ ἀπόσταση 2,20 μ. ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Στὴ δυτικὴ δὲ πλευρὰ ἀπέναντι τούτων προσκολλοῦνται ἄλλοι δυὸ τετράγωνοι. Ἐπὶ τῶν σιγμένων ἀψίδων τῶν τέσσερων τούτων κίωνων καὶ τῶν μεσοτοιχῶν ἀκουμπάει ὁ κεντρικὸς θόλος καὶ τ' ἀπεδαπέχει ἡμιθόλια.

Οἱ στρογγυλοὶ κίονες οἱ ὁποῖοι ἀρχικῶς ἦσαν πρασινοβαμμένοι καπελῶνται μὲ τετράγωνα κιονόκρανα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ βόρειον, ποὺ φέρει ἀνάγλυφα γεῖσα, προέρχεται ἀπὸ ἀρχαῖο τέμενος.

Ὁ κύριος ναὸς τοῦ μεσαίου κλίτους ἐπικοινωνοῦσε μὲ τοὺς ὁμοίους τοῦ τῶν δύο ἄλλων, μὲ θύρες οἱ ὁποῖες τώρα εἶναι ἐντειχισμένες καὶ ἡ μὲν βόρεια ἔχει ὕψος 1,70 μ. καὶ πλάτος 0,75 μ. ἡ δὲ νότια ὕψ. 1,85 καὶ πλάτ. 0,60 μ.

Ἐπὶ τοῦ τέμπλου διακρίνονται θολὰ πέντε καταχνιασμένες εἰκόνες (τοιχογραφίες) τῶν: ἁγ. Δημητρίου, Παναγίας, Χριστοῦ, Ἰωάν. Προδρόμου καὶ δεύτερη Ἁγ. Δημητρίου. Στὰ δυὸ πάλι ἄκρα τοῦ τέμπλου ἐπὶ τῶν μεσοτοιχῶν, βορείως ὁ ἁγ. Δονάτος καὶ νοτίως ὁ ἁγ. Χαράλαμπος σὲ φυσικὸ μέγεθος.

Τὸ φῶς εἰσέρχεται ἀπὸ τὰ δίλοβα παράθυρα τῶν μεσοτοιχῶν.

Τὸ δάπεδο ἦταν στρωμένο μὲ ὠραῖες ἀσβεστολιθικὲς πλάκες ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζονται μερικὲς σαλεμένες ἀπὸ τὶς θέσεις τους. Ἡ μεγαλύτερη ἔχει μῆκος 2,20 μ., πλάτ. 1,05 μ. καὶ πᾶχος 0,08 μ.

ΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Ἐλάχιστα τὰ σκεύη τοῦ ναοῦ. Ἐνα μισοκαταστρεμμένο ἀναλόγιο, δυὸ μαμονάλια ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα χάλκινο καὶ τ' ἄλλο ξύλινο, μιὰ κινητὴ εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέα, ἓνα κομμάτι πανὶ κορμασμένο ἐπὶ τῆς ὠραίας Πύλης μήκους 1,50 μ. καὶ πλάτ. 0,70 μ. μιὰ χάλκινη ἀπλάδα (δίσκος), ἓνα θυμιατό, μιὰ μικρὴ εἰκόνα ἀναρτημένη ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ, μικρὸν χάλκινον πολυέλαιον, πέντε γυαλοπότηρα κορμασμένα στὸ τέμπλο γιὰ καντήλες, μιὰ χορταρόσκουπα καὶ ἓνας ξύλινος τρίποδας γιὰ τὸν κανδηλανάφτη.

Δυὸ μέτρα ἔξωθεν τοῦ ἁγίου βήματος διακρίνονται θεμέλια παλαιότερου ἀσβεστόχτιστου χτισίου.

ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Σ' ἀπόσταση 8,50 μ. νοτίως τοῦ ἁγ. Δημητρίου ὑπάρχει καὶ δεύτερος ναός, ὁ ἁγ. Γεωργίος μήκους 14,60 μ. καὶ πλάτ. 5 μ. τοῦ ὁποῖου τὰ 4,45 μ. βρίσκονται ἐρειπωμένα.

Ἡ τοιχοποιία καὶ τουτουνοῦ εἶναι βυζαντινὴ ἀλλὰ κατώτερης τέχνης καὶ κατασκευῆς.

Ἐσωτερικῶς διαιρεῖται σὲ τρία μέρη, σὲ ἅγιο βῆμα, μήκους 2 μ. καὶ πλάτους 4 μ., κύριο ναὸ μήκους 6,35 καὶ πλάτ. 4 μ. καὶ ἐρειπωμένο πρόναο μῆκ. 3,50 μ. καὶ πλάτους 4 μ.

Οἱ τοιχογραφίες τοῦ ἁγ. βήματος εἶναι ὅμοιες μὲ τοῦ ἁγ. Δημητρίου, μὲ τοὺς ἴδιους ἁγίους. Ἡ προσκομιδὴ σκεπάζεται μὲ τὴν ἁγιογραφία τῆς ἀποκαθλώσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ τοῦ τέμπλου δὲ μόλις διακρίνονται ἵχνη πέντε ἁγίων.

Τὸ δάπεδο ἱεροῦ καὶ κυρίως ναοῦ εἶναι καινούργιο πλακοστρωμένο μὲ μικρὲς τετράγωνες πέτρες.

Ἐγυραν τ' ἀπόσκια καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπωμένων κελιῶν, ἀποθηκῶν καὶ ἡγουμενείου κειμένων δυτικῶς τοῦ ἁγ. Γεωργίου, οἱ ἀράχνες ἀπλώνουν τὰ πανιά τους, τὶς ἐντομοπαγίδες. Καιρὸς ν' ἀναχωρήσουμε, ἀλλὰ προτοῦ φύγουμε ἂς ρίξωμε μιὰ ματιὰ ἀκόμα γύρω.

Κι' οἱ δυὸ ναοὶ μαζί μὲ τὰ μοναστηριακὰ χαλάσματα καὶ τὸν αὐλοπερίβολο περικλείονται ἀπὸ ἀσβεστόχτιστη μάντρα.

Στὸ κομμάτι τῆς μάνδρας τὸ ὁποῖο προσδένει ἀνατολικά τοὺς ναοὺς ὑπάρχει μικρὴ θύρα ἐντειχισμένη. Ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου δι' ἐξωτερικῆς λιθαρόσκαλας γίνεται ἡ ἀναρρίχηση ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ δι' ἑτέρας ἐσωτερικῆς ὁμοίας ἢ κατὰ βαση ἐντὸς τοῦ περιβόλου. Πολλοὶ ναοὶ εἶχαν τέτοιες σκάλες στὰ χρόνια τοῦ Τούρκου γιὰ νὰ μὴ μποροῦν οἱ ἀγάδες νὰ μπάζουν ἄλογα στοὺς ἱεροὺς χώρους.

Ἡ κυρία ὁμῶς εἴσοδος ποὺ ὁδηγεῖ στὰ οἰκήματα τῆς μονῆς βρίσκεται στὸ νότιο μέρος μεταξὺ τῆς μάνδρας καὶ τῆς ΝΔ γωνίας τοῦ ἁγ. Γεωργίου.

Τοῦ ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Καθηγητοῦ - Φιλολόγου

ΕΘΙΜΑ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Πρόλογος

Ἐργασία μου μετ' τὸ ἀνωτέρω θέμα εἶχα ὑποβάλει πρὸ τριετίας ὡς πτυχικὴ ἔργασία στὸ μάθημα τῆς Λαογραφίας¹, στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων (καθηγητὴς κ. Δ. Λουκᾶτος).

Θεώρησα ὅμως σκόπιμο νὰ δώσω τὸ ὑλικὸ αὐτὸ γιὰ δημοσίευση καὶ μέσω τῶν σελίδων τῆς ἀγαπητῆς μας «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», γιατί 1) τὸ θέμα εἶναι καθαρὰ ἐρευνητικὸ καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρώτη ὕλη γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται ἄμεσα μετ' αὐτό, 2) γιατί πιστεύω πὼς ἔτσι συμβάλλω κι ἐγώ, ἔστω καὶ μετ' μικρὴ προσφορά, στὴν ἐρευνα καὶ τὴν συλλογὴ τῶν ἐθίμων τοῦ Ἡπειρωτικοῦ μας χώρου.

Θέλω δὲ νὰ πιστεύω καὶ τὸ εὐχομαι ὁλόψυχα, ὅτι ἡ μικρὴ μου αὐτὴ προσπάθεια θὰ εὕρῃ πολλοὺς καὶ ἀξιόλογους μιμητές, ἰδίως μεταξὺ τῶν νέων συναδέλφων καὶ ἐπιστημόνων καὶ ἔτσι ὅλοι μαζί θὰ συμβάλωμε ἀκόμα περισσότερο στὴν προαγωγὴ καὶ ἐξέλιξη τῆς Λαογραφίας μας.

Οἱ λόγοι ποὺ μετ' παρεκίνησαν νὰ διαπραγματευθῶ τὸ θέμα τῶν ἐθίμων θεμελίων καὶ στέγης στὴν Ἡπειρὸ, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Πρῶτον: Τὰ ἔθιμα αὐτά, ὅπως καὶ γενικότερα ὅλα τὰ ἔθιμα τὰ παλιά, ὅσο ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς προχωρεῖ μετ' ἀλματώδη ἐξέλιξη καὶ ὅσο μετ' τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀτονεῖ ἡ πίστις στὰ «ταμποῦ» καὶ τῶν πρὸ ἀπομεμακρυσμένων περιοχῶν μας, χάνονται καὶ σβύνουν.

Δεύτερον: Στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μου, τὴν Ἡπειρὸ, μπορεῖ κανεὶς νὰ συγκεντρώσῃ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔθιμα, διότι ἀπὸ τὰ παλιά ἀκόμα χρόνια καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ ἐποχὴ οἱ Ἡπειρώτες φημίζονταν γιὰ τὴν

1) Τὸ πρωτότυπο τῆς ἐργασίας μου βρίσκεται στὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων, πλουτισμένο μάλιστα μετ' πολλὰς φωτογραφίες, τὶς ὁποῖες δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ δημοσιεύσω ὅλες ἐδῶ. Εἶναι ὅμως στὴ διάθεση κάθε ἐρευνητῆ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες ἐργασίες τοῦ λαογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Πανεπιστημίου μας.

ΤΩΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ἄν καὶ ἡ μονὴ ἔχει κερυχθεῖ ἀρχαιολογικὸ μνημεῖο καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία ἔχει ἐπισκευάσει κάμποσα μέρη τὰ ὁποῖα ὁ χρόνος ἔχει βλάψῃ, τὸ μνημεῖο τοῦτο φαίνεται νὰ θέλει περισσότερη φροντίδα γιὰ νὰ κρατηθῇ ὡς ἔχει, ἰδίως στοὺς τοίχους ποὺ φυτρώνουν πρινάκια ἀπὸ τὰ βελάνια ποὺ κουνάλοῦν οἱ ποντιζοὶ στὰ λιμέρια τους.

Συνεχίζεται

τέχνη τους, εἴτε ὡς χτίστες, εἴτε ὡς μαραγκοί, εἴτε ὡς ἄλλοι ἐπαγγελματίες. Μάλιστα, ἂν κανεῖς ἐπισκεπτὴ Ἑπειρωτικὰ χωριά, κυρίως τὰ Τζουμέρκα, τὴν Κόνιτσα, τὴν Πυρσόγιαννη, τὰ Γραμμενοχώρια, θὰ βρῇ ἐκεῖ πολλοὺς τέτοιους «μαστόρους» καὶ θὰ μάθῃ πολλὰ πράγματα.

Ἡ συλλογὴ δὲ τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ τέτοιους Ἑπειρωτὲς «μαστόρους» ἔχει καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα. Οἱ τεχνῖτες αὐτοὶ δὲν ἐργάζονταν μόνο στὴν Ἑπειρο, ἀλλὰ γυρνοῦσαν ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔτσι μποροῦν νὰ σὲ πληροφορήσουν καὶ γιὰ τὰ ἔθιμα τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν περιοχῶν.

Τρίτον: Ἡ σύγχρονη βιβλιογραφία, ὅση τουλάχιστον μπόρεσα νὰ ἐρευνήσω, εἶναι πολὺ φτωχὴ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν ἐθίμων θεμελίων καὶ στέγης. Ἀναφέρονται βέβαια τέτοια ἔθιμα, ἀλλὰ ἐλάχιστα καὶ εὐκαιριακὰ μαζὶ μὲ ἄλλες πληροφορίες.

Γι' αὐτὸ πιστεύω πὼς ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη θὰ εἶναι καλὴ πηγὴ γιὰ ὅσους τὴν χρειασθοῦν καὶ εὔχομαι ν' ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχὴ γιὰ μιὰ συστηματικότερη μελέτη τοῦ θέματος, ποὺ ἀληθινὰ εἶναι πολὺ πλούσιο.

Στὴν ἐργασία μου περιέχονται ἔθιμα θεμελίων καὶ στέγης ἀπὸ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑπειρο². Ἡ συγκέντρωση δὲ τοῦ ὑλικοῦ τουλάχιστον τοῦ περισσοτέρου, ἔγινε μὲ προσωπικὴ μου ἐπίσκεψη στὰ περισσότερα χωριά. Μὲ βοήθησαν ὅμως καὶ ἀρκετοὶ φίλοι καὶ συνάδελφοι τοὺς ὁποίους θερμὰ εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τίς στήλες αὐτές³.

Οἱ πληροφορίες εἶναι παρμένες ἀπὸ «πρῶτο χέρι», ἔχουν διασταυρωθῇ δὲ ἀπὸ 2 - 3 ἀνθρώπους, ὅπου ὑπῆρχαν ἀμφιβολίες γιὰ κάτι.

Τὸ θέμα εἶναι χωρισμένο σὲ δυὸ κεφάλαια:

Α' Ἑθιμα θεμελίων.

Β' Ἑθιμα στέγης.

Στὸ τέλος παραθέτω καὶ φωτογραφίες ποὺ πῆρα ὁ ἴδιος κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐργασιῶν καὶ διάφορα σχεδιαγράμματα.

Εἰσαγωγή ¶

«Σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους τῆς πατρίδας μας, γράφει ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς⁴, σ' αὐτὰ τὰ ξερὰ καὶ γυμνὰ χώματα, πάνω σ' αὐτὰ τὰ κακοτράχαλα βουνά μας, ἔζησαν, χάρηκαν, ἀγάπησαν καὶ πέθαναν γενιὲς πολλὲς ἀνθρώπων χωρὶς καμμιά διακοπὴ. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν παλιῶν παραλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς νέους καὶ μεταβιβάζονται συνέχεια στοὺς ἀπογόνους των. Ἔτσι συνεχίζεται ἀδιάκοπα ἡ ἀλυσίδα ποὺ δένει τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον».

Βέβαια ἔγιναν καὶ γίνονται ἀκόμα καὶ σήμερα πολλὲς προσπάθειες ἀποκοπῆς ἀπὸ τὸ παρελθόν, κυρίως γιὰ ἔθιμα ποὺ σήμερα θεωροῦνται ξεπερασμένα ἢ ἀναχρονιστικά, ὅστερα ἀπὸ τὴν ἀλματώδη ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Δυστυχῶς ὅμως, ὅσο κι ἂν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς προσπαθῇ νὰ ξεριζώσῃ αὐτὲς τίς παραδόσεις, τοὺς θρύλους, ἀκόμα καὶ τίς δεισιδαιμονίες, δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ γιατί αὐτὰ ἔχουν ριζώσει βαθιὰ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας.

2) Ἡ συλλογὴ τοῦ ὑλικοῦ αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἔγινε ὅταν ἐπηρετοῦσα, ταυτόχρονα μὲ τὴ φοίτησή μου, ὡς ἑφεδρὸς Ἀξιολὸγος εἰς τὸ τάγμα Ἑθνοφυλακτικῆς Ζήτησης. Γι' αὐτὸ εἶχα τὴν εὐχέρεια νὰ συγκεντρώσω στοιχεῖα ἀπὸ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑπειρο.

3) Ἀντᾶμαι εἰλικρινὰ ποὺ δὲν μπορῶ ὀνομαστικὰ νὰ μνημονεύσω ὅσους μὲ ἐβοήθησαν καὶ τοῦτο διότι δὲν κράτησα τὸ ἀρχεῖο μὲ τὸ ὑλικὸ ποὺ μοῦ ἔδωσαν.

4) Κ. Θ. Δημαρᾶς «Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐκδ. 3η 1964, σελ. 5.

Γιατί χωρίς αυτά κανένας λαός δεν μπορεί να σταθῇ. "Όλα αποτελοῦν μιὰ γερὴ ἀλυσίδα πὺν ἐνώνει γερὰ τὸ χιὲς μὲ τὸ σήμερα καὶ μὲ τὸ αὔριο. Μοῦ δόθηκε, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἔρευνάς μου, ἡ εὐκαιρία νὰ διαπιστώσω ὅλοφάνερα πόσο δεμένος εἶναι ὁ ἑλληνικὸς λαός, πόσο δεμένοι εἴμαστε ὅλοι μας μὲ τὴν παράδοση, μὲ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα πὺν κληρονομήσαμε ἀπὸ τοὺς προγόνους μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἔθιμα θεμελίων

Κατὰ τὴν τελετὴ τῶν ἐγκαινίων ἐνὸς σπιτιοῦ ἢ ἐνὸς ἄλλου ἀξιόλογου κτιρίου, σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τῆς Ἠπείρου ἔχουν ἔθιμο νὰ σφάζουν ἓνα «σφαχτό», κόκκορα, ἀρνί, κατσίκι, κριάρι κλπ. Τὸ εἶδος τοῦ σφαχτοῦ ἐξαρτᾶται πάντα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια τοῦ ιδιοκτήτη καὶ ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου πὺν ἐγκαινιάζεται.

Συνήθως τὸ σφάγιο εἶναι προϊόν τοῦ ιδιοκτήτη. Συμβαίνει ὅμως πολλὰς φορές ἓνας νὰ μὴν ἔχῃ δικό του «βιός»⁵⁾, ὁπότε εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀγοράσῃ ἀπὸ ἄλλο συγχωριανό του ἢ ξένον. Τότε τὸ πρῶτο καὶ βασικὸ πὺν προσέχει ὁ ἀγοραστής εἶναι τὸ σφάγιο πὺν θ' ἀγοράσῃ νὰ προέρχεται ἀπὸ ἄνθρωπο καλὸ, τίμιο, εὐλικερινὸ καὶ καλὸν οἰκογενειάρχῃ. Δεύτερον, φροντίζει τὸ ζῶο νὰ εἶναι συνήθως ἀρσενικό, γιατί πιστεύει πὺς τὸ ἀρσενικό, ὡς ἰσχυρότερο τοῦ θηλυκοῦ, θὰ εἶναι καὶ πὺς «γονιμίζοι»⁶⁾. Τρίτο, φροντίζει τὸ σφαχτὸ νὰ μὴν εἶναι μαύρου χρώματος γιατί δὲν τὸ ἔχουν σὲ καλὸ τὸ χρῶμα αὐτό. Συνήθως προτιμοῦν τὸ ἄσπρο ἢ τὸ κοκκινωπὸ χρῶμα σὰν πὺς χαρούμενα.

Τὶς λεπτομέρειες αὐτές, σήμερα τουλάχιστον τὶς προσέχουν περισσότερο σὲ χωριά πὺν εἶναι ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, γιατί τὰ μεγάλα χωριά καὶ κυρίως αὐτὰ πὺν βρίσκονται κοντὰ σὲ πόλεις θεωροῦν αὐτές τὶς λεπτομέρειες σὰν προλήψεις τῶν παλιῶν.

Τὸ ἀρνὶ ἢ γενικότερα τὸ «σφαχτό» ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τί θὰ εἶναι αὐτό, τὸ σφάζουν, γιατί πιστεύουν πὺς μὲ τὸ αἷμα τοῦ ζώου τὸ κτίριο θὰ γίνῃ πὺς στέρεο καὶ πὺς σίγουρο. Πολλοὶ μάλιστα πιστεύουν πὺς ὅσο περισσότερο ἀξίζει τὸ ζῶο πὺν θὰ σφάζουν, τόσο πὺς γερὸ καὶ ἀνθεκτικὸ θὰ εἶναι τὸ ἔργο πὺν θεμελιώνεται. Ἡ συνήθεια αὐτὴ τοῦ σφαξίματος ἐνὸς ζώου κατὰ τὴν τελετὴ τῶν ἐγκαινίων, δὲν ἀπαντᾶται μόνον στὴν Ἠπειρο. Τὴν βρίσκουμε καὶ σὲ ἄλλα διαμερίσματα τῆς χώρας μας.

Ἔτσι π.χ. καὶ στὴ Θράκη⁷⁾ «στὸ θεμέλιο σφάζουν ἀρνὶ ἢ κόκκορα σύμφωνα μὲ τὴν δύναμη τοῦ νοικοκύρη. Τὸ αἷμα τὸ ρίχνουν στὰ θεμέλια γιὰ νὰ στεργιώσουν». Μὰ καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς ἀπαντᾶ αὐτὸ τὸ ἔθιμο. Ὁ Ν. Πολίτης⁷⁾, στὴ μικρὴ εἰσαγωγὴ πὺς προτάσσει στὴν παραλογὴ «Τὸ γιοφύρι τῆς Ἀρτας» γράφει «παρὰ πλείστοις λαοῖς ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι πρὸς στερέωσιν καὶ προφύλαξιν ἀπὸ οἰουδήποτε κινδύνου παντός κτίσματος ἀπαιτεῖται νὰ προσηλωθῇ εἰς αὐτὸ ζῶον, κατοχυρτούμενον εἰς τὰ θεμέλια ἢ ἐντειχιζόμενον. Ὅσον δ' εὐγενέστερον εἶναι τὸ ζῶον, τόσο μὲγαλύτεραν θεωρεῖται ὅτι ἔχει δύναμιν πρὸς προστασίαν τοῦ κτίσματος».

5) Οἱ λέξεις πὺς σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο εἶναι ἰδιοματικές. Στὸ τέλος τῆς ἐργασίας παραθέτω πίνακα ἰδιοματικῶν λέξεων.

6) «ΘΡΑΚΙΚΑ» τριμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «Θρακικοῦ κέντρου», τομ. Α. σελ. 417, Ἀθῆναι 1928.

7) Ν. Γ. Πολίτης: Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλ. λαοῦ σελ. 182.

Μὰ καὶ ἀρχαῖοι ἐλληνικοὶ μῦθοι καθὼς καὶ βυζαντινὲς παραδόσεις ἀναφέρουν τέτοιες θυσίαι καὶ μάλιστα θυσίαι ἀνθρώπων γιὰ τὴ θεμελίωση μεγάλων οἰκοδομημάτων ἢ μεγάλων ἔργων. Αὐτὸ τουλάχιστον μᾶς διδάσκει καὶ τὸ ποίημα «ΤΟ ΠΙΟΦΤΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ». «Ὅταν οἱ 45 μᾶστοροι καὶ οἱ 60 μαθητάδες μοιρολογοῦσαν καὶ κλαίγανε, γιατί πήγαιναν οἱ κόποι τους χαμένοι, τὸ πουλάκι, αὐτὸς ὁ ἀπὸ μηχανῆς Θεός, τοὺς συμβούλει:

«Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὀρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴν γυναῖκα,
πῶρχειται ἀργὰ τ' ἀποταχὺ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα»⁸.

Ζητάει δὲ τὸ πουλάκι τὴν ἀνθρώπινη θυσία καὶ μάλιστα τὴν τόσο ἀκριβῆ καὶ πολύτιμη γιὰ τὸν πρωτομάστορα, γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ ὅτι πάντα τὰ μεγάλα ἔργα ἀπαιτοῦν καὶ ἀνάλογα μεγάλες θυσίες.

Τέτοιες θυσίες ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας γιατί πίστευαν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ πάλι ὁ Ν. Πολίτης⁹, ὅτι «ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος ὑπετίθετο ὅτι διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔχουν αἱ ἐπὶ γῆς ἀπολελυμένοι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ψυχαί, ἠδύνατο νὰ προσλαμβάνῃ κατὰ βούλησιν παντοίας μορφάς, καὶ εἶχε ῥώμην ὑπεράνθρωπον, προσωρισμένη δὲ νὰ φυλλάττῃ καὶ περιέπῃ τὸ οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον προσηλῶθη, ἦτο φοβερὰ εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ τὸ παραβλάψωσι καὶ ἱκανὴ ν' ἀποτρέπῃ τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸ κινδύνους. Στοιχεῖο τοῦ οἰκοδομήματος, διὸ στοιχειώσις ἐλέγετο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἢ διὰ θυσίας οἰκοδομησις».

Τὸ ζῶο στὰ περισσότερα μέρη τὸ σφάζει ὁ πρωτομάστορας. Μπορεῖ ὅμως νὰ τὸ σφάξῃ καὶ ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ. «Ὅταν σφάζουν τὸ σφάγιο τὸ τοποθετοῦν μετὰ τὸ μέτωπο πρὸς τὸν ἥλιο, γιὰ νὰ ἔχῃ τὸ ζῶο τὸν ἴσκιό πίσω του. Μετὰ τὸ αἷμα του μετὰ ῥαντίζουν γύρω - γύρω ὅλα τὰ θεμέλια (χωριὰ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων). Σ' ἄλλα ὁμοίως χωριὰ (περιοχὴ Ζίτσης) ῥαντίζουν μόνον τὶς τέσσερις γωνίες καὶ σ' ἄλλα μόνον τὴν μιὰ γωνία. Στὸ χωριὸ Γαρδίκι τῆς Παραμυθιάς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ῥάντισμα τῶν θεμελίων μετὰ αἷμα κόβουν καὶ τὸ κεφάλι τοῦ ζῶου καὶ τὸ ἀφήνουν μέσα στὰ θεμέλια πιστεύοντας πὺς ἔτσι θὰ στεριώσῃ καλύτερα τὸ οἰκοδόμημα. Στὸ Ἀνθοχώρι Μετσόβου σφάζουν τὸ ζῶο καὶ καθὼς τρέχει τὸ αἷμα τὸ περιφέρουν σέρνοντας στὰ θεμέλια γιὰ νὰ ποτιστοῦν ὅλα μετὰ τὸ αἷμα.

Τὸ σφάγιο μετὰ τὸ παίρνει ὁ νοικοκύρης καὶ μ' αὐτὸ ἐτοιμάζει τραπέζι γιὰ τοὺς μαστόρους. Μετὰ τὸ ῥάντισμα τῶν θεμελίων ὁ παπὰς ἀρχίζει τὶς εὐλογίες. Πρέπει νὰ σημειώσω πὺς τὴν παρουσίαν τοῦ παπᾶ σήμερα σὲ πολλὰ χωριὰ, ιδίως σὲ κεφαλοχώρια ἢ σὲ χωριὰ κοντὰ στὶς πόλεις, δὲν τὴν θεωροῦν ἀπαραίτητη.

Πρὶν ἀπὸ 20 - 30 χρόνια ὁμοίως, ὅπως μετὰ βεβαίησαν πολλοὶ χωρικοί, ἡ παρουσία τοῦ παπᾶ ἦταν ἀπαραίτητη καὶ χωρὶς τὶς εὐλογίες καὶ τῆς ἐκκλησίας δὲν γίνονταν θεμέλια. Ἡ ἀτονία αὐτοῦ τοῦ ἔθιμου, ἔχει κατὰ τὴν γνώμη μου τὴν ἀκόλουθη ἐξήγηση:

Οἱ περισσότεροι ἰδιοκτῆτες σήμερα ἀναθέτουν τὴν κατασκευὴ τοῦ σπιτιοῦ τῶν ἢ ἐνὸς ἄλλου ἔργου σὲ ἐργολάβους οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνουν ὅλες τὶς ὑποχρεώσεις τῆς οἰκοδομῆς καὶ παραδίδουν στὸν ἰδιοκτῆτη τὸ κλειδί.

«Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ γίνουν τὰ ἐγκαίνια τοῦ σπιτιοῦ, παρίσταται μὲν καὶ ὁ νοικοκύρης μόνος του ἢ μετὰ τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλὰ ἀφοῦ ἄμεσος ὑπεύθυνος εἶναι ὁ ἐργολάβος δὲν θεωρεῖ καθῆκον του νὰ καλέσῃ τὸν παπὰ. Ὁ ἐργολάβος πάλι ἐλάχιστα ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ ἂν ἔρθῃ ὁ παπὰς γιὰ εὐλογίες ἢ ὄχι καὶ ἔτσι τὸ

8) Ν. Γ. Πολίτης: «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ» σελ. 132.

9) Ν. Πολίτου: ἐνθ. ἀν. σελ. 131.

ἔθιμο αὐτὸ ἀρχίζει σιγὰ - σιγὰ νὰ ἀτονῇ καὶ νὰ παραμελῇται. Φυσικὰ δὲν λείπουν καὶ οἱ ἰδιοκτῆτες ποὺ νὰ μὲν δίνουν «ἐργολαβία» τὴν οἰκοδομὴν τους, ἀλλὰ στὰ ἐγκαίνια καλοῦν οἱ ἴδιοι τὸν παπὰ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι λίγοι καὶ συνεχῶς γίνονται λιγότεροι.

Μετὰ τὸν ἀγίασμό ἢ ὅπου δὲν κάνουν ἀγίασμό μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ «θεμελίου λίθου» ἀπὸ τὸν πρωτομάστορα ὁ νοικοκύρης ρίχνει μιὰ χρυσὴ λίρα μέσα στὰ θεμέλια γιὰ νὰ τὰ «χρυσώσῃ». Ὅποιος δὲν ἔχει χρυσὸ νόμισμα ρίχνει κέρματα μεταλλικὰ γιὰ νὰ τὰ «σιδερώσῃ». Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ ὅσοι παρευρίσκονται στὴν τελετὴ ρίχνοντας καθένας ὅ,τι ἔχει εὐχαρίστησι. Σὲ πολλὰ χωριά (Δωδωνοχώρια) πιστεύουν πὺς μὲ τὰ χρήματα ποὺ ρίχνονται στὰ θεμέλια ὅχι μόνον γίνονται στέρεο τὸ χτίριο, ἀλλὰ θὰ εἶναι καὶ πάντα πλούσιο. Τὰ χρήματα στὸ τέλος τὰ πιάσει ὁ πρωτομάστορας καὶ τὰ μοιράζεται μὲ τοὺς ἄλλους συνεργάτες καὶ βοηθούς του.

Σὲ μερικὰ χωριά, κυρίως στὴν περιοχὴ τῆς Ζίτσας, ὁ νοικοκύρης δὲν ἀσημώνει τὸ χτίριο κατὰ τὴν τελετὴ τῶν ἐγκαινίων, ἀλλὰ ἀφοῦ προχωρήσῃ ἡ κατασκευὴ κάπως καὶ φθάσουν στὶς γωνίες. Πηγαίνει τότε κυρὰ τὸ βράδυ καὶ σὲ κάθε γωνιά βάζει λίγα νομίσματα, ὅ,τι ἔχει εὐχαρίστησι —γιατὶ τὸ ποσὸν δὲν καθορίζεται ἀπὸ κανέναν— καὶ σκεπάζει αὐτὰ μὲ λίγη λάσπη, γιὰ νὰ τὰ βροῦν τὸ ποῦ αἱ τεχνίτες.

Πάντως τὸ «χρυσώμα» τῶν θεμελίων μὲ νόμισμα χρυσὸ ἢ τὸ «σιδερώμα» μὲ κέρματα θεωρεῖται σήμερα ἀπαραίτητο. Σὲ μερικὰ χωριά καὶ ἐπαρχίας Δωδώνης οἱ χτίστες δὲν ἀρχίζουν τὸ χτίσιμο ἂν ὁ νοικοκύρης δὲν ρίξῃ χρήματα, γιατί πιστεύουν πὺς τὸ σπῖτι τότε δὲν θὰ γίνῃ στέρεο καὶ ἐπομένως ἀδίκῃ θὰ κοπιᾶσουν.

Κατὰ τὴν τελετὴ τῶν ἐγκαινίων σὲ πολλὰ χωριά καὶ ἰδίως στὰ ὄρεινὰ πρέπει ἀπαραίτητως νὰ βρίσκονται ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἐπίσης παρευρίσκονται καὶ πολλοὶ συγγενεῖς, γείτονες καὶ φίλοι. Ἄλλοι στέλνουν καὶ «καλέσματα» σὲ συγγενεῖς τῶν ποὺ βρίσκονται σὲ γειτονικά χωριά (ἐπαρχία Θυάμιδος). Σ' ἄλλες περιοχὲς δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητη ἡ παρουσία κανενός, οὔτε προσκλήσεις στέλνονται, ἀλλὰ παρευρίσκονται στὰ θεμέλια ὅσοι συμπτωματικὰ βρεθοῦν ἐκεῖ αὐτὴ τὴ στιγμῇ.

Σὲ μερικὰ χωριά, κυρίως στὴν περιοχὴ τῆς Ζίτσας, στὸ θεμέλιο λίθο ὁ πρωτομάστορας χαράσσει ἓνα σταυρό. Ἡ πρώτη αὐτὴ πέτρα τοποθετεῖται πάντα στὴν ἀνατολικὴ γωνία τῶν θεμελίων. Ὁ σταυρὸς χαράζεται στὴν πέτρα γιὰ νὰ ἔχῃ τὸ σπῖτι τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ εἶναι πάντα εὐτυχισμένο.

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου. Δὲν ξέρω ἀπὸ πότε χρονολογεῖται, πάντως οἱ Βυζαντινοὶ τὸ τηροῦσαν. «Στὸν θεμέλιο λίθο, ἐχαράσσετο σταυρὸς προτοῦ τοποθετηθῆ» μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φαίδων Κουκουλές¹⁰.

Κάτω ἀπὸ τὴν πρώτη πέτρα σὲ πολλὰ χωριά (Γραμμενοχώρια, ἐπαρχία Θυάμιδος, ἐπαρχία Λάμαρης - Πρεβέζης) βάζουν καὶ ἓνα μικρὸ μπουκαλάκι μὲ ἀγίασμα. Σὲ ἄλλα (Δωδωνοχώρια) βάζουν τέτοια μπουκαλάκια μὲ ἀγίασμα στὶς τέσσερις γωνίες.

Σὲ μερικὰ χωριά τοῦ Σουλίου τὸ μπουκαλάκι αὐτὸ μὲ τὸ ἀγίασμα τὸ τοποθετοῦν ὅχι στὰ θεμέλια ἀλλὰ σὲ μιὰ κοιλότητα τοῦ τοίχου, ὅταν αὐτὸς προχωρήσῃ κυρίως 1 ἢ 1½ μέτρο πάνω ἀπὸ τὰ θεμέλια. Τὸ ἀγίασμα τὸ βάζουν, γιατί πιστεύουν ὅτι αὐτὸ προστατεύει τὸ σπῖτι ἢ τὸ χτίριο ἀπὸ κάθε κακὸ πνεῦμα.

Ὅταν ὁ πρωτομάστορας τοποθετῇ τὴν πρώτη πέτρα, προσέχει πάρα πολὺ

10) Φ. Κουκουλές: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς σελ. 255.

νά μὴ σκεπάσῃ μ' αὐτὴ τὸν ἴσκιον κανενὸς ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους. Τέτοιο πρᾶγμα θεωρεῖται κακὸ σημάδι, γιατί πιστεύουν πὼς ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποῖου ὁ ἴσκιος θὰ πατηθῇ ἀπὸ τὴν πέτρα σύντομα θὰ πεθάνῃ. Συνήθως αὐτὴ τὴν δοξασία τὴν προσέχουν στὰ χωριά τῆς Παραμυθιάς.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ χτισίματος οἱ τεχνίτες φροντίζουν νὰ κάνουν καλὴ δουλειά. Προσέχουν πολὺ νὰ μὴν πέσῃ καὶ χτυπήσῃ κανεὶς, κυρίως νὰ μὴν χυθῇ αἷμα, γιατί τότε τὸ κτίριο δὲν θὰ εἶναι «χαρλίτικο». Τὸ νὰ χυθῇ αἷμα κατὰ τὴν διάρκεια ἰδίως τοῦ χτισίματος τῶν θεμελίων, ἐκτὸς τοῦ σφαχτοῦ φυσικά, θεωρεῖται κακὸ σημάδι γιὰ τὸν ιδιοκτήτη ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς μαστόρους, γιατί χάνουν τὴν φήμη τους.

Μετὰ τὴν τελετὴ τῶν ἐγκαινίων ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ ἢ ἄλλο μέλος τῆς οἰκογενείας κερνάει τοὺς παρευρισκομένους γλυκό, καφέ, οὔζο, τσίπουρο ἢ ὅ,τι ἄλλο ἐπιθυμεῖ ὁ καθένας. Τὸ μεσημέρι κάθονται ὅλοι σὲ κοινὸ τραπέζι καὶ τρῶνε τὸ «σφάγιο» τῶν θεμελίων. Οἱ εὐχὲς ποὺ λένε συνήθως στὰ θεμέλια εἶναι: «Μὲ ζωὴ τὸ σπίτι», «καλορίζικο», «στεργιωμένο», «νὰ τὸ χυρῇτε μὲ γειά», «καλὰ τελειώματα». Στὸν πρωτομάστορα δὲ εὐχονται ὅλοι τὸ «ἀσπροπρόσωπος πρωτομάστορα».

Τὸ σκάψιμο τῶν θεμελίων δὲν ἀρχίζει ποτὲ Τρίτῃ ἢ Παρασκευῇ. Στὶς δυὸ αὐτὲς μέρες πιστεύουν πὼς ὑπάρχει καὶ μιὰ ὥρα «ἀχαμνὴ»* ὅπως συνηθίζουν νὰ τὴν λένε στὰ χωριά μας καὶ ἐπειδὴ δὲν ξέρουν ἀκριβῶς ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ ὥρα, γι' αὐτὸ φυλάγονται ὅλη τὴν ἡμέρα. Σ' ἄλλα μέρη (Πεδινὴ, Τσεπέλοβο) πιστεύουν πὼς οἱ μέρες αὐτὲς εἶναι καταραμένες, γιατί τὴν Τρίτῃ ἔπεσε ἡ Πόλη καὶ τὴν Παρασκευῇ σταυρώθηκε ὁ Χριστός.

Γιὰ τὴν Παρασκευὴ ἐπίσης μοῦ εἶπαν ὅτι τὴν θεωροῦν καταραμένη, ἐπειδὴ τὴν ἡμέρα αὐτὴ τὴν εἶχαν σὰν ἀργία οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπομένως γιὰ τοὺς Χριστιανούς ἦταν «μιαρὴ»*. Καλύτερη ἡμέρα, σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Ἡπειρο, θεωροῦν τὴν Δευτέρα, ἐπειδὴ εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας, γιὰ νὰ πᾶνε ὅλα καλά.

Θέλησα κατὰ τὴν ἔρευνά μου αὐτὴ, νὰ διαπιστώσω ἂν σήμερα ἰσχύει, στὴν ὑπαιθρὸ μας τὸ ἔθιμο τῆς ἀλληλοβοήθειας κατὰ τὴν κατασκευὴ ἐνὸς ἔργου. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἀρνητικό. Ἐλάχιστες ἐξαίρεσεις ὑπάρχουν, ἰδίως σὲ ὁρεινὰ χωριά ὅπου ἡ συγκοινωνία ἀκόμα εἶναι δύσκολη ἢ ὅταν πρόκειται νὰ βοηθηθῇ ἓνας πολὺ φτωχὸς συγχωριανός. Πρὶν ἀπὸ 25 - 30 χρόνια ἔμως τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικά. Σ' ὅλα τὰ χωριά ἡ ἀλληλοβοήθεια ἦταν ἀρετὰ διαδεδομένη. Ὅταν δηλαδὴ ἓνας ἔχτιζε σπίτι, ὅλο τὸ χωριὸ ἔτρεχε νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ νὰ τὸν συνδράμῃ μὲ κάθε μέσο καὶ τρόπο. Ἄλλος βοηθοῦσε στὴν μεταφορὰ τῆς πέτρας ἄλλος τῶν ξύλων ἢ ἄλλων ὑλικῶν καὶ ἄλλος μὲ ὑλικὴ βοήθεια (χρήματα κλπ.). Τὸ γιατί σήμερα τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἔχει ἀτονήσει ἢ μᾶλλον ἔχει ἐκλείψει οἱ ἴδιοι οἱ χωρικοὶ μας μοῦ ἔδωσαν τὴν ἐξήγησιν. «Πρὶν ἀπὸ 20 - 30 χρόνια, μοῦ ἔλεγαν, τὰ μέσα συγκοινωνίας ἦταν ἐλάχιστα καὶ γιὰ τὶς μεγαλουπόλεις ἀκόμα ὄχι γιὰ τὴν ὑπαιθρο. Ἐκεῖ οὔτε δρόμοι ὑπῆρχαν οὔτε συγκοινωνία. Ἐπομένως ὅλες οἱ μεταφορὲς καὶ οἱ ἐργασίες, ποὺ σήμερα γίνονται μὲ μηχανές, τότε ἔπρεπε νὰ γίνουν μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῶν ζώων. Ἐπειδὴ ὅμως ἓνας μόνος τοῦ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ καταφέρει, γι' αὐτὸ τὸν βοηθοῦσε ὅλο τὸ χωριό. «Σήμερα ἡ σειρά μου αὐριο ἢ δική σου» ἦταν ἡ συνηθισμένη δικαιολογία. Σήμερα ὅμως ἔχει ἐκλείψει ὁ θεσμὸς αὐτός,

11) Στὸ Ἀνθοχώρι Μετσόβου, ἀκόμα καὶ σήμερα, ὅταν ἓνας πρόκειται νὰ χτίσῃ σπίτι, τὸν βοηθαίει ὅλο τὸ χωριό. Μαζεύονται συνήθως ὅλοι οἱ κάτοικοι τὴν Κυριακὴ καὶ μεταφέρουν τὰ «ἀγκωνάρια» ἀπὸ τὸ «μαντέμι» (= λατομεῖο) ἢ τὴν ξυλεία ἀπὸ τὸ δάσος. Δὲν ἔχει σημασία ἂν ὁ ιδιοκτήτης ποὺ κάνει τὸ σπίτι εἶναι πλούσιος ἢ φτωχός. Ὁ νοικοκύρης προσφέρει στὸ τέλος τῆς ἐργασίας γλυκὸ στὶς γυναῖκες καὶ οὔζο ἢ τσίπουρο στοὺς ἄνδρες. Ἄν εἶναι πλούσιος κάνει καὶ γεῖμα σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν βοήθησαν.

γιατί οί κακίες μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἔχουν ἀύξηθῇ πολὺ. Ὁ ἕνας δὲν θέλει νὰ δῇ τὸν ἄλλο καὶ προσπαθοῦμε νὰ «σαμποτάρουμε» κάθε προοδευτικὸ συγχωριανό μας. ἐπειδὴ γίνεται καλύτερός μας».

Προσωπικὰ αὐτὸν τὸν δεῦτερο λόγο τὸν βρίσκω ὑπερβολικό. Βέβαια δὲν παύει νὰ ἔχῃ μιὰ δόση ἀλήθειας μέσα του, γιατί εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ὁ τεχνικός πολιτισμὸς ἔχει ἀμβλύνει τὶς σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κάπως ἀκόμη καὶ στὴν ὑπαίθρο μας καὶ ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ μίση σήμερα εἶναι πιὸ διαδεδομένα. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸς ὁ βασικός λόγος. Νομίζω ὅτι τὸ ἔθιμο τῆς ἀλληλοβοήθειας ἔχει ἀτονίσει, γιατί σήμερα καὶ τὸ τελευταῖο χωριουδάκι ἔχει ἀποκτήσει δρόμο καὶ ἡ συγκοινωνία μπορεῖ καλύτερα νὰ ἐξυπηρετῇ τοὺς ἀνθρώπους σὲ ὅ,τι χρειασθοῦν. Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη πονθενὰ σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ μοχλῶσιν ὅσο πρὸ τριακονταετίας. Δεῦτερος λόγος εἶναι ὅτι, μετὰ τὴν μεταναστεύση κυρίως, τὰ χωριά τῆς ὑπαίθρου μας ἀναζωογονήθηκαν οἰκονομικὰ καὶ ὅσοι κτίζουν σπίτια ἢ ἄλλα κτίρια δὲν προσλαμβάνουν οἱ ἴδιοι τεχνίτες καὶ ἐργάτες, ἀλλὰ ἀναθέτουν τὴν ἐργασία σὲ ἐργολάβους καὶ τὴν παραλαμβάνουν τελειωμένη. Ἐπομένως δὲν συντρέχει καὶ πάλι λόγος γιὰ ἀλληλοβοήθεια. Ὅπου ὅμως δὲν ὑπάρχει συγκοινωνία καὶ εἶναι λίγα τὰ χωριά μας ποὺ στεροῦνται σήμερα αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ, τότε ἐκδηλώνεται θέλοντας καὶ μὴ ἀλληλοβοήθεια μεταξύ τῶν κατοίκων καὶ ἀπὸ λόγους συναισθηματικούς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς, σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα «σήμερα ἢ σερὰ μου αὔριο ἢ δική σου».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἔθιμα στέγης

Ὅταν τελειώσῃ ἀπὸ τοὺς μαστόρους τὸ χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ ἢ τῆς οἰκοδομῆς γενικά, ἀρχίζει ἀπὸ ἄλλους τεχνίτες ἢ κατασκευὴ τῆς στέγης. Συμβαίνει ὅμως σὲ πολλὰς περιπτώσεις οἱ ἴδιοι τεχνίτες ποὺ ἀνέλαβαν τὴν τοιχοποιίαν νὰ ἔχουν ἀναλάβει καὶ τὸ «ρίξιμο» τῆς σκεπῆς, ὅποτε ἡ ἐργασία συνεχίζεται κανονικά. Ὅταν συμβῇ, ἄλλοι ν' ἀναλάβουν τὴν κατασκευὴ τῆς στέγης, τότε ἀπαραίτητα τηροῦνται μερικὲς βασικὲς προϋποθέσεις, ὅπως καὶ στὰ θεμέλια. Δὲν ἀρχίζουν π.χ. καὶ πάλι ἐργασία Τρίτη καὶ Παρασκευὴ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ποὺ ἀναφέραμε πρὶν πάνω. Καλύτερες μέρες γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ κατασκευὴ τῆς στέγης θεωροῦνται ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Πέμπτη. Τὰ Ἡπειρωτικὰ ἔθιμα κατὰ τὸ «ρίξιμο» τῆς στέγης εἶναι πολλὰ καὶ πλούσια, ἀρχίζουν δὲ συνήθως ἀπ' ὅτου τελειώσῃ ἡ σκεπή. Σὲ ἐλάχιστα μέρη (ἐπαρχία Θυάμidos) ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅχι σ' ὅλα τὰ χωριά, ἀρχίζουν τὰ ἔθιμα κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατασκευῆς τῆς στέγης. Συνήθως, ὅταν τελειώσῃ μιὰ στέγη, ὅλη ἡ οἰκογένεια προσφέρει ἀπὸ ἕνα δῶρο στὸν ἀρχιμάστορα. Τὰ δῶρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι μαντήλια, πετσέτες, κουβέρτες, τραπεζομάντιλα κλπ. Τὸ καλύτερο καὶ ἀκριβότερο δῶρο τὸ προσφέρει ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας. Παρόμοια δῶρα ἐπίσης προσφέρουν καὶ οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι καὶ οἱ χωριανοὶ τοῦ ἰδιοκτήτη. Αὐτὰ στὸ τέλος τὰ μοιράζεται ὁ ἀρχιμάστορας μὲ τοὺς βοηθοὺς του. Πρῶτοῦ ὅμως τὰ μοιραστοῦν ἀπαραίτητα πρέπει ὅλα τὰ δῶρα νὰ κρεμαστοῦν στὴ στέγη, γιὰ νὰ τὰ δοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ μάθουν καὶ τοὺς δωρητὲς των.

Παλαιότερα ποὺ ὁ κόσμος δὲν εἶχε τὴν εὐχέρεια τὴν οἰκονομικὴν ποὺ ἔχουμε σήμερα ἀλλὰ καὶ τὶς σημερινὲς δυνατότητες ἀγορᾶς, προσέφεραν στὸν πρωτομάστορα δῶρα σὲ «εἶδος» ἀπὸ τὴν παραγωγή τους, δηλαδὴ «ἀομάδες»* καλαμποκιοῦ, κρόδα, κρεμμύδια κλπ., τὰ ὁποῖα κρεμοῦσαν ἐπίσης στὴν στέγη καὶ τὰ ἄφηναν σὲ κοινὴ θέα γιὰ λίγες μέρες.

Ἡ διαδικασία τοῦ «χορεμάσματος» τῶν δώρων εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Μόλις τελειώσῃ ἡ σκεπή, ὁ πρωτομάστορας κάνει δύο μεγάλους σταυρούς καὶ τοὺς τοποθετεῖ στὶς δύο ἄκρες τῆς στέγης¹³. Τοὺς σταυροὺς αὐτοὺς μάλιστα σὲ πολλὰ χωριὰ (καμποχώρια Ἰωαννίνων) τοὺς στολίζουν μὲ λουλούδια. Οἱ δύο σταυροὶ συνδέονται μὲ ἓνα σχοινὶ καὶ σ' αὐτὸ χορεοῦν ὅλα τὰ δῶρα. Ὅταν ἓνας συγγενὴς ἢ φίλος φέρῃ ἓνα δῶρο, τὸ δῶρο τὸ παραλαμβάνει ὁ πρωτομάστορας, ἀνεβαίνει στὴν κορυφή τῆς στέγης, τὸ χορεύει στὸ σχοινὶ καὶ μετὰ χτυπώντας τὸ σκεπάρνι του τρεῖς φορὲς φωνάζει ὅσο πιὸ δυνατὰ μπορεῖ τὰ ἑξῆς λόγια: «Καλῶς ὄρισε ὁ τόδε»¹⁴ (λέει τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) μὲ τὸ δῶρο ποὺ μᾶς ἔφερε (λέει καὶ τὸ δῶρο). Νὰ τὸν ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς πολλοὺς χρόνους νὰ ζήσῃ, σὰν τὸν Ὀλυμπο ν' ἀσπρίσῃ, νὰ γεράσῃ, καὶ (ἐὰν εἶναι ἀνύπαντρος ἢ ἀνύπαντρη, πρᾶγμα ποὺ φυσικὰ τὸ ξέρει ὁ μάστορας), μὲ μιὰ καλὴ γυναῖκα ἢ καλὴ τύχη». Οἱ εὐχὲς τοῦ πρωτομάστορα ποικίλλουν ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ. Ἔτσι ἄλλοῦ (λεκανοπέδιο Ἰωαννίνων) λένε: «Καλῶς ὄρισε ὁ τάδε (λέει τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) μὲ τὸ δῶρο του (λέει τὸ δῶρο). Νὰ εἶναι στεργιωμένο καὶ χαρλίτικο* τὸ σπίτι καὶ νὰ τοῦ χορυστῇ τὸ ἀφεντικό μας». Στὴν περιοχὴ Παραμυθιάς ἐπίσης λένε: «Καλῶς ὄρισε ὁ τάδε (λένε τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) μὲ τὸ πεσκέσι* του. Νὰ ζήσῃ καὶ νὰ χιλιόχροनीσῃ. Πάστε το χαμπέρι χωριόσοο γὰ - οὐ - γὰ - οὐ».

Σὲ ἄλλα μέρη, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ μιλοῦν καὶ ἄλλη γλῶσσα¹⁵, ἡ εὐχὴ λέγεται καὶ στὴ γλῶσσα αὐτή. Ἔτσι π.χ. στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μου τὴν Θεσπρωτίαν, ἐπαρχία Θυάμιδος καὶ σ' ὅσα χωριὰ ξέρουν Ἀρβανίτικα, ὁ πρωτομάστορας λέει τὴν εὐχὴ στ' Ἀρβανίτικα ὡς ἑξῆς: «Μισερὸ νὰ ἔρδῃ πεσκέσι καὶ (λέει τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) «τ γιά κέετ μπόρτζ ἀφεντικόϊ ν' σπιτί τ' τί». «Καλῶς μᾶς ὄρισε τὸ πεσκέσι ἀπὸ (λέει τὸν δωρητῆ). Νὰ τοῦ τὸ χορυστῇ τὸ ἀφεντικό στὸ σπίτι του».

Σὲ πολλὰ χωριὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δῶρα χορεοῦν ἐπίσης καὶ κλαδιὰ ἀπὸ ἐλιά ἢ δάφνη ἢ φτιάχνουν διάφορα στεφάνια ἀπὸ λουλούδια.

Οἱ εὐχὲς ποὺ συνήθως λένε στίς σκεπὲς εἶναι:

— Νὰ ζήσῃ ὁ νοικοκύρης μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ νὰ προσκόψῃ στὸ καινούργιο σπίτι.

— Νὰ ζήσῃ ὁ νοικοκύρης καὶ ν' ἀποκτήσῃ ἐγγόνια στὸ καινούργιο σπίτι.

— Νὰ εἶναι στεργιωμένο καὶ εὐτυχισμένο.

— Νὰ εἶναι χιλιόχρονο.

— Πάντα πλούσιο καὶ εὐτυχισμένο.

— Πάντα μὲ κόσμο.

Τὸ ἔθιμο τῆς προσφορᾶς τῶν δώρων καὶ τοῦ «χορεμάσματος» στὴ στέγη δὲν ἀπαντᾷ φυσικὰ μόνον στὴν Ἠπειρο. Τὸ ἴδιο τὸ βρίσκεις ἢ αὐτούσιο ἢ μὲ μικρὲς παραλλαγὰς καὶ σ' ἄλλα διαμερίσματα τῆς χώρας μας.

Στὴ Θράκη π.χ. ἀναφέρεται¹⁶ ὅτι «στὶς σκεπὲς στέλνουν δῶρα ὁ νοικοκύρης, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι. Ἐπάνω στὴ σκεπή βάζουν δύο ξύλα ποὺ τίς ἄκρες τους στολίζουν μὲ πρασινάδες. Ἐκεῖ χορεοῦν τὰ δῶρα».

Ὅταν δὲ ὁ πρωτομάστορας χορεύῃ τὰ δῶρα, λέει καὶ ἐκεῖ¹⁷ τὴν παρακάτω εὐχὴ: «Μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, μὲ τὴν εὐχὴ τῶν τριακοσίων

13) Βλέπε φωτογραφία στὴ σελίδα 711.

14) Τὴν εὐχὴ αὐτὴ τὴν λένε συνήθως στὴν περιοχὴ τῆς Ζίτσας.

15) Ἀρβανίτικα, Τούρκικα, Βλάχικα.

16) Περιοδικὸν «ΘΡΑΚΙΚΑ» σελ. 417 - 419, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «Θρακικοῦ κέντρου», τομ. Α', Ἀθῆναι 1928.

17) Ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 417 - 419.

δέξα ὀκτὼ πατέρων, μὲ τὰ χρήματα τοῦ νοικοκύρη, μὲ τὴν τέχνη τοῦ κάλφα, μὲ τὴν ἐργασία τῶν μαστόρων χτίζεται ὁ οἶκος μέγας καὶ λαμπρός. Τὸν οἶκον ὅπου χτίζομεν πέτρες καὶ χρώματα νὰ μὴν πέσουν, τὰ μακάσια*, νὰ μὴν ἀνοίξουν, τὰ καρφιά, νὰ μὴν ξυλωθοῦν, χίλια χρόνια νὰ βαστάξῃ. Ὁ Θεὸς τὸν διό του νὰ περισσεύσῃ, χιλιάδες πρόβατα νὰ κερδίσῃ, χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ ὁ κύριος (λέει τὸ ὄνομα τοῦ νοικοκύρη). Ὁ κύριος (λέει τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) προτιμήσας τὸ χατήρι τοῦ ἀφεντικοῦ μας, ἔστειλε ἓνα δῶρο μέγα καὶ λαμπρὸν καὶ εὐχαρίστησε ὅλους τοὺς μαστόρους. Νὰ τὸν ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς νὰ πάγῃ στὸν Ἅγιο Τάφο, μὲ τὸ καλὸ νὰ πάγῃ καὶ μὲ τὸ καλὸ νὰ ἔλθῃ. Ἄν εἶναι ἐλεύθερος, νὰ τὸν ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς νὰ πάρῃ μιὰ νιά, ἄσπρη καὶ παχιά, φουντωτὴ σὰν ἐλιά, νάναι τὰ μαλλιά της μαύρα καὶ τὰ φρύδια της γαϊτάνια, νὰ τὴν ἔχῃ τὸν Γενάρη ποῦν' ἡ νύχτα ἡ μεγάλη, νὰ τὴν ἔχῃ τὸν χειμῶνα ποῦναι τὰ παχιά τὰ χιόνια».

Στὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας ἐπίσης¹⁸, ὅταν ἔφερναν δῶρο, ὁ πρωτομάστορας ἀνέβαινε στὴ στέγη καὶ χτυπώντας τὸ σφυρὶ ἔλεγε δυνατά: «καλωσώρισε τὸ δῶρο τοῦ (ἔλεγε τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ) ποὺ ἀγάπησε τὸ ἀφεντικὸ καὶ τίμησε τοὺς μαστόρους. Ὅσα λουλούδια στὰ θορνὰ καὶ γεννήματα στοὺς κάμπους καὶ ὅσες βρύσσεις τρέχουν στὰ ποτάμια τόσα καλὰ καὶ ἀγαθὰ νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Θεός».

Στὴ Θράκη τέλος καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία¹⁹ ἡ εὐχὴ τοῦ Πρωτομάστορα στὸ δωρητὴ ἦταν ἡ ἀκόλουθη:

«Ἐγὼ χωρικοί, γειτόνοι, φίλοι, πατριῶτες. Μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἄδεια τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, ὑπὸ γαλανὸν οὐρανὸν καὶ πράσινη χλόη χτίζεται τὸ χτίριο. Ὁ πρόκοιτος γείτονας Γιώργης ἐκτιμήσας τὸν ἰδιοκτήτη Περικλῆ ἔστειλε ἓνα δῶρο νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς μαστόρους. Ἔτσι κι αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀξιῶσῃ νὰ μεταβῇ στὸν Ἅγιο Τάφο προσκυνητής. Μὲ γέλια μὲ χαρὲς νὰ πάγῃ, μὲ γέλια μὲ χαρὲς νὰ γυρίσῃ. Νὰ χαροῦν οἱ φίλοι του νὰ σκάσουν οἱ ἐχθροί του. Οἱ γωνιῆς τοῦ σπιτιοῦ του ὕνιὰ νὰ γεμίζουν καὶ στὸ μαντρὶ τὰ πρόβατα νὰ πληθαίνουν. Τὸ χτίριο ποὺ χτίζεται πέτρα νὰ μὴν ραγίσῃ κι ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ. Ἔτσι ὁ Θεὸς νὰ τοῦ χαρίσῃ μιὰ νέα νὰ τὴν ἔχῃ τὸν Γενάρη παῦναι ἡ νύχτα ἡ μεγάλη καὶ τὸν Μάη ποὺ ἔνε ἡ μέρα μεγάλη. Χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ Ἀβραάμ τὰ καλὰ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ. Τοῦ χτιρίου τὰ μακάσια* νὰ μὴν ἀνοίξουν, τὰ καρφιά νὰ μὴν ξυλωθοῦν. Στὸν κάλφα τιμὴ, στοὺς μαστόρους τέχνη καὶ δύναμη, στοὺς μαθητευομένους μαστίγωμα»²⁰.

Ὅταν τελειώσῃ ἡ σκεπὴ καὶ προτοῦ μπῇ ἡ οἰκογένεια νὰ κατοικήσῃ στὸ καινούργιο σπίτι, καλεῖται καὶ πάλι ὁ παπὰς νὰ κάνῃ ἀγιασμό, γιὰ νὰ εἶναι τελείως οἰκουμένη ἡ οἰκογένεια πῶς τὸ καινούργιο σπίτι θὰ εἶναι εὐλογημένο. Μετὰ τὸν ἀγιασμό ὁ νοικοκύρης κάνει τραπέζι²¹ στοὺς μαστόρους, στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους. Σὲ κάθε τέτοιο τραπέζι τραγουδοῦν ἀπαραίτητα καὶ τὸ τραγούδι: «Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ποῦρθαμε πέτρα νὰ μὴν ραγίσῃ κι ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ».

Στὴν περιοχὴ δὲ τοῦ Μαργαριτίου Θεσπρωτίας καὶ Λάμαρης Πρεβέζης, ὁ νοικοκύρης ἀρχίζει τὸ παρακάτω τραγούδι: «Φίλοι μου, καλῶς ὀρίσατε κι ἐγὼ καλῶς

18) Ν. Μοντοπούλου «Θεσσαλικά Ἀμπελάκια», Ἐπιθεώρησις (ΗΩΣ), Ἀφιέρωμα «Θεσσαλία» Ἀθῆναι 1966.

19) Ἀρχεῖο Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσολογικοῦ θησαυροῦ τομ. ΙΘ', σελ. 282.

20) Τὸ κείμενο αὐτὸ λεγόταν στὸ Σαμνακόβι τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

21) Σὲ μερικὲς περιοχὲς τῆς Ἡπείρου (Κόνιτσα - Μέτσοβο) τὸ τραπέζι ποὺ κάνει ὁ νοικοκύρης στοὺς μαστόρους, συγγενεῖς καὶ φίλους τὸ λένε «ΖΙΑΦΕΤ». «Ἀπόψε ἔχει ζιαφέτ ὁ τάδε γιατί τελείωσε τὸ σπίτι».

σᾶς βοήθα. Σὲ τούτην ταῦλα ποῦμαστε, σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι, φᾶτε καὶ πιῆτε βοῆ παιδιὰ, χαρῆτε νὰ χαροῦμε. Τὸν ἄγγελο φιλούμε καὶ τὸν Χριστὸ κερνοῦμε καὶ τὴν Κυρὰ τὴν Παναγιά ὅλοι τὴν προσκυνοῦμε».

Ὅπως καὶ στὰ ἔθιμα θεμελίων, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴ τῆς στέγης σήμερα δὲν παρατηρεῖται ἡ ἀλληλοβοήθεια μεταξὺ τῶν κατοίκων. Πρὶν ἀπὸ 20 - 30 χρόνια ὅμως κατὰ τὸ «ρίξιμο»* τῆς στέγης μιᾶς οἰκοδομῆς οἱ συγγενεῖς τοῦ ιδιοκτήτη ἔπρεπε νὰ πᾶνε ἓνα γεῦμα στοὺς τεχνίτες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη βοήθεια. Σήμερα τὸ ἔθιμο αὐτὸ διατηρεῖται κάπως στὰ χωριά τῆς Θεσπρωτίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔχει περιορισθῇ πάρα πολὺ καὶ τηρεῖται μόνον μεταξὺ στενῶν συγγενῶν. Οἱ λόγοι εἶναι οἱ ἴδιοι σχεδὸν πὺν ἀναφέραμε στὰ ἔθιμα τῶν θεμελίων. Δηλαδή καὶ τίς στέγες οἱ διάφοροι ἐνδιαφερόμενοι τίς δίνουν «ξεκοπὴ» σήμερα στοὺς ἐργολάβους, καὶ ἐπομένως ὁ ιδιοκτήτης δὲν ἔχει καμιὰ ὑποχρέωση ἀπέναντι τῶν μαστόρων. Προσέχει μόνον γιὰ τὴν καλὴ ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας καὶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὁρῶν τῆς συμφωνίας.

Τὰ ἔθιμα τῆς στέγης ἔχουν ἀτονίσει πολὺ περισσότερὸ ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῶν θεμελίων σήμερα. Οἱ λόγοι εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Στὰ περισσότερα χωριά μας, ιδίως στὰ κεφαλογώρια ἢ σ' αὐτὰ πὺν βοῖσκονται κοντὰ σὲ ἀστικά κέντρα ἢ σ' ὅσα γιὰ διαφόρους λόγους παρουσιάζουν κάποια τουριστικὴ κίνηση, δὲν χρησιμοποιοῦνται πλέον στέγες ξύλινες στίς οἰκοδομές, γιὰτὶ αὐτὲς ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ «πλάκες» τσιμεντένιες. Τὸ τσιμέντο τὸ προτιμοῦν περισσότερὸ ὅλοι σήμερα, διότι α) Ἡ στέγη γίνεται μ' αὐτὸ ἀναμφισβήτητα πολὺ πιὸ στέρεη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι περισσότερὸ δαπανηρὴ. β) Ἀφήνει περιθώρια ἐκμεταλλεύσιμα, διότι μπορεῖς νὰ χτίσης ἀπὸ ἐπάνω δυὸ καὶ τρεῖς δρόμους. γ) Δὲν ἔχουν τίς φασαρίες πὺν ἔχουν οἱ ξύλινες στέγες, οἱ ὁποῖες μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια ἀρχίζουν καὶ στάζουν εἴτε διότι ἔσπασαν κεραμιῖδια εἴτε διότι λύγισαν διάφορα ξύλα. δ) Σήμερα πολὺ πιὸ εὐκόλα μπορεῖς νὰ βοῆς ἓναν ἐργολάβο ὁ ὁποῖος θὰ ἀναλάβῃ τὴν «πλάκα» τῆς οἰκοδομῆς σου καὶ μάλιστα μ' εὐκολίες πληρωμῆς παρὰ ἓναν τεχνίτη πὺν καὶ ἂν τὸν βοῆς πρέπει ἀμέσως μετὰ τὴν ἐργασία νὰ τὸν πληρώσης μέχρι δραχμῆ. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ μειονεκτήματα τῆς μεταναστεύσεως, ἢ ὁποῖα ἀπεγύμνωσε τὴν ὑπαιθρο ἀπὸ ἐργατικά χέρια καὶ ιδίως ἀπὸ εἰδικούς τεχνίτες.

Γιὰ ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἡ χρησιμοποίησις τῆς τσιμεντένιας σκεπῆς (πλάκας) κερδίζει συνεχῶς ἔδαφος. Σιγὰ σιγὰ οἱ ξύλινες στέγες θὰ εἶναι ὥστερα ἀπὸ λίγα χρόνια εἶδος πολυτελείας ἢ θὰ χρησιμοποιοῦνται μόνον γιὰ νὰ τηρηθῇ ἡ παράδοσις.

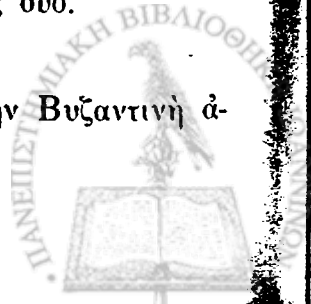
Βέβαια θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ ἀντικατάστασις τῆς ξύλινης στέγης ἀπὸ τὴν τσιμεντένια δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ καταργήσῃ καὶ τὰ ἔθιμά της, ἀλλὰ αὐτὰ ἀπλῶς νὰ μετατοπίζονταν. Δυστυχῶς δὲν συμβαίνει αὐτό. Οἱ ἐργολάβοι πὺν σήμερα ἀναλαμβάνουν τίς «πλάκες» ἐλάχιστα ἐνδιαφέρονται, ἐὰν πρέπει νὰ τηρηθοῦν τὰ ἔθιμα ἢ ὄχι. Μόνον σὲ πολὺ ἐλάχιστες περιπτώσεις καὶ ιδίως σὲ χωριά μπορεῖ κανεῖς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς στέγης νὰ τὰ δῇ καὶ στὴν στέγη ἀπὸ μετό. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ περιορίζονται κυρίως στὴν κατασκευὴ τοῦ ξύλινου σταυροῦ, στὸ κρέμασμα καμιᾶς πετσέτας πὺν θὰ προσφέρῃ ὁ νοικοκύρης καὶ στὸ γεῦμα τῶν μαστόρων ἀπὸ κάποιο συγγενῆ. Δὲν ξέρω ἂν σὲ ἄλλα γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς χώρας μας τηροῦνται τὰ ἔθιμα τῆς στέγης καὶ στίς τσιμεντένιες πλάκες. Στὴν Ἡπειρὸ πάντως ὅσο μοῦ ἦταν δυνατό νὰ ἐρευνήσω δὲν τὰ συνάντησα.

Εἶδη στέγης πὺν χρησιμοποιοῦν στὴν Ἡπειρὸ εἶναι κυρίως δύο.

α) Οἱ κρεμαστές ἢ χυτὲς σκεπές.

β) Οἱ ἀπλὲς σκεπές.

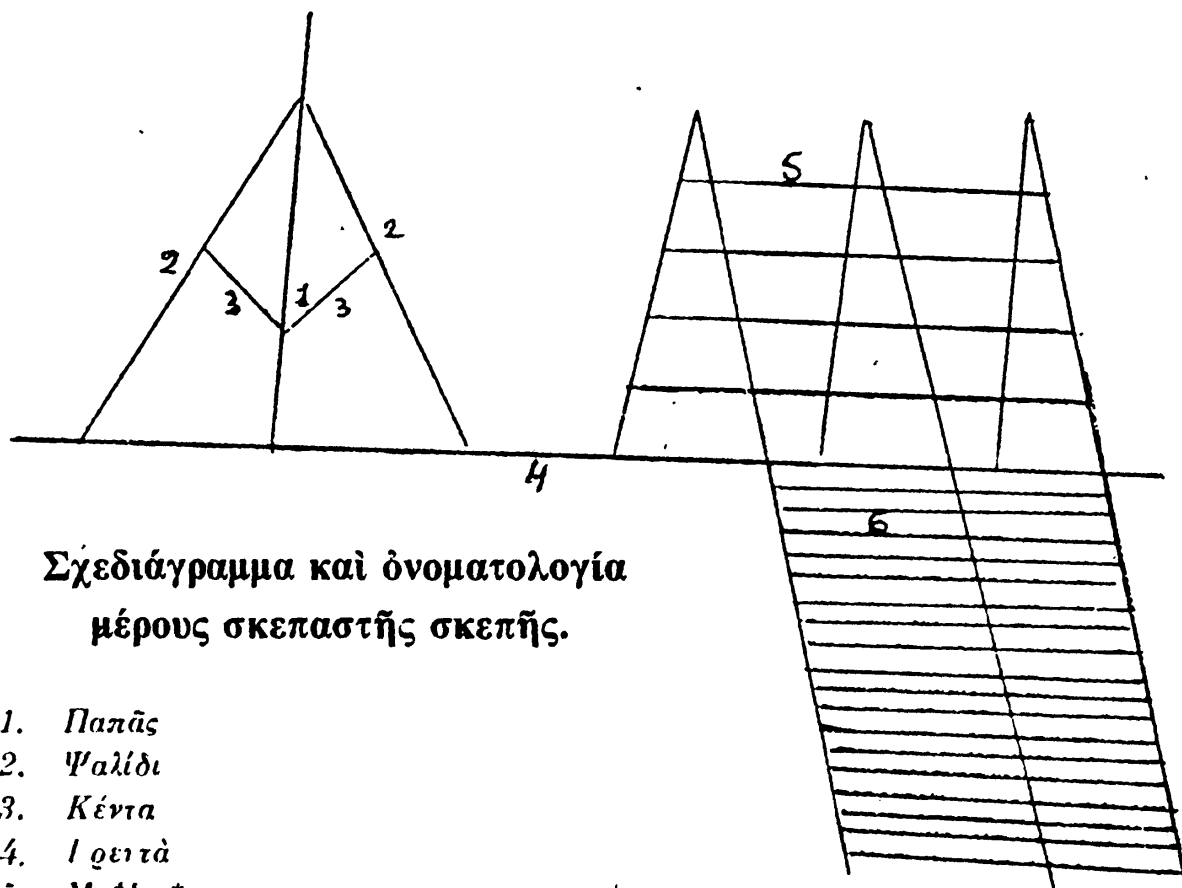
Τὰ εἶδη αὐτὰ δὲν εἶναι καινούργια. Ἀναφέρονται ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ ἀ-

κόμα εποχή. Ὁ Φαίδων Κουκουλές²² ἀναφέρει ὅτι καὶ στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ ὑπῆρχαν δύο εἶδη στέγης α) οἱ «ἐπικλινεῖς στέγες» καὶ β) «αἱ ἐπίπεδοι». Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀκόμα, συνεχίζει ὁ Κουκουλές, «αἱ ἐπικλινεῖς ἐπιφάνειαι ἐκαλοῦντο καταχύματα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διεσώθη καὶ στὴν Ἑπειρὸ ὁ ὄρος «κατάχυτη» ἢ «κατάχυτο». Καὶ συνεχίζει «καταχύματα» στὴν Ἑπειρὸ λέγονται αἱ συνίδες ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ κέραμοι τῆς ἐπικλινοῦς στέγης.»

Ὀνόματα ξύλων τῆς στέγης εἶναι τὰ ἀκόλουθα: γρεντιές, παπάδες, ἀγκω-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΑΤΟΣ

Σχεδιάγραμμα καὶ ὀνοματολογία
μέρους σκεπαστῆς σκεπῆς.

1. Παπᾶς
2. Ψαλίδι
3. Κέντα
4. Ι ρειτὰ
5. Μαῖδες*
6. Πέταυρα

* Οἱ μαῖδες τοποθετοῦνται σὲ ἀπόσταση 30-40 ἑκατοστὰ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Χρησιμοποιοῦνται δὲ κυρίως ὅταν πρόκειται νὰ σκεπάσωμε τὴν σκεπὴ μὲ Γαλλικὸ Κεραμίδι. Τὰ Πέταυρα τοποθετοῦνται σὲ πολὺ μικρὴ ἀπόσταση μεταξύ των καὶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ σκέπασμα μὲ κοινὸ κεραμίδι. Ἔχουν δὲ τὰ Πέταυρα μικρότερο πάχος ἀπὸ τὶς Μαῖδες

νάγια, παράγκωνα, ψαλίδια, μαῖδες, πέταυρα κλπ. Καὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἦσαν γνωστὰ στὴν Βυζαντινὴ ἐποχὴ. Ὁ Φ. Κουκουλές²³ γράφει «ἐννοεῖται ὅτι ἵνα ἀποτελεσθῶσιν ἀμφικλινεῖς στέγαι ἦτο ἀνάγκη ἐπὶ μιᾷς κεντροειδῆς δοκοῦ ἥτις ἐλέγετο μεσόδοκον ἢ ὑπότονον, νὰ συναρθῶσι δύο ἀντιμέτωποι μικρότεροι δοκοὶ τὸ σχῆμα Λ (λάμβδα) ἀποτελοῦσαι αἵτινες ψαλίδια καλοῦνται, ψαλιδώματα δὲ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς γλωσσariois». Συνεχίζοντας²⁴ δὲ γράφει: «Ὅριζον-

22) Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμος Δος, σελ. 269 - 270.

24) Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ: ἔνθα ἂνωτέρω, σελ. 270.

24) Ἰδίον: ἔνθα ἂνωτέρω, σελ. 271.

τίως πρὸς τὰ ψαλίδια τῆς στέγης καὶ ἵνα ταῦτα συγκρατήσωσι, ἐκάρφωνον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους πλάγια δοκάρια, ἅτινα ἐκαλοῦντο διατόνια ἢ πατερά ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐκάρφωνον σανίδας πέταυρα καλουμένας». Βλέπομε λοιπὸν ὅτι τόσον τὰ ἔθιμα ὅσον καὶ οἱ ὀνοματολογίαι τῶν διαφόρων ἀντιζευμένων τῆς στέγης εἶναι δεμένες στενὰ μὲ τὴν παράδοση, διαδίδονται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ἀδιάσπαστη ἐνότητα τῆς φυλῆς μας.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς σήμερον μὲ τὴν ραγδαία ἐξέλιξή του ἀπειλεῖ νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ, πιστεύω πῶς εἶναι χρέος ὅλων μας νὰ τὰ συγκεντρώσουμε καὶ νὰ τὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὴν λήθη. Ἡ ὠφέλεια, ἀναμφισβήτητα θὰ εἶναι μεγάλη.

Ἐπίλογος

Μετὰ τὴν διαπραγμάτευση τοῦ ὅλου θέματος γιὰ τὰ «ΕΘΙΜΑ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΓΗΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ» μποροῦμε, νομίζω, νὰ βγάλουμε καὶ μερικὰ συμπεράσματα, ὅπως τὰ ἀκόλουθα:

1) Τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅσο καὶ ἂν αὐτὰ ἀντιστρατεύονται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ὡς τόσο βαθιὰ ριζωμένα στὴ συνείδηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ δὲν μπορεῖ καμιά δύναμη νὰ τὰ ξεριζώσῃ. Ἀκόμα καὶ ὅσα ἦθη καὶ ἔθιμα ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς χριστιανικὰς μας παραδόσεις καὶ ἰδέες, οὔτε καὶ αὐτὰ μποροῦν νὰ ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, γιατί καὶ αὐτὰ ἔζησαν μαζί του, τὸν ἔθρεψαν σ' ὅλες τὶς ἐποχὰς καὶ θὰ ζοῦν καὶ θὰ τὸν τρέφουν ὅσο ὑπάρχουν ἄνθρωποι καὶ ὀργανωμέναι ἀνθρώπινες κοινωνίαι.

2) Κατὰ τὴν ἐξέταση τοῦ θέματος εἶδαμε πῶς ὁ λαὸς μας γιὰ νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ βοήθεια ἀπὸ τὸν Θεό, προσφέρει αὐτὸς πρῶτα ὅ,τι μπορεῖ (θυσία ζώων, ἀγίασμα κλπ.). Ἡ ἀρχὴ δηλαδὴ τῶν ἀπαρχῶν DO UT DES (σοῦ δίνω γιὰ νὰ μοῦ δώσῃς) εἶναι ριζωμένη στὴν λαϊκὴ ψυχὴ ὅχι μόνον γιὰ θέματα παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ γι' ἄλλους τομεῖς.

3) Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔθιμα θεμελίων καὶ στέγης σήμερον προφανῶς νὰ μὴ θεωροῦνται ἀναγκαῖα ἢ νὰ κρίνονται σὰν περιττὰ ἀκόμα δὲ καὶ ξεπερασμένα ἢ ἀναχρονιστικά. Δὲν καλοῦν π.χ. ὅλοι σήμερον τὸν παπὰ οὔτε γιὰ ἀγίασμό στὰ θεμέλια οὔτε σὲ ἐγκαίνια νέου σπιτιοῦ, δὲν σφάζουν τίποτε στὰ θεμέλια, δὲν κρεμοῦν δῶρα στὶς στέγες.

Ὅλα αὐτὰ ὁμοῦς, ὅπως καὶ στὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια ἀναπτύξαμε, δὲν γίνονται γιατί θέλουν εἰς σημερινοὺς ἄνθρωποι νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν παράδοση. Γίνονται γιατί ὁ γρήγορος ρυθμὸς τῆς ἐποχῆς μας, οἱ μεγάλες ἀνακουφίσεις καὶ διευκολύνσεις ποὺ προσφέρει ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς καὶ στὰ πρὶν ἀπομεμαζωσμένα χωριά μας καὶ οἱ ἀνάγκες σὲ ἐργατικὸ δυναμικὸ ποὺ δημιουργήσῃ ἢ μετανάστευση, ὅλα αὐτὰ πιέζουν τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους, τοῦ δημιουργοῦν περισσότερα προβλήματα, ἐφ' ὅσον τοῦ ἀνοίγουν ἐνρύτερους ὁρίζοντες γιὰ δράση καὶ δὲν τοῦ δίνουν ἔτσι τὸν καιρὸ ν' ἀσχοληθῇ μὲ παλιὰς συνήθειαι.

4) Ἀπὸ τὴν ὅλη ἔρευνα καὶ ἐπεξεργασία τοῦ θεματός μου, διαπίστωσα πῶς αὐτὸ ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκε στενὸ καὶ περιορισμένο εἶναι ἀντίθετα πλούσιο καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον. Θὰ μπορούσε δηλαδὴ κανεὶς διαθέτοντας εἰδικότερες γνώσεις ἀπὸ αὐτὰς ποὺ ἔχω ἐγὼ καὶ κυρίως περισσότερον χρόνον ἀπὸ αὐτὸν ποὺ διέθεσα ἐγώ, νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἄλλα περισσότερα στοιχεῖα ποὺ προφανῶς ἐγὼ τὰ παρέλειψα.

Γι' αὐτὸ εὐχάρησα καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλι τὴν εὐχή μου, ἢ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία μου νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ξεκίνημα γιὰ μιὰ εἰδικότερη καὶ διεξο-

δικότερη μελέτη καὶ ἔρευνα τόσον τοῦ θέματός μου ὥσο καὶ τῶν ἄλλων πλουσιοτάτων θεμάτων τῆς Λαογραφίας μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

1. ἁρμάθες: πολλὰ ὁμοειδῆ ἀντικείμενα ἐνωμένα κατὰ τρόπον πού ν' ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο.
2. ἀχαμνή: κακή.
3. Βιός: περιουσία κινητὴ ἢ ἀκίνητη.
4. Γούριχο: τυχερό.
5. Μιαρή: μολυσμένη.
6. Μακάσια: δεσίματα τῆς στέγης.
7. Ξεκοπή: ὑποχρέωση τοῦ ἐργολάβου νὰ παραδώσῃ τελειωμένο τὸ ἔργο. (Ἀντίθετη ἐννοία εἶναι «μὲ μεροκάματο» δηλ. ἡμερομίσθιο).
8. Ρίξιμο τῆς στέγης: κατασκευὴ τῆς στέγης.
9. Πισκέσι: δῶρο.
10. Χαρλίτικο: εὐτυχισμένο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΝΙΚ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΤΑΛΟΥ

Τὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια
Ἐπιθεώρησις «ΗΩΣ». Ἀφιέρωμα «ΘΕΣΣΑΛΙΑ»
Ἀθῆναι 1966

2. «ΘΡΑΚΙΚΑ»

Τριμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα
ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «Θρακικοῦ κέντρου»
σελ. 417 - 419 τόμος Πρῶτος, Ἀθῆναι 1928

3. «ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ»

Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα
ἐκδιδόμενον ὑπὸ ἐπιτροπῆς Θρακῶν
Τόμος ΙΘ', σελ. 282. Ἐν Ἀθήναις 1954

4. ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

«ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
σελ. 269 - 270. Τόμος Δ' Ἐκδοσις Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου.
Ἐν Ἀθήναις 1951

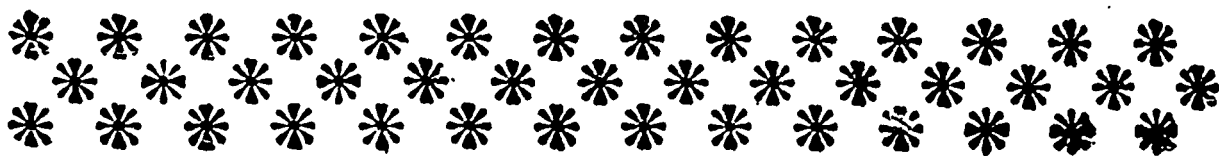
5. Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗ

Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλ. λαοῦ.
Ἐκδοσις δη.

6. Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ,

«Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας»
Ἐκδοσις 3η, 1964. σελ. 5 κ. ἑ.

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Νά ν ε ς (οί) *Cyperus esculentes* L. ποώδες φυτόν ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν λιβαδίων (Μετσόβου, Ἀνηλίου, Φλαμπουραρίου, Βωβούσης, Περιβολίου, Ἀβδέλας κλπ.) μὲ παχέα σαρκώδη φύλλα. Ταῦτα συλλεγόμενα καὶ κονσερβαριζόμενα εἰς ἄλλην ἢ ὄξος χρησιμοποιοῦνται ὡς σαλατικόν (τουρσί).

Νά ο υ ρ α (τά) οἱ καρποὶ καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ φ. *Rubus Idaeus* L. Ἄλλως βάτσινα, βατόμουρα.

Ν ε ν ο ύ φ α ρ ο καὶ Ν ο ύ φ α ρ ο (τό). Ἀδιακρίτως τὰ εἶδη *Nuphar luteum* L. κ. *Nymphaea alba* L. Λέγεται καὶ π λ α τ ο μ α ν τ ή λ α καὶ π ρ α τ ο μ α ν τ ή λ α (βλ. λ.). Τὸ πρῶτο ὄνομα Νενούφαρο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν νινυφάρ ἢ νίλουφάρ ὅπερ πάλιν προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸν νιλουφέρο. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰσῆχθησαν στὶς εὐρωπαϊκὰς γῶρες τὸν Μεσαίωνα.

Ν ε ρ α ῖ δ ο ν ή μ α τ α (τά). Τὸ παράσιτον *Cuscuta epithymum* L. τὸ ἐπίθυμον τῶν ἀοχ. Ἀπαντᾷ καὶ ἄλλως, ὡς, «τῆς ἁλεποῦς τὸ μετάξι», (Σίμπθορν), «ύφαινίστρα» (Οἶτη, Χελδράχ καὶ Σαρτόρι), «τῆς κουρούνας τὸ μετάξι» (Πάρων. Ὁρφανίδης) κ.ά.

Ν ε ρ α ῖ δ ό ξ υ λ ο (τὸ) τεμάχιον ξύλου προστατεῦον τὸν φέροντα ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν νεράιδων ἢ ἄλλων ἐξωτικῶν ὄντων.

Ν ε ρ ό (τὸ) στοιχεῖον τῆς κινήσεως σὲ ὑδραυλικὰς μηχανὰς ὅπως τὸ νεροπρίονο, ὃ νερόμυλος κλπ. Ἡ δύναμις ἐκλύεται διὰ τῆς πτώσεως ἀπὸ ὕψους τινὸς (ὕδατόπτωσις) ἢ ὁποῖα δύναται νὰ ἔχη προέλευσιν φυσικὴν (καταρράκτης) ἢ τεχνητὴν μὲ τὴν δημιουργίαν κορέμασης. Ἡ δύναμις τῆς ὑδατοπτώσεως τίθεται ὑπὸ ἑλεγχον διὰ μιᾶς κανάλις στὸ ἄνω στόμιον τῆς ὁποίας τὸ νερὸ φέρεται μὲ αὐλάκι.

Πρῶμ. φρ. «τὸ νερὸ στ' αὐλάκι» (ἔβαλε) ἐπὶ συνήθους καὶ εὐκόλως κατορθωτοῦ πράγματος.

— «Τὸ νερὸ σωρὸ» (ζάμνειν) ἐπὶ ματαίας προσπάθειας.

Ν ε ρ ο κ ρ ά τ η ς (ό) καὶ Ν ε ρ ο κ ρ ά ν ι (τό). Τὸ εἶδος *Dipsacus fullonum* L. ὁ Δίψακος τῶν βαρέων τοῦ Διοσκουρίδου. Τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ διψῶ, ὀφειλόμενον στὸ ἀνατομικὸν φαινόμενον ὅτι τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ εἶναι συνδεδεμένα διὰ ραφῆς σχηματίζοντα εἶδος ὑποδοχέως ὅπου συγκροτοῦνται σταγόνες δρόσου ἢ βροχῆς. Ἐντεῦθεν τὸ δημῶδες ὄνομα «νεροκράτης» περισσότερον ἐπιτυχές, ἀπὸ τὸ «δίψακος» τοῦ Διοσκουρίδη. Τὸ φυτόν τοῦτο ἐν Κεφαλληνίᾳ ὀνομάζεται ἄ γ ζ α θ ό κ τ ε ν ο, διότι δι' αὐτοῦ κτενίζουν τὰ μάλλινα ὑφάσματα (κατὰ Ἀ. Γεωργακόπουλον, Γεωπόνον). Ὁ Πουκεβίλ τὸ ἀναφέρει ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «βαφῶν ἀγκάθι».

Ν ε ρ ο π ρ ί ο ν ο (τὸ) κ. πριονόμυλος κ. ταβλόμυλος ἢ ἀπλῶς πρίονο, τὸ ὕδροπρίονον. Πρόκειται περὶ πολυπλόκων μηχανῶν κινουμένων δι' ὑδραυλικῆς ἐνεργείας, ἐντελῶς ἐμπειρικῆς λαϊκῆς κατασκευῆς, ἀπὸ αἰώνων ἐν χρήσει καὶ βοηδέως τελειοποιηθεισῶν μέχρι τῆς σημερινῆς των μορφῆς διὰ μακρὰς πείρας. Τὴν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 576.

τέχνην τῆς κατασκευῆς των κατέχουν ὠρισμένοι εἰδικευμένοι μαστόροι, καλούμενοι διὰ τὴν κατασκευὴν των ὁσάκις καὶ ὅπου ἀποφασίζεται αὕτη.

Τὸ νεροπρίονο χρησιμεύει διὰ τὴν πρῖσιν τῶν κορμοτεμαχίων καὶ τὴν κατασκευὴν ξυλείας γνωστῆς ὡς προιονιστῆς καὶ ἀποτελουμένης ἀπὸ ταῦτες, σανίδες, μαδέρια, καρδόνια, πέταυρα καὶ ἄλλα εἶδη.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νεροπρίονου ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ταχύτερας, ἄρα χαμηλότερου κόστους, παραγωγῆς καὶ ἐν ταυτῷ προμηθείας ξυλείας ἀνωτέρας ποιότητος.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὴν χαμηλότερου κόστους παραγωγὴν, τὸ πρᾶγμα εἶναι αὐτονόητον, διότι ἡ πρῖσις τοῦ κορμοτεμαχίου γίνεται ταχύτερον διὰ τῆς μηχανικῆς παρὰ διὰ τῆς μυϊκῆς δυνάμεως. "Οχι μόνον διότι τὸ μηχανικὸν πρίονο ἐργάζεται ταχύτερον, ἀλλὰ καὶ διότι στὸ αὐτὸ πλαίσιον εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῶν περισσότερα τοῦ ἐνὸς πριόνια καὶ ἔτσι μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν νὰ προκύψουν περισσότεραι τῆς μιᾶς συνίδες, ἀναλόγως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πριόνων. "Οσον ἀφορᾷ δὲ στὴν ποιότητα, ἡ διὰ τοῦ νεροπρίονου παραγομένη ξυλεῖα εἶναι πάντοτε μεγαλυτέρου μήκους ἢ ἡ διὰ χειροπρίονος, περισσότερον ἰσοπαχῆς καὶ μὲ ἐπιφάνειαν ἀπολύτως ὁμαλήν, ἐνῶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ξυλείας διὰ χειροπρίονος παρουσιάζει πάντοτε ἐλαφρὰν ἀνωμαλίαν ἢ ὁποῖα ὅμως ὑπολογίζεται στίς κατασκευές, διότι ὁ ξυλουργὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὴν τὴν ἀνωμαλίαν διὰ πλανίσματος.

Σχεδὸν πάντοτε τὸ νεροπρίονον ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα μιᾶς ὑλοτομικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Εἰς ἓνα νεροπρίονον πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ ὠρισμένη ἐλαχίστη ποσότης κατεργαστέας ξυλῶδους ὕλης ἢ ἄλλως ὠρισμένον ποσὸν λήμματος ξυλῶδους ὄγκου, ὥστε νὰ καλύπτεται τὸ κόστος κατασκευῆς του. Προπολεμικῶς τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ ὅριον ὑπελογίζετο εἰς 600 - 800 κ.μ. στρογγύλης ξυλείας. Μεταπολεμικῶς ἡ κατὰστάσις μετεβλήθη ἄρδην λόγῳ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν νεροπριόνων διὰ πετρελαιοκινήτων τοιούτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως μεγάλων πριστικῶν ἐργοστασίων τὰ ὁποῖα ταχέως θὰ ἐξαφανίσουν καὶ τὰ τελευταῖα νεροπρίονα. Ἐξ ἄλλου ἡ διάνοιξις δασικῶν δρόμων διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν κορμοτεμαχίων ἀπεμάκρυνε τὴν κατεργασίαν ἀπὸ τὸ δάσος καὶ τὴν μετέφερε σὲ ἐπαρχιακὰ κέντρα, σὲ τρόπον ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ δασοπονικὴ μορφή τῆς ἐκμεταλλεύσεως μετεβλήθη. Κατὰ συνέπειαν ἡ περιγραφὴ τῆς παλαιᾶς μορφῆς «Νεροπρίονο» νὰ μὴν ἔχῃ πλέον οὐδὲνα τεχνολογικὸν ἢ δασοπονικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ μόνον δασοϊστορικὸν καὶ λαογραφικόν. Τὸ νεροπρίονο μπορούμε νὰ πῶμε ἀπὸ τώρα ὅτι ἀνήκει πιά στὴν ἱστορίαν. Στὰ δάση, στίς ρεματιᾶς τῶν βουνῶν ὅπου παλαιότερα ἠκούετο ὁ θρόντος τῆς φτερωτῆς του, δὲν ἀπομένουν παρὰ μερικὰ τοπωνύμια, ὅπως «Πριόνι», «Στὰ πριόνια», κλπ.

Ἡ ἐξωτερικὴ εἰκὼν ἐνὸς Νεροπρίονου

Ἐξωτερικῶς ἓνα Νεροπρίονον παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα.

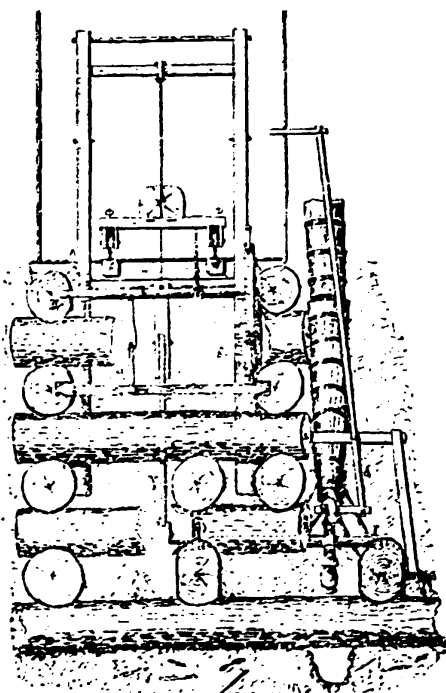
Τὸ αὐλάκι. "Ἐνα νεραύλακο χαραγμένο στὴν πλαγίᾳ τοῦ βουνοῦ, τοῦ ὁποίου τὶς χαράδρες καὶ γενικά ὅλα τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἀλφαδιὰ τῆς χαράξεως μὲ τὴν δεδομένην κλίσιν, διέρχεται ἐκ προχείρων ὕδατογεφυρῶν κατασκευασμένων συνήθως μὲ λαμαρίνες, φέρνει τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν δέση στὸ ἄνω στόμιον τῆς κἀναλῆς. Ἡ δέση, εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ ποταμοῦ ἢ μᾶλλον χειμάρρου, ὅπου γίνεται ἡ ὑδροληψία. Στὸ σημεῖον αὐτό, φράσσεται τὸ ρεῖμα καθέτως πρὸς τὴν ροήν, σχηματίζεται μικρὰ λίμνη καὶ τὸ νερὸ διοχετεύεται πρὸς τὸ νεραύλακο στὴν ἐπιθυμητὴν ποσότητα, ἐνῶ τὸ πλεονάζον ὑπερεκχειλίζει τὸ φράγμα καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν ροήν του πρὸς τὰ κάτω.

Πρὸ τοῦ στομίου τῆς κἀναλῆς σχηματίζεται μικρὰ λεκάνη ὅπου τὸ νερὸ ἠορμεῖ καὶ ἀποθέτει τὰς ξένας ὕλας ποῦ παρασύρει, ἔπειτα δὲ σὲ ὑπερηυξημένην

ποσότητα καταπίπτει ἐντὸς τῆς κἀναλῆς μὲ δύναμιν πτώσεως ἀνάλογον πρὸς τὴν κλίσιν τῆς καὶ πρὸς τὴν ὑψομετρικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων τῆς κἀναλῆς.

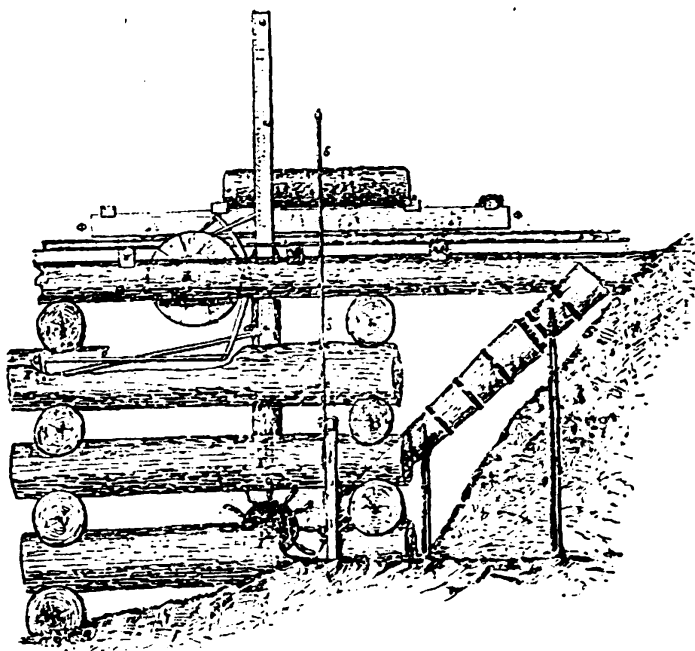
Ἡ κἀναλῆ. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν βαγενίων σχήματος κολούρου κώνου τοποθετουμένων τοῦ ἐνὸς ἐντὸς τοῦ ἄλλου μὲ τὴν μεγαλυτέραν διάστασιν πρὸς τὰ ἄνω. Τὸ κατώτερον ἄκρον ὀνομάζεται σόπι (βλ. λ.) καὶ εἶναι ἐπεν-

Νεροπρίονον. Πρόσοψις.

Ἡ ντάνα (κάτω ὄροφος) ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ σειρὰς χορμοτεμαχίων. Δεξιὰ ἡ κἀναλῆ καταλήγουσα στὴν φτερωτὴν.

Στὸν ἄνω ὄροφον τὸ τελάρο τοῦ καταρράκτη μὲ μίαν λάμαν καὶ τὸ φορεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔνα χορμοτεμάχιον πρὸς πρῶσιν.

Πλαγία ὄψις.

Στὴν βάσιν τοῦ θεμελίου διακρίνεται τὸ τύμπανον τῆς φτερωτῆς μὲ τὰ κουτάλια.

Ἀριστερὰ ὁ τροχὸς κινήσεως τοῦ φορείου μὲ τὴν κούνα καὶ τὶς δύο βέργες ὑποκάτω.

Στὸν ἄνω ὄροφον τὸ φορεῖον μὲ ἓνα χορμοτεμάχιον ἐπ' αὐτοῦ.

δεδυμένον ἐσωτερικῶς μὲ λαμαρίναν πρὸς προστασίαν τῶν τοιχωμάτων ἀπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ ὕδατος συμπαρασειρομένων φερτῶν ὑλῶν. Εὐρίσκεται δὲ τὸ κάτω στόμιον τῆς κἀναλῆς πρὸ τῆς φτερωτῆς (βλ. λ.) τῆς ὁποίας πλήσσει τὰ κουτάλια καὶ τὴν ἀναγκάζει εἰς περιστροφὴν.

Παραπλεύρως τῆς κἀναλῆς εὐρίσκεται τὸ ξυλόπηκτον οἶκημα τοῦ κυρίως Νεροπρίονου.

Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὁρόφους. Στὸν κάτω ὁροφον εὐρίσκεται τὸ θεμέλιον ἢ ντάνα, τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν. Ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχει ἡ κινήτριος ἀτρακτος ἢ φέρουσα τὴν φτερωτὴν καὶ παρέχουσα τὴν περιστροφικὴν κίνησιν, τὸ στρόφαλον (ντουλάς ἢ βόλτα) μετὰ τοῦ διοστῆρος (μασιά) διὰ τοῦ ὁποίου ἡ περιστροφικὴ κίνησις μεταβάλλεται εἰς εὐθύγραμμον κατακόρυφον καὶ τέλος ὁ λικνιζόμενος ἄξων (κοῦνα) μετὰ τῶν δύο βεργῶν του, ἀποτελῶν μέρος τοῦ προωθητικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ φορείου (τεζιά ἢ τεζάκι). Ἐντὸς ἐπίσης τῆς ντάνας προωθεῖται μερικῶς ὁ κατακορύφως κινούμενος πρίων, ἥτοι τὸ πλαίσιον μετὰ τῶν πριονιστῶν λαμῶν.

Ὁ ἄνω ὁροφος. Στὸ σημεῖο τοῦτο τῆς κατασκευῆς, σχηματίζεται δάπεδον ἐκ σανίδων τὸ ὅποιον χωρίζει τὸ νεροπρίονο σὲ δύο ὁρόφους. Τὸ δάπεδον φέρει τὰ σχετικὰ ἀνοίγματα διὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνοῦν οἱ δύο ὁροφοί.

Στὸν ἄνω ὁροφον ὑπάρχουν α) τὸ σύστημα τοῦ καταρράκτου καὶ β) τὸ σύστημα τοῦ μηχανισμοῦ προωθήσεως τῶν πρὸς πρῶσιν κορομοτεμαχίων στὸν καταρράκτη.

Ὁ μηχανισμὸς τοῦ κυρίως πρίονος. Ἐπὶ ἰκνιώματος ἀποτελούμενον ἐκ δύο δοκῶν κατακορύφως ἐστηριγμένων ὀλισθαίνει ἐντὸς ἀντάκων (βλ. ντερέζε) τὸ πλαίσιον (τελάρο ἢ κολάρο) εἰς τοῦ ὁποίου τὰ δύο ἄκρα εὐρίσκεται κατακορύφως τεταμένον τὸ λεπίδι τοῦ πρίονος. Δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν δύο ἢ καὶ πλείονες λεπίδες πρίονων, ἀναλόγως τοῦ πάχους (διαμέτρου) τῶν πρὸς πρῶσιν κούτσουρων καὶ σὲ τόσῃν ἀπόστασιν μετὰξὺ τῶν, ὅσον τὸ πάχος τῶν σανίδων. Τὸ κούτσουρο προωθεῖται διὰ μέσου τοῦ τελάρου καὶ ἔτσι ἔρχεται σὲ ἐπαφὴν μετὰ τὴν λεπίδα ἢ τίς λεπίδες οἱ ὁποῖες διανοίγουν τομὴν στὴν μᾶζαν τοῦ κούτσουρου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς διαμέτρου του, ἡ ὁποία τομὴ ἀνῆλθει εἰς μῆκος κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ κυρίως ἄξονος τοῦ κούτσουρου, καθ' ὅσον τοῦτο συνεχίζει τὴν πορείαν του διὰ μέσου τοῦ τελάρου, μέχρις ὅτου ὁλόκληρον τὸ κούτσουρον διαπεράσει τὸ τελάρον.

Ἡ κίνησις τοῦ κούτσουρου πρὸς τὸ τελάρον τοῦ πρίονος γίνεται ρυθμικῶς μετὰ ταχύτητα τοιαύτην ὥστε οἱ λεπίδες κινούμεναι κατὰ τὴν κατακόρυφον νὰ παράγουν ὠφέλιμον ἔργον καὶ νὰ μὴ κινῶνται ἀσκόπως στὸ κενόν. Πρὸς τοῦτο, τὸ κούτσουρο φέρεται ἐπὶ φορείου (βλ. τεζιάς ἢ τεζάκι) ἡ δὲ κίνησις ρυθμίζεται διὰ τοῦ προωθητικοῦ συστήματος περιλαμβάνοντος τὸν προωθητικὸν τροχόν (βλ. γέθ) καὶ τὸν προωθητικὸν μοχλὸν μετὰ πέδης (βλ. πλιάκος).

Κατὰ συνέπειαν τῶν ἀνωτέρω ἐντὸς τοῦ παραπήγματος τοῦ ἄνω ὁρόφου τοῦ νεροπρίονου ὑπάρχει μιὰ σιδηροτροχιά μήκους 4 - 5 μ. γραμμῆς ντεκωβίλ ἐπὶ τῆς ὁποίας κινεῖται τὸ φορεῖον, καταλήγουσα ἔμπροσθεν τοῦ καταρράκτου ἥτοι τοῦ πλαισίου ἢ τελάρου τοῦ φέροντος τὰς πριονολεπίδας καὶ κινουμένου κατακορύφως ἐντὸς τῶν ντερέζε.

Ἐντὸς τοῦ παραπήγματος τοῦ ἄνω ὁρόφου δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μηχανήματα καὶ ἐξαρτήματα, ὡς δισκοπρίων τροφοδοτούμενος ὑπὸ τῆς αὐτῆς κινήτριου δυνάμεως καὶ χρησιμεύων σὲ δευτερεύουσας κατεργασίες καὶ ἄλλα ξυλουργικῆς φύσεως ἐργαλεῖα καὶ τέλος ἓνα μικρὸν καμίνι γύφτου γιὰ σχετικὰς ἐργασίας, ἥτοι λίανσιν τῶν τσεκουριῶν, ἀκόνισμα ἢ τρόχισμα τῶν ὀδόντων τῶν πριόνων, τσαπράζωμα αὐτῶν, ἐνίοτε πλάνες κινούμενες μηχανικῶς διὰ τῆς αὐτῆς πηγῆς κινήσεως καὶ ἄλλα.

Σὲ μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Νεροπρίονου εὐρίσκονται ξύλινες ἀποθήκες χρήσιμες εἰς ἀποθήκευσιν διαφόρων εἰδῶν ἀκόμη καὶ γιὰ διανομὴν τῶν δασεργατῶν ἢ καὶ τῶν ζῶων μεταφορᾶς (ἵππων, ἡμιόνων) κατὰ τὰς ψυχρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος. Ἐπίσης σὲ μικρὰν ἀπόστασιν εὐρίσκεται τὸ ξύλινον οἶκημα τοῦ δασεπιχειρηματίου μετὰ τῆς τραπεζαρίας καὶ τοῦ ξενῶνος, καθὼς καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα πα-

Εἰκὼν I.

Τὸ νεροπρίονον Φλαμπουρίτης.
Τρίκαλα Κορινθίας.

Εἰκὼν II.

Τὸ νεροπρίονον στὸ δημόσιον δάσος
«Κατελλᾶνος» ἐπὶ τοῦ Παναιτωλικοῦ.
Περιοχὴ κοινότητος Ἀχωμαύρου Αἰτω-
λίας.

Εἰκὼν III.

Πρίονον πετρελαιοζήνητον, ἄνευ ξάνα-
λης.

ραλήγματα. Στὴν εἰκ. I. παρουσιάζεται τὸ Νεροπρίονον τοῦ δάσους «Φλαμπουρί-
ται» ἐπὶ τοῦ ὄρους Κυλλήνη εἰς τὴν περιχὴν τῆς κοινότητος Τριζάλων Κορινθίας.

Στὴν εἰκόνα II. τὸ συγκρότημα νεροπρίονου, ἀποθηκῶν καὶ οἰκήματος ἐντὸς
τοῦ δάσους «Κατελῖνος» ἐπὶ τοῦ Παναιτωλικοῦ καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ χωρίου Ἀ-
χώμανρος.

Στὴν εἰκόνα III. παράπηγμα πρίονος στὸ ὁποῖον τὸ ἄνοιγμα γιὰ τὴν εἴσοδο
τῶν κοντσούρων εὐρίσκεται στὸ πλάϊ καὶ ὄχι στὸ ὀπισθεν μέρος. Ἡ κἀναλι ἐλλεί-
πει διότι ἡ κίνησις τοῦ καταρράκτου δὲν γίνεται πλέον δι' ὕδατοπτώσεως, ἀλλὰ
διὰ πετρελαιομηχανῆς.

Νεροπρίονα στὴν Ἡπειρὸ. Καθὼς ἡ Ἡπειρὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ
τὰ δασοφυεστάτερα διαμερίσματα τῆς χώρας καὶ μάλιστα μὲ δάση κωνοφόρων κα-
ταλλήλων εἰς παραγωγὴν ξυλείας (Ἐλάτη καὶ Ὀρεινὴ Πεύκη) ἀπὸ μακροῦ χρό-
νου γίνεται χρῆσις τοῦ νεροπρίονου στὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ δασικοῦ τῆς πλούτου.
Ἔτσι πάμπολλες εἶναι αἱ θέσεις πλησίον ποταμῶν καὶ ρευμάτων ὅπου κατὰ καιροὺς
ἔχουν ἰδρυνθῇ νεροπρίονα. Ἀναφέρομεν τινὰ ἐξ αὐτῶν.

Προηγεῖται ἡ Ἐπαρχία Κονίτης ἐνθα ἀπαντῶμεν ἐγκαταστάσεις νεροπρί-
ονων στὴν χειμαρροκοιλιάδα τοῦ ἄνω Ἀώου, παρὰ τὸ Στόμιον (Ἀδελφοὶ Γεράσι)
ὕψηλότερον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Βουρσοχωρίου, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ
Ἀώου, καὶ ἀκόμη ὑψηλότερον εἰς τὰς περιφερείας τῆς Λαϊστίης, καὶ Βωβούσης. Ὁ-
μοίως στίς κοινότητες Ἀγ. Παρασκευῆς, Διστράτου, Ἀρμάτων κλπ. Ἐπίσης στὴν
χειμαρροκοιλιάδα τοῦ Σαρανταπόρου στίς κοινότητες Βαρθάρας καὶ Ἀμαράντου
κλπ. Στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀν. Ζαγορίου κυρίως στὰ δάση τῶν κοινοτήτων Φλαμπου-
ράοι, Ἐλατοχώρι, Γρεβενίτι κλπ. καθὼς καὶ στὰ δάση Τσεπελόβου καὶ Σκαμνε-
λίου τοῦ Δυτ. Ζαγορίου.

Συστηματικὰ νεροπρίονα ἀπαντῶμεν ἐπίσης στὰ δάση τῶν κοινοτήτων τῆς
περιοχῆς Μετσόβου, ἰδίᾳ δὲ στὸ Ἀνήλιον, τὸ Ἀνθοχώρι, τὴν Μηλιάν, παλαιότερα
δὲ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δήμου Μετσόβου.

Σπανιώτερα εἶναι τὰ νεροπρίονα στοὺς Νομοὺς Θεσπρωτίας καὶ Πρεβέ-
ζης, ἐνῶ στὸν Νομὸν Ἀρτις μόνον στὰ δάση τοῦ Βουλγαρελίου ἐκινουῦντο μέχρις
ἐσχάτων νεροπρίονα.

Ἀθησαύριστες λέξεις γύρω ἀπὸ τὸ Νεροπρίονο,
καθ' ὅλοκληρίαν ἢ κατὰ τὴν εἰδικὴν σημασίαν των. (Μὴ
περιεχόμεναι στὸ 12ον Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἐλ. Γλώσσης Δ. Δημητράκου). Βόλτα
(βλ. ντουλάς). Κούνα (ἴσως ἔχει σημασίαν μὲ τὸ κουνῶ, κούνια. Λιχνιζόμενος ἄ-
ξων). Μασιά (machia) ἢ λ. ἀναγράφεται σὲ ἄλλην σημασίαν. Νεροπρίονο. Ντά-
να (ἀναγρ. στὴν σημασίαν τῆς στοιβάδος). Ταβλόμυλος, ἥτοι προιονόμυλος παρά-
γων τάβλας (σανίδας). Τεζιάς (ἀναγρ. τεζάκι).

Νεροφακὴ κ. ἀγριοφακὴ κ. ψαροφακὴ, γαλλ. lantille d' eau. Πρό-
κειται γιὰ τὰ εἶδη τοῦ ὑδροχαροῦς φυτοῦ Lemna τοῦ ὁποίου δύο εἶδη minor καὶ
gibba L. οἰεπίστωσε τὴν παρουσίαν των στὰ παρόχθια ἐδάφη τῆς λίμνης τῶν Ἰω-
αννίνων καθὼς καὶ στὰ τυρφώδη καὶ ἐλώδη ἐδάφη μεταξὺ τοῦ λόφου Καστρίτσης
καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς λίμνης, ὅπως ἐπίσης παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀ-
κτὴν τῆς Νήσου, ὁ ὁμ. καθ. κ. Κ. Γκανιάτσας. Ταῦτα μετ' ἄλλων ὑδροβίων φυτῶν
ἀποτελοῦν τὸ πλευστὸν τῆς χλωρίδος τῶν ἐπιπλέοντων εἰδῶν, ἀπαντῶσιν οὐχ ἥτιον
καὶ σὲ στάσιμα ὕδατα (in aquis stagniantibus) Βλ. μελέτην κ. Γκανιάτσα «Ἡ
χλωρίς καὶ ἡ βλάστησις τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων» καὶ δὴ τὸ Εἰδικὸν Μέρος μὲ
τὸν κατάλογον τῶν φυτῶν (Ἡπ. Ἔστ. τ. 215 - 216 σ. 202 - 9). Ὁ κ. Γκανιά-
τσας ἐντούτοις δὲν δίδει δημῶδες ὄνομα γιὰ κανένα ἐξ αὐτῶν. Τὸ μόνον ὄνομα νε-
ροφάκι προέρχεται ἀπὸ τὸν Φρύας βοτανολογήσαντα ἐν Ἑλλάδι περὶ τὸ 1845

καὶ ὁ ὁποῖος καὶ τὸ δημῶδες ὄνομα ἀπέδωσε παρεμφασμένον καὶ τὸν ἐπιστ. προσδιορισμὸν ἡμαρτημένον ἦτοι *Lemna minor*. Ἀλλ' ὅπως ἀναφέρει ὁ βοτανικὸς Δ. Καββάδας (Βοτανικὸν - Φυτολογικὸν Λεξικὸν τ. Ε σ. 2348) τὰ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶντα τρία εἶδη τοῦ γ. Λέμνα εὐρίσκονται «πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος» σὲ στάσιμα ὕδατα, τέλματα καὶ ἔλη. Προσθέτει δὲ ὅτι τὸ εἶδος *minor* εἶναι γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα *φακὴ τοῦ νεροῦ* πιθανολογεῖ δὲ ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ «ἴκη» τοῦ Θεοφράστου καὶ ὁ «Φακὸς τῶν τελμάτων» τοῦ Διοσκορίδου. Ἦδη γίνεται φανερὸν τί ἐπὶ τοῦ προσκειμένου ἔχει συμβῆ. Ὁ Φράας ἀνευρὼν τὸ φυτὸν στὴν Κωπαίδα τοῦ ἀπέδωσε τὸ δημῶδες ὄνομα νεροφακὴ, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀνήκει στὸ εἶδος *L. gibba*. Ὁ Καββάδας ἀκολουθῶν τὴν βιβλιογραφίαν ἐπανέλαβε τὸ σφάλμα, βελτιώσας τὸ δημῶδες ὄνομα νεροφακὴ σὲ «φακὴ τοῦ νεροῦ» ἐπηρεασθεὶς προφανῶς ἀπὸ τὴν γαλλικὴν ὀνομασίαν του, ἢ καὶ ἀπὸ τὴν γερμαν. διότι γερμανιστὶ τὸ φυτὸν ὀνομάζεται ἐπίσης νεροφακὴ (*Wasserlinse*).

Τὸ γεγονὸς τῆς ὀνομασίας σὲ τρεῖς γλώσσας ἐνὸς φυτοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν παρομοίωσιν ὑποδηλοῖ ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικά του κατὰ κάποιον τρόπον ἐνθυμίζουν τὸ πρᾶγμα πρὸς τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ παρομοίωσις. Ἀληθῶς δὲ τὸ παρομοιαστικὸν τῆς *L. gibba* περισσότερον ἢ τῶν ἄλλων εἰδῶν ἐνθυμίζει τὴν φακὴν καὶ συνεπῶς στὸ εἶδος τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τὸ δ. ὄνομα. Τὸ εἶδος τοῦτο συνηντήσαμεν ὄχι μόνον εἰς τὰ παρόχθια ἐδάφη τῆς Λίμνης Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ σὲ στάσιμα νερά τῆς Λαϊσίτης καὶ ἐλῶν ἢ λιμναζόντων ὑδάτων τοῦ Βοῖδομάτη μέχρι τοῦ Ἀώου καὶ δὴ στὸν λεγόμενον κάμπον τοῦ Βοῖδομάτη κατὰ τὰς περιφερείας Γεροπλάτανου, Βασιλικοῦ κάτωθεν τοῦ δημοσίου δάσους Συζιὰ καὶ στίς πρὸς Κόνιτσαν γειτονικὰς περιοχάς. Κατὰ ταῦτα ἐνῶ τὸ ὄνομα «νεροφακὴ» μποροῦμε νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε πανελλήνιον, τὸ ὄνομα «ψαροφακὴ» περισσότερον ἐπιχωριάζει στὴν Ἠπειρον.

Νεροφράκτης (ὁ) φράγμα δημιουργούμενον καθέτως πρὸς τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων, πρὸς τὸν σκοπὸν, εἴτε πρὸς ἐκτροπὴν αὐτῶν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, εἴτε χάριν δημιουργίας ὑπερεκχειλίσεως.

Νεροχωρίστρα (ἡ) ὁ ὕδροκρίτης, ἡ γραμμὴ διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων, «ὅπως γέρονουν τὰ νερά» κατὰ λαϊκὴν ἔκφρασιν.

Νησι (τό). Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπικρατεστέρα ἔννοια τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτοῦ ὅρου, σημαίνοντος νῆσον, ἦτοι ξηρὰν περιβρεχομένην ὑπὸ θαλάσσης. Ἦδη ὅμως καὶ παρ' ἀρχ. ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ξηρὰς περιζλειομένης ὑπὸ ὑδάτων ποταμοῦ ἢ καὶ ἀπλῶς ὑπὸ τῶν βραχιόνων χειμάρρου. Τοιαύτη εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς Νήσου, τοποθεσίας κατὰ τὸ πεδίων τῶν Πλαταιῶν, χειμένης μεταξὺ δύο βραχιόνων τοῦ χειμάρρου Ὁερῆ. Ἡ γεωγραφικὴ αὕτη ἔννοια διατηρεῖται μέχρι τῶν χρόνων μας. Εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Κονίτσης, κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς κοινότητος Κερασόβου, ἀπαντᾷ θέσις «*Νησι Μακάρων*» τμήμα τοῦ ὅρου Σμόλικα, ἰσχυρῶς περιγαυρωμένον ὑπὸ δύο βραχιόνων ἐνὸς ἐκ τῶν πολλῶν χειμάρρων οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τὸ Κερασόβιζο ποτάμι.

Νιζάρο (τό) *Quercus aegilops* L. v. *macrolepis* Kty. εἶδος κοινότερον γνωστὸν ὡς Βαλανιδιά. Τὸ ὄνομα ἀναγράφουν οἱ Χελδράϊχ, Χλωρὸς καὶ Βαλσαμάκης διὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἠλείαν, οὐχ ἦττον ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν Νομῶν Θεσπρωτίας καὶ Πρεβέζης.

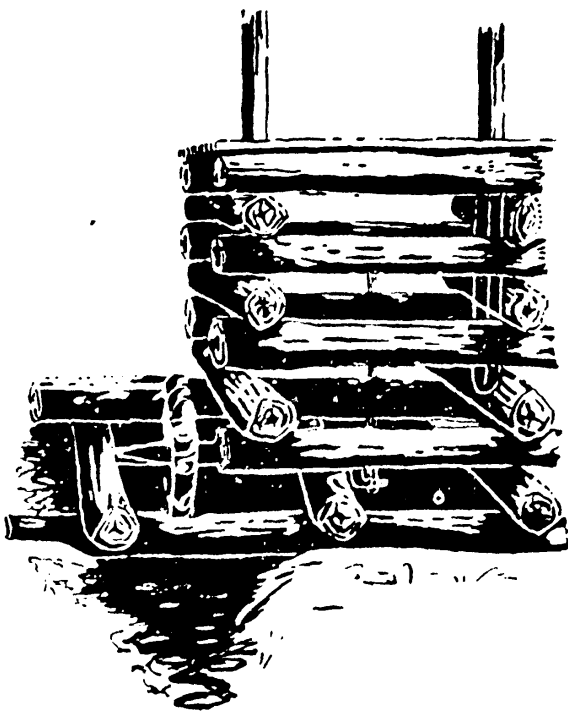
Νιόφυτο (τό) πληθ. νιοφύτια. Τὰ νεόφυτα πευκάκια ποὺ ἐμφανίζονται κατὰ χιλιάδας καλύπτοντα μεγάλας ἐκτάσεις πευκοδάσους, μετὰ πᾶσαν πυρκαϊάν. Λέγονται καὶ **λιοφύτια**.

Ντάνα (ἡ) προφ. δάνα, ἡ στοιβάς, ἡ βάσις, τὸ θεμέλιον τοῦ νεοπορίου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ στοιβάδα πολὺ χονδρῶν, βαρέων καὶ ἰσχυρῶν κορμοτεμαχίων, τὰ

ὅποια τοποθετοῦνται ἐναλλάξ σταυρωτὰ τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, εἰς ἕξ ἢ ὀκτὼ ἐπαλλήλους σειρὰς (βλ. νεροπρίονον εἰκ. 1). Σχηματίζεται οὕτω ὁ κάτω ὄροφος τοῦ νεροπρίονου. Ὁ ὄροφος αὐτὸς ποὺ σχηματίζεται μὲ τὴ δημιουργία ἐνὸς πατώματος στὸ ὕψος τῆς τελευταίας ἀνωτέρας σειρὰς κουτσούρων, περιλαμβάνει τὴν φτερωτὴν μὲ τὴν ἄτρακτον περιστροφῆς, στὰ ἄκρα τῆς ὁποίας εὐρίσκονται ἀφ' ἐνὸς ὁ «αντουλάς» (βλ. λ.) καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ «μασιὰ» (βλ. λ.). Ἐντὸς τῆς ντάνας βυθίζεται τμήμα τοῦ κατακορύφως κινουμένου πρίονος (καταρράκτη) καὶ ἡ κούνα (βλ. λ.) μετὰ τῶν δύο θερυγῶν της (βλ. Ἡπειρωτ. Ἑστία τ. 215 - 216 σ. 192). Τὴν κούναν ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπ. Θεσ/νίκης κ. Α. Οἰκονομόπουλος στὴν πραγματείαν του «Οἱ ὕδροπρίονες ἐν Ἑλλάδι» ὀνομάζει «κινιζόμενον ἄξονα».

Νταῦκος καὶ ταῦκος (ὁ) γάσμα γῆς, βάραθρον, γούπατον, γεσμ. Dolinen. Ἐνίοτε τὰ γάσματα αὐτὰ φέρουν ἰδιαίτερον ὄνομα ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους καὶ ὑπεράνω τῆς Μονῆς Πεντέλης γούπατο, ὅπερ ὀνομάζεται Θαλάσσι.

Νταφλάνι κ. παφλάνι (τὸ) λέγεται ἐν Ζαγορίῳ καὶ ἄλλοι τοῦ τῆς Ἡπείρου τὸ φυτὸν τοῦ δασικοῦ ὑποκόφου *Eunonymus europaeus* L. καλλιεργούμενον

Ντάνα ἢ θεμέλιον τοῦ νεροπρίονου. Στὴν κατωτάτην σειρὰν διακρίνεται ἡ φτερωτὴ μὲ τὸν ἄξονα περιστροφῆς.

καὶ ὡς κοσμητικόν. Τὸ ξύλον τοῦ ἀνθρακοποιούμενον δίδει τὸ κάρβουνο σχεδιάσεως καὶ ζωγραφικῆς.

Ντέβρι (τὸ) καὶ κατ' ἀναγρ. ντέρβι ἢ ντέρβος καὶ ντέβρος, λ. τουρκ. σημαίνει συριάνι, περίπατος, περιοδεία καὶ κατ' ἐπέκτασι ντὸ μέρος ποὺ γίνεται συργιάνι ἢ ἡ περιοχὴ τῆς περιοδείας. Ἐντεῦθεν πολλαχοῦ τιν ὡς ἐν Ζαγορίῳ, ἡ ὑπεράνω τοῦ χωρίου Καστανῶν ὁμαλὴ καὶ περίοπτος κορυφογραμμὴ λέγεται ντέβρι. Καὶ ἔπον. Ντέρβος καὶ Δέρβος (Κῆποι). Ἐν Χίῳ λέγουν «ὁ Δεσπότης ἐπῆγεν εἰς τὸ ντέβριν τ' Ἀη Γιωργιού...» τουτέστιν εἰς περιοδείαν ἀνὰ τὴν περιοχὴν Ἀγ. Γεωργίου (Λαογρ. Γ—Δ σ. 493).

Ντερέκι (τὸ) κ. ντερέκε (πρφ. δερέκε). Αὐλαξ ἢ ἐγκοπὴ ὀλισθήσεως ἢ καθοδηγήσεως τῆς ἐντὸς αὐτῆς κινουμένης δοκίδος τοῦ πλαισίου τοῦ καταρ-

ράκτη στο νεροπρίονον. Πρόκειται δηλ. περί ενός κατευθυντήρος αναλόγου πρὸς τὰς ὑδρορροὰς τῶν στεγῶν αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ἄλλωστε ντερέδες. Ντερές, ὁ ρύαξ, τὸ ρέμα καὶ τοπωνύμιον τόσον σύνηθες σὲ ὅλην τὴν Βαλκανικὴν ὅσον συχνὰ ἀπαντοῦν τὰ ρέματα καὶ αἱ πάσης φύσεως χαράδραι καὶ ροαί.

Τὰ ντερέκε εἶναι διανοιγμένα ἐντὸς ὀρθοστατῶν, ἥτοι δοκῶν κατακορύφως στηριγμένων ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν κουτσούρων τῆς ντάνας διὰ πελεκημένων ἐγκοπῶν (βλ. «Νεροπρίονο» Ὁ μηχανισμὸς τοῦ κυρίως πρίονος).

Ν τ ι ν τ ι λ ί ν α (ἡ) ἄλβ. τεντελίνε, εἶδος αὐτοφυοῦς τριφυλλίου *Trifolium* sp. πιθανῶς *T. purpureum* (βλ. χονδροτρίφυλλον). Ἐν Θεσπρωτίᾳ (κατὰ Τσάκαν) τρεντελίνα γ. τερντελίνα. Τὸ ἄνθος τοῦ ἔχει χαρακτηριστικὸν ὡραῖον ἄρωμα τὸ ὁποῖον μεταδίδεται στὸ γάλα καὶ στὰ γαλακτοκομικὰ παράγωγα, ἐφ' ὅσον τὰ ζῶα ἔχουν βοσκήσει τοιοῦτου εἶδος τριφύλλι.

Ν τ ο υ λ ᾶ ς (ὁ) ἡ βό λ τ α. Ἐξάρτημα τοῦ νεροπρίονου ἐκ τεμαχίου σιδήρου, δις γονατοειδοῦς, τὸ ὁποῖον συνδέει τὴν ἄτρακτον ἢ ὁποῖα τίθεται σὲ περιστροφικὴν κίνησιν διὰ τῆς φτερωτῆς, μὲ τὴν μ α σ ι ᾶ τῆς ὁποίας ἡ κίνησις εἶναι εὐθύγραμμος καὶ κατακόρυφος. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ ντουλὰς εἶναι τὸ ἐργαλεῖον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ περιστροφικὴ κίνησις μεταβάλλεται εἰς εὐθύγραμμον. Καὶ διὰ μὲν τοῦ μ α σ ι ᾶ, ἡ εὐθύγραμμος κίνησις χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν κατακόρυφον ἔννοιαν, διὰ δὲ τοῦ μηχανισμοῦ πρίσεως, κατὰ τὴν ὀριζόντιον. Ἐνα ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ μηχανισμοῦ πρίσεως εἶναι ἡ κούνα, περὶ τῆς ὁποίας ὠμλήσαμεν ἥδη. Τὰ ἄλλα στοιχεῖα εἶναι ὁ π λ ι ᾶ ς ὁ ς ἡ γέ ρ ο ς (βλ. λ.) καὶ ὁ τ ε ξ ι ᾶ ς ἡ τεξάκι, ἥτοι τὸ φορεῖον, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. κατωτέρω.

Ν τ ο ὕ σ κ ο (τὸ) κυρίως τὸ εἶδος *Quercus Macedonica* D.C. ἐκ τῶν φυλλοβόλων δρυῶν. Εὐδοκιμεῖ στὴ Β. Ἑλλάδα, βορειότερον τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὴν νοτίως τῆς Ὁθρουοῦ Ἑλλάδα ὀνομάζονται ντουῖσκο τὰ πρὸς τὴν Μακεδονικὴν δρὺν ὁμοιάζοντα εἶδη Ἀριάν καὶ Κήροϊδα. Εἰς τὴν Ἠπειρον, τὸ αὐτὸ εἶδος ὀνομάζεται καὶ **Κ ρ ί π ν α** (βλ. λ. ἐν Ἠπ. Ἔστ. τ. 217-218, σ. 308). Περιέργως τὸ φυτώνομα τοῦτο ἐγενικεύθη εἰς τὴν ἔννοιαν «κλαρί» ὥς «βγῆκε στὸ ντουῖσκο» ἀντὶ «βγῆκε στὸ κλαρί». Κατ' ἐπέκτασιν ντουῖσκο ὠνομάζετο παλαιότερα, ἀπὸ τῆς τουροκορατίας, ἡ ἀνταρσία, ἡ ἀνυποταξία σὺν νόμιμες ἐξουσίαις, ἡ ἐπανάστασις. Γράφει καὶ ὁ Σπ. Μελάς «... θὰ βγαίνανε τότε ἀπὸ τὴν Τρίπολιν μὲ πρόφασιν τίς γιορτὲς τῆς Λαμπρῆς καὶ συνεννοημένοι θ' ἀρχίζανε τὸ ν τ ο ὕ σ κ ο (τὴν ἀνταρσίαν) ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Μωριά» (Ματωμ. ράσα. Παπαφλέσσας).

Φυτῶν, τοπωνύμια συχνότατα ἐν Ἠπείρῳ. Στὰ χωρία, Κωστήσι (Κατσονοχώρια), Καλέντζι γ.ἀ. Στὴν Θεσπρωτίᾳ μεγάλη περιοχὴ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν **Ν τ ο υ σ κ ᾶ ρ α** περιλαμβάνει 15 χωριά τὰ ἐξῆς. Λαμπανίτσα, Σαλονίκη, Πετούσι, Παρδαλίτσα, Βαλανιδιά, Ζαραβούτσι, Κόπρα, Σενίκου, Κεράσοβο, Διχούνη, Ραδοβίτζι, Γρανίτσα, Τόσκεσι, Στριγιανέσι καὶ Λοζανᾶ.

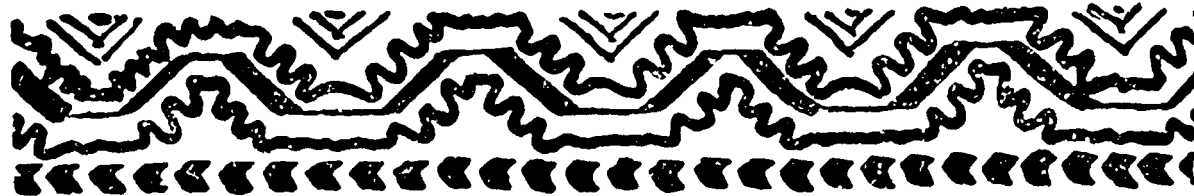
Ἐπίθ. **Ν τ ο υ σ ί ζ α ς** (ὁ) γ. ν τ ο ὕ σ ι ζ ο (τὸ) Μονὴ Ντουσίζου ἐν τῷ Ν. Τριζάλων παρὰ τὴν Πύλιν (Ἀγ. Βησσαρίωνος).

Ν τ ὕ ρ α (ἡ) στενούρα, στενὸ πέρασμα μεταξὺ βράχων. «Ὁ ἀνήφορος κατὰ τοῦ Χρύσου εἶναι ντύρα... βράχος ἀπὸ δῶ, βράχος ἀπὸ κεῖ, λὲς κι' ἐσφαξε ἀνάμεσά τους τὸ ποτάμι γιὰ νὰ περάσῃ...» (Δ. Λουκόπουλος).

Ν υ χ ᾶ κ ι (τὸ) *Helichrysum Italicum* L. ἀρωματικὸν φυτὸν καλλιεργούμενον καὶ ὡς κοσμητικόν. Τὰ ἄνθη τοῦ ἐγκλείονται μέσα σὲ μπαούλα καὶ κασέλες μὲ τὰ ἐσώρουχα χάριν τοῦ ἀρώματός του, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται καὶ ὡς προστατευτικὸν ἐναντίον τοῦ σκόρου.

Συνεχίζεται

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ - ΣΤΕΡΙΑ*

(Σ Υ Μ Π Λ Η Ρ Ω Μ Α)

Τοῦ Παργινοῦ Στεριανοῦ Λεξιλογίου

σαγάνι (τὸ) = τουρκ. λ. οἰκιακὸ σκεῦος, μετάλλινον μὲ δύο νεφροειδοῦς σχήματος χερούλια. Πρὸβλ. Κάποιοι Ἰβηραῖοι ἔγινε κατ' ἀνάγκην μωαμεθανός, ἀλλὰ μὲ πρώτη εὐκαιρία ξαναασπιάστηκε τὴ θρησκεία του. Τὸν πείραζαν συχνὰ καὶ τὸν ρωτοῦσαν: «Πῶς σὲ βγάλανε Ἰσαὰκ τότε ποὺ ἔγινες Τοῦρκος;» καὶ αὐτὸς ἀπαντοῦσε: «Δὲ θυμᾶμαι, σὰν Σαγάνι σὰν Τηγάνι» (τὸν εἶχαν βγάλει Χασάνη).

σακάς (ὁ) = εὐφρολόγημα, ἀστεῖο (λέξι πολλὴ εὐχρηστικὴ στὴν Παραμυθία καὶ Σουλωτοχώρια).

σαράφης (ὁ) = τουρκ. λ. ἀργυρομοιβὸς καὶ τὸ μαγαζί του σαράφιζο (τὸ).

σθαονάς (ὁ) = πριονάκι τοῦ ξυλουργοῦ μὲ παραλληλόγραμμη λεπίδα καὶ δόντια ζεκαμμένα ὥστε νὰ κόβῃ μὲ τράβηγμα (σβάρνισμα).

(σ)βύδρα (ἡ) = ἐνυδρίς / ἄνθρωπος ἐνζίνητος, ἔξυπνος.

*σεβιάπι (τὸ) = τουρκ. λ. συχώρειο.

σελάχι, σελιάχι ἢ σιλιάχι (τὸ) = τουρκ. λ. πέτσινη ζωστήρα μὲ εἰδικὲς δίπλες γιὰ νὰ βάζουν τὸ πορτοφόλι, μαντήλια, μικροαντικείμενα, οἱ γραμματισμένοι τὰ καλέμια, ἀκόμα καὶ φράγσιμα.

σηκωτήρα (ἡ) = μοχλὸς μὲ τὸν ὁποῖο ἀνιψώνεται ὀλόκληρο τὸ κινούμενο σύστημα τοῦ νερόμυλου.

σεκλίζω (ρ) = ἐξαγριώνω, ἐκνευρίζω.

*σκουρέντσος (ὁ) = ἡ ρέγγα (Ἰτ.

scurezza = σκοτεινότης, μαυρίλα). Ἡ ὀνομασία εἶναι πολὺ εὐχρηστικὴ σήμερα στοὺς Παξοὺς καὶ Κέρκυρα.

σοβεντάρω (ρ) = ταξειδεῖω ὑπὲρ νημα (βλ. «Πάργα - Θάλασσα»).

σολαρία (ἡ) = Ἰταλ. χαρτοπαιχτικὸς ὅρος (εἰδικὰ στὴν πρέφα) = καθολικὴ ἀποτυχία.

σουβρανάρω (ρ) = ταξειδεύω ἀντίθετα πρὸς τὸν καιρὸ (βλ. λ. σοβράνο στὸ «Πάργα - Θάλασσα»).

σπέντζα (ἡ) = ὠραῖο λουλοῦδι τοῦ κάμπου μὲ πολυγωνικὸ μίσχο καὶ ἄσπρο (μὲ κίτρινο ὑπερὸ), ποὺ ἔχει ἐντονὸ ἄρωμα.

σπεντζαριόλα (ἡ) ἢ γκινόσο (τὸ) = ἐργαλεῖο μὲ τὸ ὁποῖο πλανίζονται οἱ ἄκρες τῶν ἐπίπλων.

σπιθοῦλι (τὸ) = ἡ ἀκμὴ τοῦ προσώπου ἢ ὁποιοδήποτε μικρὸ δερματικὸ ἔξάνθημα.

σταματήρα (ἡ) = σύστημα μοχλῶν τοῦ νερόμυλου ποὺ φράσσει τὸ φουσοῦνι (βλ. λ.) καί, ἀλλάζοντας τὴν κατεύθυνσι τοῦ νεροῦ, ἀκίνητεῖ ὀλόκληρο τὸ σύστημα.

στανικῶνω (ρ) = σταθεροποιῶ, δένω καλὰ, ἀκίνητῶ, ἐξουδετερῶνω. Ἰτ. λ. stagnare.

στηθαῖοι (τὸ) = στηθαῖο.

στράκα (ἡ) = δυνατὸς κρότος καὶ ἤρως, πλατάγισμα καμτσικιοῦ.

στρουμπουλεύω (ρ) = στρογγυλεύω. Ἄλλ. στρουμπουλὸς (ὁ), ὀλοστρούμπουλός (ὁ), στρουμπούλεμα (τὸ).

συμπάω (ρ) = κυρίως γιὰ τὴ φω-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 590.

τιά, συμμαζεύω, τακτοποιώ, υποβοηθώ. Λ. σύμπημα (τό). Πρβλ. «θέλει σύμπημα κάθε δουλειά για να σκολάση».

σφούγγι (τό) = κάθε πράγμα που χρησιμεύει για σφούγγισμα και το λαγοτόμαρο ή προβατίσιο τομάρι με το οποίο ο μυλωνάς μαζεύει το αλεύρι που επικάθεται στα διάφορα εξαρτήματα του μύλου.

σώσμα (τό) = τελείωμα (κρασιού κλπ.) / σωτηρία. Πρβλ. «δόσμα του χειριού (δόσις) σώσμα της ψυχής».

*ταζιράτι (τό) = τουρκ. λ. τέχνασμα. Πρβλ. «έχει πολλά ταζιράτια».

τάμι (τό) = στη φράσι «μέσ' στο τάμι» = εγκαίρως, άκριβώς.

τελιατίνι (τό) = είδος δέρματος για παπούτσια.

τεμπελίκι (τό) = όκηριό / τό καλύτερο για καθάλλα από τα ζώα ενός άγωγιάτη, που συνήθιζε να φορτώνει ελαφρότερα για να ανεβαίνει κι' ο ίδιος καθάλλα.

τέμπο (τό) = 'Ιτ. λ. tempo ρυθμός, καιρός, χρόνος, ώραιος τρόπος, μέθοδος. Πρβλ. «ή δουλειά θέλει με τέμπο», «δεν έχει τέμπο (ρυθμό)».

*τζαλμάς (ό) = τουρκ. λ. κεφαλοδέτης.

τζαντιλωσιά (ή) = πλέγμα από βέργες, πάνω από την κανάλη, στην άρχή της ύδατοπτώσεως, για να συγκρατη διάφορα σκουπίδια που μπορεί να φράξουν το φυσούνι.

τζάρδο (τό) = κέφι, διαβουλευμένη όρεξι εκδηλούμενη με ζωηρές κινήσεις, γέλια, ξεφωνητά κλπ. πρβλ. «πολύ τζάρδο έχει ο γιός σου σήμερα» και τζάρος (ό) πρβλ. «όλος τζάρδους είναι ποιός ξαίρει τί έχει». 'Αλλ. λ. τζαρδένω (ο), τζάρδεμα (τό).

*τζαρτζής (ό) = τουρκ. λ. ύφασματέμπορος.

τζόβενο (τό) = 'Ιτ. λ. giorane λερός, άμούστακος. Πρβλ. «τί θέλανε από αυτό, παιδί τζόβενο».

τίρα - μόλα ('ιτ. tira - mola) = πρόσταγμα = «τραβήξε - άφησε» (ναυτικό).

τόρτσα (ή) = 'Ιτ. λ. torcia μεγά-

λο και χοντρό κερι. Πρβλ. «φέρανε τις τόρτσες για την εκκλησιά».

*τουτουντζής (ό) = τουρκ. λ. έμπορος.

τραβηχτό (τό) = γενική όνομασία για τα εργαλεία πλάνες.

τραβουντζίκι (ή) = δερμάτινο σακκίδιο (βλ. ντρα--).

τράκα (ή) = έπιτυχία. πρβλ. «κάνεις τράκες σήμερα και κάνεις μέγκλες (ή είσαι της μέγγλας (;)) με το ντύσιμό σου».

τράμπα (ή) = ανταλλαγή ειδών. πρβλ. «κάνουμε τράμπα τα σκυλιά;» «κάνουμε τράμπα το σπίτι μου με το χωράφι που έχεις στη Ράχη;» Ρ. τραμπέρνω.

τράπεζα (ή) = μεγάλο κομμάτι από ξύλο (συνήθως «δέντροινο») που βρίσκεται στη φυλακή του μύλου, στο οποίο είναι ένσωματωμένο το χυτό και επ' αυτού περιστρέφεται το άδράχτι και όλο το κινητό σύστημα του νερόμυλου.

τρέκλα (ή) = τρέκλισμα. πρβλ. «κάνω τρέκλες», «πάω τρέκλες (ή και τρεκλάρω) από το μεθύσι».

τριομφάρω (ο) = 'Ιτ. λ. trionfare θριαμβεύω, υπερέχω άλλων. πρβλ. «αυτός τριομφάριζε (άλλ. «έδινε κι' έπαιρνει») στο πανηγύρι τ' 'Αϊ - Γιωργιού». 'Αλλ. λ. τριόμφος (ό) = δυνατό χαστούκι. τριόμφο (τό) = είδος χαρτοπαιγνίου.

τσαμασίρι (τό) = τουρκ. λ. ρούχο, μικροαντικείμενο.

τσαμπούκ = τουρκ. λ. έπίρο. γρήγορα π.χ. «τσαμπούκ - τσαμπούκ».

τσανάκι (τό) = μικρό δοχείο πηλινό, φλυτζάνα / βρωμερός άνθρωπος / ύπηρέτης άξιωματικού και μεταφ. δουλοπρεπής.

*τσαρτσάφι (τό) = τουρκ. λ. καλύπτρα των χανουμισσών, φερετζές.

τσάταλος (ό) = γερό ξυλοκόπημα. πρβλ. «τουδωκα έναν τσάταλο που ήταν όλος δικός του». Ρ. τσαταλιάζω. πρβλ. «τόν τσατάλισε για καλά».

τσάχαλο (τό) = σκουπιδάκι. Φρ. «του μπήκε τσάχαλο» = για κάποιο που έρωτεύεται κάποια.

τσελίκι (τό) = τουρκ. λ. άτσάλι.
 "Αλλ. λ. τσελίκωμα (τό), τσελικώνω (ρ).

τσιβούρα (ή) = τσουνχερὸ κρύο με πάχνη.

τσιμοίχα (ή) = άκρη ύφάσματος και ύφασμάτινο δαχτυλίδι για στεγανὸ βίδωμα (άλλ. φλάντζα).

τσουρούκιος (ό) = επίθ. κακοφτιαγμένος, άπροσάρμοστος πού ξοχεται μικρός, στενός, κοντός κλπ.

ύψος (ό) = γύψος, ύψινος = γύψινος.

φα(γ)ούρης (ό) = πολυφαγός, έκείνος πού έχει όρεξι.

φάρδος (τό) = πλάτος. Ρ. φαρδαίνω, φάρδεμα (τό), φάρδυτα (ή).

—φόρτι (τό) = σύνθετο με τὸ όνομα ύποζυγίων. π.χ. άλογοφόρτι, μουλαροφόρτι, ήτοι τὸ συνηθισμένο βάρος ενός άπ' αυτά τὰ ύποζύγια. πρβλ. «άγόρασα ένα γομαροφόρτι ξύλα».

φούμπια και *φίμπια (ή) = Ίτ. λ. fibbia πόρπη (ρούχων, παπουτσιών) άλλ. κόπιτσα (βλ. λ.).

φουσατο (τό) = ένοπλη άκολουθία / Με —το = επιβλητικά, με μεγαλοπρέπεια. πρβλ. «μάς ήρθε με φουσατο».

φρ'κ = καθόλου, έντελώς ('Αλβ. προφλεύσεως).

φτερωτή (ή) = ό τροχός του νερόμυλου, από μεμονωμένα, πεπλατυσμένα και σκαμμένα έλαφρώς, ξύλα, πού έχουν περίπου σχήμα κουπιών, πάνω στο όποιο πέφτει (διά του φουσουνισού) τὸ νερό και τὸ κινεί μαζί με όλο τὸ σύστημα (τουρμπίνα).

φτονάω (ρ) = φθονῶ, φτόνος (ό). πρβλ. «μοναχός του ξοχεται ὃ φτόνος».

φυλακή (ή) = τὸ υπόγειο μέρος του μύλου, όπου βρίσκεται τὴ φτερωτή, ή τράπεζα με τὸ χυτό, τὸ κάτω μέρος τῆς κάναλης με τὸ φουσοῦνι και ή γούρα πού συγκεντρώνεται τὸ νερό

τῆς ύδατοπτώσεως.

φουσοῦνι (τό) = κομμάτι ξύλο με τετράγωνη ή στρογγυλή τρύπα τὸ όποιο βρίσκεται στην άκρη τῆς κάναλης, έναντι τῆς φτερωτῆς. Από τὴν τρύπα αὐτή πέφτει όρμητικό τὸ νερό και δίνει τὴν κίνησι.

χελιδόνα (ή) = σίδερο σχήματος παραλληλογράμμου πού βρίσκεται μέσα στη περιστρεφόμενη μυλόπετρα. Σ' αὐτὴν μπαίνει ή κορφή του άδραχτιού και επιτυγχάνεται ή περιστροφή τῆς μυλόπετρας.

χερόξυλο (τό) = ξύλο για τὴ φωτιά, από μικρὸ κλαρὶ σὲ βάρος πού νά μπορῇ νά σηκώνεται με ένα χέρι.

χλιμητάω και χλιμηντροάω (ρ) = χρεμετίζω, χλιμίντρισμα (τό).

χλιός (ό) = επίθ. χλι(αρ)ός.

χού = σημασία, νόημα. πρβλ. «Έχει χού ή κουθέντα αὐτή».

*χούϊ (τό) πληθ. χούγια (τά) = τουρκ. λ. συνήθεια, έξι, ιδιοτροπία. πρβλ. «νά του τὸ πῶ έγὼ πού ξαίρω τὰ χούγια του».

*χούϊμι (τό) = τουρκ. λ. ό,τι χούϊ (βλ. λ.).

χουτζιούπι (τό) = τουρκ. λ. άστοχία, γκάφα.

χυτό (τό) = κομμάτι μπρούντζου, επί του όποιου περιστρέφεται τὸ άδραχτι του μύλου (βλ. λ. και τράπεζα).

ψαχνάδι (τό) = κομμάτι κρέατος χωρὶς λίπος / σημεῖο με άξιόλογη ποσότητα ενός είδους π.χ. «τὰ ψαχνάδια τῆς έλιάς» (σημεῖα με πολὺ έλαιόκαρπο). Ρ. ψάχνω = άναζητῶ, ψάξιμο (τό), ψαγμένος (ό).

ψαχουλεύω (ρ) = άναζητῶ με τὰ γέρια χωρὶς νά βλέπω, στο σκοτάδι («στα στραβά»). "Αλλ. λ. ψαχούλεμα (τό), ψαχουλεμένος (ό).

ψωρομαγιά (ή) = άμελητέα ποσότης.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΟΛΟΣ

Εἴθισται νὰ δολοφονοῦν τοὺς ποιητὰς
Ν. ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Καταρράχτης γυμνὸς
τὸ πρόσωπό σου
Ὅρφανεμένη παλίρροια
Φλοῖστος τυμπάνου
καὶ μυρτιάς
Χαλκογραφία τοῦ Ἰωσήφ Ὁρτέγκα
ἀπὸ τὸ χρωστήρα
τοῦ Παναγῆ Ζωγράφου φυτεμένη
Παράνομη σύσκεψη
Μανιάτικη νεκροπομπή
Ἐγερτήριο σάλπισμα
ὅταν ὁ Αἰγισθος
ξεπλάνεψε τὴν Καρθαγένη
κι οἱ Μῆδοι
πάτησαν τὴ Σαραγόσα
Ἄη Μανουέλ Ραϋμόν Φεντερίκο
τῶν ἀγραιοῦντων πολιοῦχε.
Κι ἡ φωνή σου
δυόσμου πυρετὸς
ἀντρίκιο χνώτο
γεράνι τῆς αὐλῆς μας
Αἶμα κι ἀγράμπελη
γι αὐτὴ τὴ νύχτα
ἀπὸ κούμαρα καὶ μελισσόχορτο
ἄνθη κυδωνιάς
κι' ἑκατομμύρια φυσαλίδες
κατραμωμένη ἔπαρση
γι αὐτὸν
τὸν ἐξαίσιο
ζεστό
παθιασμένο
«Γουανταλκιβὶρ τῶν ἄστρων».

Γ. Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

JOHN STEINBECK

ΤΑ ΧΡΥΣΑΝΘΕΜΑ

(Διήγημα)

Μετάφραση ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΩΛΗ

Ἡ γκρίζα καὶ σὰν φανέλλα χειμωνιάτικη ὁμίχλη ἀπὸ ψηλὰ χώριζε τὴν κοιλάδα τῆς Σαλίνας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμον. Σὲ κάθε πλευρὰ καθόταν σὰν καπάκι στὰ βουνὰ καὶ ἔκανε τὴ μεγάλη κοιλάδα ἓνα κλειστὸ τοσουκάλι. Στὴν πλατεῖα ἐπίπεδη ἐπιφάνεια τῆς γῆς τὰ ἀλέτρια ἄνοιξαν βαθειὲς αὐλακιὲς καὶ ἄφησαν τὴ μαύρη γῆ νὰ γυαλίζη σὰ μέταλλο, ἐκεῖ ποὺ τὰ μερίδια χωρίζονταν. Στὰ ράντσα ποὺ ἦταν στὰ πόδια τῶν λόφων, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ποτάμι τῆς Σαλίνας, τὰ χωράφια μὲ τοὺς κίτρινους καλαμιῶνες ἔμοιαζαν σὰν νὰ λούζονται σὲ μιὰ χλωμὴ καὶ κρῦα λιακάδα, ἀλλὰ ποὺ νὰ βρεθῇ λιακάδα στὴν κοιλάδα τώρα τὸ Δεκέμβριο. Οἱ παχειὲς ἱτιές, πλαγιασμένες κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ φλόγιζαν μὲ τὰ κοφτὰ καὶ ἐντελῶς κίτρινα φύλλα τους.

Ἦταν μιὰ ὥρα ἡσυχίας καὶ ἀναμονῆς. Ὁ ἀέρας ἦταν ψυχρὸς καὶ μαλακός. Ἐλαφρὸς ἄνεμος φυσοῦσε ἀπὸ νοτιοδυτικὰ ἔτσι ποὺ οἱ γεωργοὶ εἶχαν τὴ γλυκεῖα ἐλπίδα γιὰ μιὰ καλὴ βροχὴ ὕστερα ἀπ' ὀλίγο, ἀλλὰ ὁμίχλη καὶ βροχὴ δὲν πᾶνε μαζύ.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὸ ράντσο τοῦ Χένρυ Ἀλλεν, ποὺ ἦταν στὰ πόδια τῶν λόφων, εἶχε μείνει ἀκόμη λίγη δουλειὰ γιὰ νὰ γίνη, γιὰ τὸ χόρτο ποὺ εἶχε κοπῇ καὶ στιβιαστῇ καὶ γιὰ τὰ ὀπωρικὰ ποὺ εἶχαν σκαφτῇ γιὰ νὰ δεχτοῦν βαθειὰ τὴ βροχὴ ὅταν θὰ ρχόταν. Τὰ κοπάδια στὶς ψηλότερες πλαγιὲς σήκωναν τὴν τρίχα τους καὶ γίνονταν κακοντυμένα.

Ἡ Ἐλίζα Ἀλλεν, ποὺ δούλευε στὸν ἀνθόκηπό της, κοίταζε πρὸς τὰ κάτω ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν αὐλὴ καὶ εἶδε τὸν Χένρη, τὸν ἄντρα της, νὰ μιλάει μὲ δυὸ ἄντρες, ποὺ φοροῦσαν ροῦχα τῆς δουλειᾶς. Καὶ οἱ τρεῖς στεκόνταν κοντὰ στὸ καλύβι τοῦ τρακτέρ, ὁ καθένας τους μὲ τὸ ἓνα πόδι πάνω στὰ πλευρὰ τῆς μικρῆς Φόρντσον. Ἐκάπνιζαν τὰ τσιγάρα τους καὶ σπούδαζαν τὴ μηχανὴ καθὼς μιλοῦσαν.

Ἡ Ἐλίζα τοὺς κοίταξε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ μετὰ συνέχισε τὴ δουλειὰ της. Ἦταν τριάντα πέντε χρονῶν. Τὸ πρόσωπό της ἦταν ἰσχνὸ καὶ δυνατὸ, καὶ τὰ μάτια της ἦταν καθαρὰ σὰν τὸ νερό. Ἡ κορμιοστασίᾳ της φαινόταν φορτωμένη καὶ βαρεῖα καθὼς ἦταν τυλιγμένη στὸ φουστάνι γιὰ τὴ δουλειὰ τοῦ κήπου, μὲ ἓνα μαῦρο ἀνδρικό καπέλο τραβηγμένο χαμηλὰ πρὸς τὰ κάτω πάνω ἀπὸ τὰ μάτια της, μὲ χωριάτικα παπούτσια, μὲ ἓνα φουστάνι σταμπωμένο μὲ διάφορες φιγοῦρες ἐντελῶς σκεπασμένο ἀπὸ μιὰ μεγάλη μουσαμαδένια ποδιὰ μὲ τέσσερις μεγάλες τοέπες γιὰ νὰ κρατᾶν τὰ κλαδευτήρια, τὸ μυστρί καὶ τὸ σκαλιστήρι, τοὺς σπόρους καὶ τὸ μαχαῖρι ποὺ δούλευε. Φοροῦσε γάντια ἀπὸ χοντρὸ δέρμα γιὰ νὰ προστατεύη τὰ χέρια της τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς.

Καθάριζε τὶς ρίζες ἀπὸ τὰ χρυσάνθεμα τοῦ παλαιοῦ χρόνου μὲ ἓνα ζευγάρι μικρὰ καὶ κοφτερὰ ψαλίδια. Κοίταζε πρὸς τὰ κάτω πρὸς τοὺς ἄντρες

κοντά στο καλύβι τοῦ τρακτέρ πότε - πότε. Τὸ πρόσωπό της ἔδειχνε θέλῃσι, ὠριμότητα καὶ ἐπιβολή· ἀκόμη καὶ ἡ δουλειά της μὲ τὰ ψαλίδια ἦταν πάρα πολὺ θερμὴ, πάρα πολὺ δυνατὴ. Τὰ κοτσάνια ἀπὸ τὰ χρυσάνθεμα φαίνονταν πολὺ μικρὰ καὶ εὐκόλα γιὰ τὴν ἐνεργητικότητά της.

Ἐφτιαξε μιὰ τούφα ἀπὸ μαλλιά πού πέφταν στὰ μάτια της μὲ τὴν ἀνάποδη τοῦ γαντιοῦ της καὶ ἄφησε μιὰ μουντζούρα ἀπὸ χῶρα σιὸ μάγουλό της καθὼς τὸ ἔκανε αὐτό. Ἀπὸ πίσω της στεκόταν τὸ ἀπλό, ἄσπρο χωριατόσπιτο μὲ κόκκινα γεράνια στὰ παρτέρια γύρω ἀπ' αὐτό, ψηλὰ ἴσα μὲ τὰ παράθυρα. Ἦταν ἓνα μικρὸ σπίτι πὺν ἔδειχνε κακοσκουπισμένο, μὲ κακομπογιατισμένα παράθυρα, καὶ ἓνα καθαρὸ χαλὶ πὺν οκουπίζουν τὰ πόδια στὰ προστινὰ σκαλοπάτια.

Ἡ Ἐλίζα ἔρριξε μιὰ ἀκόμη ματιὰ πρὸς τὸ καλύβι τοῦ τρακτέρ. Οἱ ξένοι ἔμπαιναν στὴ Φόρντ τους. Ἐβγαλε τὸ ἓνα γάντι καὶ ἔχωσε τὰ δυνατὰ δάχτυλά της κάτω μέσα σὲ μιὰ τούφα ἀπὸ πράσινα βλαστάρια χρυσαυθάνων πὺν μεγάλωναν γύρω ἀπὸ τὶς παλῆς ρίζες. Καθάρισε τὰ φύλλα καὶ κοίταξε κάτω ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πυκνὰ βλαστάρια. Οὔτε μελίγγρα, οὔτε σαράκι, οὔτε σαλιγκάρια ἢ κολοκυθοκόφτες ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Τὰ τρομερά της χέρια κατὰ στρεφαν αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὶς ἀρρώστειες προτοῦ ἀκόμα νὰ ἐμφανιστοῦν.

Ἡ Ἐλίζα κοίταξε πρὸς τὸ μέρος ἀπ' ὅπου ἔρχονταν ὁ ἀχὸς τῆς φωνῆς τοῦ ἀντρός της. Εἶχε πλησιάσει ἀθόρυβα καὶ εἶχε σκύψει πάνω ἀπὸ τὸ συρματένιο φράχτη πὺν προστάτευε τὸν ἀνθόκηπό της ἀπὸ τὰ κοπάδια καὶ τοὺς σκύλους καὶ τὶς κόττες.

«Πάλι σ' αὐτά;» εἶπε. «Βλέπω ἔχεις πολλὴ καλὴ νέα φυτιά».

Ἡ Ἐλίζα ἴσωσε τὴ μέση της καὶ ξαναφόρεσε τὸ γάντι τῆς δουλειᾶς. «Ναί. Θὰ εἶναι πολὺ καλὰ τοῦ χρόνου». Στὸν τόνο τῆς φωνῆς της καὶ στὸ πρόσωπό της ὑπῆρχε μιὰ μικρὴ αὐτοϊκανοποίησις.

«Πῆρες ἓνα δῶρο καὶ σ' ἔβαλε σὲ μελάδες», παρατήρησε ὁ Χένρη. «Μερικὰ ἀπὸ τὰ κίτρινα χρυσάνθεμα πὺν εἶχες ἐφέτος ἦταν δέκα ἴντσες μεγάλα. Θὰ μάρεσε ἂν ἔτσι δούλευες ἔξω στὰ ὀπωρικὰ καὶ ἔβγαζες μερικὰ μῆλα τόσο μεγάλα».

Τὰ μάτια της ἔλαμψαν. «Πιθανὸν νὰ μπορέσω νὰ τὸ κάνω καὶ αὐτὸ ἐπίσης. Πῆρα ἓνα δῶρο μὲ μελάδες, εἶναι ἀλήθεια. Ἡ μητέρα μου τὰ εἶχε αὐτά. Μποροῦσε νὰ μπήξῃ στὸ χῶμα ὅ,τιδήποτε καὶ νὰ τὸ κάνῃ νὰ μεγαλώσῃ. Ἐλεγε ὅτι εἶχε χέρια φυτευτοῦ πὺν ἤξεραν πῶς νὰ τὸ κάνουν αὐτό».

«Λοιπὸν, αὐτὸ εἶναι σωστὸ μὲ τὰ λουλούδια», εἶπε.

«Χένρη, ποιοὶ ἦταν οἱ δυὸ ἄντρες πὺν τοὺς μιλοῦσες;»

«Γιατί, βέβαια, γι' αὐτὸ ἦρθα νὰ σοῦ μιλήσω». Ἦταν ἀπὸ τὴν Ἑταιρίαν Δυτικῶν Κρεάτων. Πούλησα ἐκεῖνα τὰ τριάντα κεφάλια ἀπὸ τὰ τριοχρονίτικα δαμάλια. Ἐπίσης ἔπιασα περίπου τὴν τιμὴ πὺν ζητοῦσα».

«Πολὺ ὠραία», εἶπε. «Μπράβο σου».

«Καὶ σκέφτηκα», συνέχισε, «σκέφτηκα πῶς εἶναι Σάββατο ἀπόγευμα, καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ πᾶμε στὴ Σαλίνα γιὰ νὰ δειπνήσωμε σὲ κανένα ἐστιατόριο, καὶ μετὰ νὰ πᾶμε σὲ κανένα κινηματογράφον — νὰ γιορτάσωμε, καταλαβαίνεις».

«Πολὺ ὠραία», ξανᾶπε. «ὦ! ναί, αὐτὸ θὰ ἦταν περίφημο».

Ὁ Χένρη συνέχισε σὲ ἄστεϊο τόνο. «Καὶ ἔχουν καὶ παλαιστικοὺς ἀγῶνες ἀπόψε. Πῶς θὰ σάρεσε νὰ πᾶμε νὰ δοῦμε μιὰ πάλη;»

«ὦ! ὅχι», εἶπε σχεδὸν χωρὶς μιλή. «Ὅχι. Δὲν θὰ μάρεσε ἡ πάλη».

«Ἀστεϊεύονται», Ἐλίζα. «Θὰ πᾶμε σ' ἓνα κινηματογράφον. Ἄς δοῦμε. Εἶναι δύο ἡ ὥρα τώρα. Θὰ πάω νὰ πάρω τὸ Σκόττη γιὰ νὰ φέρωμε τὰ δαμάλια ἀπὸ τὸ βουνό. Θὰ μᾶς πάρῃ ἴσα μὲ δυὸ ὥρες. Θὰ φτάσωμε στὴν πόλι

κατὰ τὶς πέντε περίπου καὶ θὰ δειπνήσωμε στὸ ξενοδοχεῖο Κομῖνος. Σ' ἀρέσει;»

«Καὶ βέβαια, μ' ἀρέσει. Εἶναι καλὰ νὰ τρῶς ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι».

«Ἐν τάξει, τότε. Θὰ πάω πρῶτο νὰ πιάσω δυὸ ἄλογα».

Αὐτὴ συνέχισε. «Ἔχω καιρὸ νὰ μεταφυτέψω μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ὥσπου νὰ γυρίσης, νομίζω».

Ἦκουσε τὸν ἄντρα της νὰ φωνάζῃ τὸ Σκόττη κάτω κοντὰ στὸ σταῦλο. Καὶ σὲ λίγο εἶδε τοὺς δυὸ ἄντρες νὰ ἀνεβαίνουν στὴν ξεροκίτρινη βουνοπλαγιά καὶ νὰ ψάχνουν τὰ δαμάλια.

Ἦπῃρχε ἓνα μικρὸ τετράγωνο παρτέρι μὲ ἄμμο πού τὸ εἶχαν γιὰ νὰ βάζουν τὰ χρυσάνθεμα νὰ βγάζουν ρίζες. Μὲ τὸ μυστρί της ἀνακάτωσε τὸ χῶμα ξανὰ καὶ ξανὰ, ὥσπου τὸ μαλάκωσε καὶ μετὰ τὸ πάτησε γιὰ νὰ κατακάτοη σφιχτό. Ἐπειτα σκάλισε δέκα παράλληλες γουρνίτσες γιὰ νὰ βάλλῃ τὰ ριζάρια. Πίσω σιὸ παρτέρι μὲ τὰ χρυσάνθεμα ξερίζωσε τὰ πιὸ καλὰ βλαστάρια, ἔκοψε τὰ φύλλα ἀπὸ τὸ καθένα μὲ τὰ ψαλίδια της καὶ τὰ τοποθέτησε μὲ τάξι ο' ἓνα μικρὸ σωρό.

Ἐνα τρίξιμο ἀπὸ τροχοὺς καὶ ἓνα ποδοβολητὸ ἀπὸ ὀπλὲς ἀλόγων ἦρθε ἀπὸ τὸ δρόμο. Ἡ Ἑλίζα κοίταξε προσεκτικά. Ὁ ἔξοχικὸς δρόμος πηγαινε κατὰ μῆκος τῆς πυκνῆς ὄχθης ἀπὸ ἱτιές καὶ λεῦκες πού ἔφραζαν τὸ ποτάμι, καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ δρόμο ἐρχόταν ἓνα παράξενο τροχοφόρο, παράξενα συρόμενο. Ἦταν μιὰ παλῆὰ καρόσσουστα, περιτυλιγμένη ἀπὸ πάνω μὲ μουσαμῆ, ὅπως τὸ σκέπασμα ἀπὸ τὰ παλῆὰ κάρρα πού ταξίδευαν πρὸς τὸ γουέσι. Τῷσερνε ἓνα γέρικο ροῦσο ἄλογο καὶ ἓνα μικρὸ γκριζόασπρο πουλάρακι. Ἐνας γιγαντόσωμος καὶ μὲ γένεια σὰν τὰ ἄγανα τοῦ σταριοῦ ἄντρας κάθονταν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ μπροστινὸ ἄνοιγμα τοῦ σκεπάσματος πού ὀδηγοῦσε τὸ ζευγάρι πού μόλις κρατιώνταν στὰ πόδια του. Κάτω ἀπὸ τὸ κάρρο, ἀνάμεσα στὶς πισινὲς ρόδες, ἓνας κοκκαλιάρης καὶ ξεραγκιανὸς μπασταρδεμένος σκύλος περπατοῦσε ἥσυχα. Μερικὲς λέξεις ἦταν γραμμένες πάνω στὸ μουσαμῆ μὲ ἄγαρμπα καὶ στραβὰ γράμματα. «Τσουκάλια, ταψιά, μαχαίρια, ψαλίδια, κλαδεφτήρια. Ἐπισκευάζονται». Δυὸ σειρὲς μὲ ὀνόματα καὶ ἡ θριαμβευτικὴ προσδιοριζόμενη λέξις «Ἐπισκευάζονται» ἀπὸ κάτω. Ἡ μαύρη μπογιά εἶχε στάξει πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὸ σωστὸ σημεῖο ἀπὸ κάθε γράμμα.

Ἡ Ἑλίζα, καθισμένη σιὸ χῶμα, κοίταξε νὰ δῇ τὸ τρελλὸ κακοσυρμαζιμένο κάρρο νὰ προσπερνᾷ. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν πέρασε. Ἐστριψε στὸ δρόμο τοῦ ἀγροκτήματος μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι της, μὲ τὶς στραβὲς παλῆες ρόδες του νὰ σκούζουν καὶ νὰ τρίβουν. Ὁ ξερακιανὸς σκύλος πετάχτηκε ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ρόδες καὶ ἔτρεξε μπροστά. Στὴ στιγμὴ τὰ δυὸ μαντρόσκυλα τοῦ ράντσου ὥρμησαν κατὰ πάνω του. Τότε καὶ οἱ τρεῖς σταμάτησαν, καὶ μὲ ντοῦρες καὶ τρεμάμενες οὐρές, μὲ τεντωμένα ἴσια πόδια, μὲ πρεσβευτικὴ μεγαλοπρέπεια, σιγανὰ περιτριγυρίστηκαν, ὁσφρενόμενοι μὲ νοστιμάδα. Τὸ карабάνι σύρθηκε ὡς τὸ συρματένιο φράχτη τῆς Ἑλίζας καὶ σταμάτησε. Τώρα ὁ νεοφερμένος σκύλος, ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι ἦταν μόνος του μὲ δυὸ, χαιμήλωσε τὴν οὐρά του καὶ ἀποσύρθηκε κάτω ἀπὸ τὸ κάρρο μὲ σηκωμένη τρίχα καὶ γυμνὰ δόντια.

Ὁ ἄντρας πού ἦταν στὸ κάθισμα τοῦ κάρρου φώναξε. «Αὐτὸ εἶναι κακὸ σκυλὶ γιὰ καυγᾶ, ὅταν τὸ πάρῃ ἡ φόρα του».

Ἡ Ἑλίζα γέλασε. «Τὸ βλέπω, εἶναι. Πόσο γρήγορα, ἔτσι γενικῶς, παίρνει φόρα;»

Ὁ ἄντρας ἔπιασε τὸ γέλοιο της καὶ τὸ ἀντήχησε μὲ καρδιά. «Μερικὲς φορὲς κάνει βδομάδες καὶ βδομάδες», εἶπε. Ὁ σκύλος σκαρφάλωσε κορδωμένα ἀπὸ κάτω, πάνω στὸν τροχό. Τὸ ἄλογο καὶ τὸ γαῖδουράκι μαραίνονταν ὅπως τὰ ἀπότιστα λουλούδια.

Ἡ Ἑλίζα πρόσεξε ὅτι ἦταν ἓνας γιγαντόσωμος ἄντρας. Ἄν καὶ τὰ

μαλλιά καὶ τὰ γένεια του ἦταν γκριζωπά, δὲν φαίνονταν γιὰ γέρος. Τὸ μαῦρο κοστούμι ποὺ φοροῦσε ἦταν τσαλακωμένο καὶ πιτσιλισμένο ἀπὸ λαδιές. Τὸ γέλοιο εἶχε ἐξαφανιστῇ ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὰ μάτια του τῇ στιγμῇ ποὺ ἡ γεμάτη γέλοιο φωνή του σταμάτησε. Τὰ μάτια του ἦταν μαῦρα καὶ εἶχαν ἐκείνη τὴν ἀπόχρωσι ποὺ ἔχουν τὰ μάτια τῶν ζευγάνων καὶ τῶν ναυτικῶν. Τὰ ροζιασμένα χέρια ποὺ ἀπόθεσε στὸ συρματένιο φράχτη ἦταν μαχαιρομένα, καὶ κάθε μαχαιριὰ ἦταν καὶ μιὰ μαύρη γραμμὴ. Ἔβγαλε τὸ λιγδιασμένο καπέλο του.

«Ἐχω φύγει ἀπὸ τὸν κανονικὸ μου δρόμο, μαντάμ», εἶπε. «Βγαίνει αὐτὸς ὁ παληόδρομος, ἂν περάσω τὸ ποτάμι, στὴ δημοσιὰ γιὰ τὸ Λὸς Ἄντζελες;»

Ἡ Ἑλίζα ὀρθώθηκε καὶ ἔχωσε τὰ χοντρά ψαλίδια στὴν τσέπη τῆς ποδιᾶς της. «Ναί, περίπου, βγαίνει, ἀλλὰ ἔχει πολλὰ κλοθογυρίσματα ὥς ποὺ νὰ φτάσης τὸν πόρο νὰ περάσης τὸ ποτάμι. Δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ζευγάρι σου θὰ σὲ βγάλῃ ἀπὸ τὸν ἄμμο».

Ἀπάντησε τραχειά. «Θὰ σὲ παραξένευε ὅταν δεῖς τί μποροῦν νὰ τραβήξουν αὐτὰ τὰ θηρία».

«Ὅταν τὰ πάρῃ ἡ φόρα τους; ρώτησε.

Χαμογέλασε γιὰ λίγο. «Ναί, ὅταν τὰ πάρῃ ἡ φόρα τους».

«Λοιπόν», εἶπε ἡ Ἑλίζα. «Νομίζω ὅτι θὰ κερδίσης χρόνο ἂν γυρίσης πίσω στὸ δρόμο τῆς Σαλίνας καὶ πιάσης ἀπ' ἐκεῖ τὴ δημοσιὰ».

Τράβηξε μιὰ δαχτυλιὰ στὸ συρματόπλεγμα καὶ τώκανε νὰ ἡχήσῃ. «Δὲν βιάζομαι, μαντάμ. Πηγαίνω ἀπὸ τὸ Σιάτλ στὸ Σὰν Ντιέγκο καὶ γυρίζω κάθε χρόνο. Μοῦ πιάνει ὅλο τὸ χρόνο. Περίπου ἕξῃ μῆνες νὰ πάω καὶ ἕξῃ νὰ γυρίσω. Φροντίζω νὰ ἔχω καλὸν καιρό».

Ἡ Ἑλίζα ἔβγαλε τὰ γάντια της καὶ τάχωσε στὴν τσέπη τῆς ποδιᾶς της μὲ τὰ ψαλίδια. Ἐπειτα ἔψαξε κάτω ἀπὸ τὸ γύρο τοῦ καπέλου τοῦ ἀντρός της ποὺ φοροῦσε, γιὰ μαλλιά ποὺ εἶχαν ξεφύγει. «Αὐτὸς φαίνεται πολὺ καλὸς τρόπος γιὰ νὰ ζῇ κανεὶς», εἶπε.

Ἐσκυψε ἐμπιστευτικὰ πάνω ἀπὸ τὸ φράχτη. «Ἴσως θὰ παρατήρησες αὐτὰ ποὺ γράφει τὸ κάρρο μου. Ἐπιδιορθώνω κατασρόλες καὶ ἀκονίζω μαχαίρια καὶ ψαλίδια. Ἐχεις τίποτε ἀπ' αὐτὰ γιὰ φτιάσιμο;»

«ὦ! ὄχι», εἶπε βιαστικά. «Τίποτε ἀπ' αὐτά». Τὰ μάτια της ἐσκλήρυναν μὲ ἀντίστασι.

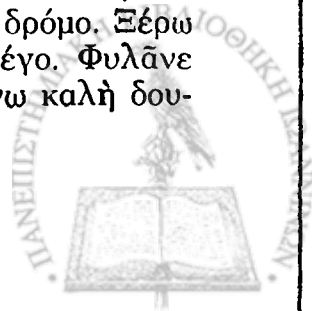
«Τὰ ψαλίδια εἶναι τὸ πιὸ δύσκολο πρᾶγμα», ἐξήγησε. «Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀκριβῶς καταστρέφουν τὰ ψαλίδια προσπαθώντας νὰ τὰ ἀκονίσουν, ἀλλὰ ἐγὼ ξέρω πῶς. Ἐχω ἓνα εἰδικὸ ἐργαλεῖο. Εἶναι ἓνα μικρὸ πραγματάκι σὰν εἶδος κόπανος, ποὺ τώχω μὲ δικαίωμα εὐρεσιτεχνίας. Ἀλλὰ πράγματι αὐτὸ εἶναι ποὺ κάνει τὸ τρίκ».

«Ὁχι. Τὰ ψαλίδια μου ὅλα εἶναι ἀκονισμένα».

«Ἐν τάξει, τότε. Τί θάλεγες γιὰ μιὰ κατασρόλα», συνέχισε μὲ θέρμη, «μιὰ τσιαφλιασμένη κατασρόλα, ἢ μιὰ κατασρόλα μὲ τρύπες; Μπορῶ νὰ τὶς κάνω σὰν κινούργιες, ὥστε νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη νὰ ἀγοράσης καινούργιες. Αὐτὸ εἶναι οἰκονομία γιὰ σένα».

«Ὁχι», εἶπε κοφτά. «Σοῦ λέω, δὲν ἔχω τίποτε τέτοιο γιὰ σένα νὰ φκιάσης».

Τὸ πρόσωπό του ἔπεσε σὲ μιὰ ὑπερβολικὴ μελαγχολία. Ἡ φωνή του πῆρε ἓνα κλαψιάρικο τόνο. «Δὲν μόρεσα νὰ κάνω τίποτε σήμερα. Ἴσως δὲν θάχω νὰ φάω τὸ βράδυ. Βλέπεις ἔχω βγῇ ἀπὸ τὸν κανονικὸ μου δρόμο. Ξέρω πολὺ καλὰ τὸν κόσμον στὴ δημοσιὰ ἀπὸ τὸ Σιάτλ στὸ Σὰν Ντιέγκο. Φυλᾶνε τὰ πράγματά τους γιὰ μένα, νὰ τὰ ἀκονίσω, γιὰτὶ ξέρουν ὅτι κάνω καλὴ δουλειὰ καὶ φθηνή».

«Λυπούμαι», εἶπε ἡ Ἑλίζα ἐκνευρισμένη. «Δὲν ἔχω τίποτε γιὰ σένα νὰ φτιάσῃς».

Τὰ μάτια τοῦ ἄφησαν τὸ πρόσωπό της καὶ στράφηκαν πρὸς τὰ κάτω νὰ ψάξουν τὸ χῶμα. Περιτριγύρισαν ἐδῶ καὶ κεῖ ὥσπου φτάσαν στὸ παρτέρι μὲ τὰ χρυσάνθεμα ποὺ δούλευε. «Τί εἶναι αὐτὰ τὰ φυτὰ, μαντάμ;»

Ὁ ἐκνευρισμὸς καὶ ἡ ἀντίστασις μαλάκωσαν τὸ πρόσωπο τῆς Ἑλίζας. «᾽Ω! αὐτὰ εἶναι χρυσάνθεμα, μεγάλα ἄσπρα καὶ κίτρινα. Τὰ μεγαλώνω κάθε χρόνο, τὰ μεγαλύτερα χρυσάνθεμα ποὺ ὑπάρχουν ἐδῶ γύρω».

«Εἶναι αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν λουλουδιῶν μὲ τὰ μακριὰ κοτσάνια; Μοιάζουν οὖν τὸ ἀπότομο ποὺφ ἀπὸ χρωματιστὸ καπνὸ;» ρώτησε.

«Αὐτὸ εἶναι. Τί ὁμορφα τὰ περιγράφεις!»

«Ἔχουν μιὰ μυρουδιά ποὺ σοῦ φέρνει λιγοθυμιὰ μέχρι νὰ τῇ συνηθίσῃς», εἶπε.

«Ἔχουν μιὰ καλὴ πιπεράτη μυρουδιά», ἀνταπέδωσε, «ποὺ δὲν σοῦ φέρνει καθόλου λιγοθυμιὰ».

«Ἀλλάξε τὸν τόνο τῆς φωνῆς τοῦ γρήγορα. «Ὅσο γιὰ μένα μ' ἀρέσει ἡ μυρουδιά τους».

«Εἶχα χρυσάνθεμα ἐφέτος μὲ λουλούδι δέκα Ἴντσες», εἶπε.

Ὁ ἄντρας ἔσκυψε περισσότερο πάνω ἀπὸ τὸ φράχτη. «Ἄκουσε. Ξέρω μιὰ κυρία λίγο πρὸς τὰ κάτω τοῦ δρόμου, ποὺ ἔχει τὸν καλύτερο ἀνθόκηπο ποὺ ἔχεις δεῖ ποτέ. Σχεδὸν ἔχει ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη τῶν λουλουδιῶν, ἐξὸν ἀπὸ χρυσάνθεμα. Τὴν τελευταία φορὰ ποὺ τῆς ἐπιδιόρθωνα ἓνα χαλκωματένιο καζάνι τῆς μπουγάδας (σκληρὴ δουλειὰ μὰ τὴν κατάφερα πολὺ καλά), μοῦ εἶπε. «Ἄν καιμιὰ φορὰ πετύχῃς πουθενὰ τίποτε καλὰ χρυσάνθεμα, θάθελα νὰ μούφερνες λίγο σπόρο». Αὐτὸ μοῦ εἶπε.

Τὰ μάτια τῆς Ἑλίζας μεγάλωσαν ἀπὸ ξύπνημα καὶ περιέργεια. «Θὰ πρέπει νὰ μὴ ξέρει πολλὰ πράγματα ἀπὸ χρυσάνθεμα. Μπορεῖς νὰ τὰ μεγαλώσῃς ἀπὸ σπόρους, ἀλλὰ εἶναι πολὺ εὐκολώτερο νὰ φυτέψῃς τὰ μικρὰ παραρίζια ποὺ βλέπεις ἐκεῖ».

«᾽Ω!» εἶπε. «Νομίζω ὅτι τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ τῆς πᾶω τίποτε».

«Γιατί, ἀφοῦ μπορεῖς», ξεφώνισε ἡ Ἑλίζα. «Μπορῶ νὰ βάλω μερικὰ σὲ ὑγρὸ ἄμμο, καὶ μπορεῖς νὰ τὰ πάρῃς τώρα μαζὺ σου. Θὰ βγάλουν ρίζες στὴ γλάστρα ἂν τὰ ποτίζῃς. Καὶ μετὰ αὐτὴ μπορεῖ νὰ τὰ μεταφυτέψῃ».

«Εἶναι σίγουρο πῶς θὰ τῆς ἄρῃσε νάχη μερικά, μαντάμ. Δὲν εἶπες ὅτι εἶναι καλὸ οὔτι;»

«Ὅμορφο», εἶπε. «᾽Ω! πολὺ ὁμορφο». Τὰ μάτια της ἔλαμψαν. Τράβηξε τὸ λιγδιασμένο καπέλο καὶ ξεπετάχτηκαν τὰ μαῦρα ὁμορφα μαλλιά της. «Θὰ τὰ βάλω σὲ μιὰ γλάστρα, καὶ μπορεῖς νὰ τὰ πάρῃς ἀμέσως τώρα μαζὺ σου. Ἔλα σιὴν αὐλή».

Ἐνῶ ὁ ἄντρας ἔρχονταν ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα, ἡ Ἑλίζα ἔτρεξε ξανάμενη ἀπὸ τὸ μονοπάτι μὲ τὰ γεράνια στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ γύρισε κουβαλώντας μιὰ μεγάλη χωματένια γλάστρα. Τὰ γάντια τὰ παράτησε τώρα. Γονάτισε στὸ χῶμα κοντὰ στὸ παρτέρι ποὺ τώχαν γιὰ μεταφύτεμα καὶ σκάλισε τὸ ἄμμουδερὸ χῶμα μὲ τὰ δάχτυλά της καὶ τώβαλε μὲ τὶς χουφτες της στὴν καθαρὴ γλάστρα. Μετὰ ἔπιασε τὸ μικρὸ σωρὸ μὲ τὰ φυντάνια ποὺ εἶχε τοιμάσει. Μὲ τὰ δυνατὰ της χέρια τάχισε στὸν ἄμμο καὶ τὰ πῆσε γύρω - γύρω μὲ τὰ μῆλα τῶν δαχτύλων της. Ὁ ἄντρας στεκόταν ἀπὸ πάνω της. «Θὰ σοῦ πῶ τί νὰ κάνῃς», εἶπε. «Θυμίσου νὰ μπορέσῃς νὰ τὰ πῆς στὴν κυρία».

«Μάλιστα, θὰ προσπαθῇσω νὰ τὰ θυμηθῶ».

«Λοιπόν, ἄκουσε. Αὐτὰ θὰ πιάσουν ρίζες περίπου σ' ἓνα μῆνα. Ἐπει-
τα αὐτὴ πρέπει νὰ τὰ μεταφυτέψῃ, περίπου ἓνα πόδι τὸ ἓνα μακριὰ ἀπὸ τὸ

ἄλλο, σὲ μαῦρο καλὸ χῶμα, σὰν αὐτὸ ἐδῶ, βλέπεις;» Σήκωσε μιὰ χούφτα μαῦρο χῶμα γιὰ νὰ τοῦ τὸ δείξῃ. «Θὰ ριζώσουν καὶ θὰ μεγαλώσουν πολὺ γρήγορα. Τώρα νὰ θυμηθῇς καὶ τοῦτο. Τὸν Ἰούλιο πές της νὰ τὰ κλαδέψῃ περίπου ὅχι τὼ Ἴντσες ἀπὸ τὸ χῶμα».

«Προτοῦ νὰ μπουμπουκιάσουν;» ρώτησε.

«Ναί, προτοῦ νὰ μπουμπουκιάσουν». Τὸ πρόσωπό της ἦταν μεγάλο ἀπὸ ἐνδιαφέρον. «Θὰ ξαναφουντώσουν πολὺ γρήγορα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τὰ μπουμπούκια θὰ ξεπεταχτοῦν».

Σταμάτησε καὶ φαινόταν λίγο ἄνω - κάτω. «Τὰ μπουμπούκια χρειάζονται μεγάλη προσοχή», εἶπε διστακτικά. «Δὲν ξέρω πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ». Τὸν κοίταξε κατάματα, ἐρευνητικά. Τὸ στόμα της μισάνοιξε καὶ φαινόταν σὰν νὰ ἀφουκραζόταν. «Θὰ προσπαθῶ νὰ σοῦ ἐξηγήσω», εἶπε. «Ἐχεις ἀκούσει ποτὲ γιὰ χέρια δεντροκόμου;»

«Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἔχω ἀκούσει, μαντάμ».

«Λοιπόν, τὸ μόνο πὺ μπορῶ εἶναι νὰ σοῦ πῶ σὰν τί μοιάζει. Μιὰ περίπτωση εἶναι ὅταν κόβῃς τὰ μπουμπούκια πὺ δὲν θέλεις νὰ μεγαλώσουν. Τὸ κάθε τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ δάχτυλά σου. Βλέπεις τὰ χέρια σου νὰ δουλεύουν. Αὐτὰ δουλεύουν μόνον τους. Μπορεῖς νὰ αἰσθανθῇς πῶς γίνεται. Καθαρίζουν καὶ καθαρίζουν τὰ μπουμπούκια. Ποτὲ δὲν κάνουν λάθος. Γίνονται ἕνα μὲ τὸ φυτό. Βλέπεις; Τὰ δάχτυλά σου καὶ τὸ φυτό. Μπορεῖς νὰ αἰσθανθῇς αὐτὸ ν' ἀνεβαίνει στὸ μπράτσο σου. Ξέρουν. Ποτὲ δὲν κάνουν λάθος. Μπορεῖς νὰ τὸ νοιώσῃς. Ὅταν εἶσαι σ' αὐτὴ τὴν ἔκστασι δὲν μπορεῖς νὰ κάνῃς τίποτε στραβό. Τὸ βλέπεις αὐτό; Μπορεῖς νὰ τὸ καταλάβῃς αὐτό;»

Γονάτισε στὸ χῶμα κοιτάζοντάς τον. Τὸ στήθος της ἐξογκώθηκε παράφορα.

Τὰ μάτια τοῦ ἀντρός στένεψαν. Ἀπομάκρυνε τὰ μάτια τοῦ ἀσυνείδητα. «Ἰσως καταλαβαίνω» εἶπε. «Μερικὲς φορές τὴ νύχτα στὸ κάρρο εἶναι...»

Ἡ φωνὴ τῆς Ἑλίζας χόντρυνε. Τὸ μέσα της σκίρτησε γι' αὐτόν. «Ποτὲ δὲν ἔζησα ὅπως ζῆς, ἀλλὰ καταλαβαίνω τί ἐννοεῖς. Ὅταν ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινὴ — γιατί, τὰ ἀστέρια φαίνονται μεγάλα καὶ καθαρὰ, καὶ εἶναι ἡσυχία. Γιατί, μεγαλώνεις, μεγαλώνεις! Κάθε ἀστέρι πὺ φαίνεται κατευθύνεται στὸ σῶμα σου. Εἶναι σὰν κι' αὐτό. Ζεστὸ καὶ ξάστερο καὶ — γεμάτο ἀγάπη».

Γονατισμένη ἐκεῖ, τὰ χέρια της κατευθύνθηκαν πρὸς τὰ πόδια του, στὰ λιγδιασμένα μαῦρα παντελόνια. Τὰ διστακτικὰ δάχτυλά της περίπου ἄγγιξαν τὸ ὕφασμα. Ἐπειτα τὰ χέρια της ἔπεσαν ἀπότομα στὸ χῶμα. Ἐσκυψε πρὸς τὰ κάτω ὅπως ἕνα λαγωνικὸ ζαρκαδιῶν.

Αὐτὸς εἶπε. «Εἶναι ὁμορφα, ἀκριβῶς ὅπως τὰ λές. Μόνον ὅταν δὲν ἔχῃς νὰ δειπνήσῃς, τότε δὲν εἶναι».

Ὁρθώθηκε, καὶ τὸ πρόσωπό της εἶχε μιὰ ἔκφρασι ντροπῆς. Κρατοῦσε τὴ γλάστρα μὲ χέρια τεντωμένα πρὸς αὐτόν καὶ τὴν ἀπώθεσε εὐγενικὰ στὰ μπράτσα του. «Πάρτη. Βάλτη στὸ κάρρο σου, στὸ κάθισμα, ὅπου μπορεῖς νὰ τῆς ρίχνῃς καμμιά ματιά. Ἰσως νὰ μπορέσω νὰ βρῶ κάτι νὰ μοῦ φτιάξῃς».

Στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ σκάλισε στὸ σωρὸ μὲ τὰ κουτιά καὶ βρῆκε δυὸ παλὰ καὶ τοιαφλιασμένα ἀλουμινένια τηγάνια. Τὰ κουβάλησε μπρὸς καὶ τοῦ τὰ δώσε. «Πάρτα, ἴσως μπορεῖς νὰ τὰ ἐπιδιορθώσῃς».

Ὁ τρόπος τοῦ ἄλλαξε. Ἐγίνε ἐπαγγελματίας. «Καλὰ σὰν καινούργια μπορῶ νὰ τὰ φτιάσω». Στὸ πίσω μέρος τοῦ κάρου τοῦ τακτοποίησε ἕνα μικρὸ ἀμόνι, καὶ σκαλίζοντας ἔβγαλε ἀπὸ ἕνα λαδὶ κιβώτιο ἐργαλείων ἕνα μικρὸ σφυρί. Ἡ Ἑλίζα βγῆκε ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα νὰ τὸν κοιτάξῃ καθὼς ἴσωνε τὰ κτυπήματα στὰ τηγάνια. Τὸ στόμα τοῦ μεγάλωνε ἀπὸ βεβαιότητα καὶ πείρα. Σ' ἕνα δύσκολο σημεῖο τῆς δουλειᾶς δάγκωσε τὸ κάτω χεῖλος τοῦ.

«Κοιμᾶσαι μέσα στοὺς κάρρους;» ρώτησε ἡ Ἑλίζα.

«Μέσα στοὺς κάρρους, μαντάρι. Μὲ βροχή ἢ λιακάδα εἶσαι στεγνὸς σὰν βόδι μέσα ἐκεῖ».

«Θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁμορφα», εἶπε. «Θὰ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ὁμορφα. Μακάρι νὰ μπορούσαν κι' οἱ γυναῖκες νὰ κάνουν τέτοια ζωή».

«Δὲν θὰ ἦταν ὁ σωστὸς τρόπος ζωῆς γιὰ μιὰ γυναῖκα».

Τὸ ἐπάνω χεῖλος της ἄνοιξε λίγο καὶ φάνηκαν τὰ δόντια της.

«Πῶς τὸ ξέρεις; Πῶς μπορεῖς νὰ τὸ πῆς;» ρώτησε.

«Δὲν ξέρω, μαντάρι», ἰσχυρίστηκε. «Φυσικά, δὲν ξέρω. Πάρτα τὰ τηγάνια σου τελειωμένα. Δὲν θὰ χρειασθῇς νὰ ἀγοράσῃς καινούργια».

«Πόσο κάνει;»

«ὦ! πενήντα σέντες. Ἔχω χαμηλὲς τιμὲς καὶ κάνω καλὴ δουλειά. Γι' αὐτὸ ὅλοι μου οἱ πελάτες εἶναι εὐχαριστημένοι, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴ δημοσιά».

Ἡ Ἑλίζα ἔφερε ἓνα νόμισμα τῶν πενήντα σέντες ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τοῦ τῶβαλε σιτὴν παλάμη. «Θὰ παραξενευτῇς ἂν καμμιὰ φορὰ σὲ βγάλῃ ὁ δρόμος σου ἀπ' ἐδῶ. Μπορῶ καὶ ἀκονίζω κι' ἐγὼ ψαλίδια. Καὶ μπορῶ νὰ ἰσιώσω τὰ χτυπήματα στὰ ἰσουκάλια. Θὰ μπορῶ νὰ σοῦ δείξω τί θὰ μπορούσε νὰ καταφέρει μιὰ γυναῖκα».

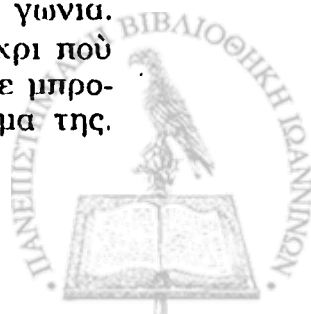
Ἔβαλε τὸ σφυρί του ξανά μέσα στοὺς λαδὶ κιβώτιο καὶ ἔσπρωξε τὸ μικρὸ ἁμόνι στοὺς κάρρους, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται. «Θὰ ἦταν μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ μοναξιά γιὰ μιὰ γυναῖκα, μαντάρι, καὶ γεμάτη ἀπὸ φόβους ζωῆ, ἐπίσης, μὲ τὰ ζῶα νὰ τραβιοῦνται κάτω ἀπὸ τὸ κάρρο ὅλη τὴ νύχτα». Πήδηξε στοὺς σκαλοπάτι, στηρίζοντας τὸν ἑαυτοῦ μὲ τὸ ἓνα χεῖρ στὰ ἄσπρα καπούλια τοῦ πουλαριοῦ. Κάθησε στοὺς κάθισμα καὶ ἔπιασε τὰ ἡνία. «Σ' εὐχαριστῶ εὐγενικά, μαντάρι», εἶπε. «Θὰ κάνω ὅπως μοῦ εἶπες. Θὰ γυρίσω πίσω νὰ πιάσω τὸ δρόμο τῆς Σαλίνας».

«Θυμίσου, τοῦ φώναξε, «ἂν ἀργήσῃς νὰ φτάσῃς σ' αὐτὴ τὴν κυρία, νὰ βρέχῃς τὸν ἄμμο πότε - πότε».

«Ἄμμο, μαντάρι;... ἄμμο; ὦ!, βέβαια. Ἐννοεῖς γύρω ἀπὸ τὰ χρυσάνθεμα. Βέβαια, θὰ τὸ κάνω». Χτύπησε τὸ μαστίγιό του. Τὰ ζῶα χώθηκαν ἁπαλὰ στὰ φάλαρά τους. Τὸ κοπρόσκυλο πῆρε τὴ θέσι του ἀνάμεσα στίς πισινὲς ρόδες. Τὸ κάρρο ἔστριψε καὶ σύρθηκε ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ ἀγροκτίματος καὶ πῆρε ξανά τὸ δρόμο ποὺ εἶχε ἔρθει κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ.

Ἡ Ἑλίζα στάθηκε μπροστὰ ἀπὸ τὸ συρματένιο φράχτη τῆς κοιτάζοντας τὸ ἀργὸ περπάτημα τοῦ καραβανιοῦ. Οἱ ὄμοι της ἦταν ἴσοι, τὸ κεφάλι της εἶχε γύρει πρὸς τὰ πίσω, τὰ μάτια της ἦταν μισοκλεισμένα, ὥστε ἡ ὅλη εἰκόνα σχηματίζονταν ἀόριστα μέσα σ' αὐτά. Τὰ χεῖλη της κινήθηκαν σιωπηλὰ σχηματίζοντας τὶς λέξεις: «Γειά σου - γειά σου». Μετὰ ψιθύρισε. «Αὐτὴ εἶναι πολλὴ καλὴ καιεύθυνσις. Ὑπάρχει ξαστεριά πρὸς τὰ κεῖ». Ὁ ἦχος τοῦ ψιθυρίσματός της τὴν τρόμαξε. Κούνησε τὸν ἑαυτοῦ τῆς ἐλεύθερα καὶ κοίταξε γύρω γιὰ νὰ δῇ μήπως τὴν ἄκουσε κανεὶς. Μόνο τὰ σκυλιὰ εἶχαν ἀκούσει. Σήκωσαν τὰ κεφάλια τους πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὸν ὕπνο τους πάνω στοὺς χῶμα, καὶ μετὰ τέντωσαν τὶς μουσοῦδες τους καὶ ξανάπεσαν στὸν ὕπνο. Ἡ Ἑλίζα γύρισε καὶ ἔτρεξε βιαστικὰ μέσα στοὺς σπῆτι.

Στὴν κουζίνα ἔφθασε πίσω ἀπὸ τὴ στόφα καὶ ἄγγιξε τὸ τεπόζιτο μὲ τὸ νερό. Ἦταν γεμῆτο ἀπὸ ζεστὸ νερὸ ἀπὸ τὸ μεσημεριανὸ μαγεῖρεμα. Στὸ λουτρὸ ἔβγαλε τὰ σκονισμένα ρούχα της καὶ τὰ πέταξε ἀπότομα στὴ γωνιά. Καὶ μετὰ ἔτριψε τὸ σῶμα της μὲ ἓνα μικρὸ κομμάτι ἐλαφρόπετρας, μέχρι ποὺ τὸ δέριμα της πληγώθηκε καὶ κοκκίνισε. Ὅταν ἀποσκουπίστηκε στάθηκε μπροστὰ στὸν καθρέφτη τῆς κρεβατοκάμαράς της καὶ ἀποθαύμαζε τὸ σῶμα της.

Ρούφηξε τὸ στομάχι της καὶ πέταξε πρὸς τὰ ἔξω τὸ στήθος της. Γύρισε καὶ κοίταξε πάνω ἀπὸ τὸν ὦμο της τὴν πλάτη της.

Ῥότερα ἀπὸ λίγο ἄρχισε νὰ ντύνεται ἀργά. Φόρεσε ἄγγιχτα ἐσώρουχα καὶ τὶς ὠραιότερες κάλτσες της καὶ τὸ φόρεμα ποὺ ἦταν τὸ σύμβολο τῆς ὁμορφιάς της. Χτένισε προσεκτικὰ τὰ μαλλιά της, μολύβιασε τὰ φρύδια της καὶ κοκκίνισε τὰ χεῖλια της.

Προτοῦ νὰ τελειώσῃ ἄκουσε τὸ ποδοβολητὸ καὶ τὶς φωνὲς τοῦ Χένρη καὶ τοῦ βοηθοῦ του ποὺ ὀδηγοῦσαν τὰ κοκκινομάλλικα δαμάλια στὴ μάντρα. Ἄκουσε τὸ πορτόφυλλο νὰ κλείνῃ καὶ ἐτοιμάστηκε γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χένρη.

Τὰ βήματά του ἀντήχησαν στὸ πόρτε. Μπήκε στὸ σπίτι φωνάζοντας. «Ἐλίζα, ποῦ εἶσαι;»

«Στὸ δωμάτιό μου, ντύνομαι. Δὲν εἶμαι ἐτοιμὴ. Ἐχω ζεστὸ νερὸ γιὰ νὰ πλυθῇς. Κάνε γρήγορα. Ἀργήσαμε».

Ὅταν τὸν ἄκουσε νὰ πιτσιλίζεται στὸ λουτρό, ἡ Ἐλίζα ἄπλωσε τὸ μαῦρο κοστούμι του στὸ κρεβάτι, καὶ τὸ πουκάμισο καὶ τὶς κάλτσες καὶ τὴ γραβάτα του κοντὰ σ' αὐτό. Ἔστησε τὰ γιαλισμένα παπούτσια του στὸ πάτωμα κοντὰ στὸ κρεβάτι. Μετὰ πῆγε στὸ πόρτε καὶ κάθησε κομπὰ καὶ ἀτσαλάκωτα στὴν καρέκλα. Ἐκοίταξε πρὸς τὸ δρόμο τοῦ ποταμοῦ ὅπου ἡ γραμμὴ ἀπὸ τὶς ἱτιές ἦταν ἀκόμῃ κίτρινη μὲ παγωμένα φύλλα, ὥστε κάτω ἀπὸ τὴν κατάγκριζή ὁμίχλη ἔμοιαζαν σὰν μιὰ λεπτὴ δέσμη ἀπὸ ἡλιαχτίδες. Αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο χρῶμα στὸ γκρίζο ἀπόγευμα. Κάθησε ἀκίνητη γιὰ πολλὴν ὥρα. Τὰ μάτια της σπανίως ἀνοιγόκλεισαν.

Ὁ Χένρη ἦρθε χτυπώντας πίσω του τὴν πόρτα, καὶ χώνοντας τὴ γραβάτα του στὸ κοστούμι του καθὼς ἐρχόταν. Ἡ Ἐλίζα τεντώθηκε καὶ τὸ πρόσωπό της σκλήρυνε. Ὁ Χένρη σταμάτησε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ τὴν κοίταξε. «Γιατὶ - γιατί, Ἐλίζα. Φαίνεσαι τόσο ὁμορφὴ!»

«Ὁμορφὴ; Νομίζεις ὅτι φαίνομαι ὁμορφὴ; τί ἐννοεῖς μὲ τὸ νὰ λὲς "ὁμορφὴ",;»

Ὁ Χένρη κουτσοσυνέχισε. «Δὲν ξέρω. Ἐννοῶ φαίνεσαι διαφορετικὴ, δυνατὴ καὶ εὐτυχισμένη».

«Ἐγὼ δυνατὴ; Naί, δυνατὴ. Τί ἐννοεῖς μὲ τὸ "δυνατὴ",;»

Αὐτὸς φαινόταν μπερδεμένος. «Παίζεις ἓνα εἶδος παιγνιδίου», εἶπε σατισμένος. «Εἶναι κάτι ἀπὸ ἓνα παιγνίδι. Φαίνεσαι τόσο δυνατὴ ποὺ μπορεῖς νὰ κομματιάσῃς ἓνα μοσχάρι στὸ γόνατό σου, καὶ τόσο εὐτυχισμένη ὥστε νὰ κάτσης καὶ νὰ τὸ φᾶς σὰν καρπούζι».

Γιὰ ἓνα λεπτὸ ἔχασε τὴν ἰσορροπία της. «ὦ, Χένρη! Μὴ μιλᾷς ἔτσι. Δὲν ἤξερες τί ἔλεγες». Ξαναβρῆκε τὴν ἰσορροπία της. «Εἶμαι δυνατὴ», καυχήθηκε. «Ποτὲ πρὶν δὲν ἤξερα πόσο δυνατὴ εἶμαι».

Ὁ Χένρη κοίταξε κάτω πρὸς τὸ καλύβι τοῦ τρακτέρ, καὶ ὅταν ἔφερε ξανά πίσω τὰ μάτια του σ' αὐτήν, ἦταν πάλι τὰ δικά του μάτια. «Θὰ βγάλω ἔξω τὸ αὐτοκίνητο. Φόρεσε τὸ πανωφόρι σου ὅσο ἐγὼ θὰ βάζω μπρός».

Ἡ Ἐλίζα μπῆκε μέσα στὸ σπίτι. Τὸν ἄκουσε νὰ ὀδηγῇ πρὸς τὴν αὐλόπορτα καὶ νὰ χαμηλώνῃ τὸ μοτέρ, καὶ τότε κράτησε ἀρκετὴ ὥρα ὥσπου νὰ φορέσῃ τὸ καπέλο της. Τὸ τραβοῦσε ἀπ' ἐδῶ καὶ τὸ πατοῦσε ἀπ' ἐκεῖ. Ὅταν ὁ Χένρη ἔσβυσε τὸ μοτέρ, φόρεσε τὸ πανωφόρι της καὶ βγῆκε ἔξω.

Τὸ αὐτοκινητάκι χοροπηδοῦσε πάνω στὸ σκονισμένο δρόμο κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ, τρομάζοντας τὰ πουλιὰ καὶ διώχνοντας τὰ κουνέλια πρὸς τὰ χαμόκλαδα. Δυὸ γλάροι πέταξαν βαρεῖα πάνω ἀπὸ τὶς ἱτιές καὶ βυθίστηκαν στὰ νερά τοῦ ποταμοῦ.

Ἀρκετὰ μακριὰ στὸ δρόμο ἡ Ἐλίζα εἶδε μιὰ μαύρη κηλίδα. Τὴ γνῶρισε.

Προσπάθησε νὰ μὴν τὴν κοιτάξῃ καθὼς προσπερνοῦσαν, ἀλλὰ τὰ μάτια της δὲν ὑπάκουσαν. Σιγοψιθύρισε στὸν ἑαυτὸ της πικρά: «Μποροῦσε νὰ τὰ πειάξῃ μακριὰ ἀπὸ τὸ δρόμο. Αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν μεγάλη φασαρία, ὅχι πολὺ μεγάλη. Ἀλλὰ κράτησε τὴ γλάστρα», ἐξήγησε. «Ἦθελε νὰ κρατήσῃ τὴ γλάστρα. Γι' αὐτὸ δὲν τὰ πέταξε μακριὰ ἀπὸ τὸ δρόμο».

Τὸ αὐτοκίνητάκι ἔστριψε ἓνα κλῶσι καὶ αὐτὴ εἶδε τὸ καραβάνι μπροστά. Ἦκανε μιὰ μεγάλη στροφή πρὸς τὸν ἄντρα της ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ τὸ μικρὸ σκεπασμένον κάρρο καὶ τὸ κακέκτυπο τοῦ ζευγαριοῦ καθὼς τὸ αὐτοκίνητο τὰ προσπερνοῦσε.

Σ' ἓνα λεπτὸ εἶχαν περάσει. Τὸ κρίσιμο σημεῖο εἶχε παρέλθει. Δὲ γύρισε νὰ κοιτάξῃ πρὸς τὰ πίσω. Εἶπε δυνατὰ, ὥστε νὰ ἀκουστῇ πάνω ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς μηχανῆς: «Θὰ εἶναι ὁμορφα, ἀπόψε, ἓνα καλὸ δεῖπνο».

«Τώρα ἔχεις ἀλλάξει πάλι», παραπονέθηκε ὁ Χένρη. Τράβηξε τὸ ἓνα χέρι του ἀπὸ τὸ τιμόνι καὶ τῆς χაῖδεψε τὸ γόνατο. «Ἐπρεπε νὰ σὲ βγάλω συχνότερα ἔξω γιὰ δεῖπνο. Θὰ κάνῃ καλὸ καὶ στοὺς δύο μας. Ζοῦμε τόσο πληκτικὰ στὸ ράντισο».

«Χένρη», ρώτησε, «θὰ μπορούσαμε νάχωμε κρασί στὸ δεῖπνο;»

«Καὶ βέβαια μπορούμε. Μπράβο. Αὐτὸ θὰ εἶναι περίφημο».

Σώπασε γιὰ μιὰ στιγμή, μετὰ εἶπε. «Χένρη, σ' αὐτοὺς τοὺς παλαιστικούς ἀγῶνες, οἱ παλαισταὶ πληγώνονται;»

«Καρμιά-φορά, λίγο, ὅχι συχνά. Γιατί;»

«Λοιπόν, ἔχω διαβάσει πὼς σπᾶνε μύτες, καὶ τὸ αἷμα τρέχει κάτω πρὸς τὸ στήθος τους. Ἐχω διαβάσει πὼς τὰ γάντια τοῦ μπόξ βαραίνουν καὶ ὑγραίνονται ἀπὸ τὸ αἷμα».

Γύρισε τὸ κεφάλι του πρὸς αὐτήν. «Τί συμβαίνει, Ἐλίζα; Δὲν ἤξερα ὅτι διαβάζεις τέτοια πράγματα». Τὸ αὐτοκίνητο ἔφτασε σ' ἓνα σηματοδότη, μετὰ ἔστριψε πρὸς τὰ δεξιὰ πάνω ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ τῆς Σαλίνας.

«Πᾶνε ποτὲ οἱ γυναῖκες στοὺς παλαιστικούς ἀγῶνες;» ρώτησε.

«᾽Ω! βέβαια, μερικές. Τί συμβαίνει, Ἐλίζα; Θέλεις νὰ πᾶς; Δὲν νομίζω ὅτι θὰ σ' ἀρέσῃ, ἀλλὰ θὰ σὲ πᾶω, ἂν πραγματικὰ θέλῃς νὰ πᾶς».

Ἐάπλωσε χαλαρὰ στὸ κάθισμα. «᾽Ω! ὅχι. Δὲν θέλω νὰ πᾶω. Εἶμαι σίγουρη, δὲν θέλω». Τὸ πρόσωπό της ἀπομακρύνθηκε ὑπ' αὐτόν. «Θὰ εἶναι ἀρκετὸ ἂν θὰ μπορούμε νάχωμε κρασί. Θὰ εἶναι πάρα πολὺ». Σήκωσε τὸ γιὰκὰ ἀπὸ τὸ πανωφόρι της ὥστε νὰ μὴ μπορῇ νὰ τὴ δῇ ποὺ ἔκλαιγε σιωπηλὰ - σὰ γρηὰ γυναίκα.

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΥ ΧΑΡΙΝ

— Δὲ θὰ ἀναφερθῶ εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐκλιπόντος
παρὰ μὲ τὸ στόμα πικρὸ τοῦτο θὰ πῶ:
σήμερα ἀπέθανε ὁ Τ.Π.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ

Ἀγάπη μου, σὲ νανουρίζουν
οἱ θάλασσες.
Τὴν ὥρα ποὺ γέρνουν τὰ βλέφαρα
στὰ φωτεινά σου μάτια,
μελωδικοὶ φλοῖσβοι τραγουδοῦνε
κάτου ἀπ' τὰ σφαληχτιά σου
παραθύρια...
Ὅλα τὰσπρα τῶν οὐρανῶν
γίνονται
λυχνάρια γιὰ νὰ σοῦ διαλύσουν
τὰ σκοτάδια.
Εἶναι τὶς νύχτες ποῦρχεται
ὁ γαλάζιος ὕπνος πάνου
στάθόρυβά του ἄτια καθισμένος
καὶ φέρνει ἄρμαθιές, ἄρμαθιές
τὰ ὄνειρα,
δεμένα μ' ἀσημένιες καὶ χρυσές
καδενίτσες
κι ὅλα τὰποθέτει στὸ κάστρο σου
νὰ σοῦ γλυκαίνουν τὶς ὥρες.
Καὶ καθὼς τὰ χεῖλη σου χαμογελοῦν
παιδικά, στὴ χώρα τῶν ὁνείρων,
κάθουμαι σὲ μιὰν ἄκρη τῆς γῆς
καὶ σιγοκλαίω
ποῦμαι τόσο πολὺ μακριὰ σου...

ΝΙΤΣΑ ΚΑΠΠΑ - ΝΤΑΡΙΑΗ

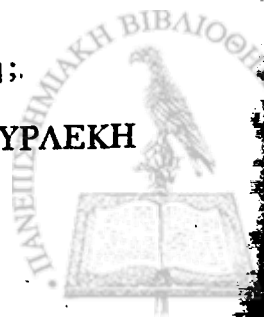
ΜΠΕΤΟΒΕΝ

Στὰ φτερά σου μᾶς σήκωσες Ἐνάτη,
πάνω ἀπ' τὴ γῆ στὰ ὕψη τὰ πλατειά.
Γίνου ἄρμενο ἀδιάκοπο. Κι' ἄς ἦταν
ἀραξοβόλι νὰ μὴ βροῦμε πιά...

Στὴ φτερούγα τοῦ ἤχου σου νὰ γείρω
πλάνεμα ὁνείρου σκέπη μου νὰ βάλω,
καράβι στοιχειωμένο τοῦ ἀγέρα
στ' ἀτέρμονο ταξεῖδι νὰ σὲ βγάλω.

Κλειστὰ τὰ μάτια, ἡ σκέψη μας χιμαῖρα
κ' ἡ Ἐνάτη μαγικὸ χαλὶ τοῦ αἰθέρα.
Ἀπόψε ἡ πλάση κι' ἂν πνιγῇ στὴν πλήξη
τοῦ ὁνείρου μας τὸν πόθο ποιός θ' ἀγγίξῃ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ—ΒΟΥΡΛΕΚΗ

ΠΑΝ. Χ. ΝΟΥΤΣΟΥ

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΟΝ Π. ΒΡΑΪΛΑ ΑΡΜΕΝΗ

(Δ ὀ κ ί μ ι ο)

I. Ὁ Πέτρος Βράϊλας Ἀρμένης (1812 - 1884) ὑπῆρξε ὁ Κερχυραῖος ποὺ προσπάθησε νὰ μπολιάσῃ τὶς νεώτερες κατευθύνσεις τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας στὸν κορμὸ τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας. Γενικὰ τὰ Ἐφτάνησα γεφύρωσαν τὸ νεοελληνικο στοχασμὸ μὲ τὶς πηγὲς τῶν νέων ἰδεῶν. Ἔτσι μὲ τὸ Β. Λαμοδό, τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη καὶ τὸν Νιζιηφ. Θεοτόξη συντελεῖται ἡ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὸ σχολαστικὸ «κορυδαλισμὸς». Ἡ «Ἰόνιος Ἀκαδημία» (1824 - 1864) θὰ ἀποτελέσῃ ἐπίσης τὸ συνδετικὸ κρίκο ἀνάμεσα στὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα καὶ στὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Κράτος.

II. Νωρὶς ὁ Βρ. εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα Φιλοσοφίας στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Γαλλία. Στὴν πρώτη ἀνακινεῖται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ προβληματικὴ τῆς «Scienza nuova». Στὴ δεύτερη κυριαρχεῖ ἕνας «ἐκλεκτισμὸς» μὲ ἰδεαλιστικὸ χρώμα. Ὁ Victor Cousin (1792 - 1867) θέλει νὰ συμφιλιώσῃ τὴν παραδοσιακὴ φιλοσοφία (Πλάτων, Ἀριστοτέλης, ἐκκλησιαστικὲς ἀπόψεις) μὲ τὶς θέσεις τοῦ Descartes καὶ τοῦ Kant (ὁδηγὸς του στὴν προσπάθεια αὐτή: ὁ Maine de Biran)¹. Ὁ Βρ. γνωρίζεται μὲ τὸν κύκλο τῶν «ἐκλεκτικῶν» καὶ μεταφέρει στὴν Ἑλλάδα τὸ πρόγραμμά τους.

III. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς Φιλοσοφίας ὑπάρχει ὁ μοναδικὸς δρόμος (ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς σκοπέλους τῆς μονομέρειας): ὁ ἐκλεκτισμὸς² ποὺ δὲν ἀποτελεῖ σύστημα, ἀλλὰ «μὴ τῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου». Ἡ «ἐκλεκτικὴ» στάσις τοῦ Βρ. ἔχει κοινωνικοπολιτικὲς ρίζες. Ἡ ἀγωνιώδης προσπάθειά του νὰ συμβιβάσῃ τὴ σύγχρονη Φιλοσοφία μὲ τὴν παραδοσιακὴ σκέψιν (ποὺ πολλοὶ τὴν ᾔθελαν ancilla Theologiae) ὀφείλεται στὶς σπουδὲς του στὴν Εὐρώπῃ καὶ στὴν ἀκόλουθη επαγγελματικὴ προσγγείωση. Ἀπὸ τὴ μὴ ἡ Εὐρώπῃ τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ἀγγλικὸ imperium. Αὐτὴ ἡ ἀντίθεση διχοτομεῖ τὴ συμπάθειά του σχετικὰ μὲ τὴ δυτικὴ διάνοησις. Στὰ 1848 ὁ εὐρωπαϊκὸς γῶρος συνταράσσεται ἀπὸ τὶς φλόγες τῆς δημοκρατικῆς Ἰδέας. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐκφράζεται στὰ Ἐφτάνησα μὲ τὸ «Ῥιζοσπαστικὸ κόμμα». Τὴ μετριοπάθεια τῆς ἐφτανησιακῆς πολιτικῆς φανερῶναι τὸ «Μεταρρυθμιστικὸ κόμμα» (ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἔνωση, ἀλλὰ τὴ θεωροῦσε ἀκόμῃ ἀνέφικτη). Ἡ στάσις τοῦ Βρ. προσαρμόζεται πρὸς τὸ δεύτερο³.

IV. Ἡ κρίσις τῆς ἐποχῆς τοῦ Βρ. χαρακτηρίζεται ὡς ἀπαίτησις ἐλευθερίας. Ἡ ἀποδοχὴ ὅμως τῆς ἰδέας τῆς δὲν ὑπονοεῖ καὶ τὴν ἄμεση ἀπόκρηξή της. Ὁ κοινωνικὸς συγκλονισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου μετατρέπεται στὰ Ἐφτάνησα σὲ ἐθνικὸ ξεσηκωμό. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις θὰ προηγηθῇ ἀπὸ τὴ δημιουργία τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας. Τὴν πορεία ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν στὴν κοινωνικὴ ἀπελευθέρωσις ὑποτάσσει ὁ Βρ. στὸν ἠθικὸ νόμο. Δὲν ἀρνεῖται τὴν πίστιν στὴν πρόοδο. Συμμορφώνεται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του ποὺ θέλει

νά πετύχει την πνευματική αποδέσμευση από το παρελθόν: ή πρόοδος είναι «ή πολυτιμότερα ανακάλυψις τῶν νεωτέρων καὶ τὸ σύμβολον τῆς πολιτικῆς των πίστεως»⁶. Δένοντας ὁμως τὴν πρόοδο μετὰ τὴν ἠθικὴ βρίσκεται στὴν παράταξη τῶν «ἠθικολόγων». Ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ οἱ «προοδευτικοὶ» ὑποτάσσουν τὰ πάντα στὴν πρόοδο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ «συντηρητικοὶ» δὲν παραδέχονται καμιά πρόοδο, οἱ «ἠθικολόγοι» στέκονται στὸ μέσο.

V. Ἡ ὑπόταξη αὐτὴ τοῦ Βρ. ἔχει τὴν ἀρχὴ της καὶ στὸν κοινωνικὸ προσανατολισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους στὰ πρῶτα του χρόνια. Ὁ νεοσύστατος κρατικὸς ὀργανισμὸς χρειάζεται καὶ τὴ διάσταση τοῦ παρελθόντος. Ἡ αὐθυπαρξία τοῦ παρόντος εἶναι μιὰ οὐτοπία. Τὸ παρὸν ἀποτελεῖ «σημεῖον ἀόρατον καὶ ἀκατανόητον, ἅμα χωριστὴ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος»⁷. Ἔτσι ἐνῶ ἡ σκέψη τοῦ Βρ. μετὰ τὸν συγκεκριμένον πολιτικὸ ἀγῶνα «ἐγχρονίζεται» μετὰ τὸ νόημα ποὺ δίνει στὸ ρῆμα ὁ Heidegger), ὁμως ἀναζητεῖ τὶς πηγές της στὸ «ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχον». Ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν κίνησι καὶ τὴν ἀκίνησία, στὴν πρόοδο καὶ τὴν αἰωνιότητα, στὸ λόγο καὶ τὴν πίστι γονιμοποιεῖ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ φιλοσόφου. Τὸ ἱστορικὸ παρὸν, κατὰ τὸν Βρ., ὡς ἄνοιγμα πρὸς τὴν αἰωνιότητα ὁδηγεῖ στὴ σωστὴ τοποθέτησι τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου⁸.

VI. Ὁ προβληματισμὸς τοῦ ὄντος ἔχει τρεῖς κατευθύνσεις: Θεός (Θεοσοφία) - Ἄνθρωπος (Ἀνθρωπολογία) - Κόσμος (Κοσμολογία). Κλάδος τῆς Ἀνθρωπολογίας εἶναι ἡ Ἠθικὴ ποὺ καλύπτει τὸν κύκλο τῶν κυρίως ἠθικῶν θεμάτων, τὸ Δίκαιο καὶ τὴ φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας. Κέντρο τῶν τριῶν κύκλων εἶναι «ἡ ἀρχὴ τοῦ ἠθικοῦ νόμου»⁹. Ἀναγνωρίζοντας ἀπερίφραστα ὁ Βρ. τὴ φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας ὡς νέα φιλοσοφικὴ μάθησι στρέφεται πρὸς τοὺς θεμελιωτές της: τὸν G. Vico¹⁰ καὶ τὸν J. G. Herder. Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἀρχὴ τῶν «corsi e ricorsi» («δρομαὶ» καὶ «ἀναδρομαὶ» μεταφράζει ὁ Βρ.) ἐξετάζει τὴν περιοδικὴ γένεσι καὶ καταστροφὴ τῶν ἐθνῶν. Ὁ δεῦτερος προβαίνει στὴν ὁροθέτησι τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος μετὰ βάση τὶς κλιματολογικὰς συνθῆκες.

VII. Ὁ Βρ. ἀπορρίπτει τὴν τριαδικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος (κατὰ τὴν ἄποψι τοῦ Vico) καθὼς καὶ τὸ «σύστημα ἀνταγωνισμῶν» τοῦ Michelet (ποὺ μετέφρασε στὴ γαλλικὴ τὴ «Scienza nuova»). Οἱ ἀνάλογες θέσεις ἔχουν χαρακτηριστὰ ἢ φатаλιστικὸ ἢ θεοκρατικὸ ἢ πανθεϊστικὸ. Δέχεται «εἰς πᾶσαν διάνοησιν καὶ πρᾶξιν ἀνθρωπίνην μίαν ἀδιάσπαστον καὶ ἀκατάλυτον ἐνότητα, ἣτις δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τὰς διχοτομίας καὶ τριχοτομίας». Ὅμως ἡ ἐνότητα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι ὑπονοεῖ μιὰ ποικιλία ὄρων. Ἡ σύνθεσι τῶν γεγονότων τῆς Ἱστορίας ὀφείλεται σὲ πολλὰ αἷτια. Στὴν ἐξήγησι τῆς ἰδιαιτερότητος τοῦ δικαίου καὶ τῶν θεσμῶν ὁ Βρ. θυμίζει τὸν Montesquieu¹². Στὴν ἀποδοχὴ τῆς ιδέας τῆς προόδου τὸν Condorcet καὶ τὸν Comte: «Ἐπεδουλώσαμεν... τὴν περιστοιχοῦσαν ἡμᾶς ὕλικὴν φύσιν... θέλει ἐνεργηθῇ διὰ τῆς βιομηχανίας ἢ τελείας καὶ πλήρης ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου»¹³. Ἡ Ἱστορία ὁμως δὲ γνωρίζει τὴν ἀνθρώπινι δραστηριότητα μόνον, ἀλλὰ συντελεῖται καὶ μετὰ τὰ «προνοιακά» ἢ «κατὰ πρόνοιαν γινόμενα»¹⁴. Οἱ παράγοντες ποὺ ἐπενεργοῦν καθοριστικὰ στὴν πρακτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι: ὁ τόπος, ὁ χρόνος, οἱ ἰδιότητες τῆς φυλῆς, οἱ μεγάλες καταστροφές καὶ ἀναστατώσεις τοῦ ὕλικου κόσμου, ἡ ἐμφάνισι τῶν «δαιμονίων ἀνδρῶν». Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἱστορία ὀρίζεται ὡς «ἡ τάξις τῶν ἀνθρωπίνων γινομένων συνδυαζομένη μετὰ τὴν τάξιν τῶν κατὰ πρόνοιαν δυνάμει καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ προοριστικοῦ νόμου τῆς ἀνθρωπότητος»¹⁵. Ἔτσι ἀπὸ τὸ

ρήγμα της ιστορικότητας ξεκινάει ή υπέρβαση: ή αναζήτηση τῶν ὑπερϊστορικῶν της ἀρχῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Κ. Κούμας: Σύνταγμα Φιλοσοφίας (Βιέννη, ΛΩΙΗ), τόμ. Α', σ. 24 - 26.
- 2) Ε. Μουτσόπουλος: «Ἡ φιλοσοφία εἰς τὰ Ἑπτάνησα», στὸν «Παρνασσός», τόμ. ΣΤ' (περίοδος Β'), σ. 316. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐργασίας αὐτῆς γιὰ Corpus philosophorum Graecorum recentiorum πραγματοποιεῖται σήμερον μὲ τὴν ἔκδοσιν: Π. Βραΐλα - Ἀρμένη: Φιλοσοφικά ἔργα. Τόμος Α' (ἐπιμ. Ε. Μουτσοπούλου καὶ Αλκ. Δώδου, Θεσσαλονίκη).
- 3) L. Brunschvicg: Les Progrès de la conscience dans la philosophie occidentale (Paris, 1953^a), τόμ. II, 1. 588 u. u.
- 4) Περί πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν δοκίμιον (Κέρκυρα, 1851), προλεγόμ. ιδ'.
- 5) Γ. Ζώρας: Ἑπτανησιακὰ μελετήματα (Ἀθῆναι, 1966), τόμ. Γ', σ. 322-23.
- 6) Op. cit., σ. 220.
- 7) Op. cit., σ. 209.
- 8) Τελευταία ἀναζητήθηκε ἡ πρωτοτυπία τοῦ φιλοσοφήματος τοῦ Βρ. στὸν αἰσθητικὸ τομέα: Ε. Μουτσόπουλος: Le problème de Beau chez P. Vraïlas - Ar ménis (Aix - en Provence, 1960).
- 9) Op. cit., σ. 172.
- 10) Στὸ Vico ἀφιερῶναι τὸ δοκίμιον: Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας (Ἀθῆναι, 1841) ὁ Μ. Ρενιέρης.
- 11) Op. cit., σ. 172.
- 12) «Περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν ὁρίων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας...», στὰ «Πρακτικά τῆς Ἑταιρίας τῶν φιλομαθῶν» (Κέρκυρα, 1846), σ. 25-45.
- 13) Op. cit., σ. 236.
- 14) Op. cit., σ. 214.
- 15) Op. cit., σ. 175.

Θ Λ Ι Ψ Η

Δὲν ὑπάρχει ἕνας καθρέφτης.
Κάπου πρέπει νὰ δῶ τὰ μάτια μου.
καὶ τοῦ χρόνου τὰ βήματα.

Τὸν ἀχὸ τῆς φωνῆς μου ἀνζητῶ
τὶς ἐλπίδες τοῦ χιτέ.
Σὰν χελιδόνια μὲ χαρὰ
οἱ θύμησης νὰ φέρουν περιμένω.

Στὴ ρίζα τοῦ δένδρου μου κάθομαι
χωρὶς κλώνου σκιά.
Κι' εἶμαι μόνος τόσο μόνος
σὰν νὰ μὴν εἶμαι.

ΑΝΘΟΣ ΠΩΓΩΝΙΤΗΣ

ΟΙ ΧΑΡΕΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Μέτρησες τῆς ἀγάπης τὶς χαρές;
 Μὴν πῆς πὼς εἶναι μιά!
 ("Όταν ὁ ἕνας μόνο χαίρεται,
 τὸ λὲς αὐτὸ ἀγάπη;)
 Τὶς βοῆζες δυό;
 ("Ἄν ἀγαπᾷς, χωρὶς νὰ δίνεσαι,
 δὲν μοιάζεις μὲ ληστή;)
 "Όπου ὑπάρχουν τρεῖς χαρές -
 (ἂν χαίρεται αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ
 αὐτὸν ποὺ ἀγαπᾷ καὶ τὴν χαρὰ του),
 δὲν βλέπεις πὼς δὲν ξέρεи νὰ δοθῇ
 αὐτὸς ποὺ παίρνει;

Τέσσερις εἶναι τῆς ἀγάπης οἱ χαρές:
 ἡ μιά, ὅταν σὲ χαίρωμαι
 κι' ὅταν μὲ χαίρεσαι ἡ ἄλλη,
 ἡ τρίτη, ὅταν νιώθω τὴν χαρὰ σου
 κι' ἡ πιὸ μεγάλη — ἡ τέταρτη—
 ὅταν σοῦ δίνω τὴν χαρὰ
 ποὺ μοῦ χαρίζεις.

† ΑΝΑΤΟΛΙΟΣ ΕΣΠΕΡΙΤΗΣ

ΒΡΑΔΙΑΖΕΙ

Βραδιάζει.

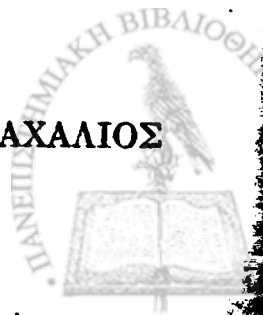
"Ωρα ποὺ οἱ χίτρινοι ἡλιανθοὶ λικνίζονται
 στ' ὄνειρο τῆς πρωῒνῃς μέλισσας.

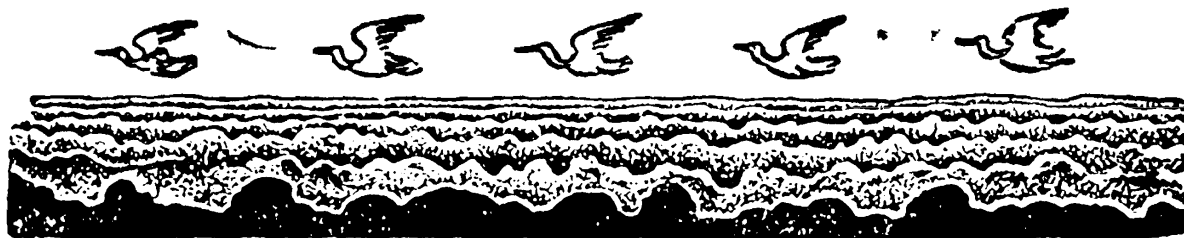
'Αφίσαμε τὸ ἔφηβο δέσμα
 Λησμονήσαμε τὶς μέρες ποὺ περπατοῦσαν
 μὲ πόδια σκύμων
 ἀναζητώντας τὸ πρῶτο θήραμα.

Ξετυλήξαμε τὸ κουφάρι τῆς 'Αριάδνης
 χωρὶς ν' ἀνακαλύψουμε τὸ Μινώταυρο.
 'Ο λαβύρινθος κοχλιώνεται ἀδιάκοπα
 στὶς ἀβύσσους.

Εἶναι δικό μας αὐτὸ τὸ βράδυ.
 Κοίταξε πόσο γαλάζιος γίνεται ὁ οὐρανός.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ

Δρος ΔΗΜ. Ν. ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ

Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ «ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ» ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ

Τὴν 28ην Μαρτίου 1950, τρία ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὁ Πέτρος Μάγνης προαισθανόμενος προφανῶς τὸν «χαλασμόν» καὶ ἔχων συναίσθησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του, ἠθέλησε νὰ καταγράψῃ ὠρισμένας χρησίμους πληροφορίες διὰ τὴν μελέτην τῆς ψυχοσυνθέσεώς του καὶ τῆς σχέσεως τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Τὸ χειρόγραφον, ἀνῆκον εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ἀποστόλου Γ. Κωνσταντινίδου, ἀδελφοῦ τοῦ ποιητοῦ, σύγκειται ἐκ δύο φύλλων οχήματος 26,5 X 20 ἑκατ. μέτρου. Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος δημοσιεύει εἰς τὴν ἀφιερωμένην εἰς τὸν Πέτρον Μάγνην φιλολογικὴν σελίδα τῆς ἐφημερίδος «Πάροικος» τοῦ Καΐρου τῆς 15ης Ἰουλίου 1955, βιογραφικὸν σημεῖωμα, παραλείπων ὠρισμένα ἐδάφια τοῦ κειμένου, μάλιστα δὲ τὰ πλέον σημαντικά, μεταβάλλων τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς τρίτον ἐνικόν, παραποιῶν τὸ ὕφος καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ, συμπίπτουσιν τὸ νόημα πολλῶν παραγράφων καὶ προσθέτων βιογραφικὰ στοιχεῖα, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται ὁ Μάγνης, διότι πρόθεσίς του ἦτο οὐχὶ ὅπως συντάξῃ αὐτοβιογραφίαν, ἀλλ' ὅπως διατυπώσῃ ὠρισμένας σκέψεις περὶ τῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Οὕτως εἰς τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον ὁ ποιητὴς μεταβάλλεται εἰς ἀνδρείκελον, ἐπιτηδεύων κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἀοράτου νευροπάστου. Ἀπλῇ παράθεσις δύο ἀποσπασμάτων εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐπιπολαιότητα τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου τοῦ Μάγνη:

ἐφημ. «Πάροικος»: «Γι' αὐτὸ καὶ σὶ τὴ Βιβλιοθήκῃ τοῦ σπιτιοῦ του, οὔτε περιοδικά, οὔτε ἐκδόσεις σύγχρονες ὑπῆρχαν. Καὶ σημειῶνω τοῦτο γιὰ νὰ προσέξουν ὅσοι θὰ θελήσουν νὰ μελετήσουν βαθύτερα τὸν Μάγνην ὡς ποιητὴν, πῶς οὗτος κατώρθωσε χωρὶς τὸ κατάλληλον περιβάλλον καὶ τὰ παρωθητικά πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν λογοτεχνίαν περιοδικὰ καὶ συγγράμματα, νὰ ἀφυπνισθῇ μέσα του τὸ ποιητικὸ αἶσθημα».

κεῖμενον τοῦ ποιητοῦ: «Γι' αὐτὸ καὶ σὶ τὴ Βιβλιοθήκῃ τοῦ σπιτιοῦ μας, οὔτε περιοδικά, οὔτε ἐκδόσεις σύγχρονες ὑπῆρχαν. Πρᾶγμα ποῦ μὲ φέρνει σὲ ἀπορία καὶ διερωτῶμαι, πῶς χωρὶς τὸ κατάλληλον περιβάλλον καὶ τὰ παρωθητικά πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴ λογοτεχνίαν περιοδικὰ καὶ συγγράμματα, ἀφυπνίσθηκε μέσα μου τὸ ποιητικὸ αἶσθημα. Γιατὶ ἄρχισα νὰ γράφω σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία».

Παραλείπεται ἐντελῶς ἡ ἐνδεικτικὴ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ὁμολογία τοῦ Μάγνη: «Τὰ παιγνίδια μὲ τοὺς συνομηλίκους μου, εἶνε ἀλήθεια, ὅτι δὲ μὲ τραβοῦσαν. Ἐκεῖνα ποῦ μὲ συγκινοῦσαν καὶ ποῦ πλημιύριζαν τὴν ψυχὴ μου συναισθήματα ἦσαν ἡ ὀργιάζουσα γύρω βλάστησις τῆς πατρίδος μου, τὸ μάνιασμα τοῦ ἀγέρα ἀνάμεσα στὰ δέντρα, τὸ κελαϊδίσμα τῶν πουλιῶν, τὸ κελάρισμα τοῦ ρυακιοῦ, ἡ ἀνοιχτὴ μὲ τὰ λουλούδια, τὸ φθινόπωρο μὲ τὴ μελαγχολία του, ὁ χειμῶνας μὲ τὰ χιόνια καὶ τὴς τρικυμίες».

Θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ παράθεσις λεπτομεροῦς βιογραφικοῦ καὶ βιβλιογρα-

φικοῦ σημειώματος τοῦ Πέτρου Μάγνη, καθ' ὅσον ἡ ἐργασία αὕτη ἔχει ἤδη πραγματοποιηθῇ ὑπὸ πολλῶν μελετητῶν³ τοῦ ποιητοῦ τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Σέμης». Ἐπιβάλλεται ὅμως ὅπως ἐρευνηθῇ τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀρθῇ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπικρατοῦσα σύγχυσις.

Εἰς ἀνέκδοτον σημείωμα τοῦ Μάγνη⁴ ἀναφέρεται ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ Μητρώον τῆς Κοινότητος Ζαγοράς τοῦ Νομοῦ Μαγνησίας ὑπὸ αὐξ. ἀρ. 19 καὶ ἔτος γεννήσεως 1881, ὅτι ὑπάγεται εἰς τὸ 7ον Στρατολογικὸν Γραφεῖον καὶ ὅτι ἀποτελεῖ μέλος τοῦ ἐμπορικοῦ συλλόγου τῆς Gírga. Ἀνέκδοτον ὅμως σημείωμα τοῦ πατρὸς τοῦ Μάγνη Γεωργίου Κωνσταντινίδου, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος κατέγραφε λεπτομερῶς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς γεννήσεως τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀναφέρει ὅτι ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἐγεννήθη τὴν 21ην Ἰουνίου 1880, ἡμέραν Σάββατον, περὶ τὴν αὐγὴν. Προστίθεται ὅτι τὸ μυστήριον τῆς βαπτίσεως ἐτέλεσεν ὁ ἱερεὺς Σταῦρος καὶ ὅτι ἀνάδοχος παρέστη ὁ Δημήτριος Κανελῆς ἐκ Ζαγοράς. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς πραγματικῆς καὶ τῆς ἐπισήμου ἡμερομηνίας εἰς τὸ Μητρώον τῆς κοινότητος ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1880 κατοχὴν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, ὡς γνωστόν, δὲν ἐτήρουν ληξιαρχικὰς πράξεις. Ἀμέσως μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἐπόμενονον ἔτος ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας βάσει τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου καὶ τὴν ἐνσωμάτωσιν ταύτης εἰς τὸ ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν κράτος, ἐνεγράφη ὁ ποιητὴς εἰς τὸ Μητρώον τῆς γενετείρας αὐτοῦ, ληφθέντος ὅμως ὑπ' ὄψιν οὐχὶ τοῦ ἔτους γεννήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ χρόνου ἐγγραφῆς εἰς τὸ Μητρώον τῆς Ζαγοράς.

Πληροφορίες χρήσιμες γιὰ κεῖνον ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ γνωρίσῃ τὴν ψυχὸςύνθεσίν μου καὶ τὴν σχέσιν τοῦ χαρακτῆρα μου μὲ τὰ ποιήματα.

Οἱ γονεῖς μου καὶ ἰδίως ὁ πατέρας ἦσαν ἄνθρωποι χωρὶς φιλοδοξίες καὶ μεγάλες ἀξιώσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ. Τὰ πολλὰ πλούτη καὶ οἱ κοινωνικὲς διακρίσεις δὲν τοὺς ἐνδιέφεραν.

Ζοῦσαν μὲ τὰ λίγα εἰσοδήματα ποὺ τοὺς ἀπέφεραν τὰ κτήματά τους κ' ἦσαν εὐτυχεῖς. Γνώμονα στὴ ζωὴ τους εἶχαν τὴν οἰκονομία καὶ τὴν τάξη, γι' αὐτὸ καὶ τᾶφερναν γύρα μὴ χάρᾳ.

Τὸ ἀπὸ τὸν πατέρα γενεαλογικὸ δέντρο⁵ μας ἔχει τὶς ρίζες του στὸ Μεσολόγγι. Ἀπὸ ἐκεῖ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα, ξεκίνησε κάποιος Παναγιώτης τὸ ὄνομα, δάσκαλος τὸ ἐπάγγελμα, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴ Ζαγορά, ὅπου καὶ νυμφεύθηκε καὶ χειροτονηθεὶς παπᾶς, ἔμεινε γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Παπαπαναγιώτης.

Τοῦ Παπαπαναγιώτη αὐτοῦ οἱ ἀπόγονοι ὑπῆρξαν ὅλοι ἄνθρωποι τοῦ ἴσου δρόμου. Ἀγαποῦσαν τὰ Γράμματα καὶ τὶς Ἐπιστῆμες· ἔθετον δὲ ὑπὲρ ἅνθρωπων τὸ Ἔθνος των καὶ τὴν Πατρίδα.

Ὁ πάππος μου Κωνσταντῖνος Ἰ. Παπαπαναγιώτης, τὸν καιρὸ ποὺ συστήθηκε ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία, βρίσκονταν στὴν Ὀδησσό, ὅπου ἐμπορεύονταν. Μυηθεὶς στὰ τῆς Ἑταιρίας, τᾶκανε ὅλα γυιαλιά - καρφιά, καὶ κίνησε γιὰ τὴν γενετείρά του νὰ προσφέρῃ κι' αὐτὸς μὲ τὶς λίγες του δυνάμεις τὴ συμβολή του στὸ κίνημα.

Ἐπιστρέφοντας ὅμως στὴν πατρίδα, τὸ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι μέχρι τὸ Βόλο ταξίδι, ἀντὶς νὰ τὸ κάνη διὰ θαλάσσης, ὅπως συνηθίζονταν, προτίμησε τὸ λίαν κουραστικὸ καὶ ἐπικίνδυνον διὰ ξηρᾶς, μέσον Θράκης καὶ Μακεδονίας, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διαδόσῃ εὐρύτερα τὶς ἀπολυτρωτικὰς ἰδέες καὶ τὸ Θούρειο τοῦ Ρήγα.

Ὁ πατέρας μου ἦταν ἐγγράμματος· παρακολούθησε μάλιστα γιὰ κανα-
δυὸ χρόνια καὶ νομικὰ στὸ Ὀθώνειον, ὅπως λέγονταν τότε, Πανεπιστήμιον.
Ἀριθ. ἐγγραφῆς 537)5 Ὀκτ. 1856. Ἐπίσης ἐνεγράφη εἰς τὸ Βασιλικὸν Πολυ-
τεχνεῖον Ἀθηνῶν διὰ τὸ μάθημα τῆς διπλογραφίας, ἀριθ. εἰσιτηρίου 144)23
Ὀκτ. 1855. Γνώριζε τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, ὅσον ὀλίγοι, κ' εἶχε προσφιλεῖ
τοῦ ἀναγνώσματα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ πρὸ παντὸς τὸ Θουκυδίδη,
ποῦ ἦταν τὸ «παρὰ τὴν κλίνην» βιβλίον του.

Οἱ νεώτεροι δὲν τὸν ἐνδιέφεραν. Κατέχονταν ἀπὸ τὴν ἔρμονη ἰδέα ὅτι
τοὺς παλαιοὺς στὸ ὕψος τῆς Τέχνης καὶ στὸ βάθος τῆς σοφίας νεώτερος ἦ-
ταν ἀδύνατο νὰ φθάσῃ.

Γι' αὐτὸ καὶ στὴ Βιβλιοθήκῃ τοῦ σπιτιοῦ μας, οὔτε περιοδικά, οὔτε
ἐκδόσεις σύγχρονες ὑπῆρχαν. Πρᾶγμα ποῦ μὲ φέρνει σὲ ἀπορία καὶ διερω-
τῶμαι, πῶς χωρὶς τὸ κατάλληλον περιβάλλον καὶ τὰ παρωθητικὰ πρὸς τὴν
ποίησι καὶ τὴ λογοτεχνία περιοδικὰ καὶ συγγράμματα, ἀφυπνίσθηκε μέσα μου
τὸ ποιητικὸ αἶσθημα. Γιατὶ ἄρχισα νὰ γράφω σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία.

Τὰ παιγνίδια μὲ τοὺς συνομηλίκους μου, εἶνε ἀλήθεια, ὅτι δὲ μὲ τρα-
βοῦσαν. Ἐκεῖνα ποῦ μὲ συγκινοῦσαν καὶ ποῦ πλημμύριζαν τὴν ψυχὴ μου
συναισθήματα ἦσαν ἡ ὀργιάζουσα γύρω βλάβστηση τῆς πατρίδας μου, τὸ μί-
νιασμα τοῦ ἀγέρα ἀνάμεσα στὰ δέντρα, τὸ κελαῖδισμα τῶν πουλιῶν, τὸ κελά-
ρισμα τοῦ ρυακιοῦ, ἡ ἀνοιξη μὲ τὰ λουλούδια, τὸ φθινόπωρο μὲ τὴ μελαγ-
χολία του, ὁ χειμῶνας μὲ τὰ χιόνια καὶ τὶς τρικυμίες.

Κι' ὅλα αὐτὰ τὰ συναισθήματα αἰσθανόμουν τὴν ἀνάγκη νὰ τὰ ἐξῶτερι-
κέψω μὲ λόγια.

Φυσικά, τὰ ποιήματά μου ἦσαν πρωτόγονα, ἔναρθρες κραυγὲς τοῦ ὑπο-
συνειδήτου σὲ στίχο ἐλεύθερο, κάτι παρόμοιο μὲ τὰ σημερινὰ σουρρεαλιστικά.

Τὸ πρῶτο λογοτεχνικὸ βιβλίον ποῦ πεσε στὰ χέρια μου ἦταν μιὰ συλ-
λογὴ ποιημάτων τοῦ Δ. Παπαρηγόπουλου. Φοιτοῦσα τότε στὸ Γυμνάσιο τῆς
Σύρας — ἦταν ἡ ἐποχὴ ποῦ ἡ Θεσσαλία πάσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους — καὶ
μπορῶ νὰ πῶ πῶς δάσκαλός μου στὴ μετρικὴ, τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν ὀρθὴ ὁμοιο-
καταληξία στάθηκε ὁ Παπαρηγόπουλος.

Γλῶσσα τῶν ποιημάτων μου τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦταν ἡ καθαρεύουσα.
Τὸν πρὸς τὴ δημοτικὴ δρόμο πῆρα ἀργότερα, σὰν τελειώνοντας τὸ Γυμνάσιο
μετέβηκα στὴν Ἀθῆνα γιὰ εἰδικὲς σπουδές. Ἐκεῖ ἐξέδωκα καὶ τὰ «Φτερουγά-
σματα»*, μιὰ μικρὴ ἐπιλογὴ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα· γιὰ μεγαλήτερη δὲν ἐπέτρεπε
τὸ μαθητικὸ μου κομπόδεμα.

Τὰ ἐξέδωκα ὄχι ἀπὸ φιλοδοξία, ἢ γιὰτὶ εἶχα πίστιν στὴν ἀξία τους, ὅ-
σον ἀπὸ ἐπίμονη παρακίνηση κάποιου καλοῦ μου φίλου, ὅστις μοῦ χάρισε
καὶ τὸ ψευδώνυμο «Πέτρος Μάγνης».

Στὴν Ἀθῆνα ζώντας, οὐδέποτε πλησίασα, νὰ γνωρίσω ἀπὸ κοντὰ καὶ
νὰ μὲ γνωρίσουν, λογίους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Οὔτε καὶ ζήτησα κανενὸς τὴ
γνώμη γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἔργων μου. Ἀνέκαθεν στάθηκα δάσκαλος καὶ κριτῆς
τοῦ ἑαυτοῦ μου⁹.

Ἄν ἔκρινα κάτι ἄξιο γιὰ δημοσίευσιν τῷστέλνα στὸ περιοδικὸ ἢ τὴν ἐ-
φημερίδα ταχυδρομικῶς. Ἡ δημοσίευσίς του, φυσικά, μοῦ ἦταν κάποια ἱκα-
νοποίησι. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπορριψίς του δὲν μὲ ἀπῆλπιζε, οὔτε καὶ μὲ παρω-
θοῦσε στὸ ξέσχιμα τοῦ πρωτοτύπου. Ἡ ἐκτίμησίς μου γιὰ τὸ ἀπορριφθὲν ἔρ-
γον παρέμενε ἀμείωτη.

Καὶ τὸ περίεργο εἶνε ὅτι τὰ ἔργα ποῦ μὲ θρόνιασαν ἀργότερα στὴν
ἐκτίμησι τῶν λογοτεχνικῶν κύκλων, ἦσαν τὰ ἀπορριφθέντα. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ
καὶ τὰ «Φθινοπωριάσματα»¹⁰, γιὰ τὰ ὁποῖα — θαρρῶ νᾶταν τὰ «Παναθήναια»
— μούγραψαν ὅτι ἤθελαν περισσότερον χτένισμα!

Ποιήματα έδω κι' εκεί σέ περιοδικά κι' έφημερίδες τόσον στήν 'Αθήνα, όσον καί στο Βόλο, πρό τής εκδόσεως τών «Φτερουγισμάτων» είχα δημοσιεύσει κι' άλλα. Πότε μέ τò καθ' αύτò όνομά μου Κ. Γ. Κωνσταντινίδης, πότε μέ τò όνομά μου καί δίπλα τή λέξη «Ζαγοραίος», καί πότε μέ τὰ αρχικά Κ.Γ.Κ.Ζ.

Αύτὰ ως τò 1903, όπότε εγκαταλείποντας τήν ώραία μου Ζαγορά έφυγα γιά τήν Αίγυπτο. Όχι, βέβαια, γιά νά θησαυρίσω, όσο γιά νά μή λιμοκτονήσω, αλλά Μαρτζώκη καί Παπαδιαμάντη, παραμένοντας στήν 'Αθήνα καί άσχολούμενος αποκλειστικά μέ τή λογοτεχνία.

Θεραπεύοντας όμως έδω συγχρόνως τò Λόγιο καί τόν Κερδωό Έρμη, πείσθηκα, ύστερ' από μακρά πείρα, πώς τò ρητò «ούκ έξεστιν δυσίν Κυρίοις δουλεύειν» έχει τή θέσι του.

Girga 23 - 3 - 1950

Πέτρος Μάγνης

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

- 1) Βιογραφικά στοιχεία περιλαμβάνει καί τò ποίημα «Καλόγνομος καί πίστεψες», συγγραφέν κατὰ τò τελευταίον έτος του βίου του ποιητού:

Καλόγνομος καί πίστεψες στο πλάνημα του όνείρου,
καί μίσεψες πασίχαρος σέ χώρες μακρινές.
Σάν τόν άετò σέ μέθαγε τò γαλανò του 'Αλείρου
καί νάυρης γάπου πίστευες χαρές παντοτεινές.

Μά νά ζητᾶς τ' άνεύρετα, χουράσθηκες καί τώρα
μέ λυγισμένα γόνατα ποθείς τò γυρισμό.
'Αργά πολύ' σέ τύλιξεν ή νύχτα ή μαυροφόρα
καί τò σαράκι μέσα σου

σάλπισε χαλασμό.

Πέτρου Μάγνη: «Τὰ "Απαντα», 'Αλεξάνδρεια, 1957, τ. Β', σ. 105.

- 2) Περιλαμβάνονται: α' άρθρον του Σταύρου Καρακάση υπό τήν έπιγραφήν «Πέτρος Μάγνης». β' τὰ προαναφερθέντα βιογραφικά στοιχεία. γ' φωτογραφία του ποιητού εις ήλικίαν 22 έτών. δ' άποσπάσματα κριτικών του Τέλλου "Αγρα καί μ.β. ε' φωτογραφία τής έν Ζαγορά οικίας τής οικουγ. Κωνσταντινίδου. στ' άποσπάσματα άρθρων περί του «Σεραπίου» των Γ. Βρισμιτζάκη καί Ν. Σαντορινιού. ζ' τέσσαρα ποιήματα του Μάγνη.
- 3) Μ. Γιαλουράκη: «Είσαγωγή στο έργο του Πέτρου Μάγνη», ως πρόλογος εις τόν πρώτον τόμον «Τών 'Απάντων» του Μάγνη, σσ. γ-μ. Γ. Α. Παπουτσάκη: «Ο ποιητής Πέτρος Μάγνης», έφημ. «Ημέρα» 'Αλεξανδρείας, 8 'Ιουλίου - 5 Αύγουστου 1954. Α. Ραφτοπούλου: «Πέτρος Μάγνης», έφημ. «Βραδυή» 'Αθηνών, 15 - 29 Δεκεμβρίου 1954.
- 4) 'Ανήκει εις τήν συλλογήν του 'Απ. Γ. Κωνσταντινίδου, όν θερμώς εύχαριστούμεν καί εκ τής θέσεως ταύτης διά τήν εύγενή καί πρόθυμον παραχώρησιν των χειρογράφων καί του προσωπικού αρχείου του Πέτρου Μάγνη.
- 5) Λεπτομερώς περί τούτου διαλαμβάνει τò άρθρον του 'Απ. Γ. Κωνσταντινίδου «Τò Γενεαλογικό Δέντρο του Πέτρου Μάγνη, δημοσιευθέν εις τò περιοδικόν «Πανόραμα» του Καίρου, Αύγουστος 1955.
- 6) Γεώργιος Κ. Κωνσταντινίδης.
- 7) Κατά τήν διάρκειαν του άτυχοϋς έλληνο - τουρκικού πολέμου του 1897 ό νεαρός Κων. Κωνσταντινίδης, μαθητής εις Βόλον, αποφασίζει νά μετάσχη όμάδος έθελοντών στρατιωτών. Προμηθεύεται τόν απαραίτητον πρός τούτο όπλισμόν καί άνέρχεται εις τήν

Ζαγοράν, ἵνα ζητήσει τὴν εὐχὴν τοῦ πατρὸς του. Δυστυχῶς ὁμως ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ ἐνθουσιώδους μαθητοῦ εἶχεν ἄδοξον τέλος, διότι πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς Βόλον, ἐπληροφορήθη τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἑτέμ πασᾶ.

8) Πέτρον Μάγνη: «Φτερουγισματα», Ἀθήναι, 1902, 64 σ.

9) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κριτικὴ, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Μάγνης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ ἴδιος γιὰ τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου» εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀργὼ» τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ Δεκεμβρίου 1927 (περίοδος Δ', τεύχος 2ον, σ. 241): «... ἡ ποίησις τοῦ Μάγνη εἶναι ἰδιότυπος· διακρίνεται γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σκέψιν πού ἐγκλείει, τὴ ζηλευτὴ τῆς συνεκτικότητος καὶ συντομίας, καθὼς καὶ τὴ διαύγειά της καὶ ἁρμονία. Κανένας πλατειασμός, καμμία περιττολογία. Εἶνε μορφὴν νὰ ποῦμε συγχρονισμένη.

Ἕνας χρηματιστής, Ἕνας βιομήχανος, Ἕνας ἐπιστήμων, Ἕνα κουρασμένο ἀπὸ τὴν βιοπάλη μυαλὸ — ἃς μὴ ξεχνοῦμε πὼς ζοῦμε σ' αἰῶνα σποιδῆς καὶ ἐγκεφαλικῆς ὑπερέντασης— δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ παραμύθια, οὔτε καὶ γιὰ ξεδιάλυμα ἀοριστιῶν ἢ καὶ σκοτεινῶν ὁνείρων· αὐτὰ ταιριάζαν στὴ δίχως ἔγνοιες ἐποχὴ τῶν Ποιμένων καὶ Πατριαρχῶν.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος θέλει κάτι τὸ σύντομο, τὸ φωτεινόν, πού κοντὰ στὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση πού θὰ τοῦ χαρίσῃ μὲ τὴν ἐντεχνην ἀπόδοσιν κάποιου συναισθήματος, (πού δοκίμασε κάποτε καὶ αὐτὸς στὴ ζωὴ του, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ διατυπώσῃ), νὰ τοῦ ὑποβάλλῃ μιὰ ἰδέαν, νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ μὲ τὴ φιλοσοφία του, νὰ τοῦ φωτίσῃ τὸ δρόμον του στὴ ζωὴ.

Ἐπίσης ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὴν ποίησιν τοῦ Μάγνη, εἶνε μιὰ λεπτὴ σάτυρα (sic) καὶ μιὰ ἐλαφριά εἰρωνεία, στοιχεῖα πού ἀπαντοῦμεν ἰδίως στὰ τραγούδια τοῦ «Πολέμου».

Ὁ Μάγνης δὲν εἶνε ἀγγελιοπλάστης, δὲν φιλοδοξεῖ νὰ παρουσιάσῃ καινοφανεῖς φόρμες· εἶνε ἀρκετὲς αὐτὲς πού ὑπάρχουν. Ἐκεῖνο πού φροντίζει εἶνε νὰ δόσῃ στὴν οὐσίαν - ἰδέαν τὴν κατάλληλη μορφήν καὶ τὸ ἐπιτυγχάνει...».

Πέτρος Μάγνης

- 10) Τὰ «Φθινοπωριάσματα» ἐγγράφησαν εἰς Beni Soueff τὴν 31ην Ὀκτωβρίου 1903 καὶ ἐστάλησαν θραυτέρον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ περιοδικὸν «Νέα Ζωή» τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ τεύχος τοῦ Δεκεμβρίου 1907, προεκάλεσεν ἀρίστους ἐντυπώσεις καὶ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς ἐντάξεως τοῦ Μάγνη εἰς τὸν ὁμώνυμον φιλολογικὸν σύλλογον καὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1908 μέλους τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τῶν Μάνου Ἀρτάκη καὶ Βάσου Τέλη.
- 11) Ἐκτὸς τοῦ βασικοῦ ψευδωνύμου αὐτοῦ «Πέτρος Μάγνης», διὰ τοῦ ὁποίου ὑπέγραψεν ἀπάσας τὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιευθέντων εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ ποιημάτων αὐτοῦ, ὁ Κων. Γ. Κωνσταντινίδης ἐχρησιμοποίησε καὶ ἕτερα ψευδώνυμα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς θητείας του εἰς τὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα: Κώστας Κάμελ, Ἀλντονέρης, Κάμελ Ἀλτογρά, Κώστας Παπαπαναγιώτης, Μφ. Μγν. Τόνης Ἀστραῖος, Θύμιος Καλοκαιρὸς καὶ Ξενοφάνης.

ΩΣ ΚΥΜΑ ΤΗ, ΘΑΛΑΣΣΗ,

Τὴν ὁδοιπορία τῶν ἀσκητῶν ἐζήτησα
νὰ συναντήσω τὸν αἰμόφυρτον ἔφηβο
ποὺ ντουφεκίστηκε σ' ἓναν φράχτη
τὴν ὥρα τῆς αὐγῆς κι' ἐκραξα
εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
τοὺς βαπτιζομένους τώρα δούλους
ποὺ ζήτησαν τὴν πραότητα καὶ τὸ ψωμί τοῦ ἀδελφοῦ
νὰ πάρουν ἀπ' τὸ εἰκονοστάσι τὴν ὑπόσχεση
γιὰ ἓνα ὄνειρο καὶ γιὰ ἓνα τραγούδι
στὶς κούνιες τῶν νηπίων
καὶ στὶς πυρακτωμένες κάννες τῶν ὄπλων.
Κύριε, θάραινε τὸ χῶμα τὴν ψυχὴ
καὶ τὸ στέρνο ξεράθηκε πάνω ἀπὸ κεῖνο τὸ κράνος
ποὺ στήθηκε μ' ἓναν σταυρὸ στὴν μοναξιά
τῆς τεφρῆς πεδιάδας.
Ἐν τῷ ὀνόματί Σου ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος
πρωϊνὴ πάχνη τοῦ φθινοπώρου
αἰωροῦσα τὰ κίτρινα φύλλα τῆς λεύκας
τὸν νεκρὸν ἔφηβο μὲ τὰ ὄνειρα
σταματημένα στὴν ματωμένη του κόμη.
Ἡ ἀγωνία μου ἴσκιος ταπεινὸς
πρὸ τῆς λευκῆς ἀβύσσου τῶν πόλεων
ὥς κύμα τῇ θαλάσσει
ἐνώπιον τῶν κλάδων ἐλαίας
στοὺς μαραμένους μαστοὺς τῶν μητέρων.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΧΩ Κ' ΕΓΩ ΚΑΡΔΙΑ

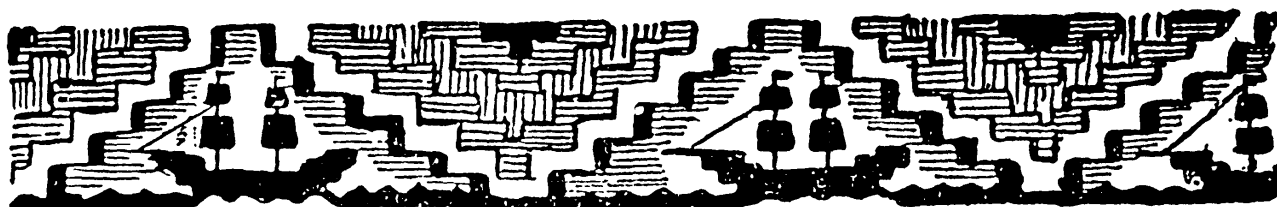
Εἶσαι ὁ ἄνεμος,
πότε μακριά μου,
πότε κοντά μου,
μὲ φοβερίζεις, μὲ τρικυμίζεις,
εἶμαι τὸ πέλαγος.

Ἄς μὴ μιᾶμε πιά γιὰ τὴ χαρά,
ἄσπρο πουλί,
ἔχω κι' ἐγὼ καρδιά
ποὺ πάει ψηλά
καὶ κυματεῖ.

Κλάψε σὰν ἄνεμος,
τότε ποὺ φεύγεις,
τότε ποὺ μένεις,
μὲ χαλαζώνεις,
μὲ κυματώνεις,
κλαίω σὰν πέλαγος.

ΒΑΣ. ΤΑΜΠΟΡΗΣ

ΝΙΚΟΥ ΜΟΥΛΙΑ

ΤΟ ΥΠΟΓΕΙΟ

(Διήγημα)

Κάθησα στ' απέναντι καφενεϊό. Παράγγειλα κάτι κι' αφέθηκα κοιτάζοντας τις κολώνες που θά στηρίζαν την οικόδομή. Στὸ μυαλό μου ἔρχεται ὁ παλιὸς καλὸς καιρὸς μὲ τρόπο που σοῦ δίνει τὴν ψευδαίσθησι πὺς ὁ χρόνος γυρνάει πίσω. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὺς δυσκολεύτηκα πολὺ νὰ γνωρίσω τὴ μικρὴ πόλη. Σχεδὸν τίποτε δὲν ἔμεινε ὅπως τ' ἄφησα. Ἦρθα νὰ δῶ τὸ τυπογραφεῖο που δούλεψα κι' ἔφαγι ἓνα κομμάτι ἀπ' τὴ ζωὴ μου. Ὅμως τὸ κτίριο δὲν ὑπάρχει πιά. Σωριάστηκε ἀπ' τὰ σπρωξίματα μιᾶς μπουλντόζας. Καὶ τὸ ὑπόγειο γίνηκε ἓνας μεγάλος λάκκος που μέσα 'κεῖ θάφτηκε ὁλόκληρη ἡ ζωὴ του. Γύρω καὶ στὴ μέση ὑψώνονται κολώνες ἀπὸ μπετόν καὶ σίδερο. Πάνω - πάνω, σκοντάφτει στὸ μάτι μου, που εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ παλιοῦ υπογείου μπροστά του, ἡ ἐπιγραφή: «Πωλοῦνται διαμερίσματα», ἄσχετι ἂν δὲν ἔγιναν ἀκόμα.

Ἡ δουλειά, θυμᾶμαι, ἄρχιζε μὲ μιὰ «καλημέρα». Ὁ καθένας μας ἔπιανε τὸ πόστο του κι' ἄρχιζε νὰ ξεχαστοῦν οἱ ἔγνοιες τοῦ «ἔξω κόσμου». Κατεβαίνοντας τὸ πρωτὶ ἀφήναμε ἀπέξω τὸ ἓνα μας ἐγὼ νὰ ζεῖ τὴ μονοτονία τῆς καθημερινότητος καὶ νὰ σεριανίζει ὅλα τὰ στενὰ μαζί μ' ἓνα σωρὸ ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐμεῖς ἔπρεπε νάμαστε δυνατοὶ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ φέροουμε σὲ τελειωμὸ τὴ δουλειά που ἀναλάβαμε. Κατεβαίνοντας τις σκάλες θαυροῦσα πὺς ἀναβαπτίζομαι γιὰ νὰ γίνω γιὰ τούτῃ τὴν ἱεροτελεστία που γίνονταν ἐκεῖ, κάθε μέρα.

Τὸ ὑπόγειο ἀρχετὰ εὐρύχωρο, χωροῦσε ἄνετα καὶ τοὺς πέντε που δουλεύαμε σ' αὐτό. Δεσμίδες χαρτιοῦ ἀπανωτὲς κόντευαν ν' ἀγγίξουν τὸ νταβάνι που περνοῦσε τὰ τοῖα μέτρα. Ἐμοίζαν ἴδια μὲ τις κολώνες ἓνα ναοῦ που κρατοῦσαν ἀπάνω τους ὅλο τὸ βάρος κείνης τῆς στέγης. Τὰ πιεστήρια, πάντα φρεσκοβαμμένα, μύριζαν νέφτι καὶ μελάνι. Οἱ κάσες τῶν στοιχείων βαλμένες στὰ ράφια τους ἔμοιζαν μολυβένιες ἐπάλξεις. Πάνω τους, χρόνια ὁλόκληρα κρατιόταν οἱ ζωὲς τοῦ προσωπικοῦ. Κάθε στοιχεῖο, ἓνα ὄνειρο, ἓνας καὶνός, μιὰ ἐλπίδα, εἶχε πάρει τ' ὄνομά του ἀπ' τὰ αἰσθητήριά μας. Ποιὸς ξέρει πόσες φορὲς κεῖνε τὰ στοιχεῖα πέρασαν ἀπ' τὰ χέρια μας.

Οἱ ἐργάτες ὅλοι στὴ θέση τους μὲ τὸ συνθετήριο στὸ χέρι κι' ὁ πιεστής εἶχε κιόλας ἀρχίσει τὸ τύπωμα. Οἱ σκληροὶ κραδασμοὶ τῶν μηχανῶν, που γίνονταν μαρτύριο γιὰ ὅσους δὲν τοὺς εἶχαν συνηθίσει, εἶχαν καταντήσει εὐχαρίστηση, τραγούδι, ἂν θές γιὰ μᾶς. Κάτω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κρότους λάχαινε νὰ ξεφύγει, θυμᾶμαι, ἀπ' τὸ στόμα κάποιου συναδέλφου, ὁ ἦχος μιᾶς καινούργιας μουσικῆς ἐπιτυχίας. Κόβονταν ὅμως, σχεδὸν ἀπότομα, γιὰτὶ λάθευε κι' ἔπεφτε μὲ τὰ μοῦτρα, πότε στὸ χειρόγραφο καὶ πότε στὸ συνθετήριο, νὰ βρεῖ τὸ λάθος.

Οἱ πελάτες τοῦ τυπογραφείου, λογοτέχνες οἱ πλειότεροι, κατέβαιναν ταχτικά νὰ μᾶς φέρουν χειρόγραφα καὶ νὰ πάρουν βιβλία. Ἄν καὶ μᾶς ἔφερναν δουλειά, πορῶ νὰ πῶ πὺς τοῦτοι ἦταν κάτι δεμένο μαζί μας.

Εἶχαμε κάμποσα κομητικὰ ἀπ' αὐτοὺς. «Τὰ παιδιά τοῦ Τυπογραφείου», «Οἱ ἥρωες», «Οἱ θαυματοποιοί» κι' ἓνα σωρὸ ἄλλα τέτοια. Ἦταν ὅλοι τους ἀξέχαστοι ἀνθρώποι. Ἔτσι τουλάχιστον φαίνονταν σὲ μᾶς, γιὰτὶ μεταξύ τους δὲν εἶχαν καλὲς σχέσεις. Ἐδῶ ἴσως ἔφταιγαν οἱ ιδέες τοῦ καθένα. Ὁ ἓνας πίστευε σὲ κάτι, στὸ ὅπου ὁ ἄλ-

λος είχε αντίθετη γνώμη. Πίστευαν όλοι στις δικιές τους ιδέες. Στις συζητήσεις, ό καθένας αγωνίζονταν με κάθε τρόπο νά επιβληθῇ ἑστω κι' ἂν ἀποδείχτηκε πώς είχε ἄδικο. Τύχαινε ό ἕνας με τό «πιστεύω» του νᾶρχεται σέ ρήξη με πολλούς. Κι' ἦταν ἀρκετοί αὐτοί πού καθημερινά στέκονταν ό ἕνας ἀπέναντι στόν ἄλλον, ἔτοιμοι γιά ν' ἀρπαχτοῦν. Ἔτσι ἀρχίζαν κάμποσες παραξηγήσεις ἀπό κεῖ μέσα. Θυμᾶμαι μερικόνους ἀπ' τήν ὥρα πού ἐρχόταν στό τυπογραφεῖο ἀρχίζαν τοὺς καυγάδες, κι' ἄλλοι τόσοι πού ἔμπαιναν πρῶτ' κι' ἐκθέτοντας σέ μᾶς τοὺς ὑπαλλήλους, τίς ἀπόψεις τους, βρίσκονταν κατανόηση, ἔφευγαν μεσημεριάτικα. Ὅλοι πού δουλεύαμε ἐκεῖ εἴχαμε τή γνώμη μας γιά τοὺς λογοτέχνες. Κάμποσοι ἔλεγαν πώς ἡ λογοτεχνία εἶναι ἀρρώστεια με καημό γιά κλωνάρια δάφνινα καὶ προτομή στὰ ἄλση τῶν πόλεων. Κάποιοι δὲν ἤθελαν ποτέ τους κανέναν στὰ μέτρα τους. Ἕνας ἄλλος θαύμαζε τόν ἄνθρωπο. Σοῦ μιλοῦσε πρόσχαρα γιά ὅ,τιδήποτε τόν ρωτοῦσες. Μανία του, θυμᾶμαι, νά μιλάει γιά τὰ ἐπιτεύγματα στό χῶρο τοῦ Διαστήματος. Παρὰ τοῦτο δὲν ἐκτιμοῦσε σάν ἰδιοφυΐα τόν Ἰούλιο Βέρν. Τέτοιος ἦταν ό τύπος του. Ὅλοι ὅμως τοὺς ἀγαπούσαμε, γιὰτὶ μιλοῦσαν στήν καρδιά μας.

Ἐλαχε μιὰ φορά, τήν ὥρα πού κατέβαινε στό ὑπόγειο ἕνας ποιητὴς νά κάθεται στό γραφεῖο καὶ νά κουβεντιάζει με τόν Διευθυντὴ, ό Νάστος καὶ ό Σωκράτης. Τελευταῖα αὐτοί ο ἰδὺν ἀρπάχτηκαν γιά τὰ γερά. Βοῆξαν ἀφορμή, ἔτσι τυχαῖα ἀπὸ ἕνα γεγονὸς πού θ' ἄξιζε γιά γέλοια παρὰ γιά φασαρίες. Ὅμως τοῦτοι εἴχανε γίνει ἀπὸ δεκαοχτὼ χωριά. Δὲν εἶχε περάσει πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού ἀρπάχτηκαν ἀπ' τίς στήλες τῶν ἐφημερίδων. Ἔτσι γίνονταν ταχτικά. Ἐπειδὴ ἀπέφευγε ό ἕνας τόν ἄλλον, ριχνονταν με πείσμα στήν πέννα καὶ δημοσίευαν. Τώρα ἦταν καὶ οἱ δυὸ ἐδῶ καὶ σώπαιναν. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ τοῦ τυπογραφείου, περιμέναμε περίεργα. Ὅμως ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ἦταν ἀλλοιότιχη ἀπὸ κείνη πού καρτερούσαμε. Ἐλπίζαμε ν' ἀρπαχτοῦν, ἀλλ' ἀπογοητευτήκαμε. Βλέπουμε τόν Σωκράτη, πού καθόταν, σιγκώνεται μετράει τὸ ἀνάστημά του με τόν Νάστο καὶ φεύγει, χωρὶς νά πεῖ κάτι, δίχως νά μᾶς χαιρετίσει, ἀφήνοντας τόν καφέ, ποῦλαχε νά πίνει στὴ μέση. Ἀμα μείναμε μόνοι μας με τόν Νάστο καὶ τόν διευθυντὴ, γέλασε, θυμᾶμαι, ό πρῶτος κι' εἶπε:

— Μ' ἀποφεύγει σάν ό διάβολος τὸ θυμιάμα. Ἐμαθα πώς μπῆκε στό ὑπόγειο κι' ἐπίτηδες κατέβηκα.

Γυρίζει στόν προῖστάμενο.

— Λυπᾶμαι, ξαναλέει, πάει κι' ό καφὲς χαμένος.

Ἔτσι σχεδὸν ἦταν ὅλοι οἱ πελάτες μας. Καλόκαρδοι καὶ σχεδὸν πάντα εὐθυμοι. Εἶχε βέβαια καθένας καὶ τόν ἄλλο ἑαυτό του. Δὲν ἦταν ὅμως καὶ κείνος πολὺ ἀλλιώτικος ἀπ' τήν ὅλη του ἐκφραστικότητα. Ἦταν καὶ πολλοὶ πού ἔγραφαν νά ἐκφράσουν κάτι πού ζοῦσε μέσα τους καὶ θαρροῦσαν πώς ἄξιζε νά ἀποθανατιστῇ. Ἐρχονταν λοιπόν, δάσκαλοι, καθηγητές, ἄνθρωποι με ψηλὴ κοινωνικὴ θέση, κι' ἱερεῖς ἀκόμα. Ποτέ μου δὲν θὰ ξεχάσω τόν Παπαγιώργη. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ κείνους τῆς παλιᾶς φρουρᾶς πού κρατοῦσε ἀπὸ τρανὴ οἰκογένεια κληρικῶν καὶ δεσποτάδων. Θᾶχε πατήσσει τὰ ἐνενήντα κι' ὅμως δὲν τὸν βάραιναν τὰ χρόνια. Ἀνεβοκατέβαινε τίς σκάλες σάν παιδί. Δημοσίευσε ἐργασίες γιά ν' ἀποθανατίσει παλιὰ κειμήλια ἐκκλησιῶν πού φθειρόντ' ἀπ' τὸ χρόνο, ὅπως ἔλεγε ταχτικά. Δὲν ἦταν φιλόδοξος καὶ δὲν εἶχε κανένα κουσούρι ἀπὸ κείνα πού βάραιναν τοὺς ἄλλους διανοούμενους. Ἦταν ἅγιος ἄνθρωπος κείνος ό παπᾶς.

Κάπου - κάπου, πολλὲς φορές, συνέβαινε νά γνωρίζω ἐκεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς μουντζορωμένους ἀπ' τὸ μελάνι τοίχους, σ' αὐτὸ τὸ ὑπόγειο πού δὲν ὑπάρχει πιά, πρόσωπα μεγάλα. Συγγραφεῖς, ποιητὲς καὶ διανοούμενους γενικά πού μόνο στὰ χαρτιά, στὰ βιβλία, στὰ περιοδικά, στὶς ἐφημερίδες κι' ἀπ' τὸ ραδιόφωνο, ἔτυχε νά τοὺς γνωρίσω. Μοῦκανε μεγάλῃ ἐντύπωση ἡ ἀπλότητά τους, γιὰτὶ θαρροῦσα πώς ἡ

ταν τρανοί κι' οὔτε θὰ καταδέχονταν νὰ μᾶς μιλήσουν. "Ομοῦς ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθα ν' ἀγαπῶ τ' ἀπλὸ γιατί κάθε τέτοιο εἶναι κι' ὁμορφ. Πολλοὶ μ' εἶχαν ἀγαπήσει. Ἔτιχε, βλέπετε, νάμουν ὁ μικρότερος ἀπ' ὅλους ἐξεῖ μέσα. Ἄκουγα, τὸν ἕνα, τὸν ἄλλον, κι' ἔμοιαζα μέγαρυόφυλλο ποὺ παρασύρεται στὸ φύσημα τοῦ κάθε ἀγέρας. Πολλοὶ προσφέρθηκαν νὰ μοῦ δώσουν τὸ χέρι γιὰ νὰ μὴν χαθῶ στὴ ζωὴ.

Ἔνοιωσα σὰν ταραγμένος ἀπὸ τοῦτες τὶς θύμησης. Πλήρωσα καὶ σηκώθηκα ἀπ' τὸ καφενεῖο. Πόσα καὶ πόσα δὲν ἔρχονται στὸ μυαλό μου ἀπὸ κεῖνο τὸ ὑπόγειο; Πόσοι εἶχαν ἀνεβοκατεβῇ κεῖνες τὶς σκάλες; Ἦτανε, λένε, παλιότερα, κέντρο νυχτιάτικο καὶ θαρρεῖς πῆρε κατάρρα νὰ μὴ τοῦ λείπει ποτὲ ὁ κόσμος κι' οἱ φασαρίες. Ὅμως τώρα γκρεμίζεται γιὰ νὰ βουτηχτεῖ στὴ λησμονιά, αὐτὸ ποὺ σκόρπασε γύρω του τὸ φῶς. Τόσα καὶ τόσα ὀνόματα, ποὺ σήμερα ἄλλα ἔφυγαν κι' ἄλλα εἶναι φτασμένα, ἔκαναν θήματα ἀπὸ τοῦτο τὸ ὑπόγειο. Χιλιάδες χειρόγραφα κιτρινισμένα, μυριάδες γράμματα κι' ἕνα σωρὸ ἰδέες πέρασαν ἀπὸ τὰ χέρια μας. Κοντεύαμε κι' ἐμεῖς νὰ γίνουμε λογοτέχνες.

Πέρασαν ὅμως τὰ χρόνια. Ἦρθαν ἄλλοι καιροί. Τὸ τυπογραφεῖο πουλήθηκε γιὰ σίδηρο σχεδόν, καὶ τώρα ἡμ' ὄνη μαρτυριά τῆς ὑπαρξῆς του, τὸ κτίριο ποὺ στεγάζονταν γκρεμίζεται ἄπονα γιὰ νὰ δώσῃ τὴν θέσῃ του σὲ μιὰ μοντέρνα πολυκατοικία.

Ν Ε Υ Ρ Ω Σ Η

Ἔνα πελώριο ἄγριο χταπόδι
ἀπλώνει τὰ φοβερὰ πλοκάμια του
ἀρπάζει τὴν καρδιά μου καὶ τὴν καταβροχθίζει
ἕνα τεράστιο λυσσασμένο μαντρόσκυλο
μὲ κυνηγᾷ
τρέχω ἀκατάπαυστα
μὲ κυνηγᾷ
μὲ προλαβαίνει
κόβει κομμάτια ἀπὸ τὴ σάρκα μου μὲ μανία
ἕνα γιγαντιαῖο μαῦρο φίδι
μὲ τὰ φαρμακερὰ γλωσσίδα του νὰ μ' ἀπειλοῦν
σέρνεται μὲ γρηγοράδα πρὸς τὸ μέρος μου
δὲν προλαβαίνω νὰ κινηθῶ
τυλίγεται στὸ κορμί μου
μὲ σφίγγει σὰν μέγχεινα
μὲ παραλύει
τὸ δηλητηριῶδες ὑγρὸ του χύνεται στὸ αἷμα μου
κρύος ἰδρώτας μὲ περιλούζει
φωνάζω ἀπελπισμένα κλαίω
ἀναζητῶ τὸ θάνατο γιὰ σωτηρία
γιὰ λύτρωση
ὅμως ὁ θάνατος ἀργεῖ ἀκόμη...

ΤΙΝΟΣ ΑΛΑΣΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΙΟΝΕΣΚΟ: ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΣΦΑΓΗΣ

(Στὸ Θέατρο Κούν)

Καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρὸς ὁ καθήμενος
ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτῷ Θάνατος

Βλέπω πάντα με εὐχαρίστηση ἓνα ἔργο τοῦ Ἰονέσκο γιὰ δυὸ λόγους: γιὰτὶ πρῶτα - πρῶτα τὸ θέατρό του εἶναι ἓνας νέος, μὴ νόμιμος, τρόπος ἔκφρασης τοῦ ἀνθρώπινου δράματος, καὶ ὕστερα γιὰτὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ συγγραφέας συμμετέχει με ὁλόκληρο τὸ εἶναι του στὸ δράμα αὐτό, καὶ τὸ προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω με τὸν δικό του δείκτη διάθλασης, μέσα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πρῶσμα μιᾶς προσωπικότητος πού πάσχει, μὰ πού ξέρει ὅμως συγχρόνως νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἀναλύει τὸν πόνο της.

Τὸ ἔργο εἶναι: Τὸ Παιχνίδι τῆς Σφαγῆς, πού τὸ παρουσιάζει πάντα ὁ Κούν, πού ἔχαμε τὸν Ἰονέσκο γνωστὸ στὸν τόπο μας, με τὴν συνηθισμένη εὐσυνειδησία του, ἐπικουρημένη ἀπὸ τὸ λαμπρὸ σκηνοθετικὸ του χάρισμα. Ἐνα πρόγραμμα ἀρκετὰ κατατοπιστικὸ, ἰδιαίτερα διὰ στόματος Ἰονέσκο, βοηθάει τὸν σχετικὰ ἀμύητο θεατὴ νὰ κινηθῇ με κάποια ἄνεση μέσα στὸν λαβύρινθο τῆς μοντέρνας θεατρικῆς τεχνικῆς. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ὅμως, πού θὰ ἤθελε λίγο περισσότερη προσοχὴ στὶς γαλλικὰς του λέξεις — ὁ στρατάρης Turenne γίνεται π. χ. Turen, ὁ Γάλλος Francis Jammes μεταβάλλεται σὲ Ἀγγλο Φράνσις Τζάμμις—, τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ συγγραφέα. Μιὰ φυσιογνωμία ἀγαθὴ, καλόβουλη καὶ πικραμένη. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, πού ἀλωνίζει τίς σκηνές τοῦ κόσμου με ἐπιτυχία, εἶναι ἀσφαλῶς, κάποιος πού συμπάσχει γιὰ ὅ,τι θλιβερὸ βλέπει, ἢ γιὰ κεῖνο πού ἡ ἀπαισιοδοξία του τὸν κάνει νὰ βλέπει, μέσα στὴ ροὴ τῶν ἐγκοσμίων. Τὸ θέατρό του εἶναι, ὅπως καὶ αὐτός, φορτισμένο με ἀπελπισία. «Γιὰ μένα, λέει, τὸ θέατρο εἶναι μιὰ προβολὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ μου κόσμου ἐπάνω στὴ σκηνή». Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ προσχέδιο ὁρισμοῦ χαρακτηρίζει με σαφήνεια τὸ χάος, πού χωρίζει τὴν παλὴ ἀπὸ τὴν νέα θεατρικὴ τέχνη, καὶ θυμίζει, mutatis mutandis, τὸ παλαιὸ χάσμα μεταξὺ τῆς τέχνης τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Μπὲν Τζόνσον. Τὸ παλαιὸ θέατρο, στὴ πιὸ σοβαρὴ του ἔκφανση, δίνει ἄλλους ἀνθρώπους, πού ὁ συγγραφέας προσφέρει τὴν ἀνατομία τους, κοιτάζοντας πρὸς τὰ ἔξω. Κοιτάζει, ἐρευνάει, καταγράφει καὶ δίνει δράμα ἢ κωμωδία ἡθῶν καὶ χαρακτήρων. Τὸ μοντέρνο θέατρο εἶναι ἐνδοσκοπία καὶ ἀνάλογα με τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ συγγραφέα εἶναι καὶ τὰ σκηνακὰ του ξεσπάσματα. Μπορεῖ τάχα νὰ θεωρηθῇ ἀδόκιμος, γιὰ νὰ βλέπει κανεὶς τὸν κόσμον, αὐτὸς ὁ πόθος γιὰ ἐνδοσκοπία στὴν δύσκολη ἐποχὴ μας; Ἀσφαλῶς ὄχι, γιὰτὶ ὁ κόσμος μας δὲν εἶναι κόσμος κόσμιος. Οὔτε τὴν τάξη πού τοῦ ταιριάζει μπόρεσε ἀκόμη νὰ βρεῖ, οὔτε νὰ κουρδιστεῖ σὰν ρολοὶ ἀκριβείας. Εἶναι ταχύτητα, θόρυβος, ἱλιγγος γιὰ τὸν ἀνίδεον πού δὲν μπορεῖ νὰ μνηθεῖ στοὺς μυστικούς του ρυθμούς, καὶ στὰ ἐσωτερικὰ αἰτία πού κυβερνοῦν τὴν φαινομενικὴ ἀταξία του. Γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ μαζεύει τὴν οὐρά της ἡ λογικὴ μας καὶ προσφεύγουμε στὴν φαντασία, γιὰ νὰ ρίξει τοὺς προβολεῖς της στὸν κόσμον τῶν ἐνστίχτων μας. «Ἡ φαντασία, λέει ὁ Ἰονέσκο, δὲν εἶναι αὐθαίρετη, εἶναι ἀποκαλυπτική. Δὲν εἶναι δηλαδὴ γὰτὶ τὸ τελείως ὑποκειμενικὸ ἔχει τοὺς νόμους της, ἀφοῦ ριζώνει ἐπάνω στὴν πραγματικότητα, καὶ εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἴδια, μόνο πού τὴν

ἐκφράζει πάντα ὁ φακὸς τῆς ἀτομικῆς εὐαισθησίας». Αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς μιὰ ἀλήθεια. Δὲν ὑπάρχει ὅμως πλάσμα τῆς φαντασίας ποὺ νὰ μὴν ἀντλεῖ τὸ ὕλικό του ἀπὸ τὴν στέρεη σάρκα τῆς πραγματικότητος. Καὶ τῆς πρὸ ἀδέσμευτης φαντασίας οἱ κατασκευές, ἀκόμη καὶ τὰ παραληρήματά μας δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀλυσίδα, ποὺ ὁ κάθε κρίκος τῆς εἶναι μιὰ εἰκόνα ἀντλημένη ἀπὸ τὴν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἐλευθερία λοιπὸν τοῦ συγγραφέα στὸ ἔργο τῆς φαντασίας —συνεπῶς καὶ στὸ θεατρικὸ ἔργο, ὅπως τὸ ἐννοεῖ ὁ Ἰονέσκο— δὲν σημαίνει δημιουργία νέου ὕλικου, ἀλλὰ ἀπλὴ ἐκλογὴ ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῶν εἰκόνων, ποὺ διοχετεύουν οἱ αἰσθήσεις ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον στὸν νοῦ καὶ στὴν καρδιά του. Τώρα, τὸ παλὴθ θέατρο δούλεψε μὲ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ λογικοῦ στὴν πλημμύρα τῶν εἰκόνων αὐτῶν ποὺ τοῦ ἔστειλε ἡ πραγματικότητα, τὸ νέο μὲ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ ἐνστίκτου στὴν εἰσβολὴ τῶν ἰδίων εἰκόνων. Διαφέρουν ἔτσι τὸ παλαιὸ καὶ τὸ νέο θέατρο ὡς πρὸς τοὺς στόχους. Τὸ παλαιό, ὅμοια μὲ τὸ μεταβατικὸ ρῆμα, στηρίζεται στὴν παρατήρηση τοῦ Ἄλλου, τὸ νέο, ὅπως τὸ ρῆμα τὸ ἀμετάβατο, στέκεται στὴν ἐνδοσκόπηση.

Ἡ διαφορὰ στοὺς στόχους ἀναστάτωσε τὴν ἴδια τὴν θεατρικὴ τεχνικὴ καὶ τὴν σκηνικὴ οἰκονομία. Στὸ μοντέρνο θέατρο, ποὺ ὁ Ἰονέσκο εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς προφήτες του, λείπει ἡ κλασικὴ διάταξη τῆς ὕλης, ἡ λογικὰ διαρθρωμένη πλοκή, ἡ συστηματικὴ ψυχικὴ ἀνατομία τῶν προσώπων τοῦ δράματος. Καὶ ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι πρὸς ὄφελός, γιατί ἡ πολλὴ τάξη καὶ τὸ πολὺ σύστημα δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν ζωντάνια καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς γνῆσις ζωῆς. Ἐδῶ, ἀντὶ ἀπὸ Πράξεις ἔχουμε ἀλληλουχία σκηνῶν, ὅπου μέσα τους, χωρὶς μεθοδὸ, μὲ ζηλευτὴ ὅμως ἐνάργεια, χτυποῦνται τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα μπουχτισμένα ἀπὸ ἀπελπισία, σὰν «κίματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν ἀσχύνες». Ἔτσι, ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ ἔργου εἶναι ἡ πιστοποίηση τῆς παντοδυναμίας τοῦ θανάτου. Γι' αὐτὸ τὸν βλέπουμε, αὐτὸν τὸν θάνατο, νὰ γυρίζει, ἡσυχὸς καὶ ἡμερὸς μέσα στὸ ράσο του, ποὺ θυμίζει τὸν Ταρτοῦφο, μέσα στὸ Παιχνίδι τῆς Σφαγῆς. Εἶναι τόσο βέβαιος ὅτι ἡ δική του ὥρα θὰ φτάσῃ, ὥστε μὲ κάποια συμπόνεια κοιτάζει αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη μᾶζα, ποὺ πασχίζει μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ξεχάσῃ. Ἡ κάθε ἐποχὴ ἔχει βέβαια τὸν δικό της τρόπο γιὰ νὰ παίξῃ αὐτὸ τὸ μοιραῖο μὲ ἀνώφελο παιχνίδι. Σὲ ἄλλες ἐποχὲς οἱ ἄνθρωποι τοῦ παραδίνονταν ἥσιχοι, γιατί πίστευαν ὅτι ἡ ὥρα του ἦταν ἕνα χρονικὸ ὀρόσημο πρὸς τὴν πορεία γιὰ μιὰ ἀνώτερη ζωὴ. Σὲ ἄλλες, ἡ δύναμη ἡ ἀνιπερόβλητη τῆς κοινότητος εἶχε θερμάνει τὰ στήθη τῶν ἀνθρώπων τῆς μὲ τέτοια ἀφοσίωση σ' αὐτήν, ὥστε μποροῦσαν νὰ τῆς δώσουν τὴ ζωὴ τους, σὰν κύτταρα ποὺ εἶχαν συνείδηση τῆς ὑπερατομικῆς τους διάρκειας μέσα στὴν διάρκεια τῆς δικῆς της. Τοὺς ἐθέρμαινε τὰ στήθη ἡ βιολογικὴ κλήση. Ποτὲ οὔτε ὁ Κάτων ὁ παλαιὸς οὔτε ὁ Αἰσχύλος, ποὺ ἔβλεπαν τὸν ἑαυτὸ τους σὰν μέλη μιᾶς θριαμβικῆς συλλογικῆς ὀντότητας, δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν στὸν ἄνθρωπο: Ψυχάριον εἰ βαστάζον νεκρόν, ὅπως τοῦ τὸ εἶπε ὁ Ἐπίκτητος. Ἡ δική μας ἐποχὴ ἔχει τὸν δικό της τρόπο γιὰ νὰ συναλλάσσεται μὲ τὸν θάνατο: κάνει πῶς δὲν τὸν βλέπει. Ἡ φύση ὅμως, ποὺ τῆς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἄχρηστος, ὅταν πάψῃ νὰ τὴν ἐξυπηρετεῖ στὴν διαιώνισή τοῦ εἶδους, τὸν πετάει στὰ περιθώρια σὰν ἀπλὴ φλούδα ποὺ δὲν κλείνει ἐντεριώνη μέσα της. Καὶ καμιά γεροντολογία, κανένα μεθίσι ζωῆς, καμιά τεχνητὴ νάρκωση, δὲν μποροῦν νὰ διώξουν τότε πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του αὐτὸ τὸν καταθλιπτικὸ ἐφιάλτη, ποὺ στέλνει τὴν σκιά του ἐπάνω στὴν μᾶζα τῶν καταδικασμένων, ποὺ, ὅταν γίνῃ ἡ μοιραία νύξη, συνειδητοποιοῦν ὅτι χτυπάει ἡ ὥρα τους στὸ ρολοῖ τοῦ χρόνου καὶ ὅτι ἔφτασε ἡ στιγμή ὅπου τὸ κεφάλι τους θὰ κυλήσῃ μέσα στὰ ματωμένα ροζανίδια τῆς λαιμητόμου. Ὁ Ἰονέσκο κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ ναυαγήσῃ ἐγκαίρως τὸ φορτίο τῶν ἐλπίδων, γιὰ νὰ ἐξουθενώσῃ τὶς ψευδαισθήσεις καὶ νὰ σπάσῃ ἐκείνο τὸ φράγμα, ὅπου πασχίζει νὰ ἀπομονωθεῖ τὸ ἀνθρώπινο πλάσμα —ἀπολαύσεις, ψευτοφιλοσοφίες, ὡραίες συζητήσεις, χαρὲς καὶ χάρες— γιὰ νὰ ξεχάσῃ τὸν θάνατο. Ἔτσι, στὸ περίφημο παλαιὸ κείμενο: Ἡ Προφητεία τοῦ Γαχοττε, ὁ χειρομάντης, μέσα σ' ἕνα ἀριστοκρατικὸ προεπαναστατικὸ σαλόνι γεμάτο κέφι καὶ ὁμορφιά, διαβάζοντας τὶς γραμμὲς τῆς παλάμης τῶν εὐγενῶν τοῦ 16ου Λονδοβίκου καὶ τῶν ὡραίων τους γυναικῶν, προφίτευε στὸν καθένα τους τὸ ἱκρίωμα, ποὺ ὕστερα ἀπὸ λίγο τὸ ἀντικατέστησε ἡ ἐφεύρεση τοῦ φιλάνθρωπου δόκτορα Guillotin. Καὶ σιγὰ - σιγὰ, μέσα στὸ χαρούμενο σαλόνι ἄρχισε νὰ

πνέει ένας αέρας τραγωδίας και να μπαίνει ή φρίκη και ή ύστερία στη θέση της ψυχικής ευφορίας.

Αυτά δὲν συμβαίνουν, τουλάχιστο σὲ μεγάλη κλίμακα, στὶς παραστάσεις ἔργων Ἰονέσκο. Οἱ θεατές, ὅταν βγαίνουν ἀπὸ τὸ θέατρο, δὲν δείχνουν συμπτώματα οὔτε ὑστερίας οὔτε πανικοῦ. Καὶ αὐτό, ἐπειδὴ στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία εἶναι νέοι καὶ νέες, πὺν νοιώθουν πὼς δὲν ἔχουν ἄμεση ἀναφορὰ σ' αὐτοὺς τὰ παιγνίδια καὶ τὰ κηρύγματα τῆς σκη- νῆς. Ὁ θάνατος εἶναι γι' αὐτοὺς μιὰ πραγματικότητα πρὸς χρῆσιν ἄλλων, γιατί πιστεύουν στὴν ἀνεπανόρθωτη φθορὰ τῆς γενεᾶς πὺν φεύγει, δὲν τοὺς γίνεται ὅμως συνείδηση ὅτι θὰ τὴν ἀντιστασθήσει ἡ δική τους στὴ σκηνὴ τοῦ κόσμου. Ἔτσι παρουσίαζε καὶ στὴν ἀρχαία Ρώμη, —γιατὶ εἶναι πολὺ παλιὰ ἡ ὑπόθεση— ὁ Κατίλινας στοὺς νεαροὺς συνω- μότες, πὺν σ' αὐτούς: *aetas viget, animus valet*, τὴν ξεφτισμένη γενεὰ πὺν θέλει νὰ κατα- λύσει: *Illis contra, annis atque divitiis omnia consenuerunt*. Ἀλλὰ γιατί νὰ ὑπερπηδή- σουμε τὸ φράγμα τῶν χιλιετηρίδων; Ὁ Ἀνουίγ, στὶς *Pièces Noires*: Ἑρμίνη, Εὐρυδίκη, ἡ Ἄγρια, προετοιμάζει τοὺς νέους στὴν θελκτικὴ αὐτὴ ἀξιολόγηση, παρουσιάζοντας συνεχῶς στὴ σκηνὴ μανάδες πόρνες καὶ πατέρες ἡλίθιους, ἄβουλους καὶ ἀνανδρους, ἐρείπια μιᾶς ζωῆς πὺν τὴν περιμένει σὰν γάλαθος τῶν ἀχρήστων τὸ φέρετρο. Καὶ νέους σχεδὸν πάντα κα- θαρούς, ἀθῶους καὶ ἀγνοῦς. Στὸ τελευταῖο μάλιστα ἔργο φαίνεται καθαρά, ὅτι ὑποδεικνύ- εται ὁ θάνατος σὰν τὸ ἔσχατο καταφύγιο γιὰ τοὺς φλίττους γονεῖς, γι' αὐτοὺς δηλαδὴ ἀκριβῶς πὺν τώρα, στὴν ἐποχὴ μας, δὲν μποροῦν νὰ τὸν κοιτάξουν κατὰματα. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι εἶναι τόσο σπάνιες οἱ ὥρες αἰχμῆς τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ὅπου ὁ ἄνθρωπος τὸν ἀντιμετώπισε μὲ καρτερικὴ παραδοχὴ ἢ περιφρονητικὴ ἀνδρεία, ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἔχει γενικὴ ἀλήθεια μέσα τῆς ἡ ρήση τοῦ Λά Ροσφονζώ: « *Le soleil ni la mort ne se peuvent regarder fixement* ».

Τὸ θέμα λοιπὸν τοῦ θανάτου, πὺν εἶναι ἡ ἀδυναμία τοῦ Ἰονέσκο, δὲν εἶναι νέο. Ἐ- κείνο ὅμως πὺν ἐνδιαφέρει περισσότερο στὸ ἔργο ἑνὸς συγγραφέα, δὲν εἶναι ὁ στόχος του, οὔτε οἱ ἰδέες του πὺν ἀντλοῦνται πάντα ἢ ἀπὸ τὸ κατεστημένο ἢ ἀπὸ τὴν ἄρνησή του. Μιὰ καινούργια πραγματικὰ ἰδέα εἶναι κατὰ τὸ καταπληκτικὰ σπάνιο, καὶ καμιά φορὰ γιὰ νὰ ὑλοποιηθεῖ, γιὰ νὰ ὁρμήσει μὲ σάρκα καὶ ὀστέα μέσα στὴν σκηνὴ τοῦ κόσμου, ἀπαιτεῖ τὴν θυσία ἐκατομμυρίων ἀνθρωπίνων πλάσμάτων. Δὲν δίνουν λοιπὸν οἱ καινούργιες ἰδέες τὸ μέτρο τοῦ δημιουργοῦ στὴν τέχνη, καὶ εἰδικὰ στὴν τέχνη τοῦ θεάτρου. Ἐκεῖνο πὺν τὸν χαρακτηρίζει εἶναι ἡ πρωτοτυπία στὴν ἔκφραση, ἡ ἱκανότητα νὰ πείσῃ μὲ τὴν συρραφὴ τῶν καταλλήλων στιγμῶν ζωῆς, πὺν ἀποτελοῦν τὸ σκηνικὸ δρᾶμα. Κάνει δηλαδὴ ὅ,τι οἱ γουναράδες τῆς Καστοριάς, πὺν μορφώνουν ἕνα θαυμάσιο γουναρικὸ μὲ πολλὰ κομ- ματάκια ἀπὸ δέρμα. Αὐτὴν τὴν δύναμη στὴν ἔκφραση τὴν ἔχει σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ Ἰονέσκο. Καὶ αὐτὸ δίνει τὸ μέτρο τῆς πρωτοτυπίας του. «Στὸ βασίλειο τῆς τέχνης, λέει ὁ Ἴψεν σὲ κάποιον τοῦ ποίημα, μόνον ἡ μορφὴ ἔχει ἀξία. Ἐκεῖνο πὺν ὁ καλλιτέχνης ἔχει σκεφθεῖ δὲν σημαίνει τίποτε. Μόνον μέσω τῆς μορφῆς ὁ λόγος του γίνεται ποίηση». Ὁ Ἰονέσκο λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἱκανότητα νὰ δίνει καινούργια μορφὴ στὸ ὑπαρκτό, τὴν ἔχει. Καὶ βλέποντας κα- νεὶς τὸ τόσο ἥμερο, τὸ τόσο καλόδουλο, τὸ τόσο γεμᾶτο συγκατάβαση καὶ ἐπιείκεια πρόσωπό του, δὲν θὰ μπορούσε νὰ φανταστεῖ τὴν δαιμονικὴ δραστηριότητα πὺν ἀναπτύσσει ὅταν βάξει φωτιά σὲ πενιχρὰ προσανάμματα γιὰ νὰ ἀνάψει τὴ μεγάλη φωτιά, ὅπου ἄνθρωποι ζωντανοί, στὸ ξενιθὸ κάποιος παράκρουσης, παλεύουν γιὰ τὴν αὐτοκαταστροφή. Θιμίζει Grand Guignol, τοῖρκο ἢ φρενοκομεῖο. Ὅλο αὐτὸ τὸ ἔξαιλο πανηγύρι, μὲ πρόσωπα ὅπου τὸ καθένα φορεῖ τὴ μάσκα του, ὅπως στὴν παρέλαση τῶν Σαλτιπάγκων τοῦ Μοντισελλι, ἀναζητοῦν ὅλοι ἐκεῖνον τὸν περιποιημένο καλόγερο, πὺν ἥσυχος, ἀμίλητος καὶ ἀόρατος, γυ- ρίζει συνεχῶς μεταξύ τους, σιγὰ καὶ ἀποφασιστικά. Ἡ πρόοδος ἐπολίτισε τὸν Χάρο, ὅπως ἐπολίτισε καὶ τὸν Μεφιστοφελή. Καὶ ἔτσι οἱ πιστοὶ τῆς νεώτερης τραγωδίας, πὺν δὲν ἀνα- τριχιάζουν μπροστὰ στὸν δρεπανηφόρο σκελετὸ τοῦ Dügger ἢ τὸν «χλωρὸν ἵππον» τῆς Ἀ- ποκάλυψης καὶ τὸν καθημέρον ἐπάνω αὐτοῖς, βλέπουν μὲ σχετικὴ ἀταραξία ὅλα νὰ μαί- νονται ἐπάνω στὴ σκηνή. Κραυγές, ταχύτητα, γρήγορη ἀλλαγὴ σκηνῶν ἀναγκάζουν τὸν θεατὴ νὰ συμμετέχει μὲ ἐνδιαφέρον καὶ περιέργεια, ξώπετσα ὅμως πάντα ἢ σχεδὸν πάντα,

μεθυσμένοι από θόρυβο και κίνηση, χωρίς όμως εκείνη την αγωνία που την γεννάει ο κίνδυνος της ύπαρξης. Και αυτό γιατί την μάζα των θεατών την αποτελούν νέοι, που ικανοποιούν μια φυσική περιέργεια για τα νέα μέσα έκφρασης του θεάτρου, και όχι οι κερμηκότες, αυτοί που θα έβλεπαν άμέσως τον έαυτό τους μέσα στην μάζα των καταδικασμένων που πλημμυρίζει την σκηνή. Γι' αυτό η βίαιη δράση προκαλεί άμέσως την κάθαρση. Και όταν βγαίνουν από το θέατρο, τα πρόσωπα των θεατών δεν σιγούν από αγωνία ύπαρξιακή, μά θιμίζουν ανθρώπους που αρχίζουν να λύνουν κάποιο πρόβλημα. Το σφουγγάρι άρχισε κιόλας να σβήσει τα λόγια που άκουσαν, γιατί ο συγγραφέας τα έγραψε για άλλους. Τα έγραψε χωρίς κλισιζή εύπρεπεια και τάξη και μάταια κηρύγματα. Μά αυτά τα πράγματα κατάντησαν σήμερα φενάκι και μαγιά της υποκρισίας. Το θέατρο πασχίζει σήμερα να μοιάσει στην αληθινή ζωή. Δεν νοιώθει τίποτα σαν περιττό. 'Η κάθε πράξη του δεν μοιάζει με χαλοβαλμένο συρτάρι νοικοκυρεμένου σπτιού. Δεν μάς χωρίζει από αυτό ή πηχτή βελουδένια αυλαία του μελοδράματος. 'Η θύρα προς τον κόσμο του είναι μια στιγμή ανοιχτή. Όταν τα φώτα ανάψουν ξανά, μπαίνουμε και μες στον κόσμο του, κινούμαστε ανάμεσα στα δικά του πρόσωπα, αναπνέουμε τον αέρα της αγοράς του: Γιατί αυτό το θέατρο δεν μάς καλεί να το ιδούμε και να το κρινούμε με τα όπλα της λογικής; μάς καλεί να το ζήσουμε, αφού εστήθη με κομμάτια της δικής μας σάρκας και της δικής μας αγωνίας.

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Η ίδρυση του Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, πού, από έφέτος, αποτελεί ένα μεγάλο γεγονός για όλόκληρη την 'Ηπειρο, είναι μια δικαίωση και μια ανταπόδοση, στα όσα τα Γιάννινα έχουν προσφέρει στην παιδεία της Νεώτερης 'Ελλάδος. 'Ακόμα, είναι ή αρχή από μια νέα περίοδο πνευματικής άνθησης για την πόλη τούτη, που έρχεται τώρα να θεμελιωθεί στο χώρο της φωτεινής της παράδοσης και να συνδεθεί με τα όνόματα των Μεγάλων Διδασκάλων και των Μεγάλων Εύεργετών του Γένους. Πράγματι, πρόκειται για μεγάλη και ανακριβή κληρονομιά, που δίνεται ως κεφάλαιο ύψιστης αξίας, στο Πανεπιστήμιο των 'Ιωαννίνων.

Κι' οί καθηγηταί του Πανεπιστημίου, που δέθηκαν με την μοίρα του και πού, ξεκινώντας απ' τους δοκούς και τα τσιμέντα, με την συγκινητική συμπαράσταση κι' ευθύνη των καθηγητών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έμόχθησαν να το φτιάξουν απ' την αρχή, έντάσσονται στην πορεία των άνδρων εκείνων, που έλάμπρυναν την πόλη των 'Ιωαννίνων.

Κι' είναι εύτυχμα γιατί κατά προνομία, οί καθηγηταί τούτοι, απ' την ύψηλότερη έπιστημονική κλάση κι' απ' την ωραιότερη πνευματική και ήθική βαθμίδα, ήρθαν για να φτιάξουν — κι' όχι για να συνεχίσουν — απ' την αρχή την όντότητα του Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων. Έτσι, από έδω και πέρα, αυτοί οί νέοι 'Ιωαννίται διδάσκαλοι, θα έχουν την εύτυχία να ξανασυνδέσουν μιαν 'Ιστορία, που ξεκίνησε απ' την Μονή Σπανού, στα 1206 απ' τον 'Ιωάννη τον Φιλανθρωπινό κι' απ' το 1532, απ' τον Νεόφυτο Δούκα και τον Ματθαίο, για να φτάσει την κορύφωση του Βούλγαρη και του Ψαλίδα. Καί, κάτω απ' την άκτινοβολία αυτήν των όνομάτων, θ' αναλάβουν την μεγάλη ευθύνη για την αξιοποίηση της κληρονομιάς άπόνα μεγάλο όνομα κι' άπόνα μοναδικό κεφάλαιο πνευματικών αξιών. Έν τούτοις, άπομένει, πέραν αυτών, στους Γιαννιώτες και, γενικώτερα, στους 'Ηπειρώτες (άπανταχού της γής) ν' αναλάβουν κι' αυτοί παράλληλα το βάρος μιάς έξ' ίσου μεγάλης κλη-

ρονομιάς, πού ἄφησαν στὴ νεώτερη ἑλληνικὴ ἱστορία οἱ Ζωσιμάδες, οἱ Καπλάνοι, ὁ Ἀρσάκης, οἱ Ριζάριοι, ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Ζάππας, ὁ Δομπόλης. Γιατί, προκειμένου γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, εἴμαστε ὑπόλογοι ἔναντι ὅλων αὐτῶν τῶν ὀνομάτων. Ἐχομεν ἓνα χρέος, πού βαραίνει ιδιαίτερα τὴν σύγχρονη ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων. Μάλιστα, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς 150ετηρίδος τῆς Παλιγγενεσίας, πού καταυγάστηκεν ἀπὸ τὸν ὄρθρο τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Διαφωτισμοῦ, τὸ γεγονὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων γίνεται μαζί καὶ μιὰ μεγάλη ὁροθέτηση γιὰ τὴν Ἡπειρο.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μὲ πρωτοβουλία πού ανέλαβε ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Σεραφεῖμ, γιὰ τὴν δημιουργία ἑνὸς πρωτότυπου Πνευματικοῦ Κέντρου, τώρα, τὸ ὄνειρο αὐτὸ μπῆκε σχεδὸν στὸ δρόμο τῆς πραγμάτωσής του. Στὴν ἐποχὴ τούτῃ τῶν μεγάλων ἐπιτεύξεων καὶ μαζί τῶν ἀπογοητεύσεων γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πορεία πάνω στὸν πλανήτη μας, οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνάσχεση τῆς πνευματικῆς ἀλλοτρίωσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὴν κυριαρχία τῆς ταραγμένης καὶ μηχανοκίνητης ζωῆς τοῦ αἰῶνα τούτου, δὲν εἶναι μονάχα μιὰ ὥραία ἔξαρση, ἀλλὰ κι' ἓνα οὐσιαστικώτερο μήνυμα: τὴν ἀντίδραση κατὰ τοῦ ἀποχρωματισμοῦ καὶ τῆς τυποποίησης, πού, κάτω ἀπ' τὸ φᾶσμα κάποιας οἰκουμενικότητας, ἀπειλεῖ τὴν πνευματικὴ ἔθνικη φυσιογνωμία τῶν ἀνθρώπων. Εἰδικώτερα, μάλιστα, γιὰ μᾶς, πού, σὰν μικρὴ χώρα ἀνάμεσα στὸν χείμαρρο τῆς ἐκβιομηχανοποιημένης Εὐρώπης, ὑφιστάμεθα τὴν πίεση τῶν τεχνικῶν μέσων τῆς ἐποχῆς, ἡ δημιουργία τέτοιων Πνευματικῶν Κέντρων, εἶναι ὁπωσδήποτε μιὰ ἄμυνα γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἑλληνικότητας τῆς ζωῆς μας. Διότι, πῶς ἄλλοιῶς θὰ ἐπιβιώσουμε, ὡς πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ὄντοτητα, ἂν δὲν διαφυλάξουμε τὶς δικές μας πνευματικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἀξίες καί, πολὺ περισσότερο, ἂν δὲν φτιάξουμε, μὲ αὐτές, μιὰ βαθεῖα διάστρωση στὸν σύγχρονο ἐθνικὸ μας βίο; Γι' αὐτό, ἡ θεμελίωση αὐτοῦ τοῦ πράγματι μεγάλου ἔργου, πού ἔκαμε ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς ἀνταποκρίνεται σ' ἓνα πανελλήνιο αἶτημα γιὰ τὴν δημιουργία κέντρων πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς, ὅσο γίνεται πιὸ ὑπεύθυνης μορφῆς. Καὶ ἡ πρωτοβουλία, πού τοποθετεῖ αὐτὴν τὴν ἐγρήγορση καὶ αὐτὸ τὸ θάρρος τοῦ ἱεράρχη τῶν Ἰωαννίνων σὲ μιὰ προοπτικὴ ἀξιοθαύμαστης πρωτοπορίας (γιατί, μέσα στὰ λίγα προσεχῆ ἔτη, ἡ ἀνάγκη γιὰ Πνευματικὰ Κέντρα στὴν ἐπαρχία θὰ εἶναι ἴσως τὸ πρῶτο καὶ μεγάλο θέμα στὴν γενικώτερη κλίμακα τῆς ἐθνικῆς πνευματικῆς ζωῆς), θὰ πρέπει νὰ σταματήσει, ἐντελῶς ιδιαίτερα, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχή, ὅχι μονάχα τῆς πόλης, ἀλλὰ καὶ —κυρίως— τῆς Κρατικῆς Ἀντίληψης. Γιατί, δὲν εἶναι μιὰ προσπάθεια πού περιορίζεται ἀποκλειστικὰ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δραστηριότητας. Τὸ Πνευματικὸ Κέντρο, πού θεμελιώθηκε στὸ κέντρο τῶν Ἰωαννίνων, θὰ ἔχει μιὰ πολὺ εὐρύτερη ἀποστολὴ καὶ θὰ δώσει μιὰν ἀναμμένη πνευματικὴ ἐστία, γιὰ τὴν συνέχιση καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς παράδοσης πού ἔχει ἡ πόλη τούτῃ. Καί, ἂν λάβουμε ἀκόμα ὑπ' ὄψη μας, πῶς στὴν ἐποχὴ τούτῃ μὲ τοὺς ἀνοιχτοὺς δρόμους καὶ τὶς ὑποσχετικὲς καὶ στίλβουσες ὀψεις τῆς ἄρριξης μορφῆς τῆς ζωῆς πού δημιουργεῖται ἀπ' αὐτές, τότε θὰ μπορέσουμε νὰ ἀξιολογήσουμε καλύτερα τὴν προσφορά του.

Σ' ἓνα ἀναπτυσσόμενο μεγάλο ἀστικὸ κέντρο τῆς ἐπαρχίας (ὅπως εἶναι τὰ Γιάννινα), καθὼς καί, γενικώτερα, ὁ κουρασμένος καὶ ἐξουθενωμένος ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μὲ τὶς πολλὰς δονήσεις καὶ τὴν ἔνταση τοῦ μόχθου, ἔχει ἀνάγκη νὰ ἡρεμήσει ψυχικὰ καὶ νὰ προβληματιστεῖ, πέρ' ἀπ' τοὺς ἀνόητους ἐντυπωσιασμοὺς τῶν ἐλαφρῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τὴν φθορὰ τοῦ οἰνοπνεύματος. Εἶναι, συνεπῶς, ἡ θεμελίωση τῆς πνευματικῆς στέγης, πού ἔγινε ἀπ' τὸν Μητροπολίτη Ἰωαννίνων, ἓνα ἔργο πολὺ σημαντικὸ καὶ

που ανταποκρίνεται, ακόμα, στο αίτημα για την συγκράτηση της ίδιας της πνευματικής φυσιογνωμίας του Έθνους. Γι' αυτό και θα πρέπει να υποστηριχθεί, για να γίνει, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Και θα χρειασθεί, φυσικά, κόπους, θυσίες και έθελοντική προσφορά, επί πλέον απ' τα 6.000.000 δρχ. που προϋπολογίζεται πως θα στοιχίσει μονάχα η κατασκευή τους. Διότι, εύτυχως, έτσι όπως προγραμματίστηκε να γίνει η διάρθρωση της μορφής της αποστολής και της λειτουργίας του, θα καλύπτει όλους τους τομείς της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής, καθώς και την δημιουργία ειδικού αρχείου ιστοριοδικικών μελετών.

Ξεχωριστά, επίσης, πρέπει να μνημονεύσουμε εδώ και την τόσο εύστοχη έμπνευση του Μητροπολίτου κ. Σεραφείμ για την δημιουργία και την στέγαση, στο πνευματικό αυτό Κέντρο, ενός προτύπου 'Ηπειρωτικού Βυζαντινού Μουσείου, όπου θα συγκεντρωθούν οι θησαυροί και τα κειμήλια της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, στον ήπειρωτικό γενικότερα χώρο και, ειδικότερα, στην πόλη τούτη που, και στην συνείδηση του Γένους, στάθηκε η δεύτερη Πόλη, ύστερ' απ' το 1453.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΟΛΥΤΙΜΟΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ, ΤΗΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ,

Α'

1. 'Εν ἔτει 1955, λαβόντες ειδικήν ἐντολήν καὶ ἐξουσιοδότησιν παρὰ τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος, τοῦ Μητροπολίτου Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. κ. Στυλιανοῦ, τοῦ Κορνάρου, ἀνελάβομεν τὴν, λίαν ὄντως ἐπίπονον, προσπάθειαν, ὅπως ἐπιμεληθῶμεν τῆς ἀναστηλώσεως καὶ ἀνασυντάξεως τοῦ τῆς ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως Ἀρχείου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων.

2. Μετὰ τόν, κατὰ Ἰανουάριον μῆνα τοῦ 1941, βομβαρδισμόν, συνεπέϊα τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ τότε πολέμου, καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως, καταστραφέντος, ὡς γνωστόν, παντάπασι, τὰ Ἀρχεῖα αὐτῆς μετεφέροντο τῇδε κακεῖσε, καὶ πολλαχῶς ἐταλαιπωρήθησαν, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ κατεστράφησαν! Τούτου ἕνεκα, ἀφ' ἧς ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. κ. Στυλιανὸς ἐνεθρονίσθη ἐν τῷ περιπύστῳ τούτῳ ἀνατολικῷ τῆς Νικοπόλεως θρόνῳ, ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ἀναδημιουργίας τῶν παντοειδῶν ἐρειπίων.

3. Εἰδικῶς ἡμεῖς ἐπιληφθέντες τοῦ ἔργου τῆς τῶν Ἀρχείων διασώσεως, ἀνεκαλύψαμεν εἰς παρακείμενον τοῦ ἐρειπίου τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου οἶκημα, ἐτοιμορρόπως ἔχον καὶ τῶν ὁμβρίων ὑδάτων ἐν αὐτῷ πανταχόθεν εἰσρεόντων, τὴν ὑπαρξιν ἀπεριμμένων τινῶν παλαιῶν χαρτίων, διβλίων πεπαλαιωμένων, δίκην ἀχρήστων, ἀναμεμιγμένων μετὰ σεσαθρωμένων ἐπίπλων, καὶ λοιπῶν ἄνευ ποιᾶς τιнос ἀξίας ἀντικειμένων.

4. Ἐκεῖθεν ἀνεσύραμεν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ κόπου ἅπαντα τὰ χαρτῶα εἶδη. Ἐμεριμνήσαμεν διὰ τὴν στέγνωσιν αὐτῶν, ὅσον ἦτο ἐφικτόν. Ἐνδιετρίψαμεν μετὰ ταῦτα ἐπιτροχάδην εἰς τὴν ταξινόμησιν αὐτῶν καί, ἀπορρίψαντες τὰ ὄντως ἄχρηστα, προέβημεν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν καὶ τὴν καταγραφὴν τῶν ὑπολειφθέντων χρησίμων. Μεθ' ὃ ἀριθμή-

σαντες ταῦτα ἐθέσαμεν εἰς ἀσφαλὴ βιβλιοθήκην, προελθόντες καὶ εἰς σχετικὴν δημοσίευσιν συντόμου ἡμῶν ἐργασίας ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Ἰωαννίνων «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. Ε', ἐν ἔτει 1956, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Ἀρχεῖον τὸ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης εὐρισκόμενον», ἀκριβῆ κατάλογον ὑποβαλλόντες ἅμα διὰ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ὡν ὁ τότε Γενικὸς Διευθυντὴς καὶ νῦν Καθηγητὴς κ. Ἑμμανουὴλ Πρωτοψάλτης ἐξέφρασε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱκανοποίησιν καὶ εὐαρέσκεϊαν.

5. Ἐκτοτε, εὐκαίρως ἀκαίρως, ἐνδιετρίψαμεν εἰς ἐπὶ μέρους κώδικας καὶ χειρόγραφα, ἐργασθέντες καὶ δημοσιεύσαντες ἱκανὰς μελέτας. ὡς «Ὁ Κώδιξ Α' καὶ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μ)λεως» (Αὐτόθι 1957, 1969), κ.ἄ.

Β'

1. Ἀνεύρομεν τότε, μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ἓνα εὐμεγέθη ἀρχαῖον κώδικα, ὅστις ἐπέσυρεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν προσοχὴν καὶ τὸ ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον, οὗ ἔνεκα ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ διεφυλάξαμεν καὶ διεσώσαμεν, εὐρισκόμενον οὐχὶ εἰς ἰδίας χεῖρας, ἀλλ' ἐντὸς εἰδικῆς μεταλλίνης, ἀσφαλεστάτης, βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὡς ἰδίῳις ὁμμασιν ἐγνώρισεν ὁ ἐλλόγιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Λ. Πολίτης καὶ τινες ἕτεροι ἱστοριοδίφαι, ἐπὶ τούτῳ ἐπισκεφθέντες τὴν Ἱ. Μητρόπολιν, χάριν ἐπιστημονικῶν λόγων.

2. Ἐκ πρώτης ὄψεως ἀφῆκε τότε ἡμῖν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ περισπούδαστος κώδιξ ἀνάγεται εἰς τὸν 18' αἰῶνα. Ἀλλ' ἦτο πάντῃ ἀνέφικτον, ὅπως ἐμβριθῶς αὐτὸν διεξέλθωμεν, πρὸς ἀκριβεστάτην αὐτοῦ διερεύνησιν καὶ ἐπιστημονικὴν παρατήρησιν, ἰδιαίτατα κατὰ τὰ πρῶτα εἴκοσι πέντε τούλάχιστον αὐτοῦ φύλλα, καθ' ὅσον ἦτο κάθυγρος, τὰ δὲ φύλλα κεκολλημένα, καὶ ἀντιμετωπίζετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μέγας κίνδυνος καταστροφῆς αὐτοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει προσεπαθούμεν, ὅπως αὐτόν, τότε, διεξοδικῶς πραγματευθῶμεν. Κατ' εἰκασίαν ἐπεσημάναμεν πάντως, ὅτι εἶναι κείμενον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ἐπειδὴ δ' ἀκριβῶς ἦτο ἀδύνατον, τότε, νὰ εἴπωμεν, μετὰ βεβαιότητος, γί πλέον τούτου, προσεθέσαμεν «τοῦ Χρυσοστόμου»(;), ἐπιφυλαχθέντες, ὅπως διερευνήσωμεν ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ ἃν πρόκειται περὶ ἔργου τούτου τοῦ θεοφόρου Πατρὸς ἢ ἑτέρου τοιούτου.

3. Ἐσχάτως ἐπανήλθομεν, καιροῦ καταλλήλου εὐρεθέντος καὶ τοῦ χφ. (= χειρογράφου) ἔχοντος, ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ, ἀφυγρανθῆ. Τούτου ἔνεκα ἠδυνήθημεν καὶ διεξήλθομεν τοῦτο, ἀποσαφηνίσαντες, πρὸς μεγίστην ἡμῶν χαρὰν καὶ ἱκανοποίησιν τοῦ καθ' ὅλου ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου τιτλοφορουμένου «+ Νικηφόρου Κἀλλίστου Ξανθοπο(ύ)λ(ου), ἐξηγήσεις σύντομος εἰς τὴν βίβλον πᾶσαν τοῦ Ἀγίου Ἰωάν(ν)ου τοῦ τῆς κλίμακος», ζήσαντος ὁσίως μεταξύ τῶν ἐτῶν 525 - 600 μ. Χρ., καὶ τοῦ ἐν Σινᾷ ἱεροῦ Μοναστηρίου Ἠγουμένου διατελέσαντος. Ὁ δ' ἐξηγητὴς τοῦ ἀσκητικωτάτου καὶ πολυφημοτάτου τούτου ἔργου Νικηφόρος (ἢ Νεῖλος) Κἀλλίστος Ξανθόπουλος, διάσημος βυζαντινὸς θεολόγος, ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς - ἱστορικὸς καὶ τῶν γραμμάτων ἐν γένει μύστης, ἤκμασε κατὰ τὸν 14' μ. Χρ. αἰῶνα.

4. Τὸ ὑπ' ὅψιν χφ. εἶναι χαρτῶον καὶ διαστάσεων 30,4 X 21,5. Φέρει δὲ μικρογράμματον γραφὴν, ἀποτελούμενον ἐκ σελ. 642. Ἐξ αὐτῶν τὰ πρῶτα φφ. 2, λίαν κατεστραμμένα, σχέσιν δ' ἔχοντα πρὸς τὸ ὑπ' ὅψιν ἔργον, ἐπέχουσι θέσιν προλόγου. Τὸ καθ' ὅλου χφ. σύγκειται ἐκ φ. 321, σελ. 642, ἐξ ὧν ἐν τέλει λευκαὶ εἰσὶ αἱ 16 καὶ μόνον ἐν τῇ σελ. 630 ὑπάρχουσι σημειώσεις τινὲς ἄσχετοι πρὸς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον, παρεμβληθεῖσαι δι' ἑτέρας (τετάρτης) χεῖρός. Εἰς ἐκάστην σελίδα τὸ κείμενον παρουσιάζεται δίστηλον, ἀποτελούμενον ἐκ 35 ἕως 40 στίχων. Ἐμφανίζεται δ' ὁ τε πρόλογος καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ χφ. γραφέντα διὰ τριῶν βιβλιογράφων, ἐξ ὧν ὁ εἰς πιθανώτατα ἦτο σιναΐτης τις Μοναχός, τοῦνομα Ναθαναήλ.

5. Ἐξ ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ ἐνδείξεων, κυρίως δ' ἐκ τῆς γραφῆς, τῆς ποιότητος τοῦ χάρτου καὶ τοῦ ὕδατογραφήματος (σταυρός), ὡς καὶ ἐκ τινος ἐνθυμήματος, παρατιθεμένου ἐν σελ. 21, καὶ ἐν τῇ κάτω ὡφ, πιστοῦται, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χφ. ἀνάγεται εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 18' αἰ. Πλὴν δέ τινος λόγου, ἐκ ΛΑ', ὑπάρχοντος ἐν χφ τῆς Βατικανείου βιβλιοθήκης (Chisianus (ig. 38), οὐδαμῶς ἀλλαχοῦ παρουσιάζεται ἐξ ὧσιν μέχρι τοῦδε ἔχομεν ὑπ' ὄψει, καί, κατὰ συνέπειαν, προσλαμβάνει ἰδιάζουσαν ἀξίαν καὶ σημασίαν, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ παρίσταται ὡς ὁ μόνος γνωστός καὶ ἀνέκδοτος κῶδιξ.

6. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης σπουδαιότητος τοῦ διαληφθέντος ἔργου, εἰς τὴν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1968 ἐτοίμην, ἡμετέραν ἀρχειακὴν ἐργασίαν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Ἀρχεῖον τὸ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Νικοπόλεως Ἡπειροῦ εὐρισκόμενον», ἣν εἰς εὐθετον χρόνον αὐτοτελῶς προτιθέμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν, πρὸς γνῶσιν παντὸς ἐνδιαφερομένου, καθ' ὅσον συνεπληρώσαμεν καὶ ἐπηυξήσαμεν τὴν προμνησθεῖσαν ἡμῶν ἐργασίαν (ὄρα «Ἡπ. Ἑστ.» ἔτ. 1956) δι' ἐτέρων χφ. κωδίκων, ἐδόσαμεν —κατὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης γενομένην νέαν ἀρίθμωσιν— τὸ ἀριθμὸ «1. Κῶδιξ τῆς Ἱ. Μ)λεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, «ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, ΣΑΦΕΣΤΑΤΗ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΟΔΡΟΜΟΥ ΘΕΙΑΣ ΚΛΙΜΑΚΟΣ» ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ κτλ. κτλ.».

7. Ζωηρὰ ἐπιθυμία τοῦ τε Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως κ. Στυλιανοῦ, καὶ ἡμῶν προσωπικῶς, εἶναι, ὅπως τὸ πολύτιμον τοῦτο θησαύρισμα ἀξιοποιηθῇ προσηκόντως· ἐλπίζομεν δ' ὅτι τοῦτο γενήσεται ἐν καιρῷ.

Φιλάρετος Βιτάλης

(Πρωτοσύγκ. Ι. Μητρ. Νικοπόλεως)

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΙΑΣΟΥ Γ. ΦΟΥΝΤΑ

Ἡ θεατρικὴ ζωὴ στὴ χώρα μας γενικά, δυστυχῶς περιορίζεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι, ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου στέκονται λίγο κί' ἐκεῖ κάμποσα ἀπ' τὰ σοβαρὰ θέατρα, ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν πιὸ ζωντανὸ κορμὸ τῆς χώρας μας δὲν ἔχει θεατρικὴ κίνηση, πέρα φυσικὰ ἀπὸ ἐκείνη, ποὺ δίνουν —στὴ χειμερινή περίοδο κυρίως— οἱ διάφοροι θίασοι σὲ μιὰ περιοδεία. Ἡ ἔλθει αὐτή, ποὺ ξεκόβει τὸ κοινὸ ἀπ' τὸ θέατρο καὶ ποὺ τὸ σπρώχνει πιὸ πολὺ στὸν κινηματογράφο, δημιουργεῖ, ἀναντίρρητα, καὶ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς δυσκολίας στὴν ἀνάπτυξη τῆς θεατρικῆς ἀνθισσης στὸν τόπο μας. Κί' αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ εἶναι βασικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἀξιοποίηση καὶ τῶν ἰδίων τῶν δυνάμεων ποὺ ἔχει τὸ ἐλληνικὸ θέατρο, δὲν νομίζω πὼς τὸ ἀντιμετώπισαν μὲ ὅση σοβαρότητα θὰ ἔπρεπε, τόσο οἱ θιασάρχες, ὅσο καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ, στίς εἰδικὲς ἀναζητήσεις τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς θεατρικῆς ζωῆς στὸν τόπο μας, προβληματίσθηκαν πάνω σ' αὐτό. Γιατί, πράγματι, νομίζω πὼς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξευρεθῇ ἓνας τρόπος, γιὰ τὴν δημιουργία κάποιας μόνιμης θεατρικῆς κίνησης στὴν ἐπαρχία (τοῦλάχιστο στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα), δὲν πρόκειται ν' ἀλλάξουν καὶ πολὺ τὰ πράγματα. Τὸ θέατρο, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γιὰ νὰ ἀναπυχθεῖ, χρειάζεται νὰ φτιάξει, αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἓνα κοινό. Καὶ τὸ κοινὸ αὐτό, ὅπωςδῆποτε, δὲν θὰ τὸ προσφέρει μονάχα ἡ Ἀθήνα. Θὰ τὸ προσφέρουν, πιὸ πολὺ, τὰ κέντρα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, θεωρῶ πὼς οἱ περιοδεῖες τῶν σοβαρῶν ἐλληνικῶν θιά-

σων στην ελληνική έπαρχία, όπως και νάναι, πρέπει να προσέχωνται ιδιαίτερα. Γιατί πραγματοποιούν μια ευρύτερη αποστολή έπαφής με την κυρίως Ελλάδα και δημιουργούν, κατ' αυτόν τον τρόπο, μια έπαφή με την πραγματικότητα που υπάρχει έξω απ' τον κλεινόν αστυ. Καί, γι' αυτό ακριβώς, έχω την γνώμη πως θα πρέπει να υποστηριχθούν και να προβληθούν, οι περιοδείες αυτές, όσο γίνεται πιο προνομιακά. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, είναι και η προσπάθεια του Γιώργου Φούντα. Είχαμε την ευκαιρία να την αξιολογήσουμε (12.11.70) στα Γιάννινα, όταν έδωσε δυο παραστάσεις στο κινηματοθέατρο «Παλλάδιο», με δύο έργα, απ' τα καλύτερα και τα πιο σοβαρά, που υπάρχουν στο ρεπερτόριο της ελληνικής θεατρικής κίνησης. Το ένα, είναι, κατά διασκευή του Γ. Φούντα, το έργο του Στ. Τσβάιχ «Τού φωχού τ' άρνι» και τ' άλλο, του Άλ. Κασσόντα «Βάρκα χωρίς ψαρά». Έτσι, ο θιάσος αυτός, που φαίνεται να έχει μια πρόθεση ηδυσμένης ευθύνης για την δημιουργία ενός πολύ σοβαρού θεάτρου, είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτος. Γιατί, εκτός απ' την παρακινδυνευμένη έμπορικά πρωτοβουλία του να σταθεί μόνο με ρεπερτόριο τόσο υψηλής στάθμης, κρίνουμε και την προσπάθεια, με τα μέσα που διαθέτει, ν' ανταποκριθεί σε παραστάσεις τέτοιων αξιώσεων. Κι' αυτό είναι μια ευχάριστη καί, μαζί, μια ένθαρρυντική διαπίστωση, που έχει ξεχωριστή σημασία, σ' έναν αιώνα που ο άνθρωπος ψάχνει όλο και λιγότερο για τα δύσκολα πράγματα.

Οι παραστάσεις, που έδωσαν εδώ ο θιάσος του Γ. Φούντα, έδειξαν την προσοχή, την φροντίδα και τις ικανότητες, που, ως σύνολο, διαθέτει για την παρά πέρα πορεία του στην σκηνή. Θ' αναφερθούμε, περισσότερο δειγματοληπτικά, στο έργο του Στ. Τσβάιχ. Το έργο αυτό που, όπως είναι γνωστό, έχει για ήρωες υπαρκτά ονόματα απ' την περίοδο της ιστορίας του Μ. Ναπολέοντα, αποτελεί ένα σαρκασμό για την ανοικονόμητη σατραπεία και για κατάχρηση της πίστης των Γάλλων απ' τον Ναπολέοντα. Γι' αυτό, είναι και ένα έργο όχι εύκολο και ζητάει, κοντά στ' άλλα, ήθοποιους με ήσκημένη ευαισθησία. Έν τούτοις, στο «Παλλάδιο», η παράσταση αυτή ανέβαστηκε με σωστά κριτήρια αξιοποίησης των δυνατοτήτων, που ανάδειξαν, όχι μονάχα την αξία του έργου, αλλά και τις καλύτερες επιδόσεις των ήθοποιών. Έτσι, ο Γ. Φούντας, στον ρόλο του κεντρικού ήρωα Φουρές, κατόρθωσε να μετασχηματίσει τις άποτομες ψυχολογικές μεταπτώσεις και τις έσωτερες συγκρούσεις, που κυριαρχούν στον ήρωα τούτο, όταν βλέπει τα είδωλα να μένουν κάποτε μονάχα λέξεις κενές, που τις επικαλούνται χωρίς να τις πιστεύουν.

Πολύ καλά, επίσης, στάθηκε, στο ρόλο της Μπελιότα, ή Μ. Ξενουδάκι, αν και, σε κάμποσα σημεία (όπως εκεί όπου έχει μακρό διάλογο) έχανε λίγο απ' το βάθος και το ζύγισμα στην έκφραση γενικά. Ο Άνδρέας Τσάκωνας, ως Ντεσάμ, δεμένος με την κίνηση και τον διάλογο, έδωσαν έναν αληθινό τύπο και ο Παναγ. Κόκκινος, στον ρόλο του Ντεσάμ, στάθηκε ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτος για τον μελετημένο τρόπο και την πειθαρχία, ακόμα και στις ρευστές εκείνες στιγμές που έχει ο ρόλος αυτός (άξιωματικός ανάμεσα στο συνάδελφο και στον άρχηγό), δίνοντας έτσι μια μοναδική προσφορά στο σύνολο. Το ίδιο, ο Φώτης Παπανικολάου, στο δύσκολο ρόλο του Μπερτιέ (τον στρατηγό του Ναπολέοντα), κρατήθηκε, σχεδόν άφογος και με φανερή άνεση, που τον αναδεικνύει πολύ, χωρίς μεγάλη προσπάθεια. Η Ροδ. Χατζηκυριάκου, στον σύντομο —άλλωστε— ρόλο της, υπήρξε χωρίς σφάλματα κι' ο Θεόδ. Ντόβας, ως Ναπολέων, είχε ώρισμένες εξάρσεις, που έπειθαν για την αξία του, αν και θα είχε κανείς μεγαλύτερες απαιτήσεις, στην προκειμένη περίπτωση (ιδίως για την έλλειψη, σε αρκετά μέρη κρίσιμα, μιας απόστασης απ' το περιβάλλον κι' ενός «ναπολεόντειου» αέρα). Τέλος, ο Σωτήρης Φούντας, ως Ντεκάς, έδωσαν έναν αξιόλογο και ελεγχόμενον ήρωα, καθώς και ο Λεωνίδας Θεοδωρόπουλος, στον ρόλο του σκοτεινού και πανταχού παρόντος Φουσε, κατάφερε να δώσει θεατρική οντότητα σπανίας ίσως ανταπόκρισης προς το πνεύμα του κειμένου. Η καλλιτεχνική διεύθυνση ήταν του Φώτη Παπαλάμπρου, ή διασκευή του Τ. Φούντα και τα σκηνογραφικά του Βαγγέλη Όλύμπιου.

Αυτή ήταν, με λίγα λόγια, ή εμφάνιση του τόσο συμπαθητικού και πολύ σοβαρού θιάσου του Γιώργου Φούντα, που, καθώς τονίσαμε και παραπάνω, επιχειρεί να συνδεθεί

μέ την έπαρχία. Κι' είναι πρὸς τιμὴν ὅλων τῶν ἡθοποιῶν ποὺ τὸν ἀπαρτίζουν, διότι ἐτοποθέτησαν τόσο σοβαρὰ τὴν περιοδεία τους στὴν ἐπαρχία. Νὰ εἶναι δέδαιοι, πῶς προσφέρουν πράγματι στὴν θεατρικὴ ζωὴ τῆς χώρας καὶ πῶς θὰ δικαιωθοῦν καλλιτεχνικά, πράγμα ποὺ ἔχει καὶ σημασία, ἄλλωστε.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ

Τὴν 29ην Δεκεμβρίου 1970 ἔλαβε χώραν τὸ 3ον ἐτήσιον Νεοελληνικὸν Σεμινάριον, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς MODERN LANGUAGE ASSOCIATION, εἰς τὸ πολυτελέστατον ξενοδοχεῖον AMΕΡΙΚΑΝΑ τῆς Νέας Ὑόρκης.

Ὁμιληταὶ ἦσαν ὁ Δρ. Κώστας Προυσῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημιακοῦ Κολλεγίου τοῦ Μπρουκλάιν, ὁ Δρ. Ἀργύριος Φατούρος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰνδιάνας, ὁ κ. Γεώργιος Γιάνναρης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, καὶ ἡ κυρία Ἑλεονόρα Δήμητρα—Μάροβιτς τοῦ Πολιτειακοῦ Πανεπιστημίου Κέντ. Συντονιστὴς τῶν ἐρωτήσεων - ἀποκρίσεων ἦταν ἡ Δρ. Τζούλια Λούμις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πόλεως τῆς Νέας Ὑόρκης. Τὸ ἀκροατήριον ἀποτελεῖτο ἀπὸ 45 καθηγητὰς πανεπιστημίων, φοιτητὰς, καὶ λογίους Ἀμερικανούς, Ἕλληνας καὶ Ἑλληνοαμερικανούς.

Γενικὸς ὁργανωτὴς καὶ εἰσιγητὴς τοῦ Σεμιναρίου ἦταν ὁ Δρ. Μάριος Βύρων Ραϊζης, Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Νοτίου Ἰλλινόϊς, εἰσηγήσει τοῦ ὁποίου καθωρίσθη ὡς θέμα διὰ τὸ 4ον Σεμινάριον (Δεκέμβριος 1971) ἡ ποίησις τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ.

Οἱ ὁμιληταὶ ἐκάλυσαν θέματα σχετικὰ μὲ τὶς ἐπιδράσεις τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν, τὴν κοινωνικὴν σημασίαν καὶ προέλευσιν τῶν ρεμπέτικων, τὴν σχέσιν μεταξὺ δημοτικῆς καὶ λογίας ποιήσεως καὶ μουσικῆς, καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὑπερφυσικοῦ στοιχείου στὰ κλέφτικα.

Τὸ ἀκροατήριον ἐξέφρασε ζωηρότατα τὴν πλήρη ἱκανοποίησίν του διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Σεμιναρίου αὐτοῦ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Εὐαγγέλου Γαλάνη: (Μεγ. Ἀρχidiaκόνου — Μητροπολίτου Πέργης): 1) «Ἐκ Φαναρίου» (Περιπατητικά), 1968. 2) «Ἀφιέρωμα στὴν Πόλη» (ποιήματα), 1970.

Ὅταν ἓνας ἱερωμένος εἶναι ποιητής, αἰθεριώνεται ψυχικὰ σ' ἓναν λυρικό μονόλογο, κι' ὁδηγεῖται σ' ἓναν ὑπέργειο ἀναχωρισμὸ καὶ ἑαυτόν. Ὁ Εὐάγγελος Γαλάνης, ποὺ τυχαίνει μάλιστα νὰ εἶναι ποιητὴς καὶ πρωθιεράρχης (Μητροπολίτης Πέργης) καὶ ποὺ ἔχει, ἀκόμα, τὸ προνόμιο νὰ ζεῖ στὴν Πόλη, εἶναι μιὰ σπάνια κορύφωση πνευματικῆς μετάλλαξης τῶν σιωπηλῶν μαρτύρων τῆς Βασιλεύουσας σ' ἓναν χώρο ἱερῆς ψυχικῆς ἀνάληψης. Ἔτσι, οἱ αἰῶνες στὸ Φανάρι καὶ στὰ ἱερά τῆς Πόλης, κρατημένα στὴν σιωπηλὴ στέψη τοῦ Βόσπορου καὶ νοτισμένα ἀπ' τ' ἀγιόκλημα ποὺ φανερώνει στὰ κατὰλοιπα τῶν κτιρίων, δίνουν στὸν ἐστεμμένο τῆς ἐκ-

κλησίας ποιητὴ μιὰ συγκίνηση ἡρεμῆ, ἀφημένη στὴν πνοὴ μιᾶς ἀναδιδόμενης εὐλάβειας, ποὺ κρυσταλλώνεται σ' ἓναν λυρικὸν ὕμνο. Γι' αὐτό, καὶ στὰ δυὸ βιβλία τοῦ ἱεράρχη ποιητῆ, περπατᾷ ἓνας λόγος καθαρῆς ποίησης, ποὺ εἶναι φορτωμένος τὴν γύρη καὶ τὸ ἄρωμα ἀπὸ μιὰ πνευματικὴ μνημείωση ὅλης αὐτῆς τῆς ἀχώρητης καὶ ἀναπαλλοτρίωτης ἀτμόσφαιρας. Κι' ἔνα τέτοιο ποιητικὸ ἄγγιγμα, ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ἰσχυροὺς καὶ δῶθε ἀπ' τὴν διάσταση τῶν αἰώνων, ξέρετε, εἶναι μιὰ ψυχικὴ πύκνωση ποὺ, ἀποβάλλοντας τὴν χοϊκὴ καταβολή, φτάνει ὥς τὴν συνάντησιν μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὁ ποιητὴς ἐδῶ, κυττάζοντας ἀπ' τὴν ὄχθη τῆς πνευματικῆς ἀναχώρησης καὶ χαράζοντας ἓναν ὑπερχρονικὸν ὁρίζοντα μὲ τὴν ρέμβη κάποιας λυρικῆς ἐμπνευσμάτωσης τῶν ἐπίγειων τῆς Πόλης, μεταστοιχειώνει τὰ βιώματά του σ' ἓνα ποιητικὸ φάσμα μουσικῆς ὑψῆς. Ἔτσι, ἔχομε μιὰ ποιητικὴ πορεία, ποὺ γίνε-

ται με την ημερη μέθη της χριστιανικής γλυκύτητας. Στα «Έκ Φαναρίου...», μιὰ όδοιορία άσκητικής αίσθησης για την συνάντηση των μακρυνών χρόνων πού, έν τούτοις, έχουμε όλοι μας μέσα στο βαθύτερο υπόστρωμα της ψυχής μας, και, στο «Άφιέρωμα στην Πόλη», μιὰ ποίηση πού δίνεται άπ' την απόσταξη της συγκίνησης πού άλλου είναι πηγμένο κερύ στα μηνιαία, άλλου σιωπή πάνω άπ' τὰ μωσαϊκά των εκκλησιών κι' άλλου είναι ή ζώσα μορφή της ζωής πού συνάπτεται μ' αυτήν την ακαθόριστην ποιητικήν εύφορία. Ό Εύάγγελος Πέργης, ό ποιητής, είναι πού δίνει, στα σύγχρονα γράμματα αυτήν την μοναδική ποιητική θησαύριση. Κι' αυτή ή παρουσία, στους καιρούς ένός τεχνακρατούμενου αιώνα, είναι αναντίρρητα ή ώραιότερη κι' ή μεγαλύτερη ύπόσχεση, πού μπορεί νά ζητήσει ό άνθρωπος άπ' την όρθόδοξη εκκλησία μας, για νά μὴν μείνει, χωρίς πυξίδα και χωρίς όρθρινούς όρίζοντες, μπροστά στην άπομυθοποίηση και στην άποχρωμάτιση, πού φέρνει ή ύλική εύημερία της μηχανής. Πρόκειται για μιὰ μορφή της σύγχρονης όρθοδοξίας, πού συνιστά καύχημα και δύναμη μεγάλη.

...Πάνω στο τσακίλι τὸ μαυρόασπρο
πίσω άπ' την πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ
...τήν ύπερούσια μεταμόρφωση
...ή προσερχή των άπόντων
άνέβηκα τὸ καλντερίμι
και χτύπησα την πόρτα σου
Μουχλιώτισα
τήν ώρα πού ξεχώριζες
τούς μαργαρίτες.

Γιάννη Λυμπερόπουλου: «Παζαριού άνατομή» (Νεοελληνική πολιτιστική μαρτυρία), Άθήνα, 1971.

Ό συγγραφέας, έχοντας ποιητική εύαισθησία κι' έπιστημονική συγκρότηση σ' εύρύτερες προοπτικές, στο παραπάνω βιβλίο, κατορθώνει μιὰ πρωτότυπη συνάρτηση, σ' έναν χώρο λογοτεχνικής ύποδομής και στοχαστικής ένατένισης, άπ' την κοινωνική διάσπρωση της παράδοσης της Κόνιτσας. Η τολμηρή σκέψη, νά συναρτήσει

την πνευματικήν ύφή αυτού τοῦ χώρου με την λαογραφική φυσιογνωμία και τις άξίες της στον κορμό μιᾶς άφήγησης σ' ένα ήρεμο κλίμα καλλιεργημένης έκφρασης, κάνουν τὸ έργο τοῦτο νά έχει ένα ενδιαφέρον άπρόοπτης γοητείας. Πράγματι, ό Γιάννης Λυμπερόπουλος, πού πριν άπό δυό - τρία χρόνια, είχε δώσει κι' ένα έργο («Άναπτυξιακοί στόχοι») κοινωνιολογικής έρευνας τοῦ ίδιου χώρου με τις δυνατότητες πού έχει αυτός ό τόπος, ή παράδοση κι' οι άνθρωποι του, τώρα, παρουσιάζεται με άξιώσεις και στον λογοτεχνικό καθαρά τομέα. Γιατί, πρόκειται για έναν διανοούμενο πού, άνειγμένος σ' έναν όρίζοντα πλατύτερων θεωρήσεων, κατορθώνει ν' αξιοποιεί την ιστορία, την μνήμη και την κουλτούρα της ιδιαίτερης πατρίδος του (Κόνιτσας), προσφέροντας έτσι μιὰ πνευματική όντότητα άπ' τις ίδιες της τις ρίζες. Και, στην έποχή τούτη με τούς άνοιχτούς δρόμους και τὸν άφενκτο συγκρητισμό, πού έρχεται με την εκμηχάνιση της ζωής στον αιώνα μας, ή προσφορά αυτή δέν είναι μονάχα για την πνευματική μνημείωση των προπολεμικών ήμερών, αλλά και για την συγκεκριμενοποίηση των στοιχείων εκείνων, πού μπορούν νά δώσουν την άντοχή της έντοπιότητας με την ποίηση και την ένανθρώπιση των πραγμάτων. Γι' αυτό, ως πολιτιστική μαρτυρία, τὸ έργο τοῦτο τοῦ Γ. Λυμπερόπουλου, είναι ένα έργο άξιοπρόσεκτο και σαν λογοτέχνημα και σαν υπόστρωμα για την άξιολόγηση, στις διαστάσεις των καιρών μας, των δυνατοτήτων πού έχουμε. Κοντά σ' αυτά, ό συγγραφέας έχει άνεση έκφρασης, καλλιεργημένη γλώσσα και έλλειπτική άρχιτεκτόνηση, ώστε νά φτάνει στην ολοκλήρωση.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ — ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Έταιρεία Βυζαντινών
Σπουδών: «Έπετηρίς» - Τόμος ΑΖ' -
σχ. 8ον μεγ., σελ. 590, Άθήναι 1969—
1970.

Institut Français d'étu-

des Byzantines: «Revue des études Byzantines» (Σχ. 8ον μεγ., σελ. 336), Paris 1970.

Χ ρ ή σ τ ο υ Σ ω κ ρ. Σ ο λ ο μ ω ν ί δ η: «Ο Σμύρνης Χρυσόστομος» - Τόμος Α' και Τόμος Β', σχ. 8ον μεγ., σελ. 712 (420+292), 'Αθήνα, 1971.

Κ ω ν. Γ. Μ π ό ν η: «'Ασκητικοί συγγραφείς του Δ' αιώνου», σχ. 8, σελ. 84, 'Αθήνα, 1970.

Σ τ ε φ. Ι. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ: «Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του έλληνισμού της Μακεδονίας κατά τον τελευταίον αιώνα της τουρκοκρατίας» (Έκδοσις 'Εταιρ. Μακεδ. Σπουδών), σχ. 8ον μεγ., σελ. 292, Θεσσαλονίκη, 1980.

Σ τ ε φ. Ι. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ: «Οί έπαναστάσεις του 1854 και 1878 στην Μακεδονία» (Έκδοσις 'Εταιρ. Μακεδ. Σπουδών), σχ. 8ον, σελ. 154, Θεσσαλονίκη, 1970.

Β α σ. Ι. Λ α ξ α ν ā: «'Αρχαία έλληνικά επιγράμματα» (Είσαγωγή, κείμενο, μετάφραση, σχόλια, σημειώματα, διογραφικά), σχ. 8ον μεγ., σελ. 176, 'Αθήνα, 1971.

Κ ώ σ τ α Γ. Τ σ ι λ ι μ α ν τ ο ύ: «Φιλόγελως» (Συλλογή αρχαίων άστειών, σατιρικών, γνωμικών κ.λ. - είσαγωγή, κείμενο, μετάφραση), σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα, 1970.

Κ ώ σ τ α Τ σ ι λ ι μ α ν τ ο ύ: «Θέογνις» (Είσαγωγή, κείμενο, μετάφραση), σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1968.

Π α ι δ. 'Α κ α δ η μ ί α ς Κ ύ π ρ ο υ: «'Επετηρίς - 1969—1970», σχ. 8ον, σελ. 188, Λευκωσία, 1970.

Φ ι λ α ρ. 'Α π. Β ι τ ά λ η: «Τò 'Ιερὸν Τάμα τοῦ 'Εθνους πρὸς τὸν Σωτήρα Χριστὸν» (ἐπὶ τῇ 150ετηρίδι ἀπὸ τῆς 'Εθν. Παλιγγενεσίας), σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1971.

'Α π ο σ τ. Π. Π α π α θ ε ο δ ῶ ρ ο υ: «Δραμεσίτικα», σχ. 8ον, σελ. 160, 'Αθήνα, 1970.

'Α π ο σ τ. Π. Π α π α θ ε ο δ ῶ ρ ο υ:

ρ ο υ: «Τὰ προτερόματα τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς 'Αγωγῆς καὶ τῶν καιρῶν μας», σχ. 8ον, σελ. 168, 'Αθήνα, 1971.

Λ ά μ π ρ ο υ Α. Τ α τ σ ι ό π ο υ λ ο υ: «Τὸ Κομπότι 'Αρτης», σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, 'Ιωάννινα, 1971.

Γ ι ά ν ν η Λ υ μ π ε ρ ο π ο ύ λ ο υ: «Παζαριὸν ἀνατομῆς», σχ. 8ον, σελ. 200, 'Αθήνα 1971.

Π α ν α γ. Φ. Χ ρ ι σ τ ο π ο ύ λ ο υ: «'Η βιβλιοθήκη τῆς βουλῆς τῶν 'Ελλήνων» (1846—1970), 'σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, 'Αθήνα, 1970.

Ν ο μ α ρ χ ί α ς 'Α ρ κ α δ ί α ς: «'Ιστορικά στοιχεία περὶ τοῦ 'Αγῶνος τῆς 'Εθνικῆς 'Ανεξαρτησίας κατὰ τὸ 1821 εἰς 'Αρχαδίαν», σχ. 8ον, σελ. 44, Τρίπολις, 1971.

Σ ω κ ρ. Α. Γ ε ω ρ γ ο ύ λ α: «'Αμμουδιά - Spiaggia - Σπλάντζα», σχ. 8ον, σελ. 36, 'Ιωάν. 1970.

Ρ ο τ α ρ ι α ν ο ὦ 'Ο μ ί λ ο υ 'Α θ η ν ῶ ν - Β ο ρ ρ ā: «Τὸ πνευματικὸν 'Ρόταρον» (Γ' σειρά ὁμιλῶν), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1971.

Κ ο η. G. Β ο η ι ς: «Einige Bemerkungen Zum Geistlichen. Dienst in der orth. Kirche», Athen, 1970.

'Α ρ ι σ τ ε ί δ η Σ τ ε ρ γ ε λ λ ῆ: «Βαλαωρίτικα» (ἀπὸ τὸ 'Αρχεῖο ἑλληνικοῦ 'Ινστιτούτου Βενετίας - κείμενα καὶ μελέται Νεοελλ. Φιλολογίας), 'Αθήνα, 1970.

Κ ω ν. Γ. Μ π ό ν η: «'Αρχείου σύμμικτα τῶν οἰκων Τυπάλδων - 'Ιακωβάτων Κεφαλληνίας», σχ. 8ον, σελ. 78, 'Αθήνα, 1970.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Μ ε λ ῆ Ν ι κ ο λ α ῖ δ η: «'Ιησοῦς», σχ. 8ον, σελ. 240, 'Αθήνα, 1970.

Ε ὕ α γ γ. Γ α λ ά ν η (Μ. 'Αρχιδιακόνου - Μητροπολίτου Πέργης): «'Εκ Φαναρίου...», σχ. 8ον, σελ. 336, 'Αθήνα, 1968.

Γ. Σ α ρ α ν τ ά ρ η: «Δοκίμια» ('Εκδόσεις Studio), σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

ΠΟΙΗΣΗ

Κ λ ά ρ α ς Π ε υ κ ι ᾶ (Φρόσω Σαγρέδου - Σαντοριναίου): «'Η εὐχή τῆς μάνας», σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, 'Αθήνα, 1970.

Σ ύ λ β ι α ς Π λ ᾶ θ (Εἰσαγωγή - μετάφραση Γ. Α. Παναγιώτου): «Ποιήματα», σχ. 8ον, σελ. 48 ('Εκδόσεις Studio), 'Αθήνα, 1968.

Φ ώ τ ο υ Γ ι ο φ ύ λ λ η: «Φρέσκες φωνές», σχ. 8ον, σελ. 88, 'Αθήνα, 1970.

Ε ύ α γ γ. Γ α λ ᾶ ν η (Μ. Διακόνου - Μητροπολίτου Πέργης): «'Αφιέρωμα στὴν Πόλη», σχ. 4ον, σελ. 112, 'Αθήνα, 1970.

Π έ τ ρ ο υ 'Ο λ ύ μ π ι ο υ: «Καῖσαρ κονιορτός», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

Κ ώ σ τ α Γ. Μ ί σ ι ο υ: «Μνημες», σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1971.

Π ά ν ο υ Σ α μ α ρ ᾶ: «'Ο κύκλος», σχ. 6ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1971.

Γ ι ᾶ ν ν η Γ α λ α ν ο ὕ: «Κίτρινα στάχυα», σχ. 8ον, σελ. 58, 'Αθήνα, 1970.

Σ τ έ λ ι ο υ Ν τ ό μ α λ η: «'Αναγκαιότητα», σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Λάρισα, 1971.

Ρ ω μ α ν ο ὕ (μετάφραση Π. Α. Σινόπουλου): «Αἶνος», σχ. 8ον, σελ. 16, 'Αθήνα, 1970.

ΘΕΑΤΡΟ

'Α γ α θ ῆ ς Ν ο τ ί δ ο υ - Δ ρ ῖ τ σ ο υ: «Λευκοθέα», σχ. 8ον, σελ. 72, 'Αθήνα, 1971.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΙΘ' ΤΟΜΟΥ

Λεωνίδας Ἀθανασίου, Στέφανος Βασιλάκος, Ἡλίας Βασιλάς, Φιλάρετος Α. Βιτάλης, Κώστας Βλάχος, Ἀντιγόνη Γαλανάκη—Βουρλέκη, Παῦλος Βρέλλης, Σωκράτης Δ. Γεωργούλας, Ἀρσένης Γεροντικός, Τίτος Γιοχάλας, Μιχάλης Γκανᾶς, Κων. Α. Γκανιάτσας, Στ. Μ. Γκατσόπουλος, Πᾶνος Γρίσπος, Τάκης Δάνος, Εὐάγγελος Δελημήτρος, Κων. Α. Διαμάντης, Ἀνατόλιος Ἐσπερίτης, Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Roland Hibon, Ἰωάν. Γ. Θεοχάρης, Φάνης Ι. Κακριδής, Κώστας Καραχάλιος, Κωνσταντῖνος Κίτσος, Ναχμία Κοκκαλίδου, Δημοσθένης Γ. Κόκκινος, Β. Κουχενμύλλερ, Σταῦρος Κυριακοῦ, Βασίλης Λαζανᾶς, Περικλῆς Λεύκας, Νικ. Β. Λώλης, Τ. Μακρῆς, Θεόδωρος Μαλδογιάννης, Βασίλης Μάργαρης, Κων. Δ. Μέρτζιος, Νίκος Μούλιας, Σπύρος Μουσελίμης, Στέφανος Μπέττης, Ἄλκης Μυρσίνης, Ἰωάννης Ν. Νικολαΐδης, Don. M. Nicol, K. N., Παν. Χ. Νοῦτσος, Νίτσα Καππᾶ—Νταρίλη, Γιώργος Μ. Οἰκονόμου, Γιώργος Α. Παναγιώτου, Δημ. Παντελοδήμος, Δημ. Τρ. Παπαζήσης, Ἀπ. Π. Παπαθεοδώρου, Νικ. Β. Πατσέλης, Βασ. Π. Παυλίδης, Θεμιστ. Πέτρου, Γ. Μ. Πολιτάρχης, Ἄνθος Πωγωνίτης, Μάριος Βύρ. Ραΐζης, Δημ. Γ. Σερεμέτης, John Steinbeck, Βασίλ. Τάμπορης, Νίκος Τέντας, Κώστας Τριαντάφυλλος, Νικ. Χρ. Τσάκας, Τάκης Τσιᾶκος, Καλλιόπη Στ. Τσίλη, Ν. Β. Τωμαδάκης, Π. Α. Χρονόπουλος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΘ' ΤΟΜΟΥ

ΕΡΓΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

«Ἡμέρα καὶ Νύχτα» (γλυπτὸ) Παύλου Βρέλλη Σελ. 2

ΑΡΘΡΑ

Διὰ τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρείαν	«Ἡπειρ. Ἑστίας» Σελ.	123
Λαογραφικὸ Μουσεῖο Ἰωαννίνων	Δημ. Κόκκινου »	123
Εὐχαριστήριον	«Ἡπειρ. Ἑστίας» »	372
Μιά συζήτηση γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ στὴν ἐπαρχία	Δημ. Κόκκινου »	499
Τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων	» » »	754

ΙΣΤΟΡΙΑ

Δύο πληρεξούσια ἐξ Ἰωαννίνων τοῦ 1669	Κων. Δ. Μέρτζιου Σελ.	3
Ἀναγνώστης καὶ Βασίλειος Κατσυφὸς	Κων. Α. Διαμάντη »	7
Παρατηρήσεις σὲ μιὰ ἐνθύμησι τοῦ 1857	Π. Χ. Νούτσου »	22
Παλαιὰ ἔγγραφα καὶ ἱστορ. ἐπιγραφὰς καὶ ἐνθυμήσεις ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης	Ἀναστ. Ε. Εὐθυμίου »	26, 555
Ὁ Κώδιξ Β' τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μητροπόλεως	Φιλαρ. Βιτάλη »	31, 153
Δούκας καὶ Κοραῆς	Στεφ. Μπέττη, Σελ.	40, 140, 279
Μικρὰ προσθήκη εἰς τὰ περὶ Μάνθ. Ἰωάννου	Τίτου Γιοχάλα Σελ.	53
Ἀνέλιξις τοῦ θεσμοῦ «Audientia episcopalis» καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ	Δημ. Γ. Σερεμέτη Σελ.	129, 290, 431
Ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Β. Οὐγκὼ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821	Δημ. Παντελοδήμου »	258

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἡ χλωρίς καὶ ἡ βλάστησις τῆς λίμνης Ἰωαννίνων	Κων. Α. Γκανιάτσα	Σελ.	194
Διοσημεῖα ἢ σημεῖα καιροῦ περιοχῆς Λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων	Θεοδ. Μαλδογιάννη	»	442

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Μάριου Βύρ. Ραΐζη: Σεμινάριον ἐπιστημόνων Νεοελλ. Σπουδῶν	Σελ.	750
Δημοσθ. Κόκκινου: «Ἡ Πνευματικὴ Στέγη τῆς Μητροπόλεως»	»	754
Συντάξεις: Μιὰ δωρεὰ τοῦ Istituto Siciliano di Sendi Bizantinie Neoellinici, σελ. 501 — Τιμητικαὶ συνδρομαί, σελ. 503 — «La carovana», «Ausonia», «La cultura nel Mondo», «citta di vita»,	»	632

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Οἱ παραστάσεις τοῦ θιάσου Γ. Φούντα	Δ. Κόκκινου	Σελ.	758
-------------------------------------	-------------	------	-----

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Φ. Οἰκονόμου: «Ἡ Ἐκκλησία ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ»	Ἀπ. Παπαθεοδώρου	Σελ.	125
Λ. Βρανούση: «Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου Ἰωαννίνων	Ν. Β. Τωμαδάκη	»	127
Χαρ. Δ. Πέτσκου: «Πρὶν ἀπ' τὸ ἡλιοδασίλεμα»	Δ. Κόκκινου	»	128
Γεωργ. Σ. Πλουμίδης: «Τὸ Βενετικὸν Τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου»	Κ. Δ. Μέρτζιου	»	246
Ζαφείρη Στάλιου: «Βραζιλιανὴ γῆ»	Δ. Κόκκινου	»	249
Βασίλη Ε. Τσιάτη: «Πεζογραφήματα»	»	»	250
Χριστοφ. Γ. Λαζάρη: «Τὰ λευκαδίτικα»	»	»	250
Λεων. Σπαῆ: «Πενήντα χρόνια στρατιώτης»	»	»	251
Ἑρατ. Γ. Καψωμένου: «Εἰσαγωγή στὴ λυρική σκέψη τοῦ Σικελιανοῦ»	»	»	251
Q. Horatii Flacci (Εἰσαγωγή, ἔμμετρη ἀπόδοση καὶ σχόλια: Δημ. Σιωμοπούλου): «Car-men Saeculare et de arte poetica»	»	»	252
Παναγ. Ξ. Στέα: «Νεοελληνιστῆς»	»	»	252
Τάκη Σωτήρχου: «Χρυσὴ βροχή»	»	»	253
Κων. Πετρονικολοῦ: «Προσκυνητὴς στὸ Μεσολόγγι»	»	»	253
Κώστα Σαρδελῆ: «Τὸ Συναξάρι τοῦ Γένους»	»	»	254
Βασίλη Κρασίτη: «Τὸ τραγούδι τῆς Λευτεριάς»	Νίκ. Α. Τέντα	»	254
Δημ. Ἐμ. Ἐμμανωλίδης: «ὦ! Κύριε»	Νίκ. Α. Τέντα	»	255
Ἐπιμέλεια Σ. Δημαράτου: «Θεῖα ἀποκάλυψις καὶ δικαιοσύνη»	Νικ. Α. Τέντα	»	255
Κώστα Καραχάλιου: «Πόλη Ἀθῶρ»	Δ. Κόκκινου	»	378
Σωκρ. Δ. Γεωργούλα: «Λαϊκὲς ζωγραφιές»	Δ. Κόκκινου	»	503
Τάσου Ζάππα: «Στὸ Ἴόνιο μὲ μιὰ θάρκα»	»	»	503
Νίκου Τουτουνητζάκη: «Λυρική ζωή»	»	»	503
Χρήστου Σ. Σολομωνίδης: «Σπῦρος Μελάς»	»	»	504
Σωκράτη Καραντινοῦ: «Πρὸς τὸ ἀρχαῖο δράμα»	»	»	504

Σπύρου Κυριαζοπούλου: «Η πολιτική θρησκεία της Ελλάδος»	Δ. Κόκκινου	Σελ. 505
Θεοκλ. Σετάρη: «Ο ύμνος της Ακαθίστου Ακολουθίας»	» » »	505
Βασ. Κ. Οικονόμου: «Η Ζίτσα»	Ι. Γ. Θεοχάρη	» 506
Χρήστου Π. Κλειώση: «Δημοτική και Κοι- νοτική περιουσία»	Νικ. Τέντα	» 507
Θεμ. Η. Πέτρου: «Έλλάς και Ε.Ο.Κ.»	» » »	507
Θεμ. Η. Πέτρου: «Τρείς Ώδές»	» » »	508
Τάκη Μ. Τσιάκου: «Περίπατοι κι' επιστροφές»	Δ. Κόκκινου	» 634
Φ. Οικονόμου: «Η έν Ίωαννίνοις Εκκλησία»	Απ. Π. Παπαθεοδώρου	» 635
Κώστα Λαζαρίδη: «Πέντε διδλία για τὸ Ζαγόρι»	Τάκη Δάνου	» 636
Εύαγγ. Γαλάνη: «Έκ Φαναρίου...»	Δημ. Κόκκινου	» 760
Εύαγγ. Γαλάνη: «Αφιέρωμα στην Πόλη»	» » »	760
Γιάννη Λυμπερόπουλου: «Παζαριου άνατομή»	» » »	761

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

Πνευματικά πένθη: Π. Χρονόπουλος	Δ. Κόκκινου	Σελ. 509
Ήλίας Π. Κατσόγιαννης	» » »	509
Γιάγκος Πιερίδης	» » »	633
Α. Μιραμπέλ	Roland Hibon	» 500

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Συνεχιζομένη πνευματική Ήπειρωτική Παράδοσις	Στεφ. Βασιλάκου	Σελ. 378
«Περὶ μιᾶς ένθυμῆσεως»	Άναστ. Εύθυμίου	» 380
Παρατηρήσεις επί τών Λαογραφικών Παραμυθιάς	Σπ. Μουσελίμη	» 637

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Τιμητικὲς έκδηλώσεις: Τάκης Τσιᾶκος	Δ. Κόκκινου	Σελ. 509
Τάκης Δόξας	» » »	510

ΔΙΑΦΟΡΑ

Βιβλία και Περιοδικά που λάβαμε	Σελ. 381, 637, 762
---------------------------------	--------------------

Ή έκθεσις του Διοικητου της Τραπεζης της Έλλά- δος κ. Δημ. Γαλάνη επί του Ίσολογισμού της χρήσεως 1969	»	511
Περιεχόμενα του ΙΘ΄ Τόμου της «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΣ»	»	764

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Πολύτιμον χειρόγραφον της Ί. Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Φιλ. Βιτάλη »	756
--	-----

